

IN NOM. JESU !

DISQVISITI- ONES PRACTICÆ,

Qva

THESIN, ANTITHESIN, & A-
XIOMATA, ita exhibitæ,

Ut

Præter Exempla, tum SACRA,
tum PROFANA, qveis utrobique
adserta illustrantur, multæ etiam con-
troversia, hinc inde immanantes,
pro re nata enodentur :

Ab

ANDR. WANOCHIO,

In Reg. Acad. Aboensi, Philos.
Pract. & Hist. Prof.

DISPUTATIONIBUS XXXVI.

*In usum Studiosæ Juventutis evulgata,
Anno salutis M. DC. XCI.*

~~~~~

*Impressæ apud Joh. Laurentii Wallium Reg.
Acad. Typogr.*

Invictissimo, per divinam gratiam,
REGI DOMINOQUE,
DN. CAROLO
XI.

Svecorum, Gothorum, Vandalorumq; REGI, Magno Principi Finlandiæ, Duci Scaniæ, Esthoniæ, Livoniæ, Careliæ, Bremæ, Verdæ, Stetini - Pomeraniæ, Cassubiæ, & Vandaliæ; Principi Rugiæ; Domino Ingriæ & Vismariæ; nec non Comiti Palatino Rheni-Bavariæ, Juliaci, Cliviæ & Montium Duci &c. &c. &c.

Regi & Domino meo Clementissimo

SPIRITUS SANCTI gratiam, felicissimam annorum seriem, & Triumphos temporales, æternos!!!

Invictissime Rex,
Domine Clementissime,

TRiplicem in primis olim
fuisse in Veteri Testamento
Regum vel speciem, vel con-
ditionem, memorat Scri-
ptura, *Melchizedek* erat & Rex & Sacer-
dos; *David* & Rex & Propheta; ceteri
solummodo Reges, in statu scilicet,
qui appellatur Regius. *Melchizedek*, in-
quam, & Regio & Sacerdotali, *David*
Regio & Prophetico munere clarus e-
rat. Hæc autem conjunctio, fastigii ci-
vilis cum ordine sacro, index est, Anti-
stites Rerump, simul oportere esse Cura-
tores religionis. Quocirca *Joas* Rex unctus
cum diademate accepit *HAHEDHUTH*,
testimonium, sive *librum Legis*. 2. Reg.

XI. 12. Qvin & inter ipsos gentiles sæpe idem homo & sacerdotio & sceptro gaudebat. Unde Virgilius :

*Rex Anius, Rex idem hominum, Phæbiq;
Sacerdos.*

Est etiam opinio quorundam haud plane improbabilis de *Trismegisto*, quod ita dictus sit, quoniam, ut ajunt, *Philosophus* erat maximus, *Sacerdos* maximus, & *Rex* maximus. Quamvis ire inficias vix quisquam poterit, permultos extitisse, qui cum *Johanne Goropio* & *Zoroastre* negarint, *Trismegistum* in rerum natura unquam fuisse, præter *Mosen*, cui, quæ vulgo *Trismegisto* adsignantur, de facili accommedari possunt. Præcepit & ipse DEUS *Josua*, *Mosi* recens surrogato, quod debuerit se confortare ad custodiendum & faciendum secundum omnem legem, neq; declinare ab ea dextrorsum aut sinistrorsum. Sed nec debuit recedere liber legis illius ab ore ejus; verum tenebatur in comeditari die nocteq; *Jos : I. 7. 8.* Hinc recte audiunt pii Magistratus, Ecclesiæ Nutritii, utriusq; *Tabulæ Decalo-*

gi *custodes*, *Uncti DEI, Dii, DEI Ministri*,
& quæ sunt alia elogia honorificentis-
sima. Has officii, tam *Politici*; quam *Ec-*
clesiastici, partes impigre semper expe-
dierunt, quotquot unquam Spiritus
sancti ductumq; tractumq; secuti sunt
Principes, & orbis terrarum Domini;
adeo, ut nulla prorsus, quæ vel ad im-
buendos civium animos honestate, vel
defendendas illorum possessiones, ab
externa violentia, & internis fraudibus,
vel orthodoxam religionem introdu-
cendam, eamq; repurgandam à fermen-
to hæresium & deniq; conservandam,
facere videbantur media, intermiserint.

CLEMENTISSIME REX, si qui in
Veteri Novoq; Testamento fuerunt *Da-*
vides, Josia, Constantini, Theodosii, quibus
& æterna civium salus & temporalis cu-
ræ erat cordiq;, sane VESTRA REGI-
A MAJESTAS palmam illis, incom-
parabili illa utrobiq; adhibita industria,
facit dubiam : quippe cujus auspiciis,
post DEUM Religio *Lutherana*, sola A-
postolico-Catholica, intemerata resonat

in Ecclesiis, Academiisq; Justitia tam
pace quam bello manet illibata; & de-
niq; quæ omnis felicitatis in regno est
complementum, omnium rerum actio-
numq; harmonia singularis. VESTRÆ
REGIÆ MAJESTATIS, clementi pro-
videntia, & provida clementia factum
est, ut pristinus *Academiarum* in patria
numerus, non modo sibi sit similis, ve-
rum etiam auctior; & quod fere caput
est rei, quod Academiis CANCELLA-
RII & EPHORI sint præfecti, qui soli-
diori sapientia, & longissimo rerum u-
su, studia, labores, ingenium, tam do-
centium quam discipulorum, ita librant,
ut, si quid obliqui forte fortuna irrespe-
rit, mature præcidatur, ne malum, uti so-
let alias, longius longiusq; serpere queat.
Regiam Sacræ REGIÆ MAJESTATIS
VESTRÆ etiam isthac in parte devo-
te agnoscit, de prædicatq; Clementiam,
Academia Aboensis, quæ inde ab incu-
nabulis indefessa cura, & benigno Illu-
strissimorum Cancellariorum suorum
moderamine, eo adsurrexit, ut tam de
quo

quolibet naturaliter cognoscibili, quam
pura Theologiæ cultura, quod DEI
donum est, sibi in sinu gratuletur. Id au-
tem heic submissee memorare necesse
habeo, quod, ubi ante decennium cum
semestri præter propter, clementissimis
REGIÆ VETSRÆ MAJESTATIS lite-
ris fuerim Professioni *Præctica Philosophiæ*
& *Historiarum* admotus, favor & benevo-
lencia, primum Illustrissimi Comitis, DN.
BENEDICTI OXENSTIERNA, dein-
de Illustrissimi Comitis & Domini, DN.
GUSTAVI ADOLPHI DELAGAR-
DIE, me eo perduxit, ut præter statas of-
ficii Academici partes, etiam de opuscu-
lo quodam practico, typis evulgando,
inirem consilium. Id vero ipsum cum
submissee memorati Dnn. *Cancellarii*,
ostenso primum quarundam Disputati-
onum specimine, adprobassent, meq;
ad persequendum opus benigne animas-
sent, non potui non coeptam aliquando
telam, ad hanc, qua se jam ostentat, men-
suram perducere. Quod autem, REX
CLEMENTISSIME, venerabilem MA-

MAJESTATIS VESTRÆ conspectum, hoc
quicquid est opusculi, subire audeat, fa-
cit inprimis illa pietas, quæ subditorum
animi erga SACRAM REGIAM VE-
STRAM MAJESTATEM ita sunt de-
vincti, ut juxta preces & vota, la-
bores etiam suos, post DEI gloriam, il-
luc, tanquam ad communem scopum,
& secundum a DEO felicitatis fontem,
dirigant. DEUS, qui est REX Regum, &
Dominus Dominantium, SACRAM RE-
GIAM MAJESTATEM VESTRAM
cum familia Regia, longe augustissima,
quam diutissime conservet in terris, &
corona tandem vitæ beæ in cœlis! fiat!!!

Sacræ Regiæ Majestatis
Vestrae

Devotissimus subditus

ANDREAS WANNOCHIUS

LECTORI AMICO ET CANDI-
do Pacem a DEO !

Disquisitiones, *Amice Lector*, Practi-
cashic offendis; non quidem Doctori-
bus scriptas, sed Discipulis nostris in al-
ma Aboënsi destinatas, quorum & ipsi, non
pauci, docendi provinciam jam subierunt.
Tutius e quidem illa intra privatos parietes
latuissent à malefactorum cavillis; quas &
etatem latere siviſsem, ni hortatus & assidue
commonefactiones, cum aliorum, tum Dñi.
Respondentium in primis, hanc evulgationem
maturassent. Fatendum enim est, Moralia
esse quendam quasi scientiarum abyssum, quo-
rum profunditatem ex asse mensurare, non est
cujusvis; nec quemquam sibi de absoluta eo-
rundem perfectione, in hac imperfectione, posse
gratulari existimo, nisi forte in semet ipsum
sit justo indulgentior. Agimus ergo ut, &
quantum, possumus, non ut, & quantum, de-
bemus. Neque ab officio nostro eo nos abster-
reri patimur, quod ante hac permulti eandem
ingressi sint methodum, easque ipsas, quas &
nos heic, tractarunt res controversiasque:
quippe cum illi sua egerint, suo modo, &

tempore; nos nostra, modo nobis usitato, temporibusque, quæ ab aliis curis, his longe gravioribus, vacare licuit. Neque visa fuit methodus temnenda, quæ primo thesin ponit loco fundamenti, inde antithesin, loco confirmationis quasi, (confirmatur enim animus in sententia semel percepta, dum obstacula, quæ eam possent evertere, plane remonentur) denique regulas vitæ, tanquam mercuriales quasdam statuas, quæ & ipsæ possunt esse instar recapitulationis ante dictorum. Multa scias, Amice Lector, huc esse ex aliis Scripturis, nostra ætate per orbem literatum notissimis, transcripta; verum, quod speramus, citra vitium. Scilicet agnoscimus dona DEI in aliis, ne soli sapere videamur, & alios negligere. Vetus etiam est verbum: Doctrina, Libri, ædes Doctorum & Magistrorum, debent discipulis patere, & communes esse.

Unicum autem est, quod, velim, ignoscas; nempe multitudinem sphalmatum, a Typothetis, partim in me a absentia, partim alias, commissorum. DEUS conservet Ecclesiam suam, & Te in illa, amice Lector, usque ad gloriosum adventum DOMINI nostri Jesu Christi! Vale!

Admodum Reverende & Praeclarissime Domine Professor.

INtegram non, quin nec copiosiore seriem Dissertationum Tuarum, Celeberrime Professor, Moralium, mihi serius huc redeunti audire videreve licuit; quas vero in operis complementum recentiores cum applausu excepit florentissima inter nos juvenus Academica, easdem eruditi laboris egregia & ego habeo documenta. Ac ut in eo genere prolixius aliud non protulit Patria nostra, ita sanioribus principiis & magis exquisitæ doctrinæ ubertate vix quicquam insignius alibi monstravit Orbis Litteratus. Tuus autem ipse cum se commendet Labor, meum est pro eâ, quâ tangor ex DEI Summi, & Regis Optimi voluntate, Rei apud nos Litterariæ & Ecclesiæ cura, gratulari Societati nostræ, quod in potiori Philosophiæ parte adeò solidâ fruatur institutione. Haud parum quoque Pietati & Vitæ civili conducit, quando quæ ex Gentiliû Scriptis utramque solent in hisce

facere paginam, Divinioris Luminis illustrantur ac rectificantur, ut sic loquar, radiis. Mores quippe hominum in Christianam Disciplinam sic suavius trahuntur ducunturque. Cum verò suis in Religione obnoxii erroribus sectarii, eosdem, si in ulla, certè in hac Philosophiæ parte propagare studeant, hinc non min9 pravitatem, quam mole sua & copiâ laborant vasta Jesuitarum aliorumq; Pontificiorum Institutionum Moralium Volumina. Nec dogmatum Calvinii in operibus hujuscemodi occupati obliviscuntur ejus asectæ. Proinde insignem habent utilitatem justâ prolixitate adornata scripta Moralia saniora. Inter quæ omninò hocce Tuum eminet. Te itaq; Amplissime Domine Professor, diu ac prosperè vivere, inq; Ecclesiæ usum ac Patriæ decus docta producere opera plura, cordicitus voveo. Dab. Feriâ III Pentecost. inter occupatiunculas Sagoenses, Anni M. DC. XCI.

Admodum Rev. Tuæ Dig.tis

In Domino con-servus

JOH. GEZELIUS. D.
Ep. & Pro-Cancell.

Nomina Dnn. RESPONDEN- TIUM.

ABRAMAMUS MELLINUS, Smo-
landus, Phil. Candidatus, Pastor
Arcis & Scholæ Conrektor Junc-
copenfis.

CAROLUS PRINZ Kexholmia-
Carel.

GABRIEL SALONIUS, BoreaFinlan-
dus, Philosophiæ Candidatus, & Ar-
cis Aboensis Pastor.

NICOLAUS INGEMAN/ Smo-
landus, in patria verbi Div. Minister.

M. GABRIEL THAUVONIUS, Au-
stroFinlandus, Academiae Aboensis
Depositor.

BIRGERUS SAVANDER, Savolaxia-
Wiburg. Pastor Castrenfis.

JONAS BJERENBERG/ Smo-
landus, Notarius Regii Dicasterii A-
boensis, beate defunctus.

NICOLAUS PROCOPOEUS, Austro-
Finlandus, Sacellanus Ecclesiæ Some-
roensis.

- PETRUS MILTOPOEUS, Aboënsis,
Philos. Studiosus.
- NICOLAUS RANSENM/ Wi-
burgensis.
- JOHANNES BUCHSEER/ Abo-
ensis, Sacellanus Civitatis Christinæ
in Bothnia Orientali.
- CHRISTIERNUS WJNBLOD/
- Nylandus, Pastor Castrensis.
- M. GEORGIUS RZJL Tawastensis,
Rector Scholæ Helsingforsiensis.
- ERICUS FONSENIUS, Aboensis,
magnæ Expectationis, & raræ in-
dolis Vir Juvenis, beatè defunctus.
- DANIEL HAGERUS, Nylandus Phil.
Candidatus, & Consistorii Ecclesia-
stici Notarius
- JOHANNES HAAKS, AustroFinl.
- HENNINGUS FULDA, Tavastensis
Philosophiæ Candidatus, II. Disp.
- GUNNARUS BJÖRQVIST/ Smo-
landus, pie defunctus.
- M. GEORGIUS ÆNELIUS, Ostro-
Bothn. jam Con-Rector Scholæ Va-
zensis.

Clau-

CLAUDIUS HOLSTIUS, Aboa-Finlandus, verbi Div. Minister in Storkyro.

JONAS CORYLANDER, Nylandus
Consistorii Eccl. Wiburgensis Notarius.

DANIEL TOLLET, Tawastensis.

PETRUS BERGIUS, Philos. Studiosus

PETRUS THORWDSSE / Nylandus, Juris Studiosus.

MICHAEL STIGELIUS, Nylandus,
Philos. Studiosus.

GUSTAVUS SALONIUS Borea-Finlandus, Philosophiæ Studiosus.

GABRIEL JUSLENIUS, Borea-Finlandus, Philosophiæ Studiosus.

JOHANNES FLACHSENIUS, Aboensis Phil. Cand. & vice Bibliothecarius.

SAMUEL NEOSTADIUS, Austro-Finlandus, nunc Verbi Div. Minister in Sago.

LAURENTIUS TAMMELINUS, Nylandus, Philosophiæ Candidatus.

MATTHIAS GROND-MAN /
Nylandus, Verbi div. Minister.

Hen-

HENRICUS FLORINUS Austro-Fin-
landus, Philosophiæ Candidatus
SAMUEL MECCHELÆNIUS, Nylandus,
verbi Divini Minister.
ERNESTUS GESTRINIUS, Nylandus
Philosoph. Studiosus
JACOBUS FORSTERUS, Aboensis,
Philosophiæ Studiosus.

Psal. CXXI. 2. *יְהוָה יִמְצָא*

DISQUISITIONUM PRACTICARUM

PARS GENERALIS,
Necessariam quandam fori sui
μετὰ τὴν ἐξουσίαν continens.

CAP. I.

*De discrimine Philosophiae theore-
ticae & practicae tum & ordi-
ne earundem nonnulla recensens.*

SECTIO I. *Κατασκευαστική.*

§. I.

P*hilosophia, qua quidem suffici-*
enti rerum sui ambitus notitia per-
ficitur, extra subiecta & in ab-
stracto, quod ajunt, considerata
una est & in quolibet rerum genere
simplex, cum ipsa veritas, non tantum
rei & fundamentalis, quæ ejus est quasi ani-
ma, sed etiam representativa, signorum

A

&

& conceptuum, modo eo digna sit nomine, talís omnino sit esseque debeat: quod vero in tot sectas, quarum quælibet inventionem & explicationem veritatis sibi vendicat, in progressu sit distracta, vicio hominum factum est. Verissime ergo *Clemens Alexandrinus* ἁ ἑρῳμα-
 τέων: Φιλοσοφίαν ἔ τὴν στοικὴν λέγων
 ἔδὲ τὴν πλατωνικὴν, ἢ τὴν ἑπικυρεϊὸν πὲ καὶ
 ἀριστοτελικὴν: ἀλλ' ὅσα εἴρησαι παρ' ἐκάστης
 τῶν αἰρεῶσεων τέτων καλῶς: τῷτο σύμπαν
 τὸ ἐκλεκτικόν, Φιλοσοφίαν φημί. Id est,
Philosophiam non Stoicam dico, nec Plato-
nicam aut Epicuream & Aristotelicam:
sed quæcumque ab unaquaque harum se-
ctarum bene dicta sunt hæc totum sele-
ctum Philosophiam dico. Nam, πρέπει
 Φιλοσόφος τὸ ἀληθὲς μόνον τιμᾶν,
decet Philosophos veritatem solam hono-
rare, uti *Iustinus ad Antoninum Impe-*
ratores scribit. Quocirca semper in com-
 spectu debet esse aurea *Aristotelis* senten-
 tia lib. I. Eth. c. 4. Δόξαι δ' ἐν ἴσας βέλ-
 πον εἶναι, καὶ δὴν ὅτι σωτηρία τῆς ἀλη-
 θείας, καὶ τὰ οἰχῆα ἀναγεῖν· ἄλλως πὲ καὶ
 Φιλο-

Φιλοσόφους οὐκ ἀμφοῖν καὶ ὄντων Φί-
 λων, ὅσων προσιμᾶν τὴν ἀλήθειαν; Id est,
 Fortasse autem praeferre, atque adeo oportere
 videtur, veritatis tuende causa, vel
 nostra ipsorum decreta evertere, praeser-
 tim cum etiam nos Philosophi simus. Nam
 cum utraque caro sint, tum primum est an-
 tiquiorem habere veritatem.

§. II.

Licet, inquam, Philosophia secundum
partiales sui habitus & in sensu, non tam
collectivo, metaphysico, ac absolute, cum ex
 pluribus entibus per accidens demum
 coalescat, quam distributivo singularum
 conclusionum, Aritmetico & relate
una sit & simplex; varias tamen ejusdem
 divisiones passim deprehendimus, de qui-
 bus & illa Epicuri apud Diog. Laërt.
 εἰς τὸ κανονικόν, καὶ φυσικόν, καὶ ἡθικόν, &c.
 quas ipsas ut in disciplinis antecessaneis
 recensendas examinandasque, hic prae-
 supponimus, praesertim cum scientia
notionalium partiumque Philosophiae
theoreticarum ad minimum mediocriter
 imbutum, eumque qui ipsa jam illarum
 disciplinarum evolutione hoc discrimen

4 DISQUIT. PRAET.
habituum edoctus, studiosum practica-
rum rerum putemus quam maxime ido-
neum.

§. III.

Philosophia
Divisio:
Quo tamen nostris minus defimus
parribus, placet divisionem Philosophiae
realis in theoreticam & practicam,
ut ut præacceptam, huic instituto sub-
sternere ejusque rationes ἐν περὶ σίας,
sed breviter ostendere. Aristoteles refe-
rente etiam Diogene Laercio sua jam æ-
tate dixerat: διττὸν εἶναι τὸν κατὰ Φιλο-
σοφίαν λόγον· τὸν μὲν πραγματικὸν· τὸν δὲ
θεωρητικὸν: quod ipsum per secula, quæ
intervenerant, apud præstantiores Phi-
losophos ad hæc usque tempora utiliter
permanet manebitque quoad scientiis
suis erit vigor & æstimatio. Cur vero
Aristoteles cum scholæ suæ successore
Theophrasto bipartito Philosophiam divi-
serint, exponit inter alios Plutarchus lib. I.
de placit. Philosoph. cap. 1.

§. IV.

Nos hancce divisionem dicimus peti-
cumprimis vel a parte objecti, vel a par-
te subjecti, vel a parte finis.

I. a parte objecti & quidem funda-
mentaliter, cujus officium est limitare
disciplinam, postquam convenienti ab-
stractionis usu ad certum formale fuerit
reductum. Objectum vero sive materia
disciplinae circa quam, sunt Entia quae
 ibi tractantur, quaeque sub duplici ge-
nere contineri necesse est; aut enim sunt
eiusmodi, ut in actionem vel effectiorem
nostram cadant, aut solum in cogni-
tionem, cum omne Ens sit vel tantum
θεωρητὸν, vel πρακτὸν, vel ποιητὸν: seu,
 quod aliis eodem sensu placet: Entia,
 quae objectum sunt Philosophia, & Neces-
saria sunt, & Contingentia. Ita Philo-
 sophia theoretica pro objecto habet Entia
necessaria, τὰ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, quorum
 esse pendet a natura, ideoque vel semper
 sunt, vel sunt a natura per certas causas
 operante; ita tamen ut hic non urgea-
 tur absolutissima & independens necessitas
 quae solius est Dei cuique simpliciter repu-
 gnat non esse, vel πλεοναχῶς ἔχειν, aliter
 esse, lib. I. Metaph. cap. 5. cum sit im-
 mutabilis secundum illud Malach. III. 6.
 Nam ego DEUS ἰθιὺς & Ja-
 cob. I. 17. quia potius necessitas physica

Entia
 sunt
 duplicia
 efficiuntur
 aut
 cognoscuntur
 sunt
 θεωρητὸν
 πρακτὸν
 ποιητὸν
 necessaria
 et
 Contingentia
 necessaria
 sunt
 Objecti
 Philosophia
 theoretica
 refuta

& dependens, quæ cedere nata est & debet
 agenti supremo, a quo entitatem, eamq;
 qua gaudet, necessitatem habet. τὸ μὲν
 ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, ἀναγκασίον φα-
 μεν ἔχειν ὅτως, quod non contingit aliter
 se habere, necesse dicimus ita se habere.
 Metaph. V. cap. 5. Philosophia vero Pm-
ctica, voce πρᾶξιως tam late sumpta ut
 & ποίησιν, non quidem omnem, sed
 eam quæ liberalis est involvat, pro objecto
 agnoscit Entia Contingentia, τὰ ἐν-
 δεχόμενα ἄλλως ἔχειν, quorum esse
 pendet, quoad particularem determina-
 tionem, a nostra voluntate, quæ in
 civilibus nequaquam est ἀποφαίρεσις.
 adeoque pro arbitrio agentis fieri, vel
 non fieri possunt, secundum illud: μὴ
 ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει τῷ ἰδίῳ
 θελήματι. 1. Cor. VII. 37. Quem in
 sensum non male Piccolomeneus introd.
 ad grad. civil. Phil. cap. 4. sic concludit:
 Quare subiectum civilis scientia, excludit
 ποίησιν, est actio humana, non hominis ex
 hominis libertate prodiens, ut in ea ho-
 nestum & quod decet, natum est resfulgere.

Plura

Plura sectio ἀνασκευ. & pars specialis
super hac re evolvant.

§. V.

II. A parte subiecti, non tam denomi-
nationis, quod & mediati, quam inha-
esionis, informationis, quo & immediati;
idque ratione incoamenti & ratione com-
plementi. Quod ita patet: duæ sunt ani-
mæ facultates & potentia, dum ἐν πλάτῃ
considerantur: *ratio* *ratio*, τὸ λόγον ἔχον,
& *ratio* *ratio*, τὸ ἄλογον, quatenus
quidem *secundum se* apprehenditur,

III. de an. c. 10. I. Eth. c. 13. Philosophicarum
autem disciplinarum subiectum, nemine
ambigente, est prior illa facultas, λογική,
quæ intellectum & voluntatem comple-
ctitur: quod vidisse videtur & Plato dum
dixerat: Φιλοσοφία τίς φύσει ἐνέστιν ἐν
τῇ ψυχῇ τ' ἀνδρὶ. Intellectus quoq; si so-
lus ad recipiendum habitum perfectum
sufficit, vocatur ὁπσημονικός, sive ὁ
θεωρητικός, unde *Philosophia theoretica*:
sin vero habitum una cum voluntate de-
mum constituat, vocatur βεβουλευτικός,
seu, quod magis frequentatur, πρακτικός,
unde *practica* denominari nata est & de-

Subjecti

ber. Et hoc est idipsum quod *Aristoteles*,
 præter librum *Ethicor.* allegatum etiam
 lib. III. de *anima* cap. 9. t. 46. & c. 10.
 t. 49. de divisione *intellectus* in *prædic-*
um & theoreticum tam severe urget.
 // Cum vero perfectus habitus nemini in-
 // nascatur, nisi quædam *πρόληψις* & com-
 // munia *ἀξιώματα*, idcirco dictum est du-
 // plici ratione discrimen *Philosophiæ theo-*
 // *reticæ & practicæ* qua subiectum nobis
 // innotescere : (α) quidem *ratione incon-*
mentis & antecederet ab ipsis notitiis in-
natis, quarum *aliæ* ad dirigendam *πρωτίαν*,
 ut: impossibile est idem simul esse & non esse;
 totum est majus qualibet sua parte scorsum
 sumpta; si equalia equalibus ad-
 dantur tota erunt equalia; *aliæ* ad
πρόξιν; ut, *boneste vivendum*, nemo le-
 dendus, *suum cuique tribuendum*; com-
paratæ sunt. De quibus & consimilibus
 disciplinarum fontibus, servatis simul
 necessariarum conditionum aliis, Philosophicarum
 scientiarum mare, saluberrimo
 liquore abundans, derivatum est; cum
 eo tamen discrimine, ut *principia con-*
 // *templativa* officium *activorum*, & versa
 // *vice*, terminative exequi nequeant. Addi-
 tur

tur *terminative* ἐμφορῶς, cum aliud sit »
habitum terminare, aliud *ad terminum*, »
 sive finem ultimum *promovere*: hoc præ- »
 stant principia theoretica cum suis con- »
 clusionibus in practicis, non illud. (β) *Ra-* »
tione complementi & ἐπομένως, quatenus
eiusmodi prænotiones in habitum satis ra-
dicatum adolescunt redduntq; possessorem 4
 de præsentia sua certum, adeo ut qui prin- »
 cipia, verbi gratia, *theoretica* ad habitum »
 usque provexit, facile sibi persvadeat no- 4
 titiam rerum, quæ in sola contemplatione »
 terminatur; non multo aliter ac *Ascle-* 4
piades, qui se medicum haberi velle non
 dicebat, si in morbum unquam incidisset,
 referente Plinio lib. VII. cap. 37. de suo,
 quamvis cum jactantia, certus erat habitu.
 Alia caput II. proxime sequens dabit ex-
 empla. Præterea potest anima per expe- »
 rientiam plurium rerum notitias acqui- »
 rere præter innatas, cum sit quasi manus »
 apprehendens omnia: ἡ ψυχὴ ὡς περ
 ἡ χεὶρ ἐστὶ· καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὅργανόν ἐστι ὁρ-
 γάνων· & paulo superius· ὅτι ἡ ψυχὴ
 τὰ ὅσα πῶς ἐστὶ πάντα. III. de an. c. 9.

S. VI.

Finis

ou

III. Peti potest Philosophia theoretica & practica discrimen a parte finis, ejusq; vel ξ , seu *cujus*, vel ω , seu *cui* (α) quidem a fine ξ per modum ultimæ specificationis, secundum illud *Aristotelis*: $\alpha\pi\omicron\tau\omicron\tau\epsilon\tau\omicron\varsigma\ \acute{\alpha}\pi\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma\ \pi\epsilon\gamma\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\nu$

h. e. a fine omnia denominare justum est:

- // cum ea tamen cautione, quod *finis*, ex
 // quo habituum sumi debet denominatio,
 // de ultimo tantum sit intelligendus; scilicet,
 // habitus qui ultimo refertur ad cognitionem in eaque sistitur, est *θεωρητικός*;
 // qui autem ultra eam tendit, aut *πρακτικός*
 // erit, stricte sic dictus, aut omnino *ποιητικός*, cum habitus etiam practici, si alias
 // erunt intellectivi, quod equidem sunt, involvant *θεωρίαν* debeantque ad minimum
 // quomodolibet ad cognitionem disponere.
 // Ita *Physica* considerat *caelum*, *Metaphysica*
 // *Ens*, non quidem ut ea considerando producant, sed ut citra productionem cognoscant: $\delta\ \gamma\alpha\rho\ \theta\epsilon\omega\rho\eta\tau\iota\kappa\omicron\varsigma\ \xi\delta\epsilon\iota\ \nu\omicron\upsilon\tau\epsilon\ \pi\rho\alpha\kappa\tau\iota\kappa\acute{\omicron}\nu$, nam contemplativus nihil intelligit, nempe terminative, quod sub actionem cadit. *Arist.* III. de an. c. 10. *Ethica*

vero

vero examinat naturam v. g. *temperantia*,
Politica humana societatis, non tantum
 ut cognoscant, sed ut post ipsam quoque
 cognitionem nos faciat, illa quidem tem-
 perantes, hac vero ad ineundam societa-
 tem idoneos. Qui igitur μέχρι τῆς λέ-
 γειν, ἀνευ τῆς πράττειν, ut dicere sole-
 bat *Epietetus*, versantur in Practicis, a
 vero scopo prorsus aberrant ac perperam
 philosophantur. Nec ineleganter *Lucianus*,
 si modo de practicis loqui praesumitur:
μηδὲν ὄφελος ἰπικαθεύειν τὰ μαθήματα
εἰ μὴ τις ἄρα τὸν βίον ῥυθμίσῃ πρὸς τὸ
βέλτιον; h. e. nulla utilitas scire disciplinas,
 nisi quis etiam vitam ad melius componat.

§. VII.

(B) Quod nitimur ostendere, modis
 uno pluribus apparet a fine ὧ, qui est ho-
 mo informandus, i. quia *Philosophia*, ut
 veteres sapienter dixerunt, est medicina
animi, sanans ejus morbos, quemadmo-
 dum *Cicero* lib. 3. *Tuscul.* qv. etiam *Ethi-*
cam eodem appellat nomine; quo videtur
 & *Plato* respicere dum *Philosophiam* vocat
ὁμοίωσιν τῷ θεῷ καὶ τὸ διναῖσθαι ἀνθρώπων:
 morborum autem animi duo sunt genera,
 quod

Morbouum quod ipsum imprimis ex *Scriptura* abunde
capimi constat; unum pertinens ad intellectum,
duo gene estque ignoratio veri, ad quam expellen-
ra // dam Philosophia theoretica: alterum vero
 // pervertens voluntatem, de qua ægritudine
 // corruptela morum proficiscitur, ad quam
 // corrigendam practica comparata est. De-
 inde 2. omnis homo naturaliter scire
 desiderat, ut *Aristoteles* α. τῶν μέγ' αὖ τὰ
 Φυσικὰ & alibi: πάντες ἀνθρώποι τῷ
εἰδέναι ὁρέγονται Φύσει, quod *Cicero* suo
 « sic proponit modo: insitus est omnibus co-
 « gnitionis amor; primum quidem eorum,
 « quæ ad tuendam degendamque vitam tum
 « privatam, tum civilem conferunt, quæ
 « nobis partim artes, partim habitus *pru-*
 « *dentia* suppeditant; hinc *Philosophia pra-*
 « *ctica:* postea vero etiam earum rerum,
 « quæ licet vel nihil vel omnino parum con-
 « ducant ad actiones humanas & civiles;
 « cum tamen pulcherrimam habeant veri-
 « tatis contemplationem, vehementer ab
 « intellectu expetuntur, unde *Philosophia*
 « nata est theoretica. Ita *Socrates* senex
 jam pene capularis sub *Condo* magistro
 fidibus canere didicit, & mirantibus, *cur sic*
Solon *faceret,* respondit illud *Solonis:* ὅτι μὴ ἵνα
 quam

quam *ἀμαρτία* esse malo. *Valer. Max. lib. VIII. c. 7. Cic. de senect. Suidas. Quod sciendi desiderium Cato etiam minor declaravit, dum in tantum doctrinæ cupiditate flagravat, ut ne in curia quidem, cum senatus cogeretur, temperavit sibi, quin Græcos libros lecitaret; qua industria ostendit, aliis tempora deesse, alios temporibus superesse, Val. Max. l. VIII. c. 7. Cicero II. de finib. ipsum Catonem *ἡλικονέμην* librorum vocat.*

9. VIII.

3. *Philosophia* refertur ad dirigendam *vitam* hominis ejusque felicitatem comparandam: *vitam* autem & *felicitatem* hominis *Aristoteles* lib. X. *Ethic. cap. 7.* duplicem facit, *θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν*: *illam* in contemplatione versari *μεντιούσῃ* perfectionem esse; *hanc* in virtutum moralium actionibus, & esse perfectionem *voluntatis ac appetitus*; *illam* homini, ut Deo mortali, convenire dicunt eruditi; *hanc* ut animali ad societatem condito: hinc *Philosophia* etiam duplex erit, *theoretica & practica*. Nec alienum est hic repetere, quod legitur apud *Ciceronem* lib. II. *de finibus*: *Ut ad cursum equus,*
ad

ad arandum bos, ad indagandum canis, sic homo ad duas res, ut ait Aristoteles, ad intelligendum & agendum natus est, tanquam mortalis Deus. Et lib. III. de natura Deor. Omnia aliorum causa sunt generata, ut fruges atque fructus, quos terra gignit animantium causa: ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum & imitandum. Plures differendi modos si qui desiderat, adire potest Pererium aliosque studiosius eosdem recensentes; aut sane de suo ipse procudat iudicio.

S. IX.

Differentia Constat igitur *Philosophiam theoreticam* a *practica* differre; sed qualis illa sit differentia, nostrum erit pariter, præterquam quod ex allatis etiam sagacioribus facile comparet, *ὡς ἐν προόδῳ* monstrare, eum cuique sua sit assignanda secundum propriam naturam *Διφ. Πορτ. VI. Topic.*
 « 6. t. 24. *Differentia* ergo illa non est
 « *rationis, sed realis, ac* ut loquitur Pererius
 « *essentialis*: nec enim accidit tantum discipline esse *practicam & speculativam,*
 « quod probatur: (α) quia habent essentias
 non

non modo separabiles, sed actu etiam separatas; sic alia est natura & quidditas *philosophia practica*, alia *theoretica*, quemadmodum etiam illa sine hac quodammodo potest existere; hoc est, *confuse*, *crasse* & *incoarsive*, quamvis non *distincte*, *exacte* & *consummative* apprehendi: de quo alias plura. (G) Quia *Philosophia theoretica* est habitus ex intelligentia & scientia constans, *practica* vero, voce *πραξις* sive sumpta, *prudencia* & *ars*. (Y) Quia denique ut jam supra uberius ostensum, *objecto*, *subjecto* & *sine* differunt: quæ autem ita differunt, *essentialiter* differre dici merentur.

§. X.

Ultra vero harum partium, ne dicam certior ac nobilior, cum de illis in cap. II. sequenti constitutum sit agere momentis; sed tantum sit *prior* esseque debeat ratione ordinis docendi & discendi? hic itidem exponere, sed obiter, non est inconveniens. Si ætatis profectusque discendum habenda erit ratio, quam utiq; oportet, tum pro illorum varietate varie etiam de ordine tradendi judicandum erit; adeo ut *puerili ætate*, quæ ad *theoretica* rite apprehenden-

Ultra
prior
discenda

*R. Practi-
ca:*

denda minus adhuc est capax, discipline
practica proponi possint utiliter; non
quidem ἀποδεικτικῶς, actionum moralium
definitiones, divisiones, principia, effecta,
adjuncta, opposita, adeoque non modo
τὸ ὅτι sed etiam τὸ διότι persequendo;
quo modo sed (α) γνωμολογικῶς, vel ut *Suidas*,
teste *Henric. Steph.* γνωμοτυπικῶς, id est,
brevibus & acutis sententiis, quarum fa-
cilis intelligentia, diuturna memoria,
utilitas maxima, ad mores vitamq; com-
munem pertinentibus. Quam tradendi
docendique rationem apud populum
quemcunque, modo a profunda barbarie
fuerit remotior, omnibus fere temporibus
*more He-
braeorum
Arabum* fuisse deprehendimus. *Hebraeos Ara-
besque* quod attinet, abunde testantur
apophthegmata illorum propria, quæ etiam
per *J. Drusium* ex *Abhoth R. Nathan*,
Aristea, libro *selectarum margaritarum*
& aliis auctoribus collecta latineque cum
brevibus scholiis reddita: nec non *Pro-
verbia ben Sira*, auctoris antiquissimi,
cum, ut communis tenet opinio, altera
ætate post *Jeremiam* Prophetam, cujus
etiam nepos fuisse putatur, vixerit. vid.
Drusii præfat. ad Proverbia ben Sira.

De il-

De illis etiam hoc est, commendans liberalitatem: $\psi\upsilon\mu\eta\ \kappa\lambda\ \kappa\alpha\tau\alpha\ \tau\omicron\ \tau\omicron\ \tau\omicron$
 id est, *manum tuam a beneficentia ne abstrahas*. Constat etiam de *Græcis*, quod
 sibi suisque hac in parte non defuerint:
 versus est auctoris incerti $\gamma\upsilon\omega\mu\iota\kappa\omicron\varsigma$ de
temperantia apud *Stobæum*: $\tau\alpha\mu\epsilon\iota\omicron\nu$
 $\alpha\rho\epsilon\lambda\eta\varsigma\ \epsilon\varsigma\ \sigma\omega\phi\rho\omicron\sigma\upsilon\eta\ \mu\omicron\nu\eta$, *virtutis*
omnis horreum temperantia. De *justitia*
 dicit *Menander*: $\tau\omicron\ \mu\eta\delta\epsilon\nu\ \alpha\delta\iota\kappa\epsilon\iota\nu\ \pi\alpha\varsigma\iota\nu$
 $\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\iota\varsigma\ \pi\rho\epsilon\pi\epsilon\iota$, *decet istud omnes, ab-*
stinere injuriis. *Euripides* de *libertate*
 in loquendo, seu *veracitate*: $\kappa\alpha\lambda\omicron\nu\ \gamma'$
 $\alpha\lambda\eta\theta\eta\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \alpha\pi\epsilon\nu\eta\varsigma\ \pi\alpha\rho\epsilon\eta\sigma\iota\alpha$, *egregia*
res est vera constanter loqui. Vide *Jo. Sto-*
bæi Florilegium ad *Epimium* de his &
 sexcentis aliis, de quibus & *Æschines* in
Ctesiphontem: *Propterea*, inquit, *nos*
arbitror, cum pueri sumus, Poëtarum
sententias ediscere, ut iis quondam viri
possimus uti. Illæ quondam in triviis sta-
 tuis *Mercurialibus* inscribi & templorum
 foribus incidi solebant. Vide *Platon.* in
Hipparcho & *Plutarch.* in *Theseo*. *Templo*
Delphico hæc erant inscripta: *nosce te i-*
psum: ne quid nimis: sponde, noxa præsto:
Plato in *Charmide*. Talia in patria passim

Græcorum

incert. Aut.

Menander

Euripides

Æschines

offendimus *γυμνάσια*, quorum nequaquam postrema sunt arci REGIS nostri per divinam gratiam invidissimi, DN. CAROLI XI. &c. &c. &c. metropolitanae insculpta.

§. XI.

Deinde (B) *discipline practicae* non adeo inutiliter proponi possunt puerili aetati *το δαδερμοληκῶς*, virtutum, viti-
orum, eorumque, qui subsecuti sunt, even-
tuum exempla ponendo ob oculos: quo
faciunt breviores *Historiae, Comediae, Tra-
gediae, Poëmata, Apologi*, quorum pluri-
mi sub *Æsopi* nomine circumferuntur.
Illas quidem tanti faciebant olim, ut eas
vulgus quoque idiotarum teneret, & qui
ignoraret, plane stupidus haberetur, ut
ex Proverbio: *Ne Æsopum quidem trivisti;*
licet colligere.

Concludimus ergo, quod *discipline
practicae* pro methodo & ratione tradendi
possint quodammodo esse *priores theore-
ticis*, possintq; quod & ad solidam tenden-
tibus eruditionem convenientius est, esse
posteriores: *priores* quidem, si *crasse, rudi-
ter, confuse & incoative* tradi voluerint;
posteriores vero si *exacte, solide, distincte
& consummative* doceri.

SECTIO

SECTIO II. Ανασκευαστική.

QUESTIO I.

An Philophia sit uniformis & simplex? Aff.

§. I.

Circa sectionis antecedentis initia affirmabatur hæc propositio, quam etiamnum affirmari non modo decet, sed & oportet: quo tamen majus adhuc assertionis sit robur, argumentum unū alterumve, quod hic quidem succurrit, ἐκ τῶ ἐναντίου leviter examinandum proponitur: τῶν γὰρ ἐναντίων, τὸ μὴ ἀνάγκη παρῆναι, τὸ δ' ὅτι, contrariorum enim alterum adesse alterum abesse necessarium est. Arist. I. de somn. c. 1. Dicitur ἐκ τῶ ἐναντίου, ex contrario, ad excludendos hic modos objectionum alios, de quibus Arist. lib. II. Rhet. c. 25. Sic: αἱ δ' ἐνστάσεις φέρονται τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῶ ὁμοίου, ἢ ἐκ τῶ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν κεκρυμένων, objectiones vero feruntur quatuor modis: aut enim ex eodem, aut ex simili, aut ex contrario, aut ex judicatis. Quamvis etiam plures his, volenti facile possint concedi.

B 2

Obj.

Obj. Quicquid ex pluribus Entibus accidentalibus in certo quodam subiecto concurrentibus coalescit, id non est uniforme & simplex, sed difforme & multiplex: Philosophia sic coalescit. E. non est uniformis & simplex, sed difformis & multiplex.

Resp. 1. Συγχωρητικῶς, Philosophiam non quidem esse uniformem & simplicem more metaphysico; hoc est, Philosophiam non esse unam ἀπλῶς, cum sit habitus ex notitia diversissimarum rerum conflatus: notitia vero vel conceptus cujusque rei formalis, utpote τύπος, debet rei signatæ & ἀντιτύπω esse conformis; alias enim nihil, vel prorsus male significat. His ex parte succenturiari potest illud Aristotelis Metaph. IV. c. 2. ποσῶν τε μέρη Φιλοσοφίας εἰσιν, ὅσαι περ αἱ ἔσται, τοι σὺν οὖν partes Philosophiæ quos substantiæ. Nec non illud Analyt. post. lib. I. c. 28. Μία δ' ὁπισθήμεν ἔστιν, ἢ ἐνὸς γένους, ὅσαι ἐκ τῶν πρώτων σύγκειται, καὶ μέρη ἔστιν, ἢ πᾶ-

ἡ πᾶσι τῶν κατ' αὐτὰ ἐτέρα δ' ἴσι-
 σήμη εἰς ἑτέρας, ὅσων αἱ ἀρχαὶ μήτε
 ἐκ τῶν αὐτῶν, μήθ' ἐπὶ τῶν ἐτέρων.

Una est scientia unius generis, qua ex
 primis componuntur, & partes sunt,
 aut affectiones horum per se: diver-
 sa vero scientia, quorum principia nec
 ex eisdem, nec altera ab alteris. Ex.

2. Ἀρητικῶς; Philosophiam non esse mul-
tiplicem & difformem χεπικῶς, quatenus
ad mensuram veritatis, in disciplinis qui-
dem theoreticis θεωρίας, vel veritatis in
cognoscendo; in practicis vero πράξεως,
vel vite civilis & morum examinatur.

In utraque enim Philosophie parte veritas »
 pro mensura est habenda, quamvis in »
 theoretica ἐξοχικῶς & primario, propter »
 sui ex se sufficientiam ad adsequendum in »
 ea finem; in practica vero παχυλῶς, »
 & modo quodam, præsertim κατὰ τὸ φαί- »
 νεσθαι, obscuriori, propter appetitus ra- »
 tionalis interventum: ita tamen ut & illic »
 se habeat instar mensuræ, cum τὸ καλὸν »
 simul rationem veritatis involvat ac παλιν »
 ἴς, quemadmodum etiam Hesychio vocem »

ἀληθὺς tantum aliquando esse ac est δίκαιος & μνήμων, testatur Henr. Steph. Hic opportune verbis uti contingit Aristotelis, qui cum in IV. Ethic. c. 2. alias operose de habitu intelligendi differit, tum & hæc sequentia, secundum Lambini interpretationem adducit: *Quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus: consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus: idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram & appetitum rectum, eademque & illam affirmare & hanc persequi.* Subjungit Aristoteles: αὐτὴ μὲν ἐν ἡ Διάνοια, καὶ ἡ ἀλήθεια, πραγματικὴ, hoc est; hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Et mox: τῇ πραγματικῇ καὶ Διανοητικῇ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὁρεζοῦ τῇ ὁρθῇ; sensus est: *Ejus animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas conspiciens & congruens cum appetitu recto. &c.* Clauduit denique caput allegatum: ἀμφοτέρων δὲ τῶν νοητικῶν μορίων, ἀλήθεια τὸ ἔργον, h. e. *ambarum itaque animi partium quæ ad*
cogi-

cogitandum valent, opus est veritati. Non quod duæ sint animæ partes ad iudicandum immediate & secundum proximam ἐνέργειαν comparatæ, cum sola potentia in homine intellectiva talis omnino sit; sed mediante intellectu & secundum μετὰ δόσιν: ita voluntas per participationem evadit ἔλλογον. 3. Philosophia est uni- // formis & simplex, non κατὰ τὸ ὄν, secun- // dum essentiam absolutam & complexam; // sed κατὰ τὸ ποῖον, secundum uniformem // simplicemque veritatem, affectionem sibi propriam. 4. Philosophia, non quidem // semper συστηματικὴ est simplex & unifor- // mis, sed ἐκπικὴ; eaque non unitate & // simplicitate individuali, sed specifica. // 5. Philosophia non tantum in abstracto & // secundum se considerata est uniformis; // sed & in concreto, licet non καθόλου, ta- // men διὰ μέτρον, idque dupliciter: (a) // ratione πρώτων φύσεως, principiorum // innatorum, quæ apud omnes ratione u-
tentes sunt eadem: ἔδεικνυται γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐκίττειται, nihil enim eorum quæ natura sunt, aliter conspici possunt. Aristot. II. Eth. c. 1. (b) Ratione etiam

τελειώσεως apud illos, qui sana utuntur *Philosophia*, non alios: quocirca dictum est, *tantum ex parte eam* in concreto esse uniformem. Quamvis enim acerrima sint aliquando philosophantium dissidia, non tamen erit ambigendum, quin magna sit & illorum pars, *Deo laus!* quorum conceptus & verba non tantum sunt ipsis rebus consentanea, sed invicem quoque conspirant amicissime.

§. II.

Inst. Sed posset quis (β) instantiæ loco parti cuidam hujus ἐξηγήσεως occurrere dicendo illam Philosophiæ considerationem *in abstracto* esse nihil præter verba, adeoq; esse terminos rationis ratiocinatæ & non habere in *re* fundamentum, cum *accidentia*, de quibus est etiam *Philosophia*, extra *subiecta* nullam habeant existentiam, secundum illud Aristotelis VII. Metaph. *accidentis esse est inesse*.

Resp. Sed nihil absurdi hinc metuedum, cum dari constet *Philosophiam* in rerum natura etiam quoad *essentiam* & *in abstracto* consideratam, quamvis nemo hominum perfectio ejus habitu, quod tamen in suo circulo minusd enegandum est, de facto gauderet;

id-

*Philosophia in abstracto
est in re
natura.*

idque (1) In objectis, quæ equidem *fundamentum* sunt & *mensura* cognitionis Philosophicæ, quod procul dubio sentit etiam Aristoteles dum lib. III. de an. c. 6. dicit: τὸ αὐτὸ δὲ εἶναι ἢ καὶ ἐνέργειαν ὁπισήμην τῷ πρῶτῳ; *idem est scientia actu quod res.* (2) Datur omnis veræ & sanæ Philosophiæ ἀρχή in Deo, qui, utpote mens illa prima, intellectus purissimus, perfectissimus, potentissimus, omnia scit, videt, comprehendit, non tantum *scientia*, ut vocant, *visionis*, sed *simplicis* etiam *intelligentiæ*, *abstractiva* & *indefinita*; id est, res quæcunq; sunt, fuerunt & esse possunt, quamvis nunquam fiant. Vid. B. Gerhard. *Disp. Isagog.* 3. c. 6. §. 10. Quæ tamen Philosophia in-
 finitis parafangis humanam & vulgarem
 excedit, cum sit ipsi Deo *congenita*, non
labore quaesita, sed *naturalis*; non *discursiva* & *ratiocinatrix*, sed *simplicissima*;
 non *finita*, sed *infinita* & *incomprehensibilis*: deniq; ipse Deus, quatenus se ipsum
 & omnia perfectissime simul ac semel, unico eoq; simplicissimo ac æterno intuitu
 comprehendit: πάντα δὲ γινώσκων ἢ πρῶτον
 λισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Heb. IV. 13.

« Ita tamen, ut non particularim aut figili-
 « latim omnia Deus videre credatur ac ve-
 « lut alternante conceptu hinc illuc; inde
 « *buc*, inquit Divus Augustinus, *sed omnia*
 « *simul & semel*, ac velut in instanti &
 « *momento perpetuae aeternitatis*: unde vo-
 catur *תָּוִר לְכֹל* 1. Sam. II. 3. *γνώσκων*
κύριος ex versione LXX. Quod sane hu-
 // manæ menti omnino est denegatum, quæ
 // sc. post cognita principia discurrit ad con-
 // clusiones ratiocinando, & alia post alia
 // successive cognoscit. Nihil jam addo de
Philosophia Angelica. (3) Dictum illud
 Aristot. accidentis esse est inesse, non va-
 let (a) de omni accidente, quamvis de ac-
 cidente καὶ ἐξάρτητον sic dicto: (b) Pot-
est intelligi de inexistencia non tantum
actuali, sed etiam apudinali & possibili.
 Ergo, quod Scaliger dicit de justitia E-
 xercit. LXXI. sect. 1. *Licet nullus homi-*
num in terris esset justus, justitia tamen
constans & perpetua voluntas esset; dum
essentia, ut idem alias, rerum sint immu-
tabiles & perpetua: id & nos de *Philo-*
sophia non sine ratione urgemus.

QUÆSTIO II.

Num divisio Philosophiæ realis in theoreticam & practicam sibi constet sufficiatque?

§. III.

HAnc divisionem, utpote canitie sua non minus quam veritate venerabilem per *Sectionem* antecedaneam ursumus: quo tamen sensus ejus tanto fiat apertior, impedimenta quædam, ut ut vulgaria jamque dudum ab aliis discussa remove-re convenit.

Obj. (a) Nullum Ens respectivum potest esse essentialis differentia Entis alicujus absoluti: theoreticum & practicum sunt entia respectiva; Ergo non sunt essentialis differentia absoluti. Et per consequens Philosophia essentialiter dividi nequit per theoreticum & practicum, cum sit habitus & in prima qualitatis specie: qualitas vero est Ens absolutum.

Resp. Verum hoc ita solvitur: Philosophia pro diverso considerandi modo potest in diversis locari classibus: Si enim

(1)

Objicitur

// (1) Philosophia secundum se & ἀπλῶς
 apprehenditur, quatenus est habitus in-
 tellectum perficiens, eumque reddens a-
 ptum & promptum ad intelligendum,
 // tum est Ens absolutum. Si vero (2) ca-
 // pitur in ordine ad aliud & ἐν σχέσει,
 prout cum objecto suo scibili confertur,
 habet quandam ad ipsum relationem, quæ
 vulgo dicitur secundum dici, propter quam
 // est Ens relativum, eaque ratione per the-
oreticum & practicum essentialiter distin-
 guitur. Quamvis autem theoreticum &
 // practicum non dividant secundum rem
 // intellectum; nec semper dividant secun-
 // dum rem objectum scientiæ: (potest enim
 // idem secundum diversam rationem subijci
 // theoretica & practica, cum v. g. de ope-
 // rationibus animæ sentientis & intelligen-
 // tis, adeoque de illis quæ vulgo vocantur
 // πάθη seu passiones animi, uti sunt,
 // gaudere, dolere, metueret, sperare,
 // agat Philosophus theoreticus & practicus)
 // habitus tamen scientificos dividunt secun-
 // dum rem, adeo ut impossibile sit unam
 // eandemque scientiam theoreticam esse
 // simul & practicam. vide Berer. de Phi-
 losoph.

Obj.

Obj. (B) *Differentia qua non est sufficienter opposita, ad faciendum reale in partibus Philosophia discrimen, non est bona; sed data Philosophia, theoretica & practica differentia talis non est.* E. Consequens patet: *Quia dantur disciplinae quae appellari non modo possunt sed etiam debent theoreticae & practicae: sic dividitur Medicina in speculativam & practicam; pariter ac Ethicam posset quis appellare speculativam, quatenus tradit cognitionem virtutum & vitiorum: practicam vero, quatenus cognoscit ista, prout loquitur Cl. Scheiblerus, ut secundum illam cognitionem operetur.*

Resp. Sed falso supponitur differentiam »
Philosophiae theoreticae & practicae non »
esse satis oppositam: nec enim dantur »
disciplinae, quae simul theoreticae ac pra- »
cticae sunt & appellari possunt, de fine »
ultimo. Fatendum equidem est, γυναικας »
etiam in Practicis esse necessariam, eum »
sine illa omnis actio sit quasi Inerωδης; »
illa tamen cognitio non determinat ha- »
bitum ultimatē, sed inservit actioni rite »
producendae mediate. Unde liquet, quod »

finis

// finis ex quo disciplinarum sumitur deno=
 // minatio, siue practica sint siue theoretica
 // tantum intelligendus sit de fine ultimo :
 hoc est : disciplina, quæ ultimo refertur ad
 cognitionem, est *speculativa* ; quæ autem
 talis non est, est *practica*, secundum illud
 Aristotelis III. Ethic. c. 10. τέλος δὲ πάσης
 ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἔξω, h.e. finis enim
 omnis actionis est secundum habitum, vel
 quod habitui convenit.

§. IV.

Objicitur *Obj.* (β) Et vicissim : Si in utraque
 Philosophia parte, non minus theoretica
 quam practica, actio & usus obveniunt ;
 sequitur hanc divisionem non habere mem-
 bra dūjuncta & invicem opposita ; sed ve-
 rum prius, Ergo & post.

// Quod vero actio & usus etiam in theore-
 // tici usu veniant, constat vel inde, quia con-
 // templari & cognoscere actionem omnino si-
 // gnificat, adeoq; qui actu cognoscit, aliquid
 // utiq; agit. Similiter de usu clarū est, quod
 neutra harum partium illo carere potest,
 alias enim μάτην frustra, essent : τὸ δὲ μά-
 την, inquit Aristoteles II. *Auscult. Phys.* c. 6.
 λέγε.

λέγεσθαι, ὅτι μὴ γένηται τὸ ἐνεκα ἄλλου.
 ἐνεκα ἐνεκα; h. c. frustra autem dicitur,
 cum non sit alicujus gratia, sed illius gratia.

Resp. (1) Vocem actionis esse ἐκ τῶν
πολλὰ ὡς λεγομένων: aliquando enim su-
 mitur generaliter, & in communi signi-
 ficat omnem agentis influxum, veluti est
 cum actio peculiare prædicamentum con-
 stituit; unde hoc sensu θεωρία & cognitio
etiam est actio. Et si cognitio hoc sen- //<
 su est actio habitusque contemplativi or- //<
 dinantur ad cognitionem, utiq; hoc ipso //<
 ordinantur ad actionem. Alia vero est //<
significatio, qua actio cognitioni opponi-
tur, qualis est quæ regulatur per usum mo-
 ralem, vel ex arte aliqua. Ex tali actione
 denominatur habitus practicus. vid. Cl.
 Scheibl. lib. II. Metaph. c. 8. t. 55. (2) Uusus
 & actio specialiter accepta non sunt æqui-
 pollentia: illa ad operationem destinatio,
 loquitur Cl. Scheibl. II. Metaph. c. 8. t. 163. pag. m. 679
Non est idem, quod destinatio ad usum a-
liquem. Neque enim ulla scientia, etiam
ex speculativa, est, quæ nullum habeat
usum: est enim Physicæ usus in Medicina,
Matheseos in rebus mechanicis, Metaphy-
sica

fice in omnium rerum cognitione; & ta-
men isti habitus speculativi sunt. Imo, o-
mnis habitus est operativus; quod ipsum
patet ex fine habituum, qui non est alius
quam juvare potentiam naturalem in or-
dine ad actum suum; vel, reddere poten-
tias faciliores & promptiores ad certas
quasdam & determinatas operationes,
 ut Fonseca lib. V. *Metaph.* c. 5. qv. 4. sect. 1.
 Videor & mihi me hic posse per quandam
 usurpare similitudinem quod Aristoteles
 lib. I. *de Rep.* c. 9. dicit: ἐκάστω δὲ κτή-
 ματος διττὴ ἡ χρῆσις ὅσιν ἀμφοτέραι δὲ,
 καὶ αὐτὸ μὲν, ἀλλ' ἐκ ὁμοίας καὶ αὐτὸ,
 ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' ἐκ οἰκεία τῇ περὶ γυ-
 ματι; h. e. Uniuscujusque rei, quæ
 paratur ac possidetur, (possessionis) du-
 plex usus est: uterque autem per se qui-
 dem est, verum non similiter per se:
 sed alter rei accommodatus & proprius,
 alter vero non proprius rei. Qui ergo
 hæc ad argumentum accommodare po-
 terit, jam non amplius coactionem vel
 vim ejus metuet.

QUÆSTIO

QUÆSTIO III.

Num non pars illa Philosophiæ, quæ vocatur *πονητική*, per bimbrem illam divisionem exspirat?

§. V.

UT nihil discutiendis illorum immoremur rationibus, qui partem *effectivam* e circo Philosophiæ proseribunt, de quibus Zabarella lib. 1. de nat. log. c. 12. 4. &c. Crullius lib. Isagog. Log. c. 1. Keckermannus lib. 1. præcog. Philos. c. 3. Flacius, Hornejus, Horstius, Mejerus, alii: protinus ad reddendam de quæstione rationem tendimus: dum (α) notamus vocem *practici* esse ambiguam: opponitur enim 1. τὸ πρᾶκτικὸν πονητικῶς & sic appellatur practicus habitus, qui dirigit ad operationem talem, ad quam non relinquitur opus, ἐνέργημα: ita prudentia est habitus practicus: πονητικὸς autem est, qui dirigit operationem, quæ in opere quodam sensibili terminatur; Sic ars est habitus πονητικὸς. 2. Opponitur τὸ πρᾶκτικὸν θεωρητικῶς sumpta voce πρᾶξις paulo communi-

C

us,

us, ut etiam *πονητικός* comprehendatur, quo modo omnis habitus qui non in cognitione sistitur, vocatur practicus. Eum in sensum vox hæc usurpatur, cum intellectus ab Aristotele dividitur in *theoreticum* & *practicum* lib. III. de an. c. 7. & *εὐδαιμονία*, vel felicitas, in *speculativam* & *practicam*, lib. X. Ethic. c. 6. 7. & 8. ἡ δὲ τῆς ὅλης εὐδαιμονίας κενωρὸς μὲν, *mentis autem beatitudo sejuncta est*, puta a beatitudine τῆς φρονήσεως. *Practicum aliquando adquate opponitur speculativo, aliquando vero opponitur & speculativo & effectivo*, dicit sensu eodem verbis licet diversis Cl. Scheibl. lib. II. Metaph. c. 8. Unde qui hic sunt effectivi, priori modo sunt etiam practici. Hoc igitur posteriori modo habitus practici ita dicuntur, qui ultra cognitionem habent quidem aliquam operationem, sed non tendentem ad opus. Si autem ultra cognitionem operatio tendat ad opus, habitus dicitur non practicus // sed *πονητικός*. Hinc etiam dispalescit, // quod *ἐνέργεια* tantum differt à τῇ ἐνέργη- // μα quantum *περὶ ἔργου* à *πονήσει*.

(B) Quemadmodum vox *πράξις* suis est definita cancellis, adeo ut nec plures habitus practicos hic admittat, nec suæ ipsius significationi pro assignata statione sic impar: ita, quando *ποίησις* etiam per practicum insinuamus habitum, abstrahimus ab omni illa effectione, quæ vel infra vel supra Philosophiam locari nata est. Constat ergo hanc *διχοτομίαν* certis fundari rationibus.

§. VI.

Ad tollendam, si quæ adhuc remanet in terminis *πράξις* & *ποίησις*, ambiguitatem, ex Ampliff. D. Doct. Calovii Methodologia has earundem adponimus descriptiones: *Πράξις* nihil aliud est quam operatio iudicium practicum consecuta; vel, actio intellectus practici regulata ad præviā idealem notitiā instituta, quæ sibi ipsi ultimus est finis, nec per sese refertur ad aliquod opus.

Ποίησις est operatio intellectus per se directā ad aliud exequendum a facultate subordinata instrumentis corporeis, cuius finis est *ἔργον*, vel opus prodiens per introductionem formæ artificialis in datum

Πράξις

Ποίησις

objectum. Unde habituum practicum, sumpta voce *πρᾶξις*, ut solemus, communiter, alii pro fine ultimo habent, *ἐνέργεια*, alii vero *ἔργον*; quorum isti dicuntur *practici*, voce generaliori speciatim accepta, hi vero *poëtici*. Quæ hic de habitibus quibusdam practicis, utpote organicis inverti solent, quod non sint in rigore practici, non multum moramur, cum τὸ esse organicum & instrumentale suaque natura ad aliud facilitate quadam terminandum ordinari, tantum *accidentaliter* sese habeat ad actus mentis, qui *per se* vel *θεωρίας* vel *πρᾶξεως*, vel *ποιήσεως* nomine veniunt. Objectiones peti possunt e Zabarellæ & Keckermanni locis supra allegatis: Responsiones vero partim D. Doct. Calovius, D. Scheibl. Kippingius & alii; partim suum cuique iudicium, si paulo fuerit subactius, suppeditabunt. Nos ad quaestiones residuas.

QUÆSTIO IV.

An illa Philosophiæ divisio potio-
rem innuat respectum ad habituum
objectum quam finem?

§. VII.

S. VII.

Res est hic, non tam de *ultima* habituum particularium divisione, qualis est *Metaphysici a Physico*, quæ eodem se habet modo ac distributio disciplinarum; quam *mediata*, in proximas species, quæ in *theoreticum & practicum* dispescitur. Sunt qui habitum *theoreticum a practico* solum per objecta distinguunt dicuntque practicum, qui est de *re operabili*, theoreticum vero qui de *speculabili* tantum: quos inter Algazel lib. Phil. c. 1.

Nos vero hanc sententiam simpliciter capere non possumus, quin potius denominationem illam habituum dicimus sumi a fine cum qualicumque objecti complicatione ut D. Calov. in Gnostolog. vel connotatione ut Cl. Scheibl. in tractatu de Phil. hoc est, partim a fine, partim ab objecto: ab hoc quidem radicaliter & remote, ab illo vero formaliter & proxime. Dicitur radicaliter ad indicandum, quod finis ille non ex intentione discantis, utpote ratione quadam extrinseca & accidentali debeat æstimari, sed ex natura objecti, quæ si talis est, ut operationi recte possit subijci, denominat disciplinam & habi-

B3

tum

Intentio enim discantis, per accidens est ad disciplinam ipsam. ut loquitur Cl. Scheiblerus loc. cit.

S. habitus

vid. Scheibl.
Metam. l. II.
c. 8. n. 166.

tum *prædicum*; sin minus, *theoreticum*.

Ita Ethice est habitus plane & *ὑπολόγως* practicus, etsi hic vel iste studiosus eam addi-

vid. Schicbl.
Lib. II. c. 8.
num. 166.

scens non intendat *περὶ* Ethicam, sed solum quod putet jucundum esse nosse causas

virtutum & differentias. *Τέμενται γὰρ ἡ*

ἐπιστήμη, ὡς τὰ περὶ γυμνασίου; scatur enim

scientia, vel habitus, sicut res, aut ob-

jectum. Arist. l. III. de anima.

§. VIII.

Obijciatur: Obj. Sed his contravenire videntur il-

la, quæ D. D. Calov. in cap. IV. *Gnostologie de disciplina interiori* & in mente di-

cit: scilicet eam esse *adequatam objecti*

sui coram mente representationem. Ubi

non tantum solius *objecti* habitus fit men-

tio, excluso fine; sed insuper id ipsum

confirmari videtur per terminum *repræ-*

sentationis, qui nudam indigitat *ἰερωσίαν*.

Videtur ergo hinc consequi quod solum

objectum possit specificare habitum.

- Resp.* Ast nihil incommodi hinc re-
1. dundat: Est enim (α) data disciplinæ
- definitio satis adæquata, si vocem obje-
- cti eo extendimus ut ipsum etiam simul
- involvat finem, vel si dicimus objectum,
- dupliciter posse spectari: 1. abstracte &
- forma-

formaliter, quatenus pro se nude supponit, & sic præscindit a sine eidemque contradistinguitur. 2. Concrete & materialiter, quatenus etiam finem importat & cum eodem quasi concrefcit. Parem quoque finis suppositionem inculcat D. D. Calov. in *Methodolog.* p. m. 1127. (β) 2. ponitur in data definitione tantum vox *objecti*, non quidem excludendo finem, qui in *theoreticis*, uti jam sæpe notatum, *contemplatio*, in *practicis* vero *actio*, loquendo de fine interno; sed ἐξαιρέτως, cum *objectum* sit ipsum fundamentum habituum subsequentium eorumq; discriminis. (γ) 3. Committitur in objectione *Elenchus divisionis* & pravae expositionis. &c. Ergo ut ait Aristoteles post. analyt. I. I. αἰεὶ ἐστὶν ἐνσηῆσαι πρὸς τὸν ἔξω λόγον, ἄλλα πρὸς τὸν ἔσω λόγον, & αἰεὶ; cum verba sint intelligenda secundum intentionem dicentis & subjectam materiam. Alias, si *objectum formaliter* acceptum & *nuda* urgetur *representatio*, tum videtur esse definitio disciplinis theoreticis, quam omnibus communiter intellectis, accommodatio.

QUÆSTIO V.

An Philosophia theoretica in ordine docendi & discendi debeat præcedere practicam?

§. IX.

Duæ circa hoc ζητέμενον principes occurrunt opiniones: quidam enim huic, alii illi parti primo incumbendum existimant. Qui quidem *practicam* primo addiscendam putant, nec inter semet ipsos conveniunt: nonnulli enim dicunt *Philosophia practica* prius quam *Logica* esse incumbendum, vel hac moti ratione, quod primum rite informandi sint mores, mox ad alia progrediendum, quo de iis recte judicare queamus; quam tamen sententiam *Ammonius & Simplicius* retulerunt & rejecerunt in *proæmio predicatorum*, concedentes quidem componendos esse mores, sed debere id fieri *familiari institutione*, non *disciplina aliqua methodica*. At posthabita inter *Logicam & Practicam Philosophiam* comparatione, solum de hac & theoretica laboramus.

§. X.

§. X.

Quod *Philosophia theoretica*, si quis *Practicam* exacte voluerit addiscere, debeat antecedere, jam sectio κατὰσκευας.

§. X. p. 18. supra obtinuit, tum vel etiamnum constat (α) inde, quia theoretica practica dirigit, dum cognitioni, quæ in practicis usu venit, media suppeditat: hinc contemplatio dicitur maior vite civilis, dux humanarum actionum:

Δὲ ταῦτα, inquit Aristotel. lib. I. de an. c. 1. τὴν τῆς ψυχῆς ἰσχυρίαν εὐλόγως ἀν' ἐν πρώτοις πείθειμεν. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἀπασαν ἡ γνώσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι: hoc est; propter hac historiam, cognitionem, de anima merito in primis locamus: videtur autem ad optinendam veritatem cognitio ejus magnopere conferre. Idipsum (β) aperte patet de hominis libertate, de affectibus & multis aliis, in quibus *Philosophia practica* versatur, quæ per præcepta *Physica* explicantur: αὐτὰ δὲ ταῦθ' ἔτιωσ ἔχει, δῆλον ὅτι δὲ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πῶς τὰ πρὸς ψυχὴν, ὡς περ καὶ τὸν ὀφθαλμὸς θεωρεῖται, καὶ πᾶν σῶμα καὶ μᾶλλον ὅσῳ

11 τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἢ πολιτικὴ τῆς ἰα-
 11 τρικῆς: Si hac ita se habens, manifestum
 est, quod oportet civilem scire modo quo-
 dam pertinentia ad animam, ut oculos
 cuncturum & totum corpus: atq; eo qui-
 dem magis quo civilis majori honore di-
 gna & præstantior est quam ars medendi:
 Aristotel. l. I. Eth. c. 13. (γ) Præterea o-
 stenditur id rationibus ex ordine huma-
 11 narum actionum sumtis: duæ enim sunt
 11 principales in homine facultates, *cogno-*
 11 *scens*, *λογιστικὴ* una; altera *appetens*,
 11 *βελτιτικὴ*; cognitio prior est & dirigit
 11 appetitionem, quocirca primo recte for-
 11 manda est facultas cognoscens, mox ea
 11 quæ appetit: ac *θεωρία* perficit faculta-
 11 tem cognoscentem, πράξις vero appe-
 11 tentem: primo itaque *Philosophiæ theo-*
retica incumbendum. (δ) *Disciplina*,
cujus juvenis non est tam idoneus audi-
tor, ac studiis & ætate provecior; non
 est a juvene primum addiscenda: sed hu-
 jusmodi est *Philosophia practica*; inquit
 enim Aristoteles lib. I. Eth. c. 1. *τῆς πολι-*
τικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεία ἀκροατὴς ὁ νέος· ἀ-
πειρὸς δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων:
 h.c.

h. e. juvenis civilis scientiæ non est accommodatus auditor; quia rudis est ætuum vite. Hic tamen distinguendum inter juvenes τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ ἦθος, ætate & moribus; qui τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικοὶ εἰσιν, cupiditatibus suis obsequentes sunt, & juvenes virtute ac eruditione imbutos. Alias etiam notum est, quod ætatis termini vel ἀπλῶς, simpliciter, considerantur, quando solius ætatis habetur ratio; vel σχετικῶς, relative, quando virtutis, morum & muneris. Deinde, dictum id Aristotelis est συγχερικόν, ut sensus sit, juvenes eosq; omnes non esse æque idoneos scientiæ civilis auditores, ac proveciores.

§. XI.

Rationes quæ Philosophiam practicam jubere videntur præcedere, sunt hæ hisque confimiles:

Obj. (α) Quacunq; nobis sunt familiariora modoq; magis rudi & crasso traduntur, ea primum sunt addiscenda; res Philosophia practica tales sunt, Ε.

Resp. 1. Συγχωρητικῶς, largiendo hoc de tractatione rerum practicarum.

γινω.

γνώμολογικῇ, μυθικῇ, ὡδιδευματικῇ
& χαρὰκπριστικῇ, ut supra p. 16. 17. & 18.
patuit. 2. ἀρνητικῶς, de δογματικῇ seu
decretiva, ὡδαινετικῇ, ἀκροαματικῇ &
ἀποδεικτικῇ: sunt enim civilia familiari-
ora cognitione rudi & crassa, non vero
distincta & exacta.

Obj. (β) *Idipsum videtur posse pro-
bari ratione ex indigentia & necessitate
traducta: fere omnibus inventis quæ ad
necessaria & facilitatem, ac ad degendum
conducunt, ἡ τοιαύτη Φρόνησις ἤρξατο
ζητεῖσθαι;* dicit Arist. lib. I. Metaph. c. 2.
*At Philosophia practica longe magis homi-
ni conducit & est necessaria, quam theo-
retica: E.*

Resp. Sed nihil obstat: quia (1) ne-
cessitas hoc tantum efficit, ut nonnun-
quam crassa quædam & rudis rei forma
anteceat, non exacta & distincta. 2.
*Peccatur elencho ὡδὰ τὸ ἐπόμενον &
Consequentis,* dum a necessitate discipli-
næ inferitur prioritas ordinis. 3. Resp.
κατὰ τὸ βίαιον: Si illi habitus qui maxi-
me sunt necessarii primum sunt acqui-
rendi, sequitur habitum Theologicum
satis

satis perfectum, qui summe necessarius, primum acquirendum: at falsum est consequens; quia hoc est pueris ἀδύνατον; impossibilia vero non sunt expetenda. E.

Obj. (γ) At Plato in Phædone definit Philosophiam, quod sit meditatio mortis, quatenus est quadam animi a corpore secretio: secretio vera illa fit vel mores & affectus componendo, vel contemplando; sed illa quæ fit per morum & perturbatorum compositionem videtur non modo esse præstantior, sed & antecedere tempore; E. Et Philosophia practica videtur debere esse prior.

Resp. Verum in hac objectione 1. Est elenchus definitionis; aliter enim Philosophia erit finienda. 2. Secretio animi a corpore & moderatio affectuum pro adeptione scientiæ potest & ea sufficere, quæ nobis per congruentem educationem competit. &c.

Obj. (δ) His omnibus accedit quod Aristoteles lib. 1. Eth. c. 1. dicit: scientia civilis Πολιτική, decernit, quæ scientia & quo usq. in urbe sint discenda. E. debet præferri, cum aliis leges præscribet & imponat terminos.

Resp.

Resp. Aristoteles 1. per abstractum, civilem scientiam, μετανομικῶς intelligit concretum; nempe ut ab illis, qui leges condunt, præseribantur scientiæ in urbibus proponendæ; non vero ab eis qui primo scientias addiscunt. 2. Non excludit in ejusmodi civitatum Rectoribus Philosophiam theoreticam, sed præsupponit.

Concludimus ergo ex abundanti, quod Philosophia practica potest præcedere, si eradi voluerit 1. ἀτάκτως, sine ordinatione præceptorum, quod fieri constat præter ante memoratos in pag. 17. modos, etiam in *Siracide* & *Proverbiis Salomonis*. 2. τεταγμένως, non quidem ratione ἀποδεικτικῇ seu διεξοδικῇ, quæ præceptis fidem proluxiori conciliat probatione; nedum πικρῇ & ὀδυναιτικῇ, quæ non tantum plene res explicat, & argumentis logicis probat, sed insuper ea adhibet media, quæ auditores inflammant extimulatque ad virtutum actiones, ut a Platone, Cicerone, Plutarcho, Aristotele fieri constat; verum. 3. ratione quadam ἐπιτομικῇ, quæ brevibus nudisque definitionibus ac divisionibus præ-

præcepta practica percurrit: hinc tot
 συνόψεις manibus adolescentum teri de-
 prehendimus. Et 4. per gnomas & fra-
gmenta in ordinem digesta; quales sunt
 γνωμολογίαι Platonis, Aristotelis, Socra-
 tis, Demosthenis, Terentii, Plauti,
 de quibus jam frequentius.

SECTIO III. Αξιωματική.

I. Mensura Philosophiæ est veritas: »
 theoreticæ quidem θεωρίας, pra- »
 cticæ vero πράξεως. »

II. Habitus & disciplinæ variant pro »
 diversitate objectorum & finium. »
 D. D. Calov. Sed

III. Finis qui specificat habitum de- »
 bet esse ultimus & ἀρχιτεκτονικός, »
 quem Græci vocant τέλος σκοπιμώ, »
 πᾶτον.

IV. Θεωρητὸν est, quicquid est ne- »
 cessarium: & quicquid est πρα- »
 κτὸν est contingens: hinc illud eva- »
 dit objectum Philosophiæ theore- »
 ticæ, hoc vero practicæ.

V. Inter habitum theoreticum & »
 practicū nullus mediat. D. D. Cal. »

VI, Ut

- « VI. Ut scibile non est opponendum
 « utili, ita nec scientia usui. D. D. Cal.
 « VII. Vox *περίεως* aliquando & pro
 « se & pro *μῆσει* supponit.
 « VIII. *Θεωρία* dirigit *περίεως*.

CAP. II.

*De Philosophia practica utilitate,
necessitate & nobilitate; quin &
demonstratione pauca proponens.*

SECTIO I, Κατασκευαστική.

S. I.

TAnte semper & ubique utilitatis ha-
 betur ratio, ut nullam fere susci-
 piamus actionem, quæ non ejus ad
 minimum ostendat speciem: omnes enim
 expetimus utilitatem, nec facere aliter
 ullo modo possumus: nam quis est, qui
 utilia fugiat, aut quis potius, qui ea
 non studiosissime persequatur? Cic. lib. III.
 Off. Sic orditur & Aristoteles Ethicorum
 libros ad Nicomachum: *πάνου τέχνη καὶ*
πάνου μέθοδος ὁμοίως δὲ περίεως τε καὶ
προαίρεσις ἀγαθῶν τινῶν ἐφιστάται δὲ καὶ
 ἡμεῖς.

h. e. *Omnia ars omniumq; docendi ratio, similiter & actio ac propositum bonum aliquod appetere videtur.* Licet inquam, tota Philosophia sit fructuosa, nec ulla pars ejus inculta, nullus tamen in ea feracior est locus, quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi præcepta ducuntur, teste Cicerone & Lactantio de falsa sapient. c. 7.

Confert autem Utilitas Philosophia practica (a) ad agnitionem Dei, cum in omnibus etiam aliis disciplinis *gram de DEO fama sit sparsa, ut Plato in Epinomide; quæ quidem non est specia-* *Philosoph. Practica*
lis, sed generalis, nec tam sphaera græcia, *l.*
quam sphaera nature; eaque non tam
objectiva ex operibus creationis, quippe
quæ potiorē ad Philosophiam contempla-
tivam dicit respectum, quam subjectiva
in conscientiis. Unde equidem constat &
quod sit Deus, & qualis sit Deus, licet valde obscure & imperfecte, & *quod sit vindex*
scelerum: Illud quidem partim ex gentiliū, Ciceronis in lib. de nat. Deor. Platonis fere passim, aliorumque; partim ipsius, qui supra omnia est Spiritus Sancti testimonio: τὸ γνωστὸν τῷ Θεῷ φανερόν ἐστιν & (notanter) *August. Rom. I. 19. Illud*

autem, quia notitiæ animis nostris impressæ, *justitiam, veritatem, liberalitatem, misericordiam* aliasque virtutes efflagitant; ut igitur eædem in Deo sint, quamvis modo eminētissimo, relinquitur, quia *effectus non est causa sua nobilior*; vel, *nihil est in effectu quod non prius existit in causa*. Hoc vero, quia ut leges civiles, si carerent executione, nullius essent pretii, ita nullus foret legis naturæ usus nisi pænæ irrogarentur a superiori, DEO: Deus enim & natura nihil faciunt frustra; & γὰρ ὃ ἡ φύσις ποιεῖ τοῦτον -- ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι; nihil enim natura facit tale, sed quodlibet ad quodlibet puta commodum. I. Pol. c. 2. Deinde confert *Philosophia practica (β)* ad dirigendam hominum vitam, cum sit norma exanimans & compescens non tantum motus interiores, sed & membra externa, ne videant, verba sunt Philippi, ne audiant, ne loquantur, ne contrectent, ne persequantur ea quæ non oportet. Quocirca Aristoteles interrogatus quem e Philosophia fructum cepisset? respondit, τὸ ἀνεπιτάχως ποιεῖν ὅτι τις ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῶν νόμων φόβον ποιεῖν. Qui quidem usus sunt absoluti.

S. II.

Præterea inservit *Philosophia practica*
(γ) S. Theologiæ: inprimis autem i. *Et-*
hica terminos ostendit, quorum bene-
ficio *principia actionum humanarum* æ-
stimari possunt: quænam sint vel non,
sint *αγαθόν*? quid differat *actus phy-*
sicus, *hominis*, (dormire) & *humanus*
sive moralis (eligere, consultare)? quæ-
nam sit *libertas consrarietatis* & *contra-*
ditionis? num sufficiat *actionem mora-*
lem definire per motum proveniente[m] ab
agente libero, quatenus libere operatur?
num omne *peccatum sit voluntarium*?
&c. vid. *Manuale Theolog.* D. Olearii
artic. xxx. de libero arbit. & artic. C. (2)
Impossibile est distinctas *Reip. Israëliticæ*
formas; *actiones bellicas*, *Regum jura*,
mores, *virtutes atque vitia* explicare ex
Deuteronomio, *libro Josue*, *Judicum*,
Regum & *Chronicorum*, nisi hæc omnia
ex fundamentis *Politiciis* probe habeat.
perspecta Theologus. Vix unicum *Jus*
Regium i. Sam. VIII. II. descriptum suf-
ficienter quis explicabit, cui fundamen-
ta regiminis ex lege naturæ orta, sunt i-
gnota & abscondita: aliud enim est *jus*

simpliciter a Deo *constitutum*, sine ulla exceptione hic & nunc observandum; aliud vero *ius usurpatum* & vulgaris Regum consuetudo, *ἡ δὲ ῥίσις*. Vid. D. Olearii Theolog. Exget. lib. II. c. 5. p. 99.

γ. Nec parum confert 3. rerum *Oeconomicarum* notitia Theologo, cum sapissime facienda sit ei mentio *societatis conjugalis*, patrie & herilis, terminorum & laborum *Oeconomicorum*, v. g. *agricultura*, *seminationis*, *messis*, *arationis*: insigne exemplum antiquæ *triturationis* explicat D. Dannhauer. *Hermeneut.* p. 107. ex Columella & Varrone, Esa. XXVIII. 24. descriptum. Breviter:
 // notitia *Philosophia practica* officium
 // Theologi, sive *διδασκαλὸς*, sive *ἐλεγχτικὸς* (*ἐπιστορολογικὸς*) sive *ἐξηγητικὸς* sit
 // adeo promovet, ut ea bene catere non possit.

§. III.

IV. Quantum vero momenti in ipsa afferat
 (d) *Jurisprudentia*, neminem ignorare permittit, cum principia, quamvis generaliora, eidem subministrat: quæ ipsa
 // μεγάλην ἔχουσι ῥοπήν πρὸς τὰ ἐπόμενα· δο-
 // κεῖ δὲ πλεονόν ἢ τὸ ἥμισυ τῶ πάντων εἶναι
 ἢ ἀρχή

ἡ ἀρχὴ; hoc est, magnum momentum habent, puta principia, ad sequentia: putatur enim principium esse plus toto, Arist. lib. I. Eth. c. 7. Scilicet agit Philosophia practica, ut ante dictum, de actionibus humanis, earum principiis & speciebus, de virtutibus in genere, & in specie de justitia, de jure tum naturalium gentium, de societatibus, Magistratu & subditis &c. sine quorum omnium cognitione, nulla Jurisprudencia potest consistere; Juris enim prudencia non est a Prætoris dicto, nec e duodecim tabulis: sed penitus ex ipsa Philosophia haurienda est, & ex hominis natura repetenda; & qui aliter jus civile tradunt, ii non tam justitie, quam litigandi tradunt vias, quoniam lex est summa ratio insita a natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt & prohibet contraria. Cic. lib. I. de legib. Non ergo perperam dicitur: ubi desinit Physicus, ibi incipit Medicus; & ubi desinit Ethicus, incipit Juris-Consultus. Dicamus ἐκ παρόδῳ: tanta est Philosophiæ practicae in foro Theologico, Juridico, Medico, Theoretico, Oratorio & civili utilitas, quantam ejus ignoratio ja-

sturam quantosque errores veluti *Lacuna* quædam & *Camarina* effundit: fueruntque hi *usus respectivi*. Quæ fere singula de *eiusdem necessitate* hoc ipso dicta sunt: quibus omnibus pondus addit, cum Cicero lib. III. de leg. dum pronunciat; *sine doctrina virtutum, nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum genus stare potest*: tum Plato in *Phædone*: *nemo Philosophari potest, nisi se quam maxime ab affectibus sejungat*; tum & Sapiencia cap. I. 4. ὅτι εἰς κα-
 ἡ κόπῃσιν ψυχὴν ἐκ εἰσελεύσεται σοφία,
 ἡ δὲ κατὰ κήσιν ἐν σώματι κατὰ χρεὼ
 ἡ ἀμαρτία.

§. IV.

Nobilitas
Phil. Pract.
 (x.)

Nobilitas vero *Philosophia practica*, ut rem satis in se prolixam mittamus in compendium, elucet (α) ab ejusdem origine: nec enim hominum animis tantum, quoad communiora principia & radicem est insita, sed ipsius etiam Dei voce in Decalogo & per *sacram scripturam* passim repetita, qui quidem honos reliquis disciplinis usque solenniter non est habitus. (β) Ab objecto; quippe quæ
 versa-

(β.)

versatur in iis, quæ non tantum *vera* sunt, sed & *honestæ*: qui autem τὸ πρέπον καὶ τὸ καλὸν principem obtinere negat locum & quasi ducere familiam in qualibet actione humana, ille forte neq; honesta dicit neque honesta agit; ὅτι τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἰρετὸν ὄσι, quia honestum per se est appetendum. (γ) Elucet *Philosophiæ practice* nobilitas, ab ejusdem in reliquas disciplinas *imperio*: ostendit enim quæ necessaria sunt in Rep. quæ discendæ & ad quem usum referendæ; seu ut Aristoteles in lib. I. Ethic. c. 2. etiam superius adscripto dicit: τίνας γὰρ εἶναι χρῆων τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ πόας ἐκάστας μαθητάνειν, καὶ μέχερ τίνας αὐτῇ ἀγαπάτῃ: h. e. nam quas in civitatibus scientias esse oportet, & quas quisque discere & quousque, ipsa, πολιτικὴ, decernit & statuit. (δ) *E titulis*: vocatur enim ἰ. κατ' ἀντινομασίαν *Philosophia*; ut in illo Ciceronis *Tuscul. qv. 5. Socrates primum Philosophiam devocavit e calo & in urbibus collocavit & in domos etiam introduxit, & cæpit de vita*

ὅς moribus rebusq; bonis ὅς malis quærere.
 Sic Aristoteles lib. I. de partib. animal. c.
 1. idipsum confirmat: Ἰπὶ Σωκράτους δὲ
 πρὸς τὴν χρήσιμον ἀρετὴν καὶ τὴν πολιτικὴν
 ἐπέκλιναν οἱ φιλοσοφῶντες, h. e. Socrati
 vero tempore ad utilem virtutem ci-
 vilemque inclinarunt philosophantes. 2.
 Vocatur κατ' Ἰπὶθεον ab Aristotele Phi-
 losophia ἀρχιτεκτονική, lib. I. Ethic. c. 1.
 quo loci hæc leguntur: δόξα δ' ἂν τῆς
 κυρωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς,
 præaccipe Ἰπισήμης· πᾶν αὐτὴ δὴ καὶ ἡ
 πολιτικὴ φαίνεται h. e. - - - salu au-
 tem sc. princeps & domina civilis scien-
 tia, videtur esse. Hujus etiam comma-
 tis sunt illa Ciceronis lib. V. Tusc. qv.
 Philosophia vita dux, virtutis indagatrix,
 expultrix vitiorum, inventrix legum,
 magistra morum.

§. V.

Quamvis mensura πράξεως sine res
contingentes, & quod scitur debeat esse
immutabiliter necessarium: πάντες γὰρ
ὑπολαμβάνομεν, ὅτι πᾶσι μεθεῖν, μὴ ἐν-
δίκασθαι ἄλλως ἔχειν: & μοχ: ἐξ ἀ-
νάγκης

πάντες ἀγαθὸν τὸ ἴσμεν: id est: omnes existimamus, id quod scimus non esse natum aliter se habere: & ex necessitate ergo est, quod scitur, dicit Aristot. lib. IV. Ethic. c. 3: nihilominus tamen Philosophia practica sua nititur demonstratione ac certitudine; non quidem quatenus τὸ contingens in statu objectivo fundamentalis spectatur, sed quatenus (α) e statu singulari in statu ideæ deducitur: singularia enim quæ infinita sunt intellectus noster cognoscere non potest. Quocirca necessum est ut non tantum in *Prædictis*, ab *agilibus singularibus*, sed & in *theoreticis a contemplabilibus* abstrahatur ideæ quædam communis, secundum quam singularia apprehenduntur. Hinc axiomata Noologica: *sine abstractione nulla sit cognitio: Et: Ad conceptum & ideam opus est rei e statu singularitatis deductione.* Ita virtutes morales in *Ethicis*, in *Politiciis* officia Magistratus & subditorum, in *Oeconomicis* officia Domini & servi, quæ in singulari, quatenus sunt verbi gratia C A R C L I XI, fortitudo & justitia, Resp. Romana, hic vel ille Dominus, & servus, expendi non possunt

possunt, præcise representantur abstracta a subiecto & materia in qua singulari, retento tamen subiecto universali. Dantur (β) in *Philosophia practica conclusiones & demonstrationes quam maxime necessariae*, quales sunt: *Quicquid natura dicitur, illud omnino faciendum; natura dicitur honeste & iuste esse vivendum, superiores esse honorandos &c. Ergo id præstandum. Ubi tamen simul fatendum erit, conclusiones practicas tanto discedere a necessitate, quanto magis attingunt singularia: & tunc valet illud Aristotelis lib. III. Metaph. c. 2. πᾶσι πάντων τὸ ἀδύνατον ἀποδείξιν εἶναι; id est, de omnibus enim impossibile esse demonstrationem. Plura de hac re in Sectione sequenti.*

SECTIO II. Ἀνασκευαστική.

QUÆSTIO V.

An Philosophia practica recte dicatur conferre ad agnitionem Dei, non tantum quoad τὸ ὅτι, sed etiam quoad τὸ τί, quamvis valde obscure? §. I.

§. I.

Quod notitia *existentia* Divinae nobis
 jam ab ipsa *nativitate* sit impressa,
 conscientia nostra ambigere non permit-
 tit, nec sane tot gentilium de Deo testi-
 monia, quibus, præter unius Epicteti
 dictum, hic recensendis, ne actum, quod
 ajunt, agere videamur, superledemus:
 ille autem sic: ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον εἰσή-
 γαγεν εἰς τὸν κόσμον θεατὴν αὐτῷ πρὸς
 τῶν ἔργων αὐτῷ, καὶ ὁ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ
 καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν; id est. Deus hominem in
 mundum introduxit inspectorem sui ipsius
 & operum suorum, & non solum contem-
 platorem, sed & enarratorem. Nec hic
 moramur *Diagoram* apud Cicer. lib. I. de
nat. Deor. & atheos hoc ipsum negantes,
Protagoram Abderiten apud Laërtium lib.
 IX. & *Selium* apud Martial. lib. IV. *Epi-*
gram. dubitantes; cum illa *ignorantia*
 sit *affectata* & *Αλαζυκὴ*. De notitia ve-
 ro quoad *essentiam* dicimus, eam esse
 tantum *generaliorum quorundam attri-*
butorum, qualia sunt, *unitas, perfectio,*
bonitas; quin & justitia. *Mentinostra,*
 dicit B. D. Meisn. Phil. sobr. sect. IV. c. 10.
habie

habitualiter a prima statim infantia inscripta sunt hac quasi νομματα: quod sit Deus; quod mundi hujus curam gerat; bonis deleletur, malos puniat; honesta velit, turpia nolit, & quae hujus generis sunt alia. Hæc vero omnia cum ita se habeant inde a nativitate, quis non animadvertet talem noticiam per habitum Philosophiæ practicæ in progressu supervenientem reddi magis radicatam & quasi adolescere? verba sunt Aristotelis lib. II. de Cælo: ὅτι δὲ ἐνέργεια ἀθανάτια τῷ δὲ δυνάμει ἄνθρωπος; h. e. Dei operatio est immortalitas, hoc vero est vita perpetua. Et lib. VII. de Rep. c. 9. hæc leguntur de cultu numinis Divini: πρέπει δὲ τὴν τιμωρίαν ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς: id est, decet Deum cultum tribuere: Etiam si de Aristotele, num has & confimiles de Deo sententias immediate ab ipsa natura, an vero ex traditione vel variorum librorum lectione hauserit? non sine causa quis dubitabit. Vide quæ exstant in libro de Mundo cap. 6. donec in sequentibus prolixius de his edisseremus. Tantum dicimus, nos non hic urgere

nota:

urgere notitiam Dei (α) quidditativam »
in rigore, qua singula prædicata quid-
ditativa positivo & proprio conceptu ap-
prehenduntur; multo minus (β) com- »
prehensivam, cum Deus sit ἀκατάληπτος,
 ut Damascen. lib. I. de orthod. fide; sed
incoactam in languore & apprehensivam, »
eamque satis obscuram: originantem qui- //
dem ponendo in ipsis principiis ἀνοπτι- //
τύοις, prædictis, antecedenter; origi- //
natam vero in conclusionibus rite illinc //
derivatis consequenter. Confert ergo Phi-
 losophia practica ad agnitionem Dei non
salvificam, sed παιδαγωγικὴν. Nervo-
 sius hæc omnia hisque multo plura & de-
 berent & possent examinari, nisi com-
 modior locus inter principia practica, de
 quibus non multo post agendum erit, illis
 esset assignatus. Cæterum quæstionem
 de usu Philosophiæ practiciæ in actionibus
 & vita civili instituire, utpote re per se
 clarissima, foret σκιαμαχεῖν; ad ulus er-
 go ejusdem respectivos.

QUESTIO II.

An aliquis sit usus Philosophiæ pra-
 cticiæ in Theologia, & quantus is?

§. II.

S. II.

Quis & quantus sit omnium scientiarum Philosophicarum usus in Theologia prolixè ab aliis expositum deprehendimus: nos autem a disciplinis *theoreticis* dum hic præscindimus, *practicarum* duntaxat usum circa officium *Theologi* διδασκλικόν, ἐξηγητικόν & ἐλεγχτικόν, jam in antecedanea Sectione adstructum asserere studebimus: quod fiet objectionem unam alteramve examinando; illas autem consulto præterimus, quas vel ob levitatem solum putamus faciles, vel ob frequentationem seu familiares seu tædiosas, quales sunt ex ipsa Scriptura peti solitæ, & quidem Col. II. 8. Rom. I. 22. 1. Cor. I. 19:20. & 27. Rom. VIII. 7. aliisque locis parallelis & affinibus; de quibus videatur B. D. Meisner. Cl. Scheibl. & ex recentioribus Excell. D. Jacob. Flachsen.

Obj. Si Philosophia practica aliquis esset in Theologia usus, videretur illam esse de hujus essentia, vel ad minimum esse habitus satis cognatos; quia maxime sint affinia necessum est, quæ mutuam invicem conferunt operam: at falsum est consequens, & nec Philosophia practica ullus est in Theologia usus.

Resp.

Resp. (α) Connexionem majoris esse valde debilem: nec enim consequitur ab esse usui, ad esse ejusdem essentia, multa quidem homini sunt usui, quæ tamen de humana nihil quidquam participant essentia. Usus ergo potest esse vel ὀργανικός » seu λειτουργικός, instrumentalis & ministe- » rialis, vel ἡγεμονικός seu κανονικός, prin- » cipalis & directivus: hic Theologia in fo- » ro suo est proprius & essentialis: ille vero » adventitius & accidentalis: nec enim quis- quam sanus rationem, utut rectam, cum fœtu suo Philosophia, alterum cum Soci- nianis Theologiæ dixerit esse principium.
 (β) Peccatur paralogismo τοῦ ἐπόμε-
 νου, vel Consequentis.

Instant. Sed si aliquis Philosophiæ pra-
 cticæ esset in Theologia usus, utiq; ille e-
 mineret aut in rebus ipsis, aut omnino in
 terminis: non in rebus, quia res Philoso-
 phiæ practicæ sunt humanæ ὅτι περὶ τὰ
 Theologia vero divine ὅτι περὶ τὰ θεῖα; inter
 quæ μέγα διάστημα: nec in terminis,
 quia illi sunt signa rerum atq; adeo pro
 earum diversitate differunt: signi au-
 tem ad signatum debet esse proportio. E.
 non est aliquis Philosophiæ practicæ in
 Theologia usus.

Resp.

Resp. (α) dicendo minorem falsā niti
 « ἔνθεν, cum usus ille utrobiq; & in re-
 « bus & in terminis appareat: in rebus qui-
 « dem, quia quedam illarum sunt tales ut
 « & objectum Philosophiae practicae ingredi-
 « antur, & pariter usu veniant in Theolo-
 « gia, quamvis ad diversum finem ultima-
 « tum & ἀρχητικὸν ordinatæ. In ter-
 « minis autem quia sæpissime occurrunt,
 « quæstiones Theologicae, quæ constant
 « terminis partim Philosophicis partim The-
 « ologicis: ut, An regimen Ecclesiae debeat es-
 « se Monarchicum, vel Aristocraticum vel
 « Democraticum? Res ergo Theologicae
 « sunt vel merae revelationis, quæ vocantur
 « πνεῦμα, vel revelationis & cognitionis natu-
 « ralis simul, quæ vocantur ἐμπειρία. Vid.
 « D.D. Calov. de Symb. §. 102. Pariter et-
 « iam termini quidam sunt in Scriptura S.
 « expressi & κατὰ γράμματα ibidem extant,
 « quidam v. in ea virtualiter & κατὰ πνεύ-
 « μα continentur; nihilominus tamen
 « merito dici possunt ἐμφυτοί & Script. S.
 « innati. Nec hinc inferre proclive erit
 « hosce habitus confundi, cum diversa utro-
 « biq; sit formalitas, diversus considerandi
 « modus & diversus scopus. Petitur ergo (β)
 « in illa objectione τὸ ἐν ἀρχῇ. Quæ-

[Q U Æ S T I O III.

An *περὶ βλήματα* Theologica, quæ terminorum rerumq; Philosophicarum mixtura scatent, ex sola Theologia & verbo DEI scripto sint examinanda; an vero pariter ad amussim Philosophicam exigenda?

§. III.

CONsequitur hæc ἐπιζήτης naturam prioris fluitque ab ea: Speciatim vero hic tangi meretur propter quosdam *Calvinianos* aliosque eorum, complices, qui unice id agunt, ut affirmativam quæstionis obtineant. Ex his producit B. D. Meisner. in quæst. quadam Generali de usu Philosoph. in Theolog. Keckermannum tam *lib. III. System. log. smet. 4. / 2. c. 9.* quam *lib. I. præcog. phil. c. 4.* statuentem de talibus mistis conclusionibus judicari & posse & debere non ex sola Theologia & verbo Dei scripto, sed pariter ex Philosophia, unde terminus alteruter est petitus; hoc est, normam decidendi quæstiones mixtas etiam esse mixtam ac geminam, *Philosophiam & Theologiam;*

E

adeo-

adeoq; perinde fore siue rationes philosophicæ afferantur siue Theologicæ. Id ipsum sentit Goclenius in *quest. miscel. Theolog. & Philos. in præfat.* Quod & in hunc modum ab iisdem urgetur:

Obj. Medius terminus debet sequi naturam conclusionis: conclusio autem potest esse mixta, partim Philosophica partim Theologica. E. & argumenta probantia utrinq; petita valent.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, per concessionem, medium terminum debere sequi naturam conclusionis intellectæ materialiter, in sensu composito & pro terminorum, de quibus conclusio constat, coherentia. (β) κατ' ἀφῆσιν, per negationem, de conclusione intellectæ formaliter, in sensu diviso & de terminis simplicibus. Ea enim disciplina, verba sunt B. D. Meisneri, de connexionione rerum in controversis problematibus tantum docere natæ est, quæ causam novit: causa autem cohesionis subiecti & prædicati in conclusionibus Theologicis non est natura, α sed Scriptura, &c. scilicet quæstiones singulæ in singulis disciplinis ex principiis, « non ἀλλοτρίοις, peregrinis & externis, sed

sed *οικείαις*, *domesticis* & *internis* vel con-
 firmandæ sunt vel confutandæ; cum //
 quæstio & argumentum debeant esse ho- //
 mogenea; quæstiones autem *Theologicae*, //
 præsertim meræ revelationis, & *præcticae* //
 non sunt homogeneæ, quia *illæ* ingeni- //
 um captumque humanum longissime //
 transcendunt; hæ vero a ratione huma- //
 na sunt conferruminatæ. Unde Scheck. //
Top. c. 5. t. 2. eleganter inquit: *alienissi-*
mi a vero sunt, qui divina humanis ra-
tionibus probare conantur, ut quæ dun-
*taxat *πιστὰ* non *ἐπιστητὰ* existunt.* Οὐκ ἄρα
ὅστιν ἐξ ἄλλου γένους μεταβάλλει δείξαι, i. e.
 non igitur est ex alio genere (in aliud) *mi-*
grantem demonstrare, dicit Arist. *Analyt.*
post. lib. I. c. 7. & paulo post adhuc ex-
 pressius probat id ipsum simili: *ἐξ ὧν μὲν*
ἐν ἡ ἀπόδειξις, ἐνδέχεται τὰ αὐτὰ εἶναι
ὧν δὲ τὸ γένος ἕτερον, ὥσπερ ἀριθμητι-
κῆς καὶ γεωμετρίας, ἐκ ὧν τὴν ἀριθ-
μητικὴν ἀπόδειξιν ἐφαρμόσται ὅτι τοῖς τὰ
μεγέθεσι συμβεβηκότα: h. e. ex quibus i-
 gitur demonstratio constat, ea possunt
 eadem esse: quorum autem genus diver-
 sum, ut *Arithmetice* & *geometriae*, non

est, licet, *Aritbmeticam demonstrationem accommodare ad ea quæ magnitudinibus accidunt.* Et c. 9. ἡ ἀπόδειξις ἐκ ἐφαρμογῆς ἐπ' ἄλλο γένος, *demonstratio non aptatur ad aliud genus.* Hic tamen (γ) non tam excludimus propositionum mixtarum intelligentiam, ad quam Philosophia utilem & prorsus necessariam confert operam; quam earundem confirmationem: nec (δ) tam ex terminamus confirmationem propositionum secundariam, quam primariam: Postquam enim veritas e Scriptura probata fuerit nihil vetat adungere rationes Philosophicas ἐκ πείρας & ἐμπείρας; tantum ergo πρῶτως & ὑστερῶς ex Philosophia veritatem investigari periculosum esse dicimus. Petitur ergo (ε) τὸ ἐν ἀρχῇ. Alias jam super hac re formare quæstiones non videtur necessarium.

QUESTIO IV.

Quænam ergo & quanta est Philosophiæ practicæ in studio Theologico, Juridico &c. necessitas?

§. IV.

Necessitatem fere æque magnam esse ac est Philosophiæ Practicæ in studio Theo-

Theologico, Juridico &c. utilitas, monstravit *Sectionis* antecedentis §. V: potest tamen & huic assertioni aliqualis poni obex:

Obj. Q. habitus necessario alterius ope indiget, ut sibi ipsi non est sufficiens nec consequenter perfectus: τέλειον γὰρ λέγεσθαι ἔμὴ ὅσιν ἔξω τι λαβεῖν μηδὲ ἐν μόριον; h. e. perfectum autem dicitur, cujus non est extra aliquid accipere, neq; quandam particulam; Arist. Metaph. lib. V. c. 16. *Sed habitus Theologicus, Juridicus &c. secundum datam hypothesein necessario indiget ope Philosophia practica. E.*

Resp. At id obicis tam facili removeretur negotio quam ponitur: nam (α) quando Practica Philosophia dicitur, in studio Theologico esse prorsus necessaria, non intelligitur simplex necessitas, sed ea tantum quæ vocatur expedientie; id est, Practicam Philosophiam non esse necessariam ad *esse* Theologi, qua Theologi, sed ad ejusdem *bene esse*. Verissimum enim est, quod in hanc rem scriptum reliquit Thom. Aquin. *Sum. Theol.* qv. 5. *art. 5.* duminquit: *Theologia non acci-*

pit sua principia ab aliis tanquam a superioribus, sed utitur illis tanquam inferioribus & ancillis. Et quemadmodum vox necessitatis minus intense hic est capienda, ita (β) capiendam quoque esse vocem sufficientiæ & perfectionis ultroconsequitur; nec enim ex necessitate Philosophiæ Practicæ κατὰ τὴν, licet minueretur perfectionem Theologiæ in abstracto essentiali, cum etiam sine illa præcise habeat, quæ ad esse suum sunt necessaria; quamvis aliquid tollat de perfectione accidentali, consummatissima & Theologi in concreto. Nam perfectum dicitur καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ τῷ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὴν γένεσιν, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηδὲν ἐλλείπει, etiam secundum virtutem, & quod ejus est bene, non habens excessum ad genus, cum secundum propriæ virtutis speciem in nullo deficiat. Aristot. Metaph. lib. V. c. 16. Est ergo (γ) elenchus ὁμωνυμίας & τῷ κατὰ τὸ ἐπόμενον. Quin & advertimus (δ) subesse quandam ἐπιρολήτησιν, dum æqualis utrobiq; tam in studio Theologico quam Juridico supponitur practicæ Philosophiæ necessitas: ut enim ibi, in Theo-

Theologico, tantum est necessitas *expedientie*, ita *hic*, in Juridico, est & *ipsa* // & *indigentia* simul, quæ *χρεία* dicitur; // cum nulla possit edificari *Jurisprudencia* nisi ad fundamentum principiorum *practicorum*: Secus autem comparata est *Theologia*.

QUÆSTIO V.

An Philosophia practica recte vocetur ab Aristotele *ἀρχιτεκτονική*, seu princeps?

§. V.

MAre controversiarum sumus ingressi, quod ut feliciter transfretemus, faciat qui solus est sapiens? Hic, ut τὸ *κενόμενον* & sensus quæstionis eluceat, primum præscindimus ab habitibus supra *Philosophiam* collocatis, *Theologico*, *Juridico* & *Medico*, instituta tantum inter *theoreticam* & *practicam philosophiam* collatione, quod & ipsum Aristotelem præprimis intendisse est verisimile; scilicet, utra harum debeat hoc insigniri caractere? Potiores itaque illorum rationes primum producimus, qui *Theoreticam* *practicæ* præferunt, adposita cuiq;

E 4

illa-

illarum sua vel resolutione vel ad minimum explicatione: deinde κατὰ τὸ Βίαιον & indirecte ad eadem in communi, dum argumenta pro practica partibus afferentur, respondebimus.

Obj. (α) Quicquid ab alio dependet, est ignobilius eo, a quo dependet: Philosophia practica dependet a theoretica, dum sua illinc mutuatur principia, quod vel de primis ejus principis negari non potest, quae e Noologia sunt petenda. &c.

Resp. (α) propositionem majorem non esse κατὰ λόγον sed ἀπὸ μέρους veram: non esse veram de dependentia relativa, ordinis sive consecutionis, & a necessaria conditione; sed potius de effectiva & subjectiva, qua effectus a causa & accidens a subiecto dependent: secundum illam, practica dependet a theoretica, non hanc. (β) petitur τὸ ἐν ἀρχῇ, dum supponitur Philosophiam practicam sua mutuari principia a theoretica: nec enim hoc concedi potest de principis primis, immediatis, propriis & ἀνυποθέτοις, cum quaelibet disciplina sua habeat, ut ante evictum, principia; licet potest de ortu,

communibus, instrumentalibus & ὑποθε-
τικοῖς certa quadam lege admitti. Et
 quamvis (γ) Noologia habitus sit theo-
 reticus; constat tamen eam, ut in se est,
prævenire notatā Philosophiæ divisionē,
cum inde demū partiales habitus subna-
scantur; & ita prius iisdem esse intelli-
 gendā, non quidē ratione ordinis in discē-
do sed essendo, ratione latitudinis & usus.

Obj. (β) Quicquid propter se expetitur, nobilius est eo, quod propter aliud, teste etiam Aristotele, qui dicit τῶν ἐπιστημῶν αὐτῆς ἕνεκεν καὶ τῷ εἰδέναι χάριν αἰρετὴν ἔσθαι, μάλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ὑποβαϊνόντων ἕνεκεν; i. e. scientiarum illam, quæ gratia sui ipsius & propter ipsum scire appetibilis existit, magis esse sapientiam, quam quæ aliorum gratia: lib. I. Met. c. 2. *Philosophia theoretica, propter se expetitur, τὸ δ' εἰδέναι, καὶ τὸ ἐπιστάσθαι αὐτῶν ἕνεκα, μαλίστ' ὑπάρχει τῇ τῷ μάλιστα ὀπισθητῷ ὀπισθήμῃ*; intelligere autem & scire eorum ipsorum gratia maxime inest scientiæ, quæ ejus est maxime scibile; dicit idem paulo inferius. *Philosophia practica est theoretica nobilior.* E Resp.

Resp. (α) Dictum illud, quicquid propter se expeditur, nobilius est eo, quod propter aliud, primario est ουχ επιτηδον, præstantiam finis in respectu ad media inculcans, etiam si secundo & alio trahatur: quocirca non satis commode ad res quaslibet, etiam diversi generis, extenditur, cum ex decreto Logicorum inter res diversi generis non debeat institui comparatio. (β) Aristoteles in locis e lib. I. Metaph. transcriptis nihil agit aliud, quam efferendis Metaphysicæ laudibus immerfus comparisonem instituit inter sapientiam, hoc est Metaphysicam, & scientias alias theoreticas; quod per totum illud caput eunti patet ad oculum.

// (γ) Falso præsupponitur Philosophiam
 // practicam propter se non expeti, cum
 // virtus, Græcis dicta, ut quidam volunt,
 // ab ἀσπέομαι, ἀσπετή, sive indeterminate
 // considerata, ut in *Ethicis*, sive cum qua-
 // dam determinatione, ut in *Politicis* & *Oeco-*
 // // *onomicis*, qua *præctica Philosophia* sui
 // // studiosum informat, quam maxime sit ex-
 // // petibilis: nihil enim virtute formosius, ni-
 // // hil pulcrius & amabilius. Cic. l. 1. & 2.
 // de nat. Deor. Nihil quod magis alliciat
 // homi-

homines ad se diligendum. Cic. ad Lœl. Adde & hoc: Est enim omnis cognitio manca & incoacta, si nulla actio subsequatur. lib. I. Off. Et Plutarchus de educat. liberor. Contemplatorem ait inutilem esse, si ab actionibus abstineat. Quin potius » (δ) ad pietatem & virtutem omnia alia » referuntur, secundum illud Sir. XXV. » 13: 14. ὥς μέγας ὁ εὐρών σοφίαν, ἀλλ' » ἔκ' ἐστιν ὑπὲρ τὸν φοβέμενον τὸν κύριον. ἀ- » γάπησις δὲ κυρίου ὑπὲρ πάντα ὑπερέβαλεν » εἰς φοβισμόν. Ὁ κρατῶν αὐτὸν πᾶσι ὁμοί- » ῃσεται; & Job. XXVIII. 28. Ecce ti- » mor Domini ipsa sapientia & recedere a » malo intelligentia. Peccatur ergo (ε) » paralogismo Consequentis & a dicto se- » cundum quid.

Obj. (γ) Philosophia theoretica ver- » satur circa res divinas aternas & necessa- » rias: ἐξ ἀνάγκης ὅτι τὸ ὁπισθητὸν αἰδίον » ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἀπλῶς, αἰδία » πάντα; id est, scibile est necessarium, er- » go & æternum: quæ vero necessaria sim- » pliciter, omnia sunt æterna: Arist. lib. IV. » Ethic. c. 3. Practica vero circa res muta- » biles & contingentes, quales sunt homi- » num

num affectus & actiones morales: πῶς τὸ ἐαδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ὅτι ἡ φρόνησις id est, circa contingens versatur, est, prudentia. lib. IV, Eth. c. 5. Objecta vero fundamentaliter, ut disciplinam determinant, ita conferunt ad praxiantiam. E.

R. (α) Quod omnis illa rerum *divinitas, aternitas & necessitas*, quæ contemplationi sistitur, non est *summa, illimitata & absoluta*; sed *dependens, periodica & hypothetica*. (β) Philosophia practica dicitur versari circa res mutabiles & contingentes qua *πράξις & exercitium*, non vero qua *γνώσις & apprehensionem*; ita namque ab omnibus singularibus abstrahit prorsusq; indifferenter se habet ad individua ac subiecta prima. Ergo qui & hic abstractionem tollit, totam tollit Philosophiam practiceam. Quin potius (γ) conclusiones practiceæ æque sunt æternæ necessariæque ac theoreticæ; ut, *justitiam exercere cujusvis est hominis in quemlibet; honeste in societate legibus conformiter vivendum, &c.* non minus æternæ sunt, de jure & apprehensione, ac sunt hæ: *homo est rationalis, grave tendit deorsum. &c.* Peccatur itaque (δ) falsa hypothese & ignoratione elenchi.

Obj.

Obj. (δ) *Philosophia theoretica est propria intellectus, quæ pars in anima hominis maxime divina; practica vero voluntatis, quæ inferior: hæc cum hominibus, illa vero cum Deo nos conjungit. Ergo consequenter illa hæc præstantior.*

Resp. (α) Κατὰ συγχώρησιν, annuendo de Philosophia theoretica, quod sit intellectus. (β) κατ' ἄρνησιν de practica, quod non sit solius voluntatis, sed simul intellectus: σημείον δ' ὅτι καὶ τῆς περὶ τὴν φρονίμης λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος πσυχῶν εὖ λογίζωνται, id est, argumentum vero, hujus rei, quod prudentes circa quid dicimus eos, qui ad finem aliquem honestum bene ratiocinantur: nota ratiocinantur. Arist. lib. VI. Ethic. c. 5. Quod ipsum & ante evictum, & post hæc plenius probabitur, vel: ut intellectus est princeps pars animæ in intelligendo, ita voluntas eligendo & persequendo, consequenter v. utraque divina: & Philosophia practica est intellectus, voluntatis & appetitus, potissimarum facultatum, ἀποτέλεσμα. (γ) Conjunctio, qua theoretica nos cum Deo copulat, vel
nulla

nulla est vel prorsus languida & analogica: ὡς περ γὰρ καὶ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέυχθαι ἔχει τὸ μετ' ἡμέραν, ἔτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νῆς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων: h. e. quemadmodum enim vesperilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ ad ea quæ manifestissima sunt omnium. Arist. lib. II. Metaph. c. 1. (d) Quin potius practica nos duplici nexu Deo adstringit: primum per attributorum quorundam cognitionem, quamvis aliqualem; deinde per eorundem imitationem, quæ voluntatem nostram cum divina tantum conciliat, quantum honestate vitæ & actionum nos expolit. (e) Oritur vitium ex falsa suppositione adeoque ignoratione eilenchi.

Obj. (e) Theoria bonum est magis αὐταρκες & minus externis indiget præsidio, quam actiones virtutum & studium practicum. Ε. & πράξις nobilior.

Resp. (α) Aristotelem in diversas circa hoc argumentum ire sententias liquet vel ex lib. I. & X. Ethicor: in hujus quidem cap.

cap. 6. hæc inter alia leguntur: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία θεωρητικὴ τίς ἐστὶν ἐνέργεια
perfecta beatitudo est functio muneris contemplativa. Sin vero quis ad causam, cur ita concludit, respexerit, animadverret eum metu Deorum illuc adactum, quos licet felicissimos & beatissimos arbitretur, actiones tamen, sive justæ sint, sive fortes, sive liberales, & temperantes, iisdem tribuere veretur, cum omnia ejusmodi μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν existimet: neminem vero esse qui eos non vivere credat, ergo & aliquo munere fungi, & γὰρ δὴ κατέδεικνυεν ὡς περὶ τοῦ ἐνδυμίωνα: nihil itaque relinquit præter contemplationem, quam eapropter summam beatitudinem esse asseverat. Ut ergo hallucinatus est Aristoteles in eo quod Deum otiosum tantum rerum spectatorem statuit, actusque justitiæ, misericordiæ & bonitatis, qui quidem quamvis ad modum habituum moralium Deo non insint, modo tamen divino & eminentissimo ab eo exercentur, proscripsit; ita haud mirum si in censenda beatitudine cespitaverit: τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνάδει τὰ ὑπάρχοντα, τῷ δὲ ψευθεῖ ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθεῖ

ληθές; h. e. cum vero enim omnia congruunt quæ in re insunt, a falso autem cito verum diffidet. Arist. lib. I. Ethicor. c. 8. (β) Aliter sentire videtur Aristoteles lib. I. Ethic. c. 10. ubi dicit: ὅτι καὶ ἀρετῆς ἁπλοῦς καὶ τελείας, ἁρετῶν φαίνεται καὶ θεῶν τι καὶ μακάριον, id est, virtutis enim præmium & finis, optima quedam res esse & divina & beata videtur. (γ) Quod Philosophia theoretica sit magis sibi sufficiens quam practica, nondum evidum est, cum beatitudo, sive theoretica sive practica, nullius rei indigeat, sed suis bonis contenta sit, εὐδαιμόνεια καὶ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. Arist. lib. X, Eth. c. 6. ἔστι καὶ ὁ βίος εὐδαιμόνων, τὸ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργεῖν, eris autem ejus vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. lib. X. Ethic. c. 9. Et licet practica videatur egere labore tempore sumtibusque non exiguis, tamen καὶ ἀπὸ μετρίων δύναται τις περὶ τὴν κατὰ τὴν ἀρετὴν, intellige de sumtibus. Aristot. ibid. Quin & bonus esse potest qui libet actionesque edere non tantum interiores, sed & pro viribus exteriores: con-

contemplationi autem vacare multis, nec per ingenii stuporem, nec per fortunas licet. Petitur itaque (δ) ὅ ἐν ἀρχῇ & infertur a dicto Aristotelis secundum quid quasi dictum simpliciter.

Obj. (ζ) Solent etiam obvertere, facilius perpetuari posse contemplationem, quam actionem. E. etiam respectu acquisitionis & possessionis esse nobiliorem.

Resp. (α) Si de contemplatione rerum ἀκροαματικῇ & perfecta disceptatur, vix facilius erit continuatio & acquisitio θεωρίας quam πράξεως: ὅτι γὰρ χαλεπὸν γινώσκειν, καὶ μὴ εἰδέναι ἀνθρώπων γινώσκειν, τὸν σφόν, subintellige ὑπολαμβάνομεν. Arist. lib. I. Metaph. c. 2. sin vero de rudiori; talem admittit etiam practica. (β) Experientia etiam saepe contrarium evincit: Contemplatio cacochymiam, pallorem & nihil non morborum attrahit seque ipsam interrompit; studium vero boni viri & civis mediocre nihil horum metuit. Nititur ergo falsa ὑποθέσει objectio.

Obj. (η) Philosophia theoretica plurimum habet quietis, otii & tranquillitatis.

us; Practica vero in perpetua virtutum actione debet consistere. E. vel hoc nomine videtur illa hac præstantior.

Resp. (α) Ipsa etiam practica quietem, tranquillitatem & immunitatem a vitiosis habet affectibus, quæ sane præstantiora sunt, quam ut ex otiosa quiete æstimentur. (β) Theoria, si modo fuerit accurata, in perpetuo consistit scrutinio, & sic nihil minus quam quiete. (γ) Petit instantia principium, ut & ignorat elenchum.

Obj. (ι) Illa disciplina quæ plus habet certitudinis nobilior est ea quæ minus: theoretica plus habet certitudinis, quod vel ex demonstrationibus Mathematicis dispalescit. E.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, largiendo de disciplinis Mathematicis, quod exacta satis gaudent demonstratione. (β) κατ' ἀρνήσιν, tollendo suppositionem, quæ dicit in disciplinis practicis non esse certitudinem & demonstrationem, cum de utraque scđ. κατὰ σκοπὸν. S. V. jam sit ostensum. Posset etiam quæri, num non certissima sit hujus demonstrationis ratio?

tio? *Quicquid lex cordibus inscripta vetat, illud nequaquam est faciendum: quia, qui contra agit, partim sibi ipsi fit contrarius; at nihil sibi ipsi est contrarium, cum alias simulet et non esset; Parvum normam a Deo datam violat. Lex inscripta cordibus vetat quengquam esse laudandum; Ergo qui contra agit, et sibi ipsi non constat, et normam Dei violat.* vid. etiam Vendel. Phil. moral. p. 82. &c. (γ) Nec omnes disciplinæ theoreticæ tam exactæ sunt, per omnia, demonstrationis, ut nihil de scrupulis per pruritum injectis dicam, τὰς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβές. lib. III. Metaph. c. 3. quin aliqua fluctuent incertitudine: patet id vel de rebus abstrusioribus in Physica. Nec (δ) in omni disputationis genere peræque accuratæ subtilitatis requirenda est; quemadmodum nec in operibus manufactis; vel ut ipse textus habet: τὸ γὰρ ἀκριβές ἐκ ὁμοίως ἐν ἀπασιν τοῖς λόγοις ὀπιζητήσιον, ὥσπερ ἐδὲ ἐν τοῖς δημιουργημένοις. lib. I. Eth. c. 1. Et vicissim: τὴν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν ἐκ ἐν ἀπασιν ἀπαιτητήν, h. e. certitudinem vero mathematicam non oportet in cunctis quærere. lib. III. Metaph.

c. 3. & lib. I. Ethic. c. 8. ἐκ ἀπαιτητίου
 ἔδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἀπασὶ ὁμοίως, ἐλ' ἵκα-
 νὸν ἐν ποσὶ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, ὥς καὶ
 πρὸς τὰς ἀρχὰς; id est, neq; in omnibus
 æque flagitanda est causa, sed satis est in
 quibusdam si bene demonstratum sit ita
 esse, ut & in principiis fit. lib. I. Eth. c. 8.
 (ε) Falsa nititur hypothesi instantia pe-
 titq; principium.

Obj. (κ) Philosophia theoretica major
 est voluptas quam practica, cum morales
 civilesve actiones vix sine molestia & af-
 fectuum rationūque διχασαίᾳ exerce-
 antur.

Resp. (α) Negando antecedens: nec
 enim ulla major est voluptas ac bonæ
 conscientiae, quam Philosophia practica
 conciliat: tranquillitate conscientiae nihil
 in vitam mortalium excogitari potest, bea-
 tius, dicit B. Augustin. de civ. Dei lib.
 XXI. vide Senec. epist. XLIV. Ciceron.
 pro Mil. & Cluent. aliosque. (β) Con-
 templationis summa persæpe est molestia,
 cum propter intellectus nostri imbecilli-
 tatem, tum rerum, quæ consideran-
 tur obscuritatem: ἢ πρὸς τῆς ἀληθείας
 θεωρία

θεωρία, τῇ μὲν χαλεπῇ, τῇ δὲ ῥάδια, *speculatio veritatis parte tenus difficilis, parte vero facilis est*: difficilis quidem ubi causæ ignorantur; ἔκ ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας. Aristot. lib. II. Metaph. c. 1. Quis autem rerum omnium causas habet perspectas? Est ergo & hic vitium falsæ ὑποθέσεως petiturque τὸ ἐν ἀρχῇ.

Obj. (λ) Si theoria praxi imperat, sequitur Philosophiam theoreticam esse practica nobiliorem; at verum prius. E. & p.

Resp. (α) Propositionem minorem esse falsam: nec enim Philosophia theoretica practicae imperare sine implicatione dici potest, dum eidem inservit & ancillatur, usum terminorum & rerum quarundam notitiam subministrando: alias etiam Logica omnibus disciplinis imperare dicenda foret, cujus usus per omnes habitus est latissimus, & Philosophia leges præscribere Theologiae, cujus etiam usus ibidem est frequens. Breviter: Philosophia theoretica si practicae inservit, ut in cap. I. sect. ἀνασκ. Quæst. V. §. X. & XI. ostensum est, utique non imperat;

cum imperare & inservire sint relative opposita, inter quæ non est medium, per participationem. Nec obstat (β) quod in Sect. ἀνασκ. §. X. & ἀξιωματ. VIII. cap. I. anteced. extat: *θεωρία* dirigis *πράξιν*: cum xox *θεωρίας* accipiatur & I. *fuse*, pro qualibet cognitione etiam ad *πράξιν* tendente, qualis est intellectus practici: quin & teste Budæo denotatur *οὐσίαν*, meditationem. Et 2. *strictæ*, pro cognitione quæ in semet ipsa terminatur. Dicitur etiam (γ) *θεωρία* dirigere *πράξιν*, si quis strictam *θεωρίας* acceptionem urserit, directione non *σεαθηγική* & κυρωτική, imperatoria, auctoritativa & plenum dominium habente; sed *παρασκευαστική*, & βαλευτική, preparatoria, consultativa & dominium subeunte. Est ergo & hic (δ) petitio principii.

§. VI.

Fuerunt ita potiores rationes quarum obtentu *theoreticam* *practica* anteferre nituntur: Jam vero *indirecte* ad easdem accedunt argumenta, quibus *Philosophia practica* juxta προσημείωσιν sibi videtur vendicare: quorum licet pars aliqua in Sect. καλῶς.

κατασκευῇ sit præmissa, hic tamen nihil vetat eandem ad contrariæ sententiæ ἀνασκευὴν cum fœnore recensere.

Argument. (α) petitum ab origine: Disciplina quæ non tantum ab imagine Divina in homine residua erumpit, sed & insuper a Deo per verbum revelatum toties inculcatur, est nobilior & præstantior illa, quæ tantum per imaginis divina reliquias est ἐπίκρησις: Perfectio enim geminata nobilior est perfectione simplici. Philosophia practica est illius modi, theoretica vero huius; E. illa hæc nobilior & præstantior. Quin vero Philosophia practica sit quoad primos sui fontes pars imaginis divinæ residua, quoad conclusiones vero & dogmata illinc derivata ejusdem amissæ recuperatio, qualiscunq; tandem sit, nemo est qui ambigit. Quod autem Deus per verbum etiam revelatum momenta Philosophiæ practicæ præcipua nobis inculcet, tot capita, tot contextus periodique in Deuteronomio, Proverbiis, Siracide, Epistolis Novi Test. catholicis & in Scriptum sparsim nequaquam dubitare permittunt. Primi illius principii practici, suum cuiq; tribuendum, con-

clusio pertinens ad *justitiam commutativam* extat etiam *Deuter. XXV. 14. 15.* de *epba* perfecta: quia *abominatio Domini omnis faciens iniquitatem*. Sed & exemplum *justitiæ distributivæ* præbet idem caput vers. 11. & 12. anteced. Quænam sint & quanta in *Scriptum* practicæ Philosophiæ sive momenta, sive exempla, per *Ethicam & Politicam*, divina freti benedictione, ad singula capita sectionesque deinceps monstrabimus.

Instant. & Resp. 1. Nec est quod quisquam obvertat non tradi in *Scriptum*, methodica practicæ Philosophiæ præcepta, definitionibus & divisionibus vestita; cum satis sit res practicas ibi quoad *θεῖον* tantum tractari, in proprio vero foro quoad *ἐκ θεοῦ*; & satis sit definitiones cum divisionibus κατὰ ἀρίστας ac terminos simplices in *Scriptum* proponi in ipsa vero Philosophiæ practicæ arena κατὰ τὸ πρῶτον terminosq; compositos.

Instant. & Resp. 2. Neq; est quod quisquam obtendat *Scripturam* docere nos etiam sapientiam, quæ est de Philosophia theoretica, ut *Prov. I. 1. 2.* dicuntur *parabole*

rabola Scelomoh esse comparata **לַחֲכָמִים** ad sciendum sapientiam ad suscipiendum exuditionem intellectus; ac sparsim alibi, ubi fit mentio sapientiæ: cum sapientia, quæ homini tribuitur, in *Scriptura* supponat vel præcise pro sapientia supereminenti, σοφία ἐν μυστηρίῳ, qualis est de Christo, quæ est ἀνωθεν κατηρχομένη, vel sapientia quæ legi est conformis, qualis indigitatur Jacob. III. 13. εἰ τις σοφὸς καὶ ὑποστήμων ἐν ὑμῖν, δείξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραότητι σοφίας: ut nihil de sapientia *carnis*. Sed quid talis ad Philosophiam theoreticam? prior enim captum humanum, ut in se est, longe transcendit, posterior vero est sapientia practica, quæ ad legem Dei & naturæ conformatur, involvitq; prudentiam: quod patet vel e citato Prov. cap. I. ac sequentibus. Alias notum est etiam ex autoribus profanis sapientiam ab illis accipi vel *universim*, pro omnium disciplinarum & scientiarum cognitione, ut Aristot. lib. I. Rhet. σοφίαν ἐσθ' ἔδωκε πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ὑποστήμην: vel *ex parte* & lib. VI. Ethicor. c. 7. τῇ δὲ σοφίᾳ ἐν

Τῶς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας
 διποδίδομεν ὡς Φειδῖαν, λιθουργὸν σοφόν,
 κτλ. ἐνταῦθα μὲν ἔδεν ἄλλο σημαίνοντις τὴν
 σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἔστιν; *nihil hic
 aliud significantes, quam quia virtus
 artis est.*

*Argum. (β) ab objecto: Disciplina
 quæ versatur & circa verum & circa bo-
 nestum simul, nobilior est illa quæ versa-
 tur tantum circa verum, præsertim cum
 bonum honestum principem inter bona ob-
 tineat locum; alias enim homines do-
 ctissimi & nequissimi forent optimi, quod
 tamen est absurdum. Philosophia practica
 versatur circa verum, quod suæ est con-
 siderationis, & circa honestum simul. Ε.*

*Argum. (γ) a fine: Disciplina quæ
 prior est ordine, posterior est dignitate
 lib. VIII. Phys. vel: disciplina quæ est finis
 reliquarum disciplinarum philosophica-
 rum, est nobilior illis quarum est finis:
 Philosophia theoretica, ut ante monstra-
 tum, prior est ordine, si de accurata
 τῶν περὶ αὐτῶν cognitione est questio: &
 practica est finis disciplinarum Philosophi-
 sarum. Ε. & nobilior theoretica. Huc
 facit illud Aristot. lib. I. Ethic. 1. ὁρῶμεν
 δὲ καὶ*

δὲ καὶ τὰς ἐντιμωτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ
 πύτην, puta πολιτικὴν, ἔσης· ὡς στρατη-
 γικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικὴν. id est,
 videmus autem facultatum honoratissi-
 mas huic, Philosophiæ civili, esse subje-
 ctas: ut Imperatoriam, Oeconomicam &
 Oratoriam.

*Argum. (δ) ab imperio in alias disci-
 plinas: Disciplina qua imperium in o-
 mnes alias disciplinas obtinet est κυρω-
 τάτη καὶ μάλιστα ἀρχιπικτικὴ, princeps
 & maxime dominans: Philosophia practi-
 ca talis est: ταύτη γὰρ ἡ πολιτικὴ φαίνε-
 ται, Aristot. lib. I. Ethic. c. 1. Ergo est
 κυρωτάτη καὶ μάλιστα ἀρχιπικτικὴ,
 ut dicit ibidem Arist. vid. etiam Sect. ante-
 ced. κατασκ. §. IV.*

*Argum. (ε) ab utilitatibus: Disci-
 plina quæ homines 1. Deo reddit accepti-
 ores, 2. bonum virum efficit, 3. utilem
 necessariumq; Reip. civem præparat, 4.
 familia siue regenda siue complenda mem-
 brum exhibet idoneum; Est longe præ-
 stantior illa, quæ talia sola & ex se non
 efficit: Philosophia practica hæc omnia
 præstat. E. est præstantior illa quæ bo-*

rum non est potis: talis autem est theoretica, si sola spectatur. Reddit quidem Philosophia practica nos (a) Deo acceptiores, quia novisse legem naturæ tantum & voluntatem ferentis, non satiat aut complet intentionem latoris, DEi; sed secundum legem illam vivere, adeoque affectus suos & voluntatem voluntati divinæ accommodare, quemadmodum etiam lex illa ultimo in actione, non vero nuda propositionum cognitione terminari cupit. Alias, si nuda contemplatio quempiam Deo redderet acceptum, conciliarentur ei etiam Diaboli, quod est ἀθεόλογον: τὰ δαιμόνια πτεύσσι καὶ φέισσι. Jac. II. 19. Reddit (b) Philosophia practica bonum virum, omni virtutum genere sui cultorem imbuendo, unde in quemvis dignum fere non interrupta contingunt officia. E contra vero contemplatione multi etiam abutuntur, præterquam quod sterilis & infructuosa est persæpe, nisi subsequatur actio. τῆς γὰρ πῦ-
 πης ἀνόητος ἢ γηῶσις γίνεσθαι, καθάπερ
 τῆς ἀκρατίου· τῆς δὲ κατὰ λόγον τῆς ὀρέ-
 ξεις πεισμένους καὶ πράττειν, πολυωφέλεις
 αὖ

ἀν εἴη τὸ πρὸς τέτων εἶδέναι. Arist. lib. I. Eth. c. 1. Quod vero (c) Reip civem & ministrum unica efficiat Philosophia practica utilem nec non (d) prudentem familias directorem, jam lippis & tonsoribus, quod ajunt, constare credimus. κρείττον μὲν ἐν γίγνεσθαι κοινὴν Ὀπιμέλειαν καὶ ὁρθὴν, dicit Arist. lib. X. Ethic. c. 10. de institutione in Rep. Cetera vid. in Sect. κατωσκ.

Argum. (ε) a testimoniū: 1. ὁ δὲ κατὰ νῦν ἐνεργῶν καὶ τέτον θεραπείων, καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ τοφιλέστατος ὅμοιος εἶναι, subintellige, δεῖ; h.e. secundum rationem agens & optime animo affectus qui est, Deo carissimus sit oportet. Arist. lib. X. Eth. c. 9. Et in contextu sequenti: εἰ γὰρ πρὸς Ὀπιμέλεια τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ θεῶν, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη αὐτοῖς εὐλογον χαίρειν τι αὐτοῖς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστέῳ, καὶ τὰς ἀγαπῶντας μάλιστα τέτοι καὶ τιμῶντας, ἀντιτυπῶν ὥς τῶν φίλων αὐτοῖς Ὀπιμελεσμένους καὶ ὁρθῶς τι καὶ καλῶς πράττοντας; h.e. nam si quæ cura humanorum Divis est, ut putatur, illud quoque, probabile fuerit, eos re omnium optima

optima sibiq; maxime cognata delectari, iisq; qui hanc maxime diligunt & plurimifaciunt, præmia persolvere gratiamque referre, ut eorum, quæ ipsis cara sunt, eum habentibus, recteq; ac honeste agentibus. Vides quanta homini gentili fuerit fiducia! 2. Satius est egentes sublevare, periclitantis salutem expedire, quam vel stellas dinumemre, vel metiri magnitudinem, vel inferi simul & supera scrutari; dicit non nemo. vid. Cic. lib. I. off. 3. πᾶσι τ' ὁπισθίμη χωρίζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανεργία ἄλλ' ἢ σοφία φαίνεται. Plato in Epitaph: quæ Cic. lib. I. off. ita vertit: scientia, quæ est remota a justitia, ellaiditas potius quam sapientia est nominanda. Vocatur Philosophia practica 4. ab Isocrate, πρὸ κεράτῃ τῆς φιλοσοφίας. Addit etiam Cicero in Bruto, 5. ex uberrimis sermonibus Socratis viros extitisse doctissimos. Quin & Socratem omnium mortalium sapientissimum prædicavit oraculum, si modo ei fides habenda: ejus autem sapientia non tam in subtilitate Metaphysica, Physica & Mathematica, quam in fecunda praxi, actionibus moralibus & civilibus

bus civiumq; ad eas informatione & manuductione consistebat: unde primus, quod & ante notatum, *Philosophiam e cælo devocasse, & in urbibus collocasse, in domos introduxisse* dicitur apud *Cicer.* lib. V. *Tuscul. quæst.* De hocce Socratis instituto eleganter differit *Augustin.* de *Civ. Dei* lib. VIII. c. 3. videri quoq; possunt *Xenoph.* lib. I. de Socratis memorabilib. & *Val. Max.* lib. III. c. 4. vid. etiam sect. *κατασχ.* §. IV.

His omnibus tanquam *ἐμπύργον* accedit (ζ) quod *Philosophia practica propius accedit ad præstantissimam imaginis divinæ, homini olim concreta, partem, quam theoretica: habitus vero qui propius ad eam accedit est præstantior.* E. Probatur id de *Philosophia practica*: quia præstantissima imaginis divinæ pars erat *justitia originalis*, adeo ut pro tota imagine Dei antonomastice veniat aliquando *Theologis*; quin autem *Philosophia practica* illi magis sit affinis, quam *theoretica*, non est quod quisquam ambigat. Posset etiam hic (η) adponi, quod omnes fere *Philosophiæ* laudes, quæ uspiam apud veteres existant, non ad *theoreticam* sed

sed practicam pertineant: e contra vero omnia Philosophiæ vituperia, quæ in scriptis veterum recurrunt, non in practicam sed in theoreticam mittantur. Vid. Heider. p. 43. & Vendelin. aliosq;. Hæc nobis sufficiant.

SECTIO III. Ἀξιωματικὴ.

- I. Agnitio Dei, ad quam Philosophia practica confert, est obscura tantum ἡ παιδαγωγικὴ.
- II. Usus Philosophiæ practicae in studio Theologico quamvis sit insignis, non tamen est alius quam ὁρραεινός.
- III. Necssitas Philosophiæ practicae ad Jurisprudentialiam non tantum est expedi-entiae sed ἡ indigentiae simul.
- IV. Philosophia tam theoretica quam practica, si ἀπλῶς ἡ sigillatim sumantur, in proprio foro sunt ἀρχιτεκτονικά.
- V. Sin vero considerantur comparate ἡ ἐν σχέσει ad utilitatem in Rep. ἡ vita civili, practicam esse ἀρχιτεκτονικὴν εἶναι verosimilius.

CAP. III.

Primam Practicæ Philosophiæ causam obiter attingens, inq[ui]d principia ejusdem, qua causam secundam, prima, quoad τὸ ὄν, inquirens.

SECTIO I. Κατασκευαστική.

§. I.

Plures esse practicæ Philosophiæ causas, quamvis inæqualiter in esse ejus influentes, est in propatulo; in hoc tamen capite de prima & universali pauca præmittere non videtur alienum; inde vero prolixius exponere, quinam hujus disciplinæ immediati sint fontes & principia. Quod autem Deus Opt. Max. tam hujus doni quam omnium aliorum prima sit causa & originans, operosa probatione non videtur indigere, cum & saniores Ethnici hoc ipsum habuerint sibi persvassimum. Nullum est nobis donum quod non Dii dederint, ait Plato. Laconici etiam bonum commendaturi virum, divinus, inquit, hic vir est, Θεὸς ἀνὴρ, teste eodem Platone in Menone. Unde

G

Bias

Præ Pract.
Causa Prima
et Univerf.

2
Deus o. m.

Bias apud Laërtium : ὁ, πᾶν ἀγαθὸν
 πράττης εἰς θεὸς ἀνάπεμπε, id est, quic-
 quid boni egeris, in Deos refer. Et Ho-
 merus δατῆρα τῶν ἐάων Deum deprædi-
 cat, *Odyss. I. 325. Philosophia*, dicit Ci-
 cero, *omnium mater artium, donum &*
inventum Deorum, lib. I. *Tuscul. quæst.*
Sic Maximus Serm. 8. χωρὶς μὲν θεῶν ἔ-
δεῖς βροτῆς εὐτυχεῖ, h.c. *sine Deo nullus*
mortalis feliciter agit: vel, non est vir
præstans sine afflatu divino. Quibus
 // τὰ ἱερὰ γράμματα, ut *Sacra Scriptura*
 // vocatur 2. *Timoth. III. 15. calculum*
 // addunt αὐτοκρατορικὸν : πᾶσι δόσις ἀγα-
 θῇ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἀνωθεν δεῖ. κ) λ.
Jac. I. 17. Ita fatetur ipse JEHOVAN Regi
Scelomob, 1. *Reg. III. 12. ecce dedi tibi*
 □□□□ *cor sapiens. Et Sir. I. 1. πᾶσι*
σοφία ἐκ κυρίου, *omnis sapientia a Do-*
mino. Vid. Prov. II. 6. Quin & Poetæ,
si fas est Sacris adponere fabulam, sapien-
tiae originem ad Jovem suum referunt,
quem sine Junonis concubitu in ipso ce-
rebro Palladem concepisse, & Vulcani o-
pe in lucem edidisse ajunt; Apollonius
lib. IV, Argonauticorum, & ex eo Na-
mlis

mlis Comes lib. IV. Mytholog. cap. 5. Pal-
las eis credebatur omnium artium præ-
ses & patrona esse. Catullus Epigram. I.

O Patrona virgo.

§. II.

In causis Philosophiæ practicæ parti-
cularibus & secundis primum obtinent lo-
cum principia practica, quæ alio nomine
jus, vel, lex natura vocantur. Scilicet
principia non incomplexa, sed complexa,
quæ integris propositionibus effe ri de-
bent; qualia sunt:

Honestasunt appetenda, turpia vero fugi-
DEus est colendus. endas.

Suum cuique tribuendum.

Nemo ledendus. Cui concinit hoc sequens:

Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris.

Vim iniquam licet vi repellere. Et quæ
sunt alia.

§. III.

De hisce principiis ut olim dimicantur
Philosophi, ita etiamnum res est magnis,
ut ipsi volunt, Theologis Philosophisq;
vexata. Veterum quidem Philosopho-
rum famosiores sunt Plato, præceptor,
Aristotelesq;, discipulus; quorum ille

Causa Secun-
da et Parti-
cularis
Principia
Practica:

Platonis
Sentia.

peccavit ὑπερβολῇ, hic v. ἐμείψεν. Scilicet, existimavit *Plato* omnium rerum notitias, animabus hominum, quæ jam dudum in ipsa creatione manarint a Deo, & in cælo degentes stellarum orbes moderentur, esse ingenitas. Eas vero cum generationis includant semina, suis temporibus devolare ad hæc inferiora mortaliaque induere corpora. In illo vero descensu per torporem & oblivionem quandam, illas, quæ ipsis insitæ sunt, notitias quasi deleri, maximamq; partem, non tamen omnes, nec omnino amitti: inde autem studio, labore, diligentia, doctrina, resuscitandas esse & quasi recuperandas. Videri potest ipse in *Menone*, *Timeo*, *Philebo*, *Phædone* aliisque. Quin & Cicero *Tuscul. qu. lib. I.* & *Piccolom. Civil. phil. grad. IX. & grad. V.*

Hanc vero Platonis opinionem de *notitiis innatis*, sive theoreticis sive practicis, e commento Judæorum de *creatione animarum* promanasse, non est qui non videt; cum & ipse de peregrinationibus suis in *Chaldaea*, nec non principiis disciplinarum haud obscura in scriptis suis reliquerit vestigia; quocirca quibusdam
audit

audit Moses ἀτιμίζων. Dicit etiam Menasseh ben Israel in lib. de Creatione, problem. XV. non solum eam de creatione animarum opinionem fuisse apud Hebræos, quod de sequioribus intelligendum, communem; sed & ex gentilibus eandem tenuisse Trimegistum, Pythagoram, Platonem; ubi simul addit: quæ certe opinio ad illos ab Hebræis manavit. Breviter: Esa. LVII 16. legitur Deus fecisse נשמות animas. Ex quo vel hodie tum Judæi, tum Christiani quidam perperam colligunt, omnes animas a condito mundo creatas & ante unionem in corpora devolvi, quæ ut falsa, late sunt refutata a D. D. Danhav. aliisque Theologis Orthod. sed & ex Reformatis ab Hoornbeck in Menasse Conciliatore contra Judæos p. 319. seqq.

§. IV.

Aristotelis

Aristoteles vero lib. II. analyt. post. c. 19. Principiorum habitus nobis esse infinitos negat, sed adventitios tantum confirmat. Si adventitii, necesse est ut orientur a præcedente quadam notitia, cum nihil queamus cognoscere vel discere, nisi ex præexistente cognitione. Hæc vero

// γνώσις non præstat ipsis principiis certi-
 // tudine, seu non est habitus quidam,
 // principiis prior & nobilior, sic enim in
 // infinitum procederetur: sed est sentien-
 // di facultas, cujus ministerio principia
 // colliguntur hunc in modum: ἐκ μὲν ὅσων
 // αἰσθησέως γίνεται μνήμη· ἐκ δὲ μνήμης
 // πολλάκις τῷ αὐτῷ γινομένης, ἐμπειρία·
 // αἱ γὰρ πολλαὶ μνήμαι τῷ αὐτῷ, ἐμπει-
 // ρία μία ὄντι. ἐκ δ' ἐμπειρίας ἢ ἐκ παντὸς
 // ἡρεμήσαντος τῷ καθόλου ἐν τῇ ψυχῇ, τί-
 // χνης ἀρχὴ καὶ ἰσότης. hoc est; ex sensu
 // igitur memoria; ex memoria vero sæpe e-
 // jusdem rei facta, experientia: multa e-
 // nim memoria numero, sunt una experi-
 // entia: at vero ex experientia sive ex o-
 // mni & universali quiescente in anima,
 // fit principium artis & scientiæ. Unde mox
 // concludit: ὅτε δὲ ἐνυπάρχουσιν ἀφωρισ-
 // μέναι αἱ ἐξεις, ὅτ' ἀπ' ἄλλων ἐξέων γίνον-
 // ται γνωριμωτέρων, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰσθησέως;
 // id est, nec, insunt definiti habitus, nec
 // fiunt ex aliis habitibus notioribus, sed ex
 // sensu. Ita per totum illud caput suam de
 // principiis urget sententiam. In libro ve-
 // ro III. de anima c. 4. animam hominis
 dicit

dicit similem esse codici, cui nihil actu sit »
inscriptum, inscribi tamen omnia pos- »
sint: hoc est; negat principia nobiscum »
nata esse, sed nos afferre saltem δύναμιν »
& facultatem omnium notitiarum, sensu- »
um ministerio colligendarum. Ita namq; »
 ibi: ὁ ἀεὶ καλέμεν τῆς ψυχῆς νῦν
 (λέγω δὲ νῦν ὃ ἀνανοεῖται καὶ ὑπολαμ-
 βάνει ἡ ψυχὴ) ἔδεν ὅτι ἐνέργεια τῶν ὄν-
 των πρὶν νοεῖν, h. e. qui igitur est an-
 te intellectu (is inquam intellectu, quo
 anima ratiocinatur & existimat) nihil a-
 ctu est eorum quæ sunt, antequam in-
 telligat. Et paulo inferius in eodem c. III.
 διὸ διήρηται πρότερον, ὅτι δύναμει πῶς ὅτι
 πρὶν νοεῖν ὁ νῦν· ἀλλ' ἐντελεχείᾳ ἔδεν, πρὶν
 αὖ μὴ νοῆν. δὲ δ' ὅτως, ὥσπερ ἐν γραμ-
 ματείᾳ ὃ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχείᾳ γε-
 γραμμένον. ὅπερ συμβαίνει ὅτι τῷ νῦν.
 Verba hæc modo sunt latine reddita. De
 his vero & consimilibus infert Philosophus,
 nihil esse in intellectu, quod non prius
 fuerit in sensu.

§. V.

Hanc de principii sententiam amplectun-
 tur quidam Calviniani, Sociniani cum-

// primis & Photiniani, dicentes homi-
 // ni tantum suppetere *δύναμιν* ejusmodi
 // principia cognoscendi, postquam firmi-
 // or rationis usus se cœperit exercere. Ho-
 // mini innata quidem est facultas & habi-
 // litas ad comparandam cognitionem prin-
 // cipiorum, non autem ipsa cognitio, scri-
 // bit Timplerus lib. III. Metaph. c. I. qv. 9.
 similia habet lib. IV. Metaph. c. 2. qv. 2.
 Wendelinus autumat se rem acu tetigis-
 se dum Philosoph. moralis cap. XXV.
 hoc sententiarum dissidium distinctione
 quadam studet componere hunc in mo-
 dum: *νοῦναι ἐννοεῖται* menti humane na-
 sura sunt impressæ seu inscriptæ, non
 actu primo, per modum habitus proprie
 dicti, sed potentia quadam propinqua,
 quæ est sine institutione, tamen non sine
 sensuum ministerio objecta offerente, a-
 ctu secundo se potest exercere, & cognitio
 simplicibus terminis axiomata, sive theo-
 retica sive practica, formare, iisque as-
 fectiri, veluti & potentie visiva impres-
 sa est vis discernendi colores, quæ tamen
 actu se nequit exercere, nisi accedente
 ministerio organi visorii, hoc est, oculi,
 speciem sensilem recipientis & facultati
 visi-

visiva offerentia. Sic igitur, simulatque
 per amorem, ratione uti homo potest, &
 quid sint parentes, quid venerari, nove-
 rit, principium hoc formas practicum,
 parentibus debetur veneratio; eique sine
 ulla alia demonstratione & informatione
 assentitur. &c. Allegat etiam nonnemo,
 ut nihil de aliis, hac imbutus opinione,
 pro suis partibus quendam magni nomi-
 nis in Academia Jenensi Theologum, ali-
 as, qua adhuc innotuit, orthodoxum,
 idem de primis principiis statuentem; ne
 professione nominis quemquam offenda-
 mus.

§. VI.

Nos vero cum Theologis & Philoso-
 phis plerisque adcuratioribus mediam re-
giamque tenemus sententiam, quæ sta-
tuit intellectum nostrum, neque plane
esse similem tabula rasa; neque etiam
exarata: hoc est, neque omnium re-
rum notitiam, neque nullarum prorsus
nobis ingenerari; sed quarundam tan-
tum κατ' ἐξιν, licet omnium intelligibi-
lium κατὰ δύναμιν. Unde prima illa
principia non in secunda sed prima qua-
litatis specie locamus, ita quidem ut

menti nostræ habitualmente a prima statim infantia insint, sintque quasi inscripta illa superius data in §. II. νοήματα.

// Principia cognoscendi natura nomine sunt,
 // sive quod inscripta menti τῇ Φύσει, per
 // ideam expressam, quod nonnullis videtur,
 // seu, quod magis dicendum, quia natura
 // νοῦν ἐννοεῖται, ex habitu imaginis divine,
 // vel sapientia concreata superstites, habitualmente nobis conveniunt: Excell. D. D.
 Calov. Noolog. cap. I. Cujus sententiæ
 veritatem modo ostendimus.

Argumentum (α) desumitur ex natura imaginis divinæ. Statuunt enim omnes Orthodoxi secundum illud Eph. IV. 24.
 // imaginem Dei ad quam conditus est homo,
 // non in anima, non in ejus facultatibus,
 // sed facultatum virtutibus & habitibus connotatis, ut loquitur Beatiss. D.
 // Meisn. nempe in sapientia intellectus, bonitate voluntatis, obedientia appetitus
 // ceterarumque virium perfectione fuisse positam. Quod exemplo peccati declarant in locum imaginis Dei succedentis
 // in lapsu: notat enim id non solam
 // ἐσθνησιν, nec solam peccandi δύναμιν,
 // sed est ipse pravus habitus vel habitualis
 que-

quædam qualitas intime profundissimeq; //
naturæ inhærens. Unde colligunt, ima- //
ginem quoque divinam non fuisse me- //
ram peccati *σέπτον*, nec meram bene a- //
gendi *δύναμιν*, sed potius *ἵερν* certorum //
habituum. Alias etiam notum est priva- //
tionem, logicam, præsupponere habitum.
Hinc invictum neditur argumentum:

Qualis erat tota imago Dei in homi- //
ne, talis etiam est particula ejus adhuc //
residua: fuit enim imago Dei totum, //
non heterogeneum, sed homogœneum. //
sed tota imago Dei non erat mera δύναμις, //
sed donum habituale & connaturale. Ergo //
etiam particula ejus adhuc residua erit //
habitualis & connaturalis quedam qua //
litas.

Subsumimus ulterius: prima princi- //
pia, de quibus jam queritur, nihil sunt //
aliud, omnibus uno ore fatentibus Theo- //
logis orthodoxis, quam particula resi- //
due imaginis divine in homine. //

Unde inferimus: Ergo prima princi- //
pia, sive theoretica sive practica, non, //
sunt mera δύναμις post ministerium sen- //
suum semet in actum exerens, sed habitu- //
alis & connaturalis quedam qualitas.

Dari

Datur in hae residua particula imaginis Divina 2
 Dari autem aliquam imaginis divinae, quamvis admodum per peccatum Adami afflictæ, particulam in homine post lapsum, nemo ibit inficias. In aliis enim externis & huius mundi rebus, quæ rationi subiectæ sunt, relictum est homini adhuc aliquid intellectus, virium & facultatum: etsi hæc etiam misera reliquia valde sunt debiles, &c. Lib. Concord. solid. declarat. art. I. Huc trahit Heider. Phil. moral. pars secund. exemplum Angelorum malorum, adhuc de pristinis qualitatibus nonnihil retinentium.

Instant. 1. Instantia (1) quæ invertit argumentum hoc modo: Ut se habet pars legis ad hominis animum, ita se habet tota lex: at pars legis, nimirum prima tabula, hauritur ex contemplatione universi, uti liquet ex Rom. I. 20. *τὸ αόρατον αὐτῶν διὰ τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου τῆς ποιήματι νοούμενα καὶ θεωρεῖται, ἢ τε ἀιδίῳ αὐτῶν δυνάμει καὶ θεοῦ τοῦ εἶναι αὐτὰς ἀναπλογήτες.* E. tota lex descendit ex contemplatione ministerio sensuum.

Resp. (1) συγχωρητικῶς, legem primæ tabulæ quidem hauriri obscure ex contemplatione universi. 2. ἀρνητικῶς, eam non
 tantum

tantum, & exclusive ex contemplatione mundi resultare, sed Deum etiam patefecisse se in nobis, ut e versu antecedente 19. constat: δὴν τὸ γινώσκον τῷ θεῷ παρὰ τὸν θεὸν ἐν αὐτῷ. 3. Non prorsus eandem esse legis Decalogi & imaginis divine rationem in omnibus, cum imago totum sit homogeneous, Decalogus vero constet partibus, ut objecto ac officio, ita etiam modo cognoscendi discrepantibus. imo officii diversitas in toto similari, differit Excell. D. D. Danhaw. in Colleg. Psycholog. saepe impedit, quo minus eadem de singulis partibus prædicata enunciari possint: hinc quavis Galen. lib. II. de elem. c. 1. & de diff. morb. c. 3. venam nominet totum simile, tamen propter officium, quo est vas vehendo sanguini aptum, non potest qualibet pars venæ vena dici. vid. D. Danhaw. in loc. cit. 4. Est fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

Instantia (2) qua pernegat residuum esse adhuc imaginis divine rudera; sed dicta illa Scriptura, que hominem post lapsum, ad imaginem Dei factum esse contendunt, vel esse retro referenda ad primum

primum hominem, vel sane de generali tantum convenientia accipienda.

Resp. (1) Contrarium esse verum, vel ex Gen. IX. 6. ubi JEHOVAH in solenni Magistratus institutione sic concludit: *Effundens sanguinem hominis in homine, sanguis ejus effundetur: medius terminus est, quia in imagine Dei fecit hominem.* Si quis fingat hoc esse retrahendum ad primum hominem, vel de generali convenientia accipiendum esse, pervertet // Syllogismum JEHOVÆ. Nam (a) institu- // it Magistratum eique usum gladii exhibet, qui non habet locum, nisi in corrupta natura. Ergo loquitur de iis hominibus, qui gladio sunt coercendi, // qualis non erat primus homo. (b) Si imago non significaret nisi generalem substantiæ convenientiam, sane ex hac lege prohiberemur etiam bestias occidere. Sic respondet D. D. Danhav. ad hanc instantiam, in Coll. Psych. Videri etiam jubentur a quibusdam loca de imagine Dei, Col. III. 10. Eph. IV. 24. Est ergo (2) ἀγνοία τῆς ἐλέγχ.

Argument. (β) ab auctoritate Scripturæ, Rom. I. & II. quod cum Excell.

D. D.

D.D. Danhaw. enucleate satis & nervose in *Coll. Psychol.* olim proposuerit, nemo mihi vitio vertet, si hac in parte vestigiis ejus institero, cum vix quisquam ordinarius loca illa possit in aciem producere. Sed nec pia tanti Philosophi & Theologi memoriam hoc ipso litare erubescō.

Quaecunque principia 1. omnibus hominibus insunt, atque 2. ita ut capta quasi teneantur per iniquitatem. 3. eo etiam sine ut homines omnes sint inexcusabiles, 4. sunt Φανερά; imo 5. in hominibus, non apud. Rursus quæ 6. Φύσει insunt, & 7. inscripta cordibus: Illa principia nobis sunt innata, adeoque testantur, intellectum non esse tabulam, prorsus nsam.

Atqui principia, etiam *πνέτικα*, 1. insunt omnibus, ὅπῃ πάσαν αἰσέθειαν, Rom. I. 18. ubi subsequens articulus τῶν, non est Διὰ κερτικὸς, sed αἰτιολογικὸς; 2. insunt capta, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπχόντων; 3. Eo quoque sine ut omnes sint inexcusabiles, ἀναπολόγητοι, v. 20. & c. II. 1. 4. sunt Φανερά, non Διανοητὰ ἐν αὐτοῖς, ubi nota in hoc versu 19. capit-
tis I.

tis I. agi de notitia innata; in versu vero 20. proxime sequenti acquisita; 6. *insunt Φύσει cap. II. 14. ut sint inscripta ἐν ταῖς καρδίαις, v. 15. Ergo dantur aliqua κοινὰ ἔννοια, vel principia innata, quæ ab ipsa nativitate nos habitualiter informant.* Consequentia majoris per membra probatur; 1. *si insunt omnibus;* Ergo non tantum Philosophis, sed & Barbaris, rudioribus, natura cæcis & natis demum infantibus: qui omnes principiis *Ἰπικτήτοις* ex libro creaturæ cognitionem Dei adipisci non poterunt; quocirca danda erunt principia innata, cognitionem illam suggerentia. 2. *Si captiva detinentur,* ergo revera possidentur intus. 3. *Sic quoque, si sunt data,* ut homines coram tribunali Dei sint *ἀναπολόγητοι*, utique insunt: quandoquidem olim, ubi Christus itam suam revelatam per os Pauli Rom. I. 18. exquætur, & ita pronuntiabit: Vos estis rei æternæ damnationis, quia fornicati estis, quia furati estis &c. At instabunt Barbari, nescivimus peccata hæc esse, unde enim id innotuisset? an ex lege lata? At nos fuimus extra Judæam & fuimus

ἔθνη μὴ νόμον ἔχοντα. An ex Judæis? at
 horum notitia ad nos nunquam pervenit,
 & si maxime venit ad aliquos, non tamen
 ad omnes. Fortassis ex contemplatione
 mundi? at quæ stella me docere potuit,
 fornicari, hominem occidere, imo oc-
 cisum devorare, peccatum esse. Respon-
 debit omnino Christus Judex, habuistis
 notitias & *principia actionum innata*; ¹
 habuistis *legem in cordibus scriptam*, ²
 quæ vos præstat ἀναπολογήτης. 4. Si sunt ³
 Φαισῆς, id est per se clara; Ergo non
 solum per discursum, ab effectibus ad
 primam causam, in Dei notitiam pro-
 vehimur: & δικαιώματα quædam sunt
 communia bestis, ut vim vi repellere li-
 cere, quæ propterea per discursum non
 sunt indagabilia. Si 5. ἐν αὐτοῖς, Ergo
 non forinsecus ab objecto demum susci-
 tante singula cognoscimus. Si 6. φύσις,
 Ergo ita ut peccatum originale inest
 φύσει, Eph. II. 3. quod per Pelagianismam
 prohibemur negare aut extenuare. Si 7.
 illa *principia sunt inscripta cordi*, non
 per regenerationem, quæ tantum rena-
 torum est. Jer. XVII. 1. & 2. Cor. III. 3.

Ergo per naturalem generationem. Si inscriptæ sunt cordibus, ergo non sunt potentia animæ *κεκτημένη*; quia vox cordis, stilo *Scripturae*, notante Flacio, sumitur pro potentiis animæ; unde argumentum: Id cui inscribitur, non est id, quod inscribitur; potentia *κεκτημένη*, sunt ea, quibus insculpta sunt haec principia. Ergo potentia *κεκτημένη* non sunt ipsa principia; sed principia potius sunt habitus potentia superstruati. Sic fere urget D. Danhaw. argumentum ex Rom. cap. I. & II. derivandum. Alias dictum illud Rom. II. 15. *οἱ πάντες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τῆ νόμου γεννητὸν ἐν τοῖς καρδίαις αὐτῶν*, hunc etiam in modum, quod *ἐκ προεξοίας* addimus, potest & solet proponi:

Inscriptio legis de qua agit Apostolus, aut est νομικὴ, aut ὑπερφυσικὴ, aut φυσικὴ. Non est νομικὴ, legalis, quia lex moralis, in significatione solenniori, qua nomen Decalogum, non est inscripta, sed praescripta: neque est ὑπερφυσικὴ, supernaturalis, quia haec non competit gentilibus & non renatis: nam Jer. XXXI. 33. hanc legis suae inscriptionem in corda no-
stra

stra pro singulari Novi Test. gratia promittit Deus. Hoc autem loco Apostolus de gentilibus & non renatis loquitur, ut manifesta textus litera ostendit. Ergo intelligitur *inscriptio legis* *Φυσικὴ*, naturalis. Notum etiam est quam diversæ sint *inscriptiones legis in corde*, Jer. XXXI. 33. & Rom. cap. II. 15. descriptæ, cum loca illa notante quoq; Doct. Walthero *Harm. Bibl.* p. 947. differant 1. *ratione cause efficientis*. 2. *cause materialis*; 3. *subjecti*; 4. *objecti*. Qui videatur ipse.

Argument. (γ) ab experientia: Quia pueros, qui vix balbutire ceperunt, ea nosse videmus ac ejusmodi ratiocinationes texere, quarum similes nunquam audiverunt. Cic. I. Tullul. ex sententia Platonis: Nec vero, inquit, fieri ullo modo posse, ut a pueris tot rerum ac tantarum insitas & quasi consignatas in animis notiones, quas *κοινὰς ἀνθρώπων* vocant. Græci, haberemus, nisi animus, antequam in corpus intravisset in rerum cognitione viguisset. Et ibidem; *Socrates in Menone* pusionem interrogat, quædam geometrica de dimensione quadrati, ad qua sic ille respondet, quasi Geometri-

ca didicisset. *Idem lib. I. De nat. Deor.*

Quæ est gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam Deorum? *Neg, sane.*
 7. *reperita est ulla gens, in qua omnia in-*
 17. *universum communium notionum vesti-*
 17. *gia deleta fuerint, vel, quæ potius prin-*
 17. *cipiis practicis & theoreticis assensum,*
 17. *non præbuerit ac etiamnum præbeat hi-*
 17. *isce, vel consimilibus? Deus est; nihil*
est simul verum & falsum; turpia sunt
fugienda, honesta facienda. Sc. Hæc, in-
quam, qui negat, insanum esse omnes sa-
ni judicant. Ergo dantur principia qua-
dam innata,

Argument. (d) a recta ratione: si,
qui enormiter peccant, conscientia dolo-
res & cruciatus sentiunt acerbissimos, li-
cet a lege civili & positiva, vel homini-
bue, nihil pæna expedient metuantiq; u-
sique concedenda erit lex quedam inte-
rior, quæ eosdem in facinoroso ciet cru-
ciatus. At verum prius, Rom. II. 15.
συμμετρουμένης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ
μετὰ τὸ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούν-
των, ἢ ἢ ἀπολογυμένων. Ergo & posterius.
Quod ipsum Excell. D. D. Danhav. ita
diluci-

dilucidat: Conscientia, si est in actu se-
cundo & vigilat, in *majori propositione*
syllogismi practici ponit legem: in *mino-*
ri, accusatorem testem & reum: in
conclusionem Judicem, cujus executio sa-
pe est *Summum*. Pro exemplo ponit
Neronem matricidam: cui subinde ali-
quis interior iudex, *verba sunt Danhaw.*
theta praefixit. At omne iudicium est ex
lege. Quæ vero lex *Neronem* damnavit
se ipso iudice & carnifice? An *Senecæ* di-
sciplina? An lex *Judaica* & forensis? An
lex *duodecim tabularum*, aut lex *Ser-*
via? qua cautum est, si patrem puer
verberit, ast ille plonssit, puer *divis* sa-
cer est: sed non *Senecæ* disciplina: quo-
modo enim curasset *Ethicam Senecæ*, qui
ipsummet auctorem mori iussit? Non
lex *Judaica* & forensis, quam ignora-
vit, vel susque deque habuit. Nec lex
Servia, quia hac se exemptum putavit,
& si libeat, omnia licere. Relinquitur
ergo aliam adfuisse legem, altis radici-
bus a nativitate infixam: quæ sopita
quondam flagitiis, vigilavit & prodidit
Tyrannum, flagellavit parricidam, &
scelestum hominem noctu diuq; vexavit.

Argument. (ε). Principia quae ubique locorum prorsus sunt eadem, sunt τῇ φύσει nota: Communia principia, tam practica quam theoretica ubiq; locorum sunt eadem: ergo sunt τῇ φύσει nota. Ratio connexionis in maiore est, quia ἔδεν τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐκτεταται: ὡς ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος, ἐκ ἀν ἐκτετατὴν ἄνω φέρεσθαι· ἔδὲ τὸ πῦρ κάτω· ἔδ' ἄλλο ἔδεν τῶν ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως ἀν ἐκτετατὴν. h. e. nihil eorum quae natum constant aliter atq; natum assuescere potest, ut lapis qui deorsum fertur natum, nulla ratione assuescere potest, ut sursum feratur: neq; ignis ut deorsum: neq; quicquam aliud eorum, quae aliter a natura comparata sunt, aliter assuescere potest. Aristot. lib. II. Eth. c. 1. Minor vero constat inde, quia nullae nationes hominumque individua, unquam aliter quoad τὸ ἔσω & ἔνσω se informantur, licet quoad τὸ ἔξω diversum aliquando declarent ore & affectibus, quam quod Deus sit colendus, parentes honorandi, nemo laudendus &c. Quod vero huic sententiae sollet opponi, Sectio sequens ἀνασκ. propediem solvet.

Argu-

Argument. (2) ab absurdo: si nulla sunt principia nobis innata, neq; practica nobis inerunt; si practica nobis non insunt, nec ullum erit jus naturæ; si nullum est jus naturæ, nec ulla erit primitivus justitia originalis, cujus jus naturæ reliqua est adhuc scintilla; si nulla erit justitia originalis, nec erit peccatum originis; quia ejus quod nec fuit, necesse potuit, nulla est privatio. Sic ergo dato uno inconvenienti; sequuntur infinita; vel ut Aristot. ἀλλ' ἐνός ἀτόπῃ δοξῇ τ' ἀλλὰ συμβάλλει. Natur. Aufc. lib. I. c. 2. Ergo dantur principia nobis innata.

Argument. (η) Si nulla sunt principia practica, sequitur honestum & turpe, justum & injustum, licitum & illicitum, non natura discernente, sed tantum ἔθει, νόμῳ, δόξῃ, quæ Pyrrhonis, Carneadis & Cynicorum olim erat opinio, nobis innotescere. Sed hoc admittere vel dicere, non modo est absurdum in omni scientia, sed etiam perniciosum. Calidum & frigidum, album & nigrum discernit natura: & inter honestū & turpe nihil animadvertit discriminis! Omnium.

quæ in hominum doctorum disputationibus versantur, nihil est profecto præstabilius, quam plane intelligi, nos ad justitiam esse natos, nec opinione sed natura constitutum esse jus. Cic. I. de leg.

Argument. (9) Si prima principia ea de causa tantum dicenda sunt natura nota, quia facultatem habemus ingeniam, ea acquirendi; & hoc est quod Wendelinus per potentiam suam proximam indigitat, cum sequeretur omnes conclusiones & disciplinarum præcepta, siue vera sint siue falsa, siue necessaria siue contingencia, siue absurda siue probabilia, esse natura nota; quod tamen sine rubore nec sentire possumus, nec dicere.

Et (1) Si honestum & turpe non natura, sed lege tantum & consuetudine dispararentur, sequeretur omne quod auctoritate publica decretum fuerit, vel quicquid usu receptum est, esse honestum. At absurdum & impium est consequens; cum & pudendæ leges & turpissimæ consuetudines pluribus in locis ac sæpe obtinerint: qualis est illa Alexandri Papæ Constitutio in c. s. Conjugatum ad ordines eccle-

Ecclesiasticos non esse promovendum: & Gregorii IX. Clericum concubinarium in officio vitandum non esse, nisi sit notorius concubinarium; in cap. 10. de cohabitatio. Clericor. & mulier. nec non Marciani Imperatoris constitutio: ne de fide Christiana publice disputetur; de qua in lib. IV. c. de summa Trinit. & fid. cathol. Lex etiam erat Sardois, ut filii parentes senio confectos fustibus caderent & interemptos sepelirent. vid. Erasmi in Proverb. Risus Sardonius, ex Collectaneis Zenodoti. &c. De consuetudinum turpitudine hæc sunt exempla: Persæ canibus & avibus ante demortuos objecerunt. Herod. lib. I. Quod de Partibus & Bactrianis tradit Bonfinius lib. I. rerum Ungaricarum, Decad. I. Massagetæ, teste Herodoto lib. I. propinquos & cognatos suos, ubi ad multam senectutem venissent, vel aliquo casu mors esset visa appropinquare, mactatos ante magnifico apparatu devorarunt: hac ratione allata: quod pessima esset æstimanda hominum conditio & natura, a vermibus devorari. Colchi defunctos suos suspenderunt de arboribus. Nicol. de morib.

gent. & sexcenta alia. Ergo absurdum erit & antecedens.

Rursus (κ) Si nulla essent principia prima τῇ φύσει, in infinitum foret progrediendum in quarendis honesti & turpis regulis ac κειμήλοις: πᾶσιν γὰρ κοινὸν τῶν ἀρχῶν, τὸ πρῶτον εἶναι, ὃθεν ἡ ὄντις, ἡ γινώσκεται, omnibus enim principiis commune est, primum esse, unde aut est aut cognoscitur. Aristot. lib. V. Metaph. c. 1.

Argument. (λ) ab auctoritate: si nulla sunt principia practica, prorsus evertecentur ea, quae usq; huc magno consensu de Jure Natura Theologi, de jure gentium Juris consulti, de communibus notionibus & ἀξιώμασι tradiderunt Philosophi, quorum judicia & auctoritatem nihilifacere nequaquam convenit.

Argument. (μ) Si homines gentiles, qui vel non habuerunt Scripturam, vel si habuerunt, suaq; deq; habuerunt, ea aliquando dederunt praecepta, quae beneficio sensuum, discursus & experientia vix potuerant concipi; utiq; interna quaedam habuerunt principia, de quibus talia derivarunt: At verum est prius, ut patet etiam

etiam ex hisce: πρὸ ἀφροδισια πρὸ γάμου
καθαρευπίον; h. e. a concubitu ante nuptias
abstinendum: quod est Epicteti. Lace-
dæmonii precibus a Deo postulabant,
ἀδικεῖσθαι δύνασθαι, injuriam pati pos-
se: quale est illud Menandri:

Οὗτος κρείττος ἐστ' ἀνὴρ ὢ Γοργία

ὅστις ἀδικεῖσθαι πλείς' ἢ πίσσῃαι βροτῶν.

O Gorgia ille vir virorum est optimus,
Qui melius aliis callet ferre injurias.

Et Pindarus apud Epicharmum:

ἔυσε βῆς τὸν νῦν πεφυκὼς ἐπ' αἵτης γ' ἔδην
κακὸν

κατθανών. ἄνω τὸ πνεῦμα λαμβύει κατ'
ἔρενόν.

Si tibi mens sancta fuerit, nil ferens mori-
ens mali:

Semper in cælo beat⁹ permanebit spirit⁹.

Nihil jam de Platonis sapientia, quæ
saniora dedit, quam perversa quorundam
Christianorum mens.

Ergo verum etiam erit posterius.

Denique (v) si in animalibus brutis a
primo statim ortu ea deprehendere licee,
naturalium inclinationum argumenta,
quæ admirationem in nobis pariunt; uti-
que

que multo magis in homine, animalium nobilissimo. At verum prius: ut, Leo per inclinationem naturalem versis introsum ungvibus incedit & cauda pedum vestigia delet; quæ sit formicarum æconomia, serpentum prudentia, gruum vigiliæ! Videri etiam potest Prov. cap. XXX. Ergo verum erit posterius.

« Breviter: quis magni faciet virtutem,
 « quis honestatem? si non a Deo, nec a natura sed hominum opinionibus dependeat. Unde principia practica esse virtutum,
 « bonarum legum & honestatis prima in
 « homine, post causam universalem & summam, seminaria certo statuimus.

SECTIO II. ΑΝΔΡΟΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ.

§. I.

ETiam si rationes in medium productæ satis superque evincant principia practica nobis ingenerari: quo tamen luculentior evadat facies veritatis, potiora contrariæ opinionis argumenta hic proponuntur examinanda. Primum tamen adnotamus ex antiquioribus Philosophis, una cum Aristotele, de quo in Sect. μακ. nec non in hac ipsa postmodum agetur.

agetur, proscriptisse principia practica
 Pyrrhonem, de quo Diogenes Laert. hæc
 commemorat: ὅθεν ὁ ἑφεσθεν ἐπε κα-
λὸν, ἐπε αἰσχροὺν, ἐπε δίκαιον, ἐπε ἄδικον
καὶ ὁμοίως ὅτι πάντων, μηδὲν εἶναι τῇ ἀ-
ληθείᾳ, νόμῳ δὲ καὶ εἶπει πάντα τὰς ἀν-
θρώπους πράττει· ὃ ὁ μᾶλλον τοῦδε ἢ τοῦδε
εἶναι ἔκαζον: h. e. *neque abbas quicquam*
turpe esse aut honestum, justum vel inju-
stum: similiter ὅ in omnibus nihil vere
esse, sed lege ὅ consuetudine cuncta ho-
mines facere: neq; enim esse quidquam
istud potius quam illud. Cynici, testis eo-
dem Diogene in vita Menedemi, fere i-
dem sentiunt; ἀρίσται δὲ αὐτοῖς καὶ τὴν
ἀρετὴν διδακτὴν εἶναι, κατὰ Φησὶν ἀντι-
σθένος ἐν τῷ Ἡρακλεῖ. Ad quod alludit
Horat. l. Sermon. Satyr 3.
Nec natura potest justo discernere iniquum,
Dividit ut mala diversis, fugienda petitis.
Ita cum olim Athenis in theatro recita-
rentur versus Euripidis:

τίδ' αἰσχροὺν ἄν μὴ τοῖσι χρωμένοις δόκει;
 Quid turpe, nisi tale utentibus videatur?
 Mox universa multitudo cepit ἰορυσεῖν:
 sed Antisthenes Serinus apud Stobæum,
 seu

seu ut alii habent, Plato, continuo hanc correctionem subiecit;

Αἰσχρὸν το γ' αἰσχρὸν, καὶ δόκη καὶ ἀν μὴ δόκη:
Turpe est turpe, sive tale videatur sive ming.

Vid. Plut. *de audiendis Poetis*, & Stobæum. Notavit hæc etiam Heider. *Phil. moral. part. II. p. m. 384.*

S. II.

Obiectio (α) petitur et toties frequentato Pl. XIV. v. 1. *Dixit insipiens, vel ut Arias vertit, nebulo, in corde suo, non est Deus*; quo videtur everti primum illud principium practicum, *Deus est colendus*; imo theoreticum illud, *Deus est*. Quod etiam si ad nauseam fere ab aliis sit expositum, nihil tamen vetat nos nostrarum hic memores esse partium; quæcirca

Resp. (α) *συγχωρητικῶς*, dicendo ethnicos & impios ignorare Deum, *ignorantia κατὰ ἀλγίστην*, propter errores & ignorantia affectata: (β) ignorare Deum *ἀπὸ μέγας*, quoad πὲρ τί καὶ τίς ὅτι, perfecte. Ignotum vero est & dicitur, vel quod nullatenus, vel quod difficulter cognosci potest. Aristot. lib. IV. *Metaph.* (γ) Ignorare Deum λόγῳ ἔξω, quo principia etiam notissima quidam temerarii

rarii eunt inficias, teste Philosoph. *lib. I. post. anal.* (δ) Dicimus impios ignorare Deum externis factis, secundum illud Tit. I. 16. *Ἰεὸν ὁμολογεῖσιν εἰδέναι, πῶς δὲ ἔργοις ἀρνεῖνται.* Hinc respondeo (ε) ἀρνη-
πικῶς de ignorantia κατ' ἀπόφασιν : sciverunt enim, quamvis valde langvide τὸ εἶδέναι, id quod ex ipsa illorum idololatria colligitur : nec non (ζ) de λόγῳ ἔσω, cum intus & sibi relictis convincantur omnes, esse aliquod numen. De distinctione vero inter λόγον ἔξω & λόγον ἔσω vide Arist. *lib. I. post. anal. lib. II. de Cel. & lib. VIII. Top.* Imo possumus λόγον ἑαυτῷ διδόναι; sic hæmorrhousa. Matth. IX. 21. *ἔλθ' ἐν ἑαυτῇ* : quod de ratione distinctionis illius per διέξοδον. (η) Verbum *ἰδὼν* in loco allegato connotat affectum. Dixit itaque impius, quia non vult esse Deum scelerum vindicem, ut Poeta id exponit :

Insipiens in corde suo non est Deus ullus,

Dixit, at hoc nullus credidit insipiens.

Insipiens negat esse Deum, si nemo, qui ergo

Atheus est? nullum qui cupit esse Deum.

Obiectio (β) erui solet ex I. Cor. II. 12.

πὲ τῷ θεῷ ἔδειξαι οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τῷ θεῷ. Qui paragmphus, etiam si de omnibus principiis practicis non agat, agere tamen de eo qui est de colendo DEO videtur; Et sic ex parte prima illa principia infringere. Sed

Resp. (α) Per concessionem de cognitione πνευματικῇ, si sit intra Ecclesiam, quam appellari practicam dicit etiam D. D. Danhav. quod ea mundus, quia caret, nequaquam novit πὲ τῷ θεῷ: sed nec novit Deum (β) cognitione ἱστορικῇ sufficienti, si sit extra Ecclesiam. Negamus tamen (γ) id posse statui de cognitione φυσικῇ, qua mundus, non tantum foris acquisita, sed & cum ipsa anima traducta, novit Deum. Quod hæc etiam sequentia, paucis ante acceptis arguunt: σωτὴρ μὲν γὰρ ὄντως ἀπάντων ὄντων, καὶ γενέτωρ τῶν ὅπως δὴ πᾶσι κατὰ πᾶν τὸν κόσμον συντελεσμένων, ὁ θεὸς· ὁ μὲν αὐτοεργὸς καὶ ὁ πᾶσι ζῶν κάματον ὑπομένων, ἀλλὰ δύναμις χρώμενος αὐτῷ δὲ ἢ καὶ τῶν πᾶσι δοκούντων εἶναι, πείθεται. Servator enim revera existentium omnium est & genitor illorum quacumq; in hoc mundo quo

quoquo modo perficiuntur, DEUS: non tamen instar opificis & animalis lassitudinem sentientis, labore afficitur, sed usens potentia quæ nulli cedit difficultati, (condimentaria) per quam etiam illa quæ longe videntur esse, continet. Arist. lib. de mundo ad Alexand. c. vi. Ubi etiam plura offendet curiosus lector. (d) Ignorat objecti elenchum, dum confundit cognitionem πνευματικὴν cum Φυσικῇ: de priori loquitur Apostolus, non de posteriori.

Objectio (γ) e torsione propositionis Paulinæ Rō. II. 14. 15. nata: Si verba illa Apostoli: ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τῷ νόμῳ ποιῇ, ἔτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος. ὅτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τῷ νόμῳ γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, κτλ. Sunt ex inventione Spiritus Sancti primaria, conditionaliter accipienda; utique male de sensu absoluto usurpantur. At verum est ex mente D. Flacii in Clave, circa vocem Legis, & aliorum quorundam, prius; E. & verum post.

Quod quidem ad Flacium; talem cudit dicti ejus sensum: Si qui essent gentiles

tiles, qui facerent quæ sunt legis, tum
 sequi legem quandam inscriptam esse,
 atque illas preferendas esse ipsis Judæis
 circumcisis, qui legis sunt auditores;
 si essent factores legis moralis, haberent
 legem Dei cordi suo inscriptam, sponte fa-
 cerent ea quæ DEUS per scriptam legem
 præcipit & a Judæis exigis, quanquam
 frustra; tunc illi gentiles essent multo
 præstantiores futuri Judæis. Rationes
 vero pro hujus expositionis robore has
 adponit: 1. Apostolum uti vocæ ὅταν,
 quod idem sit ac εἰαν, adeoque dicat hy-
 pothesin, ut in illo Luc. XVII. 10. ὅταν
 ποιήσῃτε πάντα τὰ Δέταχθῆναι ὑμῶν,
 id est, si omnia feceritis; & Luc. XIV. 8.
 ὅταν κληθῆς, si vocatus fueris. 2. Idi-
 ipsum requirere scopum Apostoli Rom.
 III. seq. illic enim ostendere Apostolum, se
 omnes homines convicisse peccati, de-
 monstrasse omnes & singulos esse trans-
 gressores legis: si autem aliqui adhuc
 essent, qui legem servarent, si gentiles com-
 mendasset præ Judæis hoc in capite, quod
 ipsi fecerint natura quæ legis sunt, quod
 sibi ipsis lex sint, quod opus legis habeant
 inscriptum cordibus suis, tunc utique hoc
 obfuturum scopo Apostoli; omnes enim
 pecca-

peccatores esse, omnes transgressores legis, & nihilominus tamen quosdam non esse transgressores legis, sed ea faciētes quæ legis sunt, esse utique contradictoria. 3. Loqui etiam Apostolum in sequentibus, versu videlicet 26. & 27. *hypothetice*; quod insuper *opus legis* v. 15. notet efficacem legis notitiam, cum ipso actu, opere & effectu conjunctam, quam gentiles non habuerint; denique quod nemo sit aut fuerit, qui natura legem fecerit.

Resp. (a) In toto hoc apparatu esse *παρεξήγησιν*, adeoque vim inferri verbis Apostoli. Quod 1. de prima quidem exceptione particula *ὅταν* est in propositulo: quippe quæ non semper est hypothetica, sed quandoque causalis, tantundem significans Græcis ac *quoniam*, *cum*, *quandoquidem*; ut Arist. lib. de mundo: καὶ μάλιστα ὅταν τὸ πᾶσι τῶν ὄντων ἢ τὸ πρῶτον; *presertim cum ignita natura omnium naturarum sit celerrima*. Interdum etiam est designativa temporis, ut Joh. IX. 5. ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ᾧ, φῶς ἔμεινεν τῷ κόσμῳ. Unde constat illam illationem esse a particulari, & non sufficere ad torquendum sensum Apostoli. 2. Nec altera urgens est ratio, cum (a) *scopus*

non sit Apostolo, ut demonstret gentiles legem facientes Judæis esse præferendos; sed duntaxat, ut ostendat eos coram Deo, quod & supra monstratum, fore ἀναιμολογήτας, licet legem non habeant præscriptam; quia sibi met ipsis sint lex, habeant legem Φύσι, eaque quæ legis sunt faciant, uti liquet e versu 14. (b) Emphatica etiam est hic stili Apostolici attenuatio: non enim dicit *Paulus*, quod gentiles ἄνομοι faciant legem, sed quod faciant τὰ τῷ νόμῳ; nec dicit eosdem facere πάντα τῷ νόμῳ, quasi legem imple-
 rent, sed quædam quæ legis sunt: diversissima namque sunt, *facere legem, & ea quæ legis sunt*. Sed nec 3. cogit, tum (c) quia loqui quidem Apostolum *hypothetice* in versu 26. & 27. de præputio, concedimus, non autem in hoc loco; cum sint contextus separati & ἐκ διαμέτρως: tum (d) quia ἔργον τῷ νόμῳ v. 15. notat quidem realem, veram, operosam et practicam aliquam notitiam, non tamen dicitur gentiles omne legis opus habere inscriptum, dum *indefinite & ἀορίστως* ponitur inscriptum esse opus legis; fecisse
 vero

vero gentiles naturali instinctu τὰ τῶν νόμων, quamvis ad perfectam ejus impletionem nunquam pervenerint, quod etiam ex virtutibus gentilium est evidens. (β) Petit ergo illa objectio partim *principium*, partim *elenchum* ignorat.

Obj. (δ) Subiectum Paulinæ propositionis Rom. II. 14. sollicitans: *Si per vocem εἰς ἑνὴν illi gentiles intelligendi sunt, qui tantum per fidem in CHRISTUM mediatorem conversi, sive præcesserint incarnationem JESU, sive secuti, ea quæ legis sunt faciunt; sequitur eum terminum male de gentilibus sibi & naturalibus principiis suis relictis exponi. At verum prius, E. & post.* Minor est ex Pontificiis *Estii, Fromondi &* quorundam aliorum, quam probare satagunt *partim* (a) ex scopo Apostoli, cui institutum fuisse dicunt ostendere, sine fide omnes esse sub peccato, tam gentiles quam Judæos, quod & superiori capite de gentilibus late executus est; nec ullibi alias ita de gentibus a fide alienis loqui, ut eis veram aliquam legis observationem tribuat, quin potius varia fere passim illis adscribat vitia, ut Eph. II. 3. 4. II. IV. 17.

Col. III. 1. Theff. IV. *Partim* ex eo quod expresse dicat Apostolus, quod οἱ πολλοὶ τῶ νόμου δικαιοῦνται, sive Judæi fuerint, sive gentiles, sive legem scriptam acceperint, sive non: δόξα καὶ τιμὴ, καὶ ἰσχύς παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν. *Partim* (c) quia agit de ejusmodi operibus quæ remunerationem habitura sunt in die, quo Deus occulta hominum judicabit, quæ sunt opera Judæi in abscondito: talia vero non esse gentilium, sed fidelium opera.

Resp. (a) Falso supponi per vocem ἔθνη hic intelligi gentiles fide in Christum illuminatos. *Prima* illorum ratio non cogit: quamvis enim Paulus vitia quædam ascribat gentilibus probetque omnes esse sub peccato, & quamvis veram ac perfectam legis observationem iis non assignet, tribuit tamen aliquam dum dicit eos facere τὰ τῶ νόμου. Quod vero illic agat de gentilibus noticia & fide in Christum destitutis, inde comparet, quia dicit eos φύσιν facere ea quæ legis sunt, scilicet ἀνενδοξημένως ad gratiam: φύσιν namque facere idem est hic ex genio linguæ,

va, ac ductu & instinctu natura citra
 informationem, ut in illo Aristotelis lib.
 I. Pol. c. 2. ὅτι ἀνθρώπων φύσει πολι-
 κὸν ζῶον, id est, solius natura instinctu :
 nec non dicimur esse φύσει τέκνα ὀργῆς
 Eph. II. 3. φύσει Ἰουδαῖοι, extat Gal. II. 15.
 id est, natura & per nativitatem. Unde
 etiam liquet phraseos hujus, natura fa-
 cere, detorsionem illam esse frivolam,
 qua de ductu naturalis rationis ad acqui-
 rendas demum notitias exponitur, adeo-
 que idem significare prætenditur phra-
 sis, φύσει facere, ac κατὰ φύσιν: nec e-
 nim Paulus opponit gentes Judæis in ra-
 tione externe acquisitionis, sed intrinse-
 ce impressionis; scilicet gentes illam le-
 gem, quam habebant Judæi, per solemnem
 promulgationem, non habuisse per re-
 velationem, & consequenter sola divina
 impressione naturali, affirmat eviden-
 tissime: sed nec ullatenus gentes Judæis,
 vel versa vice, opponi possent ratione
 notitiæ acquisitæ, cum talis apud utros-
 que horum ex æquo obveniat. Valet
 etiam hic, quod analogatum, φύσει fa-
 cere, per se positum, stat pro significatu
 suo famosiori. Deinde, φύσει facere di-

cuntur, cum connotatione principii agendi, ut vel hinc constet ridiculum esse interpretamentum *Arminianorum*, referentium vocem *Φύσις* ad designationem originis; scilicet, ut concludant eos, qui natura gentes sunt, facere ea quæ legis, per supernaturalem quandam gratiam omnibus communem, non vero per naturam. Qui ludunt *fallacia* divisionis. Vid. B. Hulseman. Disp. II. de auxil. grat. th. XV. §. 7. Nec valida est ratio vel exceptio *secunda*: quia de illa propositione, ἄλλ' οἱ πλητοὶ τῶ νόμου δικαιωθήσονται, nequaquam subsumit gentiles, sed proponit eam tanquam regulam quandam generalem: quando enim dicit, *gloria & honor & pax omni operanti bonum*, dicit quidem quod operanti bonum contingat; non vero, qui sint operantes bonum. Præterea ipse Apostolus in v. 12. dicit gentiles ἀνόμως peccasse; regeniti vero aut gentiles conversi lege non carent, nec sine lege peccasse dici possunt. Infirma etiam est ratio *tertia*; nec enim dicit Apostolus opera gentilium habitura remunerationem die iudicii; sed si vers. 16. refertur ad v. 15. tantum
asse-

asseritur, cogitationes malorum esse accusaturas vel excusaturas ipsos in die iudicii, id est, quendam quasi conflictum fore in mentibus impiorum. Vid. loca parallela. Sap. V. 3. Matth. VII. 22. Potius autem, dicit D. Osiander, versum 16. deberi referri ad v. 12: versus autem intermedios accipiendos esse per *hyperbaton*, quod schema est frequentissimum. (β) Laborat etiam hæc obiectio vitio *παρερμηνείας*, & petit principium.

Object. (1) Quæ contra prædicatum propositionis Paulinæ ita insurgit: *si phrasis illa, inscribi cordibus, alias in Codice sacro, tam canone Vet. quam Novi Testamenti, induit significationes, quam naturaliter esse infixam; sequitur eam gratis & μετ' ἀνακολυθίας pro notitia naturaliter insita urgeri: At verumpius; quod ex Jer. XXXI. 33. & 2. Cor. III. 2. probari autumant: illic enim Deus dicit: Dabo legem meam* *בְּרִיטָה*, *in interiori eorum*, & super corde eorum scribam eam; hic vero Paulus alloquitur Corinthios: ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἴτε, ἡγεγεαμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Sic etiam de hac phrasi sentire. B. Augustin. lib. de spi-

ritu & lit. cap. XXVI. Huc forte trahitur a quibusdam illud Luc. II. 51. καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τα ρήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. E. verum, etiam posterius; cum ex dicto Jeremie nemo sanus nativum esse Evangelium & cum vitæ primordiis ortum, minus vero Corinthios per naturam cordi Paulino fuisse impressos audebit dicere.

Resp. (α) In genere: etiam si hæc ob-
 jectio in Sect. κατασκ. p. 113. & 113. sit re-
 jecta, non tamen piget hic eam read-
 sumere; inde dicimus hanc exceptionem
 laborare fallacia ἀμφιβολίας, ex varietate
 suppositionis orta. Unde (β) expo-
 sitione significationis unius in diversis
 contextibus, ad exclusionem alterius,
 seu, *ab inclusiva ad exclusivam*, non
 valere consequentiam. (γ) Quod atti-
 net inscribere aliquid in cor alicujus, sup-
 ponimus illam phrasin certo notare a-
 ctualem communicationem veritatis vel
 cognoscibilis inscripti, & consequenter
 per nudam δύναμιν explicari nullatenus
 posse aut debere; quod sibi habeat Ven-
 delinus cum fratribus. (δ) Nos non ar-
 gumentari ab omni inscriptione & in sen-
 sudi

fu diviso ad naturalem inexistentiam, sed ab inscriptione naturali, & versibus 14. & 15. in sensu indiviso sumtis, ut consequens sit: si gentiles *Φύσει* faciunt ea quæ legis sunt & ita natura opus illud habent inscriptum, dari in ipsis natura legem aliquam. Debet enim *ἀπὸ κοινῆ* vox *Φύσεως* in versu etiam subsequenti repeti intelligique. (2) Loca allegata priora nihil quidquam concludunt, quia in illis non dicitur natura inesse legem in visceribus renatorum, sed expresse principium supernaturale & extrinsecum, nempe Deus, in loco Jeremiæ ostenditur: *נָתַתִּי*, *Dabo legem meam*. In loco etiam Pauli, *Spiritus Sanctus* & ministerium verbi. Aliud itaque est, dicit D. Osiander, *inscriptum esse per naturam*, aliud, *inscriptum esse per gratiam*: prius dicitur de lege illa & illius notitia, quam habuerunt gentiles revelationis expertes: posterius in locis allegatis de illis qui regenerati beneficiū gratiæ acceperunt. D. Waltheri sententia, quam per festinationem concise apposuimus p. 115. hæc est: *Utraque scriptio*, puta Jer. XXXI. 33. & Rom. II. 15. *plane est dispar & alia*.

alia, differunt enim, 1. ratione cause efficientis, quia scriptio in corda Christianorum a Spiritu S. est, in cordibus gentilium vero a natura. 2. Ratione materie, quia apud Jeremiam doctrina intelligitur Evangelii, hic vero, in loco Pauli, lex naturalis. 3. Ratione subjecti, illa namque credentium est propria, hæc omnibus hominibus communis. 4. Ratione effecti, dum illa Deo reddit gratos, hæc ἀναπολόγητος. Harm. Bibl. p. 947 & 601. (2) De B. Augustino dicit D. Osiander, quod ille quidem hunc locum de lege divinitus inscripta exposuerit, verum simul etiam acceperit de lege naturaliter inscripta, adeoque sententiam quoque hanc probaverit; prout & Esium agnoscere, quod hæc eadem sententia, quam Cajetano inter suos tribuit, non sit condemnanda. (3) Quod dictum Lucæ huc violenter trahunt nonnulli, eo ipso τείχας ἀντ' ἐρείων, pilos pro lana venditant, cum ibi dicatur matrem Domini adservasse omnia verba illa, puta quæ tunc audierat, in corde suo: non vero quod Φύσει fuerint inscripta. Ergo, argumentari a communicatione per sensus &

& extrinsecus adveniente, ad notitiam // naturalem & ingenitam, est solemniter // ignorare *elenchum*, & quod vulgo dicunt, // argumentari a baculo ad angulum.

Object. (3) Excipiens adhuc contra // vocem *συνειδήσεως*, Rom. II. 15. quæ licet // non adeo operose a nobis in *Sectione* // *κατασκ.* urgeatur, ad præcidendam ta- // men, si quæ excogitari potest, difficul- // tatem, sic utrinque discutitur: si *con-* // *scientia* morsus & stimuli ex qualicunque // *Dei* notitia, etiam per sensus acquisita, // excitantur, & excitari possunt; sequitur // eosdem gratis ad principia practica na- // tiva & complantata tantum referri: ac // verum esse prius existimant quidam, // partim, quia eo progreditur audaciæ ma- // gna pars hominum, ut illos conscientie // morsus, neque *infitam* de Deo notitiam // præsupponere, neque *acquisitam* arguere // prætendant: partim quia se non Deum // tantum, sed vim quemvis superiorem, // etiam ipsum horrendum Dæmonem ti- // mere, qui supplicarint etiam *Indi*; re- // mittantque ad Gellii lib. V. 12. & Porphy- // rium de *sacrificiis*.

Resp. (a) *συγχωρητικῶς* & admit- // tendo

tendo, conscientiam etiam præsupponere principia accessoria notitiamque Dei acquisitam. (β) ἀπρητικῶς, dicendo conscientiam non solum, semper & in omnibus *notitiam acquisitam* præsupponere, sed inprimis *innatam*: quid enim de illis sentiendum, qui nullas notitias de Deo acquisiverunt, vel acquirere adlaborarunt, quos tamen

--- *diri conscia facti*

Mens habet attonitos & surdo verberare cædit

Occlusum quatiens animo tortore flagellum?

Morsus utique existunt & lancinationes ex perpetrato facinore: sed aliud est *notitia facti*, ut differit D. Osiander, *aliud legis*, quæ præsupponitur, ad quam facinora perpetrata velut ad normam, ex imagine Dei primæva homini relictam, examinantur. Quod autem dictum est, se non Deum tantum timere sed & quemvis potentiorum, id sit non tam per me-
 // *sum conscientia*, quam per *studium naturalis conservationis*, quo bruta etiam animalia vitant & verentur dolorifica:
 Nec horremus *Dæmonem*, nisi in quantum

rum concipimus illum ut apparitorem, in executione iudiciorum divinatorum, ob adimpletam mensuram scelerum, strenuum & immaniter sævientem: nec metus conscientiae in qualicunque tremore consistit, sed in agnitione reddendae rationis de commissis; qui in nullum alium, nisi in Deum, ut in supremum Iudicem, sese resolvit: ut D. Osiander. (7) Peccatur fallacia consequentis.

§. III.

Accidit quasi præter institutum fere, quod paulo prolixiorum adhiberemus hic capitis II. Rom. expositionem exceptionumque illuc pertinentium ἀνασκευῆν; quod quidem ductu imprimis D. Joh. Adami Osiandri factum esse maxima parte tenus fatemur & ipsi. Nec sane pigra-
bimur ὀμνῆσαι pauca adponere & resolvere difficultates e capite I. Rom. tor-
queri solitas, scilicet per ὑπερόπαιον; quo vel ita κατασκευῆν ultimum suum robur consequatur.

Obiect. (7) E vexatione versus 18. cap. I. Rom. orta, contra syllogismi primarii in pag. III. membra duo anteriora, nempe quod 1. principia prima omnibus
insine,

insint, & quidem 2. ita, ut captiva quasi detineantur per iniquitatem; directa:

Si 1. quod omnibus hominibus aequale inest, non mox innatum dici debet, 2. notitia quoque acquisita ἐν ἀδικίᾳ captiva detineri possunt, 3. id etiam dicitur Φανερόν, quod non est innatum; sequitur absurde hac omnia principiis tantum innatis adaptari. At verum dicunt esse prius, Ergo & post.

Probant de 1. quia unus idemque solis & lunæ cursus omnibus hominibus apparet, omnes sentiunt ignem calefacere, lapidem descendere, colores deprehendunt esse visibiles; hæc, inquā, omnia dicunt omnibus hominibus sensu & ratione utentibus esse communia, minime tamen innata. De 2. quia notitiæ etiam acquisitæ captivæ ἐν ἀδικίᾳ teneri possunt, non itaque necessum esse ut notitia iniustitia detenta confestim sit innata: imo paulo patere latius, possideri intus, quam convalesci. De 3. quia τὸ Φανερόν, vel manifestum per se, non recte opponitur ei quod innotescit per aliud, cum Paulus ipse doceat, Deum patefecisse gentilibus per visibilibus creaturarum

COM-

complexum: ita per se manifestum esse descensum gravium, levium ascensum, &c. non tamen sequi talem notitiam nobis esse congenitam.

Resp. (a) *πυνῶς*, in hac objectione partim peti *τὸ ἐν ἀρχῇ*, partim peccari fallacia *ignominionis eleuchi*, partim a dicto secundum quid additum simpliciter. (β) *εἰδυῶς* ad 1. probationis membrum; quod allata illic exempla sunt *ἐκ τῶν διόρυγος*, nec posse illa æquari cum principiis innatis, siue practicis siue theoreticis, vel illorum notitia, quoad *latitudinem subjectivam*: communis enim est illa cursus solis & lunæ, vis ignis calefactivæ, descensus gravium &c. cognitio, non omnibus, sed sensu & ratione utentibus; imo ne his quidem omnibus: Si enim infantes vim ignis novissent, ignem candelæ nequaquam appeterent, nec sane illi, qui in extrema Ægypti ora ad Oceanum sedes suas posuerunt, allati ab Eudoxo ignis vim cognoverunt, cum ignem sinu voluerint excipere. Ac ut maxima est hominum pars, quæ exactam non habet solis lunæque cursus notitiam: ita cæci nequaquam dignoscunt varietatem

colorum, nec bene descensum gravium,
nisi per auditum & contrectationem.

« Manet itaque firmum, quod, quicquid
« toti speciei, omnibus & singulis indivi-
« duis, a maximo ad minimum, a summo
« ad imum inest, illud agnosci pro conge-
« nito; nec quæ *secundum quid univer-*
« *salia sunt, ad absolutæ universalitatis*
« naturam posse extendi. Ad 2. probatio-
nis membrum dicimus, notitiam etiam
acquisitam captivari quidem posse, sed in

nota: // loco hoc Paulino sermonem esse de
// τῷ γινώσκῃ, quod ante exercitium sen-
// suum, operationem intellectus, appli-
// cationem contemplativam ad visibilia u-
// niversi, captivatur. Hoc enim vult sibi
distinctio versus 18. & 19. Eo quoque ten-
dit progressus Apostoli argumentativus,
quod insuper intimat particula γὰρ, οὐλο-
γισκῇ. Nec est cujusquam ponderis,
quod de *impiis in Ecclesia* opponunt, au-
dire eos verbum Dei, illumque cogno-
scere; & tamen illud verbum detinere
ἐν ἀδυνάμει, dum blasphemant in Deum
vitamque conspurcant sceleribus: cum
nulla apud *impios in Ecclesia* sit captiva-
tio, sed *contemptus*, non oppressio violenta

ta sed *neglectus*, non incarcerationio sed *repudium*, ut loquitur D. Ofiander. Ad 3. probationis membrum dicimus, longe diversum esse, esse aliquid manifestum, beneficio sensuum, & *acquisitive*, & esse manifestum *in aliquo* & quidem *con-naturaliter*: itaque non hæc opponi invicem; sed illud *γρᾶς*, quod est in-trinsecum & *ἐν αὐτῷ*, vel *ἐν ἑμῷ*, præ-supponi alteri. (γ) Est in hac objectione evidentissimum, imo affectatum *παρερρη-νῆας* vitium. Hinc etiam proclive erit illi occurrere instantiæ, quæ dicit per *τὸ γρᾶς τὸ θεῶν* in loco illo Pauli Rom. I. 14. nihil aliud intendi, quam objecta ex-terna, quæ illud *γρᾶς* representative nobis conferunt: cum, *partim* contra-rium evincat phrasis, *ἐν αὐτῷ*, quæ verti debet, non *inter eos*, nec *apud eos*, sed *intra eos*, dicatque idem quod in loco Jerem. XXXI. 33. paulo ante al-legato, dicit vox *עבדך*, non qui-dem ratione *principii*, quod & ipsum ostensum est, sed ratione *modi inexisten-di*: *partim* e totius textus illius *συμφῆρα* clarum sit loqui Apostolum de *γρᾶς* intrinseco, non autem accessorio.

§. IV.

Hic equidem haud inconvenienter vel vindictis Paulinis, vel per *revocationem ad Objectionem* I. & II. adscribi possent argumenta, quæ ad enervandum inprimis principium illud practicum, de *Deo colendo*, construi solent ex Job. XXI. 14. *Dixerunt Deo: recede a nobis & scientiam viarum tuarum nolumus: quis est omnipotens ut serviamus ei? & quid nobis prodest, si convicimus illum?* Nec non Ps. X. 6. 11. & 13. Et quod Paulus Ephesii objicit, quod fuerint *ἀθεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ* c. II. 12. Adeoque inde, quod dicat Apostolus 1. Cor. XV. 34. *ἀγνοοῖαν τὸ θεῖον* *ἐχουσι*; & vocet τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐκδόται τὸν θεόν 1. Thess. IV. 5. At cum loca illa ex professo tractantibus hæc provincia potiori jure adsignetur, partim etiam Responsio nostra ad Psal. XIV. versum 1. pag. 126 hisce difficultatibus occurrat, cum sint practice athei & obmurmurent regimini & providentiæ Dei, non vero quasi ignorent *Deum esse & esse colendum*; præterquam quod dicta Apostoli non sint ἀπλῶς & sine ulla limitatione intelligenda, quasi gentiles nul-

lum

lum prorsus DEum esse crederent; sed συχωρητικῶς & restricte, quod verum Deum ignorarint: idcirco ad objectiones ab *experientia* petitas primum, inde vero ad alias a ratione confictas dilabimur.

Object. (9) Si fuerunt olim populi & forte etiamnum in extremis mundi angulis reperiuntur, in quibus nulla principiorum practitorum, sive de Deo collendo sive de vita honeste instituenda, vestigia comparent; sequitur illa nobis non innasci: at verum dicunt adversarii esse pius, Ergo & post.

Probare nituntur minorem ex Americanis, Indis vel occidentalibus vel orientalibus aliisque consimilibus, qui, ut nautarum notavit curiositas, instar brutorum, quasi rationis expertes ultro citroque divagantur.

Resp. (α) συχωρητικῶς. de quibusdam barbaris admittendo, quod nulla fere principiorum in illis facile dignosci possint vestigia. (β) ἀπρητικῶς, tollendo sequelam, quod talia principia illis non sint insita: inepte enim, ex negatione actus secundi ad negationem actus primi concluditur. Ignis latet sub cin-

ribus, ergo abest? nulla ibi est consequentia. (γ) Nec plane verum est, principia connata in tantum apud barbaros esse semper oblitterata, ut prorsus nulla eorundem deprehendi queant documenta, quamvis contrarium aliquando profiteantur & ore & opere: *ὅτι ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον ὃ πῶς λέγει, ταῦτα καὶ ὑπολαμβάνειν*, h. e. non enim est necesse, quaecunque quis dicat, etiam putare. Arist. Metaph. IV. c. 3. Quod ipsum comprobatur communis gentium in hac una re non dissentientium consensus, ut loquitur Lactant. l. 1. de fals. relig. c. 2. Vid. sect. κατὰ σκ. p. 115. seq. (δ) Quin potius deprehensa in Americanis principiorum adeoque cogniti Dei vestigia docet Bentzo. l. 1. de Ind. occid. c. 26. lib. II. c. 10. lib. III. c. 2. Lerius hist. nav. in Brasil. c. 16. Phil. Nicol. lib. I. de regno Christi c. 1. quos allegat D. Dannhaw. Nos vero videri jubemus etiam Hoornbeck. de religione gent. Nec dubitandum, quin præterea sonus Apostolorum etiam illuc loci abierit, & jam olim ea terra fuerit cognita: uti ostendit Arias Montan. lib. de gent. region. c. 9. nam Ophir Semita
&

& frater ejus *Chavila*, quorum habitatio erat a *Mefah* ad *Sephar* montem orientis, uti constat ex Gen. X. 29. 30. occuparunt has terras: inde *Ophirica*, quæ regio est *Indiæ* pretiosi auri ditissima, 1. Reg. IX. 28. quam *Josephus* lib. II. c. 2. dicit olim *Sopbicum*, nunc *Auream terram* appellari; *Jeremiæ* vero X. 9. & Dan X. 5. appellatur *Uphas*: unde aurum *Ophir* vel *ophiricum*, vulgo *obrizum*, quasi *ophiricum*, pro auro præstantissimo sumitur. Job. XXII. 24. 1. Par. XXIX. 4. *Chavilana* etiam erat nomen notum, quia Gen. II. 11. iste fluvius ab auri copia describitur: nec forte dubitandum, quin terra quæ nunc vocatur *Peru* vel *Perua*, illa sit quæ 2 Paral. III. 6. appellatur *Parvaim*, admissa quadam inflexione vocis. Thalmudicorum septem auri generum in *Joma* numerata recenset Buxtorff. ad vocem כנהל; quod per ד'ע'ג'וד'ו'. (e) Peccatur hic fallacia consequentis.

Objeſſio (1) Si notitiæ naturales & principia practica nobis connaſcerentur, utique ab ipsa ſtatim nativitate apparent in infantibus; at nulla principia practica apparent in infantibus, Ergo nec illa nobis connaſcuntur.

Resp. (α) Quod συμπέραςμα majoris plane est nullum: aliud enim est in-
ess., aliud conspici, aliud esse in actu pri-
mo, aliud in actu secundo. Causam ve-
 ro, cur illa principia in pueris non sta-
 tim appareant, affert Cicero I. Tuscul.
 Neque plane, inquit, ea videt animus
 cum repente in tam insolitum tamque
 perturbatum domicilium immigravit,
 sed cum se collegit ac recreavit, tum co-
 gnoscit ea: qua in sententia, si quidem
 τὸ πρῶτον urgeatur, apertissima μετῃ ψυ-
 χώσεως vestigia licet deprehendere. Non
 prorsus ab similem reddit rationem Ari-
 stot. lib. VII. Phys. c. 5. Διὸ καὶ τὰ παι-
δία ἔτι μὲν γίνεσθαι δυνάμεις, ἔτι κατὰ τὰς
αἰσθήσεις ὁμοίως κρῖνεσθαι τοῖς πρεσβυτέροις·
πλὴν γὰρ ἢ τετραχὴ καὶ ἢ κίνησις; h. e.
 Ideoque pueri nec intelligere possunt, nec
 sensibus aequè judicare, ut seniores: quia
 multa in eis perturbatio & motio. In eo-
 dem autem libro causam affert alias, cur
 non infantes ratiocinentur, nempe, *bu-*
miditatem cerebri. (β) Latent igitur in
 // tenellis principia, quæ demonstrationi
 // nondum actu inserviunt; non, quasi nul-
 // la sint, sed quod voces formare & per-
 eas

cas eadem exprimere adhuc non didicerint. (γ) Est hic fallacia Consequentis.

§. V.

His succenturiamus objectiones a ratione confectas:

Object. (κ) Si nemo hominum est, qui terminos principiorum saltem simplices & incomplexos, quibus constant, vocesque quibus significantur, intelligat, antequam didicerit; multo itaque minus ipsa principia: at verum prius, E. & post.

Respon. (α) nexum majoris esse prorsus infirmum, præsertim si vox termini accipiat *formaliter & objective*; pro ipsis rebus extra intellectum existentibus: nec enim notitiam linguarum & terminorum *materialiter* sumtorum, *actu* naturalem dixerimus, sed res ipsas natura quodammodo notas esse asserimus. Λόγος δὲ ἐστὶ Φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην, *verbum est vox significans secundū institutum*, & quasi ex decreto hominum. Arist. περὶ ἑρμην. c. 4. (β) Ponitur hic pro minori, quod tamen in certo respectu minus non est; nempe voces & termini *incomplexi* in ordine ad ipsas res & terminos, *complexos*; πολλάκις

α ὁἰδαμεν, & δύναται ἐκ τῆς σοφίας
ἐξελεῖσθαι, h. e. Sape quae novimus, ore
explicare non possumus. Arist. Probl.
sect. xi. §. 27. de pueris. (γ) Est Elen-
chus parium & fallacia consequentis.

Object. (λ) Si receptum debet esse de-
nudatum eo quod recipit, sequitur intel-
lectum oportere carere, iis quae supponun-
tur, principiis; at verum est prius, quod
constat e Pbyficiis, ergo & post.

Resp. (α) Restricti esse juris illam pro-
positionem, intellectus debet esse denuda-
tus ab eo quod recipit: nec enim debet
intellectus esse nudatus eo, a quo debet
moveri, ne idem sit actu & potentia ad
idem, uti introducit Piccol. D. Danhaw.
differentem; sed nudatus esse debet 1. in
specie, quia genus non impedit potentiam
ad speciem. 2. In eodum gradu, quia se-
cundus gradus non tollit potentiam ad
gradum tertium. (β) Dico per instan-
tiam, quod nec oculus ab omni colore
est vacuus, nec ab omni qualitate tactili
expers est organum tactus. (γ) Peccatur
fallacia a dicto, secundum quid ad dictum
simpliciter.

Object.

Object. (μ) Vulgaris & tritissima: Si intellectus nihil habet, nisi quod operta phantasia excus adsciverit, utique nulla erunt principia connata, at verum prius. E.

*Respon. (α) Hic peti principium, cum contrarium jam sit evictum: pendet (β) ergo intellectus a phantasmate, non quoad specierum χρῆσιν, cum quasdam habeat sibi congenitas; unde & Arist. lib. III. de anima c. 5. dicit illos recte sentire, qui dicunt τὸ ψυχὴν εἶναι τὸν εἶδός, locum specierum: sed quoad χρῆσιν; neq; tamen semper quoad hanc, quod probat cum Claud. Boucard. de anima nat. D. Danhaw. experientia sumpta a viro docto, cui si in fervore disputationis ex inopinato aliqua propositio negetur, tunc disputatoris intellectus momento temporis & quasi in instanti sese fundit super integram negatæ probationem ac resolutionem, etiam usque ad prima principia. Ubi sane, *inquiunt*, phantasia materialis omnia comprehensa ista propositione in tam brevi momento imaginari nequit, sed intellectus super uno phantasmate uberrimam illam plurium rerum intellectionem concipit. Hæc illi;*

Ob-

Object. (v) Aristoteles lib. III. de anima, c. 5. dicit: *δυνάμει πῶς ἐστὶ τὰ νοητὰ ὁ νῦν, ἀλλ' ἐνπλεχεία ἔδωκε πρὶν αὐτὸ μὴ νοῆν, &c.* potentia est intellectus intelligibilia, sed actu nullum eorum, intelligibilem, est, priusquam intelligat. Et lib. II. post. analyt. cap. ultimo dicit omnem cognitionem esse a sensibus; quod maxima pars gentis Calvinianæ cum Timptero viriliter urget.

Resp. (α) Quamvis ita statuat Aristoteles ibi, alibi tamen principia connata videtur concedere, ut lib. V. Eth. dicit: *ἡ τῆς δὲ πολιτικῆς δικαίαις, τὸ μὲν φυσικὸν ὄντι, τὸ δὲ νομικὸν· φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχῶς τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ τὸ δοκεῖν ἢ μὴ;* h. e. *jus civile* autem aliud est *naturale* aliud *legitimum*: *naturale* quidem quod ubique gentium, idem valet, non quia *isa decretum* sit vel non. Et paulo inferius: *ὅτι τὸ μὲν φύσει ἀκίνητον, καὶ πανταχῶς αὐτὴν ἔχει δύναμιν.* &c. Nec non lib. VI. Eth. virtutem ait esse duplicem, *φυσικὴν & κυρτίαν*, proprie sic dictam, seu *moralem*. (β) Auctoritati humanæ credendum quatenus firmis nititur rationibus.

Obj.

Object. (2) Ab absurdo: Si admittuntur principia practica, ut typus quidem habitualis, metuendum ne introducatur symbolismus Platonius; at is introduci, nisi summa cum absurditate, nequit; Ergo nec prius admittendum.

Resp. (α) Frustra metui symbolismum Platonium, cum Plato omnes notitias a nostra anima in corporis carcerē dejectas estimaverit possideri *αἴνῃ*, exuscitari vero objectis: nos vero *κοινὰς ὑποκείμενας* ad principia tum contemplativa tum practica restringimus. (β) Plane non sequitur, intellectus hominis ex nostra sententia non est tabula nuda, ergo rasa: datur enim medium; nec rasam esse ob defectum deletionis, nec plane nudam ob principiorum impressionem dicimus.

Object. (ο) Si principia practica innata dantur, tum erunt reliquia quaedam imaginis divinae: sed imago Dei totaliter per lapsum statuitur esse destructa a Theologis Orthodoxis. Vid. Alberti Graueri *question. illust. Disp. X. coroll. 2.* D.D. Meissn. *Anthropol. Sac. Disp. VI. de pecc. Orig. alios.* Ergo nec principia practica innata supersunt.

Resp.

Resp. (α) Ad minorem, quod ima-
go Dei dupliciter accipitur: strictē & in
significatione primaria pro complexu vi-
rium mere spiritualium, integritate san-
ctitatis & iustitiæ, ad quam per renova-
 tionem tendimus, complementum illius
 in vita futura assecuturi, ut indicat Pau-
 lus Eph. IV. 24. Et late in secundaria si-
gnificatione, prout notat notitiam qua-
lēcunq; veritatis & propensionem ad qua-
lemcunque honestatem. De illa intelli-
 genda est minor, non de hac. Quicquid
 ergo superest, hoc tantum externam di-
 sciplinam respicit; ad hemisphærium in-
 ferius, quod concernit res mundanas,
 pertinet; in se valde languidum & im-
 perfectum esse potiusque ad materiale
 quam formale referri debet. D.D Meisn.
 « Ergo (β) ut non debemus penitus tolle-
 « re imaginis divinæ reliquias cum Phori-
 « nianis, ita nec nimis extollere cum Pela-
 « gianis & Pontificiis; quin potius observa-
 « re discrimen inter legem naturæ in statu
 « integritatis & in statu lapsus; ibi enim,
 « in statu integritatis, erat regula firmiter
 « menti impressa, quæ & ostendebat rectum
 « ex affectuale, sive iustum, & ad illud obli-
 gabat

gabat; quod ex eo constare dicit etiam
 D. Osiander, quia lex naturæ in statu »
integritatis nil aliud fuit a parte rei, quam »
Decalogus cordi hominis impressus, qui »
 ideo a Deo in monte *Sinai* fuit repetitus, »
 ut urgeret hominem ad pristinae perfecti- »
 onis exhibitionem, & in defectu illius ad »
 mediatorem, qui legis finis est, sese re- »
 ciperet. Fuit ergo legis naturæ objectum »
in statu integritatis, rectum & sanctum, »
ex asse tale. Hic vero, in statu lapsus, lex »
 naturæ nihil est aliud, quam regula fir- »
 miter menti impressa, indicans quid ju- »
 stum moraliter tantum, & ad illud obli- »
 gans. Ergo objectum legis naturæ in sta- »
 tu lapsus est justum morale & civile tan- »
tum. Hinc etiam liquet, quod non satis »
 recte loquuntur, qui dicunt *Decalogum* »
 & *legem naturæ*, prout jam est in homi- »
 ne, esse plane unum idemque; cum no- »
 visse debeant aliam fuisse imaginis divinæ »
 rationem in statu instituto, cui De- »
 calogus recte adæquari dicitur, aliam »
 in statu destituto. Quin & videant »
 loca Scripturæ: Eph. IV. 18. 1. Cor. »
 II. 14. 2. Cor. III. 5. Gen. VI. 5. & sex- »
 centa alia: nec non iudicium Confes- »
 sionis

23

sionis Augustanae artic. 18. & scripta orthodoxorum Theologorum, quo facilius Pelagianismus devitetur. In quantum vero differant lex natura, quæ jam est in homine, & Decalogus, forte alias constabit.

§. V.

Ex his judicare non erit arduum, quam falsa sit sententia circa hoc de *primis principis*, argumentum, *Phosinianorum*, *Socinianorum*, quorundam *Pontificiorum* & *Calvinianorum*; quam ineptus sit *Scepticismus Arminianorum* seu *Remonstrantium* in Belgio; quam denique frustra nobis intenteretur *Symbolismus Platonici*, hæc principia practica statuentibus.

SECTIO III. ἀξιωματική.

- “ I. *Prima principia practica sunt, non*
“ *γενικά, sed φυσικά.*
- “ II. *Principia practica insunt homini non*
“ *per modum δυνάμεως, sed per modum*
“ *ἔξεως.*
- “ III. *Ex principis practicis elucet reſtitu-*
“ *do & honestas tantum civilis.*
- “ IV. *Ex principis practicis ad symbo-*
“ *lum Platicum non est ουνιγίασμα.*

CAP.

CAP. IV.

Principia practica quoad τὸ τὶ, numerū, ordinemq; delineans, nec non in dolem Consequentiarum e primis illis principiis deductarū explanās.

SECTIO I. κατὰ σκοπὸν.

§. I.

Quamquam dicat Aristoteles lib. Metaph. VII. c. 5. δῆλον τίνυν ὅτι μόνῃς τῆς ὀσίως ὅσιν ὁρισμὸς, id est, patet igitur quod solius substantia est definitio: nihilo tamen minus accidentibus etiam aptari potest & debet, cum Philosophus illic loci, ut sæpe alias, tantum instituat σύγκρισιν inter id quod μάλιστα, πρώτως & ἀπλῶς, quemadmodum verba habent, fit, & id, quod δευτέρως ac secundum quid. Scilicet Principia practica, ut ut accidentibus accenseantur, posse definiri liquidum est. Utrum vero illa ipsa & jus natura, quemadmodum dicta sunt cap. III. Sect. κατὰ σκοπὸν. §. II. p. 99. esse παντοδυναμῶν, sub unam etiam cadant definitionem? non immerito disquiritur.

§. II.

Lex, five jus nature, est regula quædam firmiter homini infixæ, quæ & indicat quid justum ex se & injustum, & ad prius sectandum, posterius vitandum obligat: ut Dn. D. Osiand. in Observat. Grot. Vel, est lex quam Deus ut nature auctor omnium mortalium cordibus inſe- vit, ad discernendum honestum a turpi, illud jubens hoc vetans: ut Guil. Grot. de

« *Princip. jur. nat. &c. Principia vero pra-*

« *ctica, cum immediato titulo juris nomi-*

« *ne venire nequeant, & quatenus Conse-*

« *quentiis, hoc est, præceptis practicis*

« *subjiciuntur, diversam a jure, quod qui-*

« *dem a JurisConsultis frequentatur, dicant*

« *habitudinem, idcirco talem postulant*

« *definitionem: Principia practica sunt.*

« *innata, communissima, per se no-*

« *tissima, immutabilia, prima & immediata*

« *præceptorum practicorum, dirigendi bu-*

« *manis actionibus inservientium, funda-*

« *menta.*

§. III.

« *Principia vocantur, quia Consequen-*

« *tia practica, tanquam principiata, ab il-*

« *lis derivantur; eaque non tam essendi &*

incomplexa, quam cognoscendi & comple-
xa; quia ex illis, non quidem ut conce-
 ptibus simplicibus, sed enunciativis, ad
 practicam deducimur notitiam. Ἀξιώ-
ματα autem sunt, non tantum eo, quod
completis consent propositionibus; ve-
 rum ἐξοχικῶς, propter fidem, quam
 ante ullum apud omnes merentur λογ-
ισμὸν; hoc est, ἄξιώματα sunt, non
tantum sensu Logico, sed & quam maxi-
me Grammatico & Philologico, Unde fa-
 cile erit animadvertere, illos, quod ta-
 men salva cujusvis auctoritate dictum vo-
 lumus, minus adcurate sentire, qui prin-
 cipia practica & *jus naturæ* dicunt esse
 dictatum, aut sane dictamen rectæ rati-
 onis: nec enim rectæ rationis, utpote
 dictantis exercitium habet se anteceden-
 ter ad principia practica, alioquin in &
 ab ipsa *nativitate* non inessent homini;
 sed consequenter, cum judicium ratio-
 nis longe post *nativitatem* & paulatim
 semet exerat. Vocantur communissima,
 quia omnibus hominibus communia sunt;

Οὐ γὰρ πὶ νῦν τε καὶ χθές, ἀλλ' εἰς πάντα

τῷ χρόνῳ, - - - - -

Non etenim id nunc & heri, sed semper
 L. 2 fuit;

fuit; ut interpretatur Antonius Riccobonus, infert autem Aristot. *Rhet.* l. I. c. 13. Sophoclis Antigonem *de sepulchro* Poly-
nices eum in modum ratiocinantem.

§. IV.

Appellantur etiam ἀξιώματα illa *per*
 « se notissima, quia discursu in iisdem in-
 « culcandis opus non est; sed e nuda ter-
 « minorum intelligentia dispalescunt: quo-
 circa a Philosophis, ut puta D. D. Calo-
 vio in *Noologia*, aliisque nominantur.
 // ἀναπίδεκτα, indemonstrabilia; non qui-
 // dem in sensu negativo, ut in illo Galeni,
 πὲ ἀναπίδεκτον, ἅπτεσθαι εἶναι δοκεῖ πάντων
 // ἀνθρώποις; sed in sensu positivo, quod
 // tam sint certa, ut demonstratione non
 // egeant; quin potius eā sint superiora.
 // Inde vocantur & ἀναντιρρήτα, eo quod
 // extra omnem sint posita questionem,
 // quibus a nemine contradici potest, nisi
 // qui ἀρρώστια τῆς Διανοίας laboraverit; i-
 // deoque apud omnes sunt æque ὁμολογέ-
 // μενα & assensum merentur, quam pri-
 // mum percipiuntur. Neque enim fas est
 // alicui de ipsarum veritate dubitare, ne-
 // que possibile est quenquam, cui satis per-
 // spectā sit ipsarum vocum significatio, circa

eas errare. sc. καὶ ἄρνησιν: verbi gratia: audi- //
 to, Deum esse colendum, injuriam nemi- //
 ni faciendam; acquiescit statim animus & //
 sine ambage præbet assensum; unde & re- //
 ðe vocantur αὐτίματα. Et qui illa ne- //
 gaverit, contra eum non est disputan- //
 dum. At in consequentiis propter discre- //
 pantiam, quæ potest oriri ex *circumstan-* //
tiis, & dubitare sæpissime contingit & //
 errare: scilicet quo *remotius* a primis //
 illis principiis receditur, eo proclivius //
 est in errorem labi, cum *prima* & *uni-* //
versalia tanto sint certiora posterioribus //
 & particularibus, quanto sunt minus im- //
 plicata *circumstantiis*: nam. ἐκ με- //
 γάλω πλάγη: & Descendendo con- //
 tingit errare.

§. V.

Sunt autem immutabilia; ἔδὲν γὰρ τῶν //
 φύσει ὄντων ἄλλως ἐδίζιται ὥσπερ ὁ λί- //
 θος, φύσει κάτω φερόμενος, ἔκ ἀν ἐδι- //
 δείη ἄνω φέρεσθαι, ἔδ' ἀν μυριάκις αὐ. //
 τὸν ἐδίζη τις, ἄνω ῥίπτων, κτλ. i. e. ni- //
 hil enim eorum quæ natura constant, ali- //
 ter atque natum est, assuescere potest: ut //
 lapis qui deorsum fertur natura, nulla //
 ratione assuescere potest, ut sursum mo-

veatur, ne si millies quidem quis eum
sursum jaciens affvesfacere conetur. Arist.
l. II. Eth. c. I. Elegantissima sunt illa Ci-

Cicero: libris affert Lactantius VI. Instit. 8. Est
» quidem vero Lex recta ratio, natura con-
» gruens, diffusa in omnes, constans, sem-
» piterna, quæ vocet ad officium jubendo,
» vetando a fraude deterreat. Huius legi
» nec obrogari fas est, nec derogari ex hac
» aliquid licet, neque totum abrogari potest.
» Nec vero aut per Senatum aut per popu-
» lum solvi hac lege possumus. Nec est qua-
» rendus explanator, aut interpret ejus a-
» lius: nec erit alia lex Roma, alia A-
» thenis, alia nunc, alia posthac: sed &
» omnes gentes & in omni tempore, una
» lex & sempiterna & immortalis contine-
» bit, unusque erit communis quasi Magi-
» ster & imperator omnium Deus, ille legis
» hujus inventor, disceptator, lator, cui
» qui non parebit, ipse se fugiet ac natu-
» ram hominis aspernabitur; atque hoc ipso
» luet maximas pœnas, etiamsi cœtera sup-
» plicia, quæ putantur effugerit. Insignis
sane locus & qui principiorum practico-
rum, licet nomine legis heic veniant, natu-

naturam & vim luculentissime explicat.

Breviter; *βεβαιότης ἡ ἀρχὴ πασῶν, πε-
ρὶ ἧν ἀλψευδοῦναι ἀδύνατον.* i.e. *firmis-
simum est principium præ omnibus, circa
quod mentiri impossibile.* Arist. l. IV. Me-
taph. c. 3.

§. VI.

Prima vero vocantur, quia illis an-
teriora vel priora non sunt in sphaera na-
turae ulla; quo nomine audiunt *προλή-
ψεις*, *anticipationes*, cum *anticipative*
se habeant in habitudine & relatione ad
consequentias & veritates mediatas; unde
& *πρῶται φύσεως*, quasi naturæ rati-
onalis primitiæ dicuntur: *πασῶν μὲν ὅν
κοινὸν τῶν ἀρχῶν, τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν
ἢ ὄσιν, ἢ γίνεται, ἢ γινώσκεται*, id est,
*omnibus igitur principiis commune est,
esse primum, unde aut est aliquid, aut
fit, aut cognoscitur.* Arist. V. Met. c. 1.

§. VII.

De numero autem principiorum, quæ
prima sunt, controvertunt Philosophi.
Ast hic præscindendum existimamus ab
acceptione vocis *principii* illa quæ est
ἰσοχικὴ & rigorosa, secundum quam
unicum tantum esse dicunt accuratiores,

// quod fundamentum contradictionis ap-
 // pellant; id vero est, impossibile est simul
 // esse & non esse; Vid. Aristot. lib. IV.

Metaph. c. 3. adeo ut per principia hic
 intelligamus, quaecunque sunt *οὐμφωτα*,
 cum ipsa natura conplantata & contra-
 distincta acquisitis. Robertus Sander-
 sonius Anglus in tractat. de Conscientia,
 anno MDCLXXIV. primum edito, p. 175.

Sander-
 sonius

» hunc in modum differit: Constat autem
 » lex naturæ ex variis principiis practicis;
 » quæ tamen ad unam primam & universa-
 » lem legem, quæ reliquas complectatur
 » revocantur, videlicet hanc bipartitam:
 » Bonum esse faciendum, malum fugien-
 » dum: sicut omnia præcepta Decalogi ad
 » unam legem universalem, eamque bi-
 » partitam reducuntur, illam, scilicet
 » quæ est de dilectione Dei & proximi. Per-
 » git: huic universali legi in synteresi con-
 » servate subjiciuntur aliæ; cæu leges par-
 » ticulares ex ea derivatæ, ut conclusio-
 » nes ex præmissis: quarum aliæ sunt de
 » primo natura dictamine, & principali
 » illi legi proxime conjunctæ, aliæ quæ
 » remotius ei appendent, nec nisi secunda-
 » rio & virtute illarum propinquiorum.
 » Quæ sunt de primo natura dictamine,
 simul

simul ac menti nostra ac cogitationi offeruntur, fidem nostram impetrant, coguntque nos ei assentiri, propter summam earum evidentiam. Non prorsus inapposite, quemadmodum & alias in saniori Philosophia præ multis nationis suæ literatis videtur esse veratissimus. Marcus Frid. Vendelinus p. 258. *moralis Philosophiæ* hunc textit principiorum practicorum numerum & ordinem :

1. Actionum quæ ab hominibus proficiuntur alia sunt honesta, alia turpes.
2. Honestæ sunt appetendæ, turpia fugiendæ.
3. Deus est colendus.
4. Parentes sunt honorandi.
5. Nemo est ledendus.
6. Benefactoribus rependenda est grætia.
7. Iniquam vim licet repellere.
8. Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. &c.

Quæ principia, dicit Vendelinus, appellantur *κοινὰ ἐννοια*, quia omnibus hominibus per insitæ rationis dictamen sunt notæ.

Juris Consulti, præsertim naturalis,

*principia practica in ternarium cogunt
numerum; puta,*

1. *Honeste vivere,* 2. *Neminem laedere,*

3. *Suum cuique tribuere.* Qui tamen calcu-

// 19, quanquā in suo genere & quatenus pro

// obiecto habet *hominem*, sit approbandus,

// utpote a tot doctis viris cum tot annorum

// adplausu frequentatus; non tn. satis prin-

// cipiorum latitudinem videtur exhaustire,

// nisi forte quis etiam illud de *colendo Deo*,

// voluerit postremo, de *suo cuique tribu-*

// *endo*, includere, dixeritque reverentiam,

// quæ a parte hominum debetur Deo, ut

// essentia ejus Majestaticæ plane conve-

> niens, esse tribuendam. Cum vero Deus

> in secula benedictus, in homine etiam la-

> pso quendam sui ipsius voluerit extare

> sensum & reverentiam, juxta normam

> moralium actionum aliam; planissimum

> est illud *principium*, quasi maxime neces-

> sarium sine involucro debere poni, secun-

dum illud Pittaci:

πρῶτον σέβει τὸ θεῖον, id est, *ante o-*

mnia cole numen: & illud Aristotelis:

ὕπὸ τῶν πολιτῶν πρέπει πρῶτον τὰς

θεάς, h. e. *a civibus enim Deos coli decet.*

Polit. I. VII. c. 9. Quam proxime ergo

acce-

accedimus ad numerum principiorum huncce:

1. DEus est summo honore colendus.
  2. Honestè vivendum, turpe fugiendum.
- Vel quod idem est:
3. Bonum appetendum, malum fugiendū.
  4. Parentes & superiores honorandi.
  5. Nemo ledendus.
  6. Suum cuique tribuendum.

Quæ duo posteriora hoc involvit:

7. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.
8. Societas ineunda.

Sin vero quis aliquid in hoc numero desideraverit & quod omissum suppleverit, gratiam ei habemus maximam: interim tamen id inculcanus, quod non omne principium est primum & immediata veritatis. Alias valebit illud Homeri: *ζινώσκω, φρονέω, τάγε δὴ νοέοντι κελύεις*, Odyss. 9.

§. VIII.

Quoad ordinem autem & prioritatem primorum principiorum practicorum statuimus, omnia illa principia quæ ἐμφυτὰ sunt, de quibus unice quæritur, prioritate essentie vel nature, prioritate duntionis & cognitionis esse æqualia, cum nullum illorum naturali essendi ordine antecedit alterum; sed simul cum essentia, homi-

« hominis in utero materno esse incipiant,
 « quamvis non simul & protinus iisdem u-
 « tamur: ὅσαι μὲν φύσει ἡμῖν ὀφείλονται,
 » τὰς δυνάμεις τὰς τῶν πρώτων κομιζό-
 » μεθα; ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδο-
 » μεν ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· ἔτι γὰρ
 » ἐκ τῶν πολλῶν ἰδεῖν, ἢ πολλὰς ἀκῶσαι,
 » τὰς αἰσθήσεις λάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν
 » ἔχοντες ἐχρησάμεθα, ἔχρησάμενοι ἔχομεν;
 id est, quaecunque nobis a natura obve-
 niunt, eorum potestates prius accipimus,
 posterius functiones muneris obimus, quod
 in sensibus manifestum: neque enim ex
 eo quod saepe vidimus, aut saepe audivi-
 mus, sensus adepti sumus, sed e contra,
 cum sensus haberemus eis usi sumus, non
 quia usi sumus habemus. Arist. Eth. I. II.
 c. 1. Quod perpendant, qui dicunt nul-
 la in infantibus huiusmodi principiorum
 vestigia comparere, ut inde tollant exi-
 stentiam, vel praesentiam eorum dimi-
 nuant. Aliter vero de prioritate objecti,
 circa quod unumquodque illorum versa-
 tur, judicandum esse, non est qui non
 videt. Sic hoc principium; Deus est co-
lendus, omnium erit, propter excellen-
 tiam

tiam Objecti, præstantissimum; secundum, cum alia innumera tum, illud Psal. XXV. 8. טוב וישר יהוה. Quocirca bene Augustinus: Sic intelligamus Deum si possumus, quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla mutatione mutabilia facientem nihilque patientem. lib. V. de Trinit. c. 1. c. 119. Quod autem attinet prioritatem enumerationis, illam censem pro arbitrio recensentis esse arbitrariam. Cætera vero illam, de fundamentali propositione, questionem cujusvis maturo & æquo reservamus iudicio.

§. IX.

Ex hisce principiis derivatur & effluit tota Philosophia practica beneficio solidæ rationationis, quæ ex una propositione plures consequentias virtualiter & implicite in eadem contentas elicit. Verbi gratia, Principium hoc; honeste vivendum; fundamentum est harum enunciationum, virtus est sectanda, quia virtus est res honesta & ἐξ ἧς κατ' ὅρον λόγον: i-

α το τῆς ἀρετῆς ὅτι τίλ *το καλόν*; *virtus*
 α *ut eis finis est honestum. Arist. Magn. Mo-*
 α *ral. c. 20. Nec non in præcedente ad finem;*
 α ἔθεν ἔν βέλπιον τῆς ἀρετῆς ὅτι, ταύτης γὰρ
 α ἕνεκα καὶ τὰλλα ὅτι; *nihil enim virtute*
 α *melius, cum hujus causa etiam sint alia.*
 α Et ulterius: *si virtus est sectanda*; uti-
 α *que & fortitudo, temperantia, modestia,*
 α *magnanimitas &c. de quibus subsumi*
 α *debet subiectum illud, virtus. Præte-*
 α *rea; si hæ omnes sunt sectandæ, utique*
 α *secundum virtutem, quæ est ἕξις ὁρισμέ-*
 α *νη λόγῳ, II. Eth. c. 6. recta ratione*
 α *definita, erit agendum. Quo facit etiam*
 α *geminum huic principium, bonum est*
 α *appetendum: si hoc est verum, quod u-*
 α *tique & verum & ἀνυπέρβυνον est, sequi-*
 α *tur virtutem esse appetendam; cum sit*
 α *ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι ἀραθόν*
 α *γὰρ ὅν, ἱπικινετὸν ὅτιν. ἀρετὴ δὲ ὅτι μὲν δὴ-*
 α *ναμὶς περιστὴ ἀραθῶν καὶ Φυλακτικὴ;*
 id est, *neceffe est ut virtus honesta sit: bo-*
na enim cum sit, laudabilis est. Virtus
vero est facultas, quæ paret bona & quæ
conservat. Arist. Rhet. l. I. c. 9. Ita ex
 hoc principio; *societas est ineunda; flu-*
 unt, aliorum etiam principiorum pra-
 ctico-

Alicorum interventu, *præcepta Politica*.
 Scilicet in elicienda veritate practica ne-
 cessarius est ratiocinationum per conse-
 quentias usus; quia omne quod elicitur,
 elicitur ex aliquo principio, in quo *virtu-*
aliter sive *eminenter* continetur. Unde fa-
 cile conparet, sine consequentiarum e pri-
 mis principiis practicis deductarum usum,
 nec *Philosophiam practicam* plene & pla-
 ne posse tradi, nec summum bonum ci-
 vile, via mediisque ad id obtinendum
 necessariis exclusis, vel ad minimum in-
 cognitis, facile posse adquiri. Hic ta-
 men non excludimus experientiam & ex-
 empla, quibus hujuscemodi conclusio-
 nes confirmantur, sed simul requirimus.

§. X.

Illæ autem consequentiæ, si *ἀπὸ ἀ-*
μαρτήματ fuerint formatae, eandem
 fere habent veritatem ac ipsa principia;
 cum ex veris *premissis nisi vera conclusio*
sequi non possit. Num vero tantæ sint
immutabilitatis, ac immediati illi fon-
 tes? non immerito disquiritur; nos,
 quod tamen sine cujusquam præjudicio
 dictum volumus, illas conclusiones di-
cimus quæ immutabilitatem etiam imita-
 ri na-

C rinaturam suarum præmissarum: præ-
 fertim cum *virtualiter, implicite & e-*
minenter, quod dictum, iisdem contine-
 antur; adeo, ut consequentiæ illæ de
 quibus jam est sermo, sint *forma primo-*
rum principiorum interna, vel sensus
 eorundem *nativus & adæquatus*, quam-
 vis rudioribus, nisi latius a iudicio sub-
 actiori fuerit expositus, minus apparens.
 » Illa vero *immutabilitas* tantum intelle-
 » cta esto de *immutabilitate* consequentiis
 » *intrinseca & essentiali*; non vero de ex-
 » *trinseca & accidentali*: hoc est, conse-
 quentias illas dicimus quoad naturam,
 quam de principiis suis participant, esse
 immutabiles; non vero quoad usum &
 observationem, quæ sæpissime in actio-
 nibus humanis negligitur; vel; esse im-
 » *mutabiles & ουαδῶς*, non vero ἐκβατικῶς.
 Quæ de re in Sectione seq. ἀνασκειναι. plu-
 ribus.

§. XI.

Hinc sua fluit sponte, quod, quemad-
 modum omnibus hominibus hæc prin-
 cipia insunt, omnes etiam non tantum i-
 psa, sed & eorundem consequentiæ,
 maxime vero si fuerint perspectæ, per-
 strin-

stringant; etiam illiteratos: quod enim
operosa conclusionum deductio abunde
præstat apud eruditos. id igniculi rati-
onis, utut sufflaminati, quodammodo
exequuntur in ἀμύσσει, accedente scili-
 cet scrutinio conscientiæ. Illa vero et-
 iam ut munus suum debite exequatur,
 suam habet regulam, cui subest: ubi-
 cunque enim est *virtus* aliqua *activa*,
 quæ non est de natura sua *determinata*
ad unum in agendo, sed est *in potentia*
ad utrumlibet, ita ut possit recte agere vel
 secus; siue ea virtus sit *habitus*, de prima,
 siue *potentia naturalis*, dicimus ἐν παλει,
 de secunda qualitatis specie; oportet ut sit
 lex aliqua vel regula (νόμος siue κανών)
 quæ eam in agendo dirigat. Quoties-
 cunque enim aliquid se ut faciendum of-
 fert phantasie, a sensu externo repræ-
 sentatum, siue ex interna quadam ani-
 mi suggestionem: quia voluntas quæ est
 proximum agendi principium, est, ut di-
 ci solet, *potentia ceca*, nec potest ex se
 malum a bono discernere, ut ita sit ipsi
 sibi regula, quamvis in bonum, (sæpis-
 sime apparens) unice feratur: ratio in-
 quisitiva mox ad conscientiam recurrit,

» ut ejus dictamen audiat. Cujus munus
 » est rem propositam statim examini subji-
 » cere; examine facto, sitne persequenda
 » vel fugienda, facienda vel omittenda,
 » judicare; & prout judicaverit ita volun-
 » tati dictare: hoc est, rem eam libero ar-
 » bitrio ut eligendam vel non eligendam,
 » proponere. Illa vero in parte maxima
 » occurrit varietas, pro varietate ipsarum
 » voluntatum. Τῷ μὲν ἔνσπεδάϊω τὸ κατ'
 » ἀλήθειαν καλὸν ἐστὶ βελήτων, τῷ δὲ
 » Φαύλῳ τὸ τυχόν· ὁ σπεδάϊος γὰρ ἑκά-
 » στα κρίνει ὁρθῶς, καὶ ἐν ἐκάστῃς πάληδες
 » αὐτῷ φαίνονται κατ' ἐκάστην γὰρ ἔξιν, ἴδια
 » ἐστὶ καὶ καλὰ καὶ ἡδέα; id est, bono viro
 id est voluntati operabile, quod revera
 bonum est, vitioso autem quicquid fors
 obtulerit: nam & vere de singulis rebus
 judicat vir bonus, & ei statim quod in
 unaquaque re veri est, lucet. Notanter
 Aristot. lib. III. Eth. c. 6. de diversa vo-
 luntatis humanæ circa appetitionem in-
 » dolo. Obligant, inquam, *consequentia*
 » *præctica* suo modo etiam illos, qui nun-
 » quam ad præscriptum artis Logicæ eas
 » derivare sunt edocti: quod de *Principiis*
 & *consequentis* practicis quasi quoddam
 sectio-

sectionis hujus κατασκευάζειν sub-
texere non voluimus modo, sed ea te-
nus debuimus, qua res practicas tractan-
ti non sufficit nudam proposuisse theori-
am, sed simul ostendisse naturam πράξεως,
in qua terminative subsistit: εὐκτασιν ἔν-
οι ἀληθεῖς τῶν λόγων, ἔ μόνον πρὸς τὸ
εἰδέναι χρησιμώταται εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς
τὸν βίον· συνωδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πι-
στεύονται. h. e. videntur igitur veri ser-
mones, non solum ad cognitionem, ve-
rum etiam ad vitam beatam degendam
esse perutiles: nam ubi cum factis con-
gruunt, fidem faciunt. Arist. X. Eth.
c. i. Cætera de principiorum obligatio-
ne Juris natura scriptoribus reservamus.

SECTIO II. ἀνασκευαστική.

QUÆSTIO I.

An Principia practica recte dicantur esse axiomata communissima?

Aff.

§. I.

Postquam per caput antecedens evictum
est, prima principia, πρώτως ita
dicta, hominibus innasce, consequens

M z

est

est, alia de conceptu principiorum quidditativo hic discutere; & quidem primum communitatem eorundem examinare.

- » Sunt ergo prima principia practica axiomata
 » communissima, communitate par-
 » eim subjectiva, partim relativa: subje-
 » ctiva quidem in ordine ad omnia & sin-
 » gula humanæ speciei individua, quibus,
 » ut subjectis propriis tantum insunt: rela-
 » tiva vero in habitudine ad particulares
 » consequentias, quas tanquam universa-
 » lissimi fontes de sua fundunt essentia. Et
 quamvis in capite III. præcedaneo com-
 » munitas principiorum subjectiva, cum
 qua κατὰσκευὴν, tum inprimis qua
 ἀνασκευὴν sit adstructa: nihil tamen ve-
 eat, quin & hic proponi solvique possit
 difficultas hætenus intacta.

Obiect. (α) Si multi sunt mortalium,
 qui tanta laborant insania, ut ne vesti-
 gium quidem in illis appareat rationis; se-
quitur prima hæc principia omnibus non
esse communia. At verum prius. E. & post.

Probatur minor, partim experientia
 & exemplis ætatis præsentis, partim su-
 periorum. Circumfertur illud Demo-
 sthenis de fatuis, qui roganti, quid du-
 rior

rius esset statua? respondit, *homo solidus*. Achæus fictile vas pulvinaris loco capiti subiciebat & offensus duritie, paleis implebat, ut mollius cubaret. Eustath. Odys. 10. Coræbi stultitia vulgi fabula est celebrata, qui maris undas numerare conatus, non tamen ultra quinque supputationem producere quivit; unde Proverbium: *Corabo stultior*. His accedunt illa, quæ in Prov. c. X XII. XV. &c. & apud Sirac. c. VIII. XX. aliisque occurrunt.

Resp. (α) συγχωρητικῶς, de quibusdam antiquiorum præsentiumve temporum hominibus, quod tantæ sint *μανίας* & *ἀμαθείας*, *insania* & *inscitia*, ut in admirationem fere rapiant saniores. (β) ἀρνητικῶς de principorum *κλήσει*, vel possessione, quamvis *χρῆσις* & usurpatio in mente captis non appareat: vel distinguendum est inter actum primum & actum secundum; quoad illum etiam in stultis adesse *prima principia*, non secus ac in infantibus, nemo forte negaverit; quamvis quoad *hunc*. Stultitia enim, non quidem *spiritualis* de qua Jer. X. 14. 1. Cor. III. 18. 19. 1. Cor. II. 14. sed *carnalis*, est

defectus sensuum obrusionem & cordis
hebetudinem importans; ut docet Thom.

Aqv. 22. q. 46. o. ex Isidori lib. X. c. 18.

// *Etymolog.* vel: stultitia est quæ importat
// quendam stuporem in iudicando; ut i-
n dem ibidem. Sin ergo importat stuporem
n in iudicando, utique ille stupor non est
n principiorum, cum illa officium iudican-
n diantevertant; sed tantum consequentia-
n rum. Quomodo autem & unde talis stu-
por nascatur, Physicis expendendum re-
linquimus. (γ) Connexio maioris est in-
firma, quocirca laborat argumentum
fallacia Consequentis.

QUÆSTIO II.

An principia practica recte dicantur immutabilia? Aff.

§. II.

Hic ut status quæstionis eo clarius in-
notescat, nonnulla præfari necessum
esse arbitramur: (α) per *immutabilitatem*
hic non tolli *interpretationem* &
declarationem principiorum per variam
eorum expositionem: nec (β) *subroga-*
tionem, seu consequentiarum legitime
deductarum accessum. Sed debent intel-
ligi

ligi (V) vel *abrogationem* totalem; vel
 (δ) *dispensationem* *individualement*, qua
 unum aut alterum individuum sive sin-
 gulari indultu, sive auspiciis propriis in
 principiis illis primis dispensare possit;
 scilicet intellectum volumus, quod prin-
cipia practica sint immutabilia. qua ab-
rogationem & dispensationem: idque
 non tantum de jure sed & de facto; nec
 tantum respectu agentis inferioris, homi-
 nis; sed & respectu agentis supremi, Dei.
 Νῦν γενίτῃ σὺν ἡμῶν!

§. III.

Object. (α) Si *principia practica*, non
 tantum in multis speciei humane indivi-
 duis, sed & in integris nationibus pror-
 sus sunt vel deleta, vel ad minimum im-
 mutata; utiq; non sunt immutabilia; ac
 verum prius, & post.

Minor exemplo non uno probatur: le-
 ges Lycurgi permiserunt adulteria; Mas-
 sagetarum, ἀνδρῶν φαρμάκων; Tibarenor-
 um, senum ex editis turribus dejectionem;
 Hircanorum, cadaverum huma-
 norum projectionem in cibum canum;
 Platonis, bonorum communionem. A-
 pud Indos, mulieres ante nuptias corpo-
 ra sua

ra sua prostituebant & colligebant doctem, ut seipsas elocare possent; Ælian. lib. IV. Herodot. lib. I. Hercules furens suos ipsius liberos interficit, Euripid. in *Hercule furente*: quæ omnia, *principia practica* vel deleta vel immutata arguunt.

Resp. (α) *συγχωρητικῶς* & in genere de multorum consuetudine legibusque, quæ illa, quæ directe *principiis practicis* adversantur, non admiserunt modo, sed præceperunt etiam. (β) *ἀπονητικῶς* ad minorem, dicendo quod, quamvis ejusmodi consuetudo & leges aliquando invaluerint, non tamen id omnibus debere imputari; cum pauciorum ea fuerit a *principiis primis ἀμετασώτα*. (γ) Fuit & est vitium hoc hominum, omnium sceleratissimorum & naturæ belluinæ proximorum: quid autem naturæ conveniens quid minus, ex optimis, qui normæ instar & regulæ habent, non ex pessimis judicandum. In specie vero (δ) dicimus, quod *illa mutabilitas non est principii practici interna vel essentialis*, cum semper eodem modo se habere gestiant, imo revera habeant; sed *externa & accidentalis*, vitio hominum, vel *principia* illa sup-

supprimendum, vel male de illis varia-
rum interventu circumstantiarum con-
cludentium facta. (ε) Vitium illud non
tam est intellectus quam facultatis appe-
titivæ, quæ cum sæpe non modo respuit,
sed & secum abripit: scilicet a natura ho-
minis corrupta; aliquando etiam a fu-
roribus Diabolorum, a superstitione &
consuetudine vitiosa, quæ omnia vim qua-
si inferunt naturæ. Denique peccatur hic
(ζ) falsa hypothesi, fallacia accidentis
& petitionis principii.

Objcct. (β) Quæ sunt secundum le-
gem iusta esse dicuntur, ut Arist. lib. V.
Eth. c. 2. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον
αὖτὲ τὸ ἰόν: Sed nihil est ita iustum apud
omnes, quin apud aliquos diversificetur,
secundum Philosophum in libro allegato:
Ergo nec principia practica, prima juris
fundamenta, tanta sunt firmitatis ut
non possint pro ratione personarum, loco-
rum temporumve immutari.

Resp. (α) Philosophum loqui, non
de primis principiis practicis vel de nativis
eorundem consequentiis, sed de conse-
quentiis mediatis iisque heterogeneis; hoc
est non de consequentiis principiis ἐμϕύ-

τοῖς, innatis, sed παρεισώκτοις, vicio inferentium infarsis. (β) Laborat argumentum vicio a dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Quod ita συλλήβδην.

Object. (γ) Fatetur Aristot. l. V. Eth. c. 7. esse ἢ καὶ φύσιν κινητὴν, natura aliquid esse mutabile quod innatum est. Ergo principia practica, quamvis natura insint, sunt mutabilia.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν de quibusdam rebus, quæ natura insunt, quod mutationi sint obnoxia; ut constat de primis inclinationibus, quæ sæpissime, ut vitiosæ & obliquæ, institutione corriguntur. (β) κατ' ἄρνησιν, dicendo quod Aristoteles illic loci agat, non de primis principiis, quæ, cum hæsitanter de iisdem senserit, procul dubio neglexit; sed de alia nature inclinatione & quasi propendentia. Vel quod in excusationem Philosophi textit D. D. Osiander in Observ. " Grot: Eum loqui de mutatione impropria, " per solam denominationem extrinsecam, " ratione mutationis quæ in materia fit. " Quamvis enim materia quedam moralis " sit immutabilis, tamen quedam est mutabilis. Hinc fit, verba sunt ejusdem, ut ex parte

parte materia quedam precepta juris naturalis mutationem recipere possint, & ita mutationem vel quasi exceptionem admittant. Benignius sane causam agit Aristotelis, ac ipse qua hanc quidem rem est promeritus. (Y) Est & hic processus a dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

Obj. (J) Si quadam principiorum practicorum in certis quibusdam casibus citra majora ex adverso facinora servari nequeant; sequitur illa non esse prorsus immutabilia: at verum prius, E. & posterius.

Minor probatur his exemplis: Principium practicum est, *neminem esse ledendum vel occidendum*; attamen in discrimine vitæ ac in propriam defensionem licet salva lege naturæ latronem aggressorem occidere ledereque. Sic primum principium est, *suum cuique tribuendum*, vel rem depositam repetenti Domino reddendam: at cum proprietarius re illa deposita, verbi gratia, gladio, tormentis bellicis aliisque consimilibus in perniciem proximi, Reipubl. vel sui ipsius abuti decreverit, non tenetur quisquam restituere, quod accepit. Ita constat de hoc principio,

paren-

parentes & superiores sunt honorandi;
 quibus tñ., si quid contra præceptum divi-
 num mandârint, non obligantur liberi &
 inferiores ad obedientiam: quia *πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μάλλον ἢ ἀνθρώποις*, Act. V. 29.
 Ita fere de aliis.

// *Resp. (α) συγχωρητικῶς* de quibusdam
 // principiis, quod tantum *κατὰ δόξαν &*
 // opinionem vulgi servari non possint, sine
 // ruina principiorum *ἐκ παλαιότητος*. (β)
 // ἀρνητικῶς de inconpossibilitate principi-
 // orum *κατ' ἀλήθειαν*, cum omnia prin-
 // cipia practica sint quam maxime *συνδύνα-*
 // // *τα*, vel compossibilia; nempe coadsum-
 // // tis omnibus illis conditionibus, quas in-
 // // volvunt. Sic illud primum in probatio-
 // ne minoris positum; *nemo lædendus*,
 // quoad formam internam has & consimi-
 // les includit conditiones: scilicet, *aucto-*
 // // *ritate propria & extra discrimen vite,*
 // // *vel aggrediendo*, nemo est lædendus: a-
 // // lias nec Magistratui politico quemquam
 // // quamvis facinorosum liceret occidere.
 // // *Suum cuique tribuendum*, hanc condi-
 // // tionem habet subintellectam, nempe, *in*
 // // *quantum suo non abutatur* proprietari-

us. *Parentes & superiores honorandi*, hanc & alias intrinsece continet conditiones, utut non expressas verbis; scilicet, *quatenus justum & licitum est*, & *quatenus non adversetur voluntati divinae*. (7) Petit ratiocinatio principium. Constat itaque quod Principia practica non sentiant mutationem ab intrinseco; hoc est, quod, non possint tolli vel ab agente inferiori, homine, vel ab invicem: plures enim objectiones angustia loci heic vetat adponere.

§. IV.

Quod autem nec ab agente superiori, Deo, & ab extra possint mutari, adhuc reliquum est disquirere.

Object. (e) Si omnis Legislator potest in lege sua dispensare, utique multo magis Deus Ter O. M. in principis practicis, que reapse cum lege natura coincidunt, utpote a semet ipso instituta, velut summus Legislator dispensat: ac verum est prius, de illis qui potestate vovebantur gaudere: Ergo & posterius.

Resp. (a) *συγχωρητικῶς* de legislatoribus terrestribus, quod, cum infinita prudentia non sint praediti, qua omnes casus

casus & circumstantias providere queant, sæpe decreta sua mutare habeant
 // necesse. (β) ἀρχηγός de Legislatore
 // caelesti, cujus oculi μυροπλασίως ἡλίου
 Φωτεινότεροι, Sir. xxiii. 19. qui dicit: *Con-*
silium meum stabit & omnem voluntatem
meam faciam. Jes. XLVI. 10. *Deus ego,*
inquit Dominus, non mutor, λέω Scha-
niski. Mal. III. 6. Ad quæ verba videri
 potest D. Frantz. de interpr. S. S. Orac.
 92. Deus enim natura immutabilis, im-
 mutabilem fert sententiam. B. Lutherus
 reddit: *qui non mentitur; & in glossa*
marginali, qui non mutat, qui stare
vult sententiam. Ponuntur ergo (γ)
 pro similibus in propositione maj. quæ
 διὰ τῆς ἀλλοτρίωσιν differunt. (γ) Est hic e-
 lenchus consequentis. Ἐκ τῆς ἀπεχόμενης
 τῆς addimus responſionem D. D. Oſian-
 dri in *Observat. Grot.* qua dicit Deum du-
 pliciter considerari, aut ut supremum
 rerum Dominum, aut ut Legislatorem
 ſumum. Priori modo non diſſenſare,
 ſed dominia transferre: poſteriori au-
 tem modo, ſi conſideretur, tum non di-
 ſſenſare, ſed mutare aliquid & tollere
 materiam legis, adeoque non agere ut
 Legis-

Legislatorem, sed utendo alia potestate, quæ ei competit.

Objeſt. (ζ) Si Deus non poteſt in principiis practicis diſpenſare, videtur quod non ſit omnipotens: at conſequens eſt abſurdum; Ergo & antecedens.

*Reſp. (α) κατὰ ſυγχώρηſιν, quod ita videatur quibusdam de omnipotentia divina, cum non diſpenſet in primis principiis. (β) κατ' ἄρνηſιν, quod non ita ſit; aliud enim eſt videri, aliud eſſe. Scilicet ſub omnipotentia divinae ob-
 jecto, non continentur ea quæ ſunt *revera* & ἀληθῶς ἀντιφασικά, nec quæ natu-
 ram ejus divinam ac attributa enervant: *revera*, inquam, contradictoria, cum multa tantum ſint talia *δοξαſῶς*, quæ ſub omnipotentiam ejus cadunt. Hoc eſt, multa de Deo negantur, quæ imperfectionem involvunt, nec quicquam divinae potentia detrachunt, ut *mentiri* Num. XXIII. 23. Tit. I. 2. Heb. VI. 18. *ſe ipſum negare* 2. Tim. II. 13. *mori* 1. Tim. I. 17. quæ naturæ divinae ſunt contraria, adeoque non impotentiam arguunt, ſed potius potentiam Dei ſummam notant. Non po-
 teſt illa, inquit Auguſt. non *deficiente*,
*ſed**

sed potenter. Tom. VI. contra sermon.
 Arian. c. 14. 278. Thomas Aquinas *Parte*
I. q. 25. art. 3. Summa Theolog. hac de
 re sic disserit: *Cum possit Deus omnia ef-*
ficere quæ esse possunt, non autem ea quæ
contradictionem implicant, omnipotens
merito dicitur. Præterea: si quis recte
 consideret, cum Deus omnia posse dici-
 tur, nihil rectius intelligitur, quam quod
 // *possit omnia possibilis.* Possibile autem
 // *dicitur dupliciter, secundum Philosoph.*
I. V. Metaph. uno modo per respectum ad
aliquam potentiam; sicut quod subditur
humanae potentiae, dicitur esse possibile
homini: non autem potest dici, quod De-
us dicatur omnipotens quia possit omnia,
quæ sunt possibilis naturæ creatæ; quia
divina potentia in plura extenditur. Si
autem dicatur quod Deus sit omnipotens,
quia potest omnia quæ sunt possibilis
 // *suae potentiae, erit circulatio in manife-*
statione omnipotentiae: hoc enim non
erit aliud quam dicere quod Deus est o-
mnipotens, quia potest omnia quæ po-
test. Relinquitur ergo quod Deus dicatur
omnipotens, quia potest omnia possibilis
absoluto: quod est aliter modus dicendi
possi-

possibile. Dicitur autem aliquid *possibile* vel *impossibile absolute* ex habitudine terminorum: *Possibile* quidem, quia prædicatum non repugnat subjecto, ut *Sortem*, vel *Platonem sedere*: *impossibile* vero *absolute*, quia prædicatum repugnat subjecto, ut *hominem esse asinum*. Est autem considerandum quod cum unum quodq; agens agat sibi simile, unicuique potentia activæ correspondet possibile, ut obiectum proprium secundum rationem illius actus, in quo fundatur potentia activa; sicut potentia calefactiva refertur, ut ad proprium subjectum, ad esse calefactibile. Esse autem divinum, super quod ratio divinæ potentia fundatur, est esse infinitum & non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem. Unde quicquid potest habere rationem Entis, continetur sub possibilibus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibilis absoluti, quod subditur divinæ omnipotentia, quod implicat in se esse & non esse simul: hoc enim omnipotentia divinæ non subditur, non propter defectum divinæ po-

N

tentia

sententiæ, sed quia non potest habere rationem factibilis neque possibilis. Quæcunque igitur contradictionem non implicant, sub illis possibilibus continentur, respectu quorum Deus dicitur omnipotens: ea vero quæ contradictionem implicant, sub divina omnipotentia non continentur, quia non possunt habere possibilium rationem. Unde convenientius dicitur, quod ea non possunt fieri, quam quod Deus ea non possit facere. Hæc ille. Videri potest D.D. Calovius in cap. de potentia & actu Metaph. divin. alii. Nec satis possumus quin præliminarem D.D. Osiandri super hac re *Trinex.* *ex* subnectamus: *Stante hac sententia,* nempe quod Deus per omnipotentiam suam in lege naturæ, vel primis principis practicis possit dispensare, posset Deus precipere homini, ut ipsummet Deum odio haberet, adeoque facere, ut ipsemet esset odio dignus, neque summe bonus; posset facere contradictoria; nam obedire Deo dicit quendam amorem ejus, & obligatio ad obediendum includit amorem, quomodo itaque obligari quis potest ex præcepto ad ipsum Deum odio habendo.

habendum: præterea stante hac sententia, posset Deus mendacium præcipere & consequenter ipse quoque dicere, quo admissio tota certitudo fidei periret. Observat. Grot. (γ) Est fallacia consequentis.

Object. (η) Si Deus totius naturæ, puta naturæ, est auctor & Dominus, utique & eam destruere potis est: quia ejusdem est potentia rem ex nihilo creare, & creatam annihilare. At Deus est totius naturæ auctor & Dominus, ergo & eam potest evertere.

Præterea: Si naturam potest evertere, utique & consequentia naturam, nempe principia practica, at illud. Ergo & hoc.

Resp. (α) συγκατακτῶς quidem quoad argumentum prius. Sed (β) ἀγρηπτικῶς, qua illationem posteriorem: quamvis enim naturam, illam quæ dicta est, Deus possit annihilare; non tamen id tuto potest adseri de omnibus naturam consequentibus. (γ) Sunt ergo quædam naturalia constitutiva, ut anima rationalis in homine & corpus organicum; quædam consecutiva, ut potentia naturam humanam immediate consequentes; quædam vero tantum subjectiva, per se

Na

Siva

Activa & transitiva, quemadmodum sunt principia practica. Deus, inquam, // omnipotens potest naturalia modis duobus prioribus præcise considerata, pro // bona voluntate evertere; non vero *principia practica* qua talia. Vel (d) Deus quamvis possit tollere *principia practica* ratione *subjectiva*, totam humanam naturam annihilando; non tamen potest id // ratione *entitativa*, scilicet essentiam *priorum principiorum* in abstracto spectatam vel transformare vel evertere. Ratio // est in promptu: quia *principia practica* quoad normam sunt in ipsa essentia *Divina* fundata *originaliter & independenter*; in natura vero humana *participative & dependenter*; nulla ergo ratio est verisimile, eadem posse, quoad *πρωτότυπον* seu exemplar primitivum, nisi quis etiam ipsi Deo mutationem competere dixerit, quod prorsus impium, desinere esse. Vel, // Deus potest *naturam mere naturalem & physicam* subvertere, non vero *naturam mere moralem & ethicam*. (e) Est hic fallacia consequentis.

Object. (d) *Supponatur, etiamsi nunquam concedi debeat, Deum aliquando*

non tantum permisisse & tolerasse, sed & precepisse *παραδοξίαν*, quæ Romanis olim erat familiaris: vel, Supponatur Deum precepisse Agamemnoni patri eadem Iphigenia filie; quam fabulam, quandam esse *μίμησιν* facti Jephthæ ex primis observavit Ludovicus Vives notis ad libros de civit. Dei l. I. c. 21. post hunc cum alii, tum & Gerardus Vossius de Orig. Idol. l. I. c. 23. Unde inferre esse proclive, Deum non modo circa principium illud, nemo est lædendus, dispensasse, sed & *σοφίην* naturalem oblituisse.

Resp. (α) Supponi, nunquam autem probari, quod ad ejusmodi actum vel voluntas vel præceptum divinum accesserit, aut sane accedere potuerit. (β) Licet adsumatur illud *ὑποπόμενον*, non tamen vel inde sequi, Deum in exemplo ejusmodi mutasse principia ἀληθείας & de facto, quamvis δόξας & de opinione male judicantium id fecerit, aut verius, fecisse videatur. Hic ergo non possumus quin multa cum eruditionis ac pietatis laude reverenter nominemus Beatiss. D. D. Meisn. qui in quæst.

politic. XI. super hac controversia tale fertur sententiam: Dispensatio, id est, relaxatio legis in certo quodam casu, sumitur dupliciter 1. Proprie, cum permittitur & approbatur actus, qui adæquate & secundum omnes suas conditiones est contra legem. Et tali modo Deus non dispensat circa legem naturæ. Ratio est in promptu, quia sic Deus permetteret & approbaret peccata. Omnis enim actus qui adæquate & totaliter fertur contra legem naturæ, vel principia practica, non extrinsecus & ratione mandati; sed intrinsecus & ἑστὶν ὁ δὲ ὁσὶς malus est. Si ergo Deus dispensaret proprie, cum id quod intrinsecus malum est, hoc est peccatum, impune & cum approbatione concederet

¶ Sc. 2. Improperie, cum permittitur & approbatur actus, qui videtur quidem legi naturæ quoad materiale contrariū, non tamen est, si circumstantiæ & conditiones singulæ attendantur. Sc. Negamus inquam (γ) Deum per id exemplum (loquimur ἐξ ἑκδοῦς) dispensasse circa primum illud principium, nemo ledendus: quippe quod plures involvit conditiones, nempe quod nemo sit lædendus

dendus temere, proprio ausu, & quatenus innocens &c. Agamemnon vero etiam si mactasset Iphigeniam, non fecisset id temere & proprio ausu, sed ad mandatum Dei viventis & eo ipso reddendum ei cultum religiosum, declarandam obedientiam. Sit venia hypothese. Præterea, nec mactasset innocentem qua absolute, in foro populi & respectu DEI mandantis talem; quamvis innocentem quodammodo, comparative, in foro soli & respectu Agamemnonis mandatum exequentis. (d) Quælibet lex ex intentione ferentis obligat; Dei vero, inscribentis legem naturæ vel principia practica, intentio fuit, non semetipsum obstringere, quippe qui supra omnem est legem adeoque sibi met ipsi est lex, & in quo πάντα ὁδὶ πάντως καὶ ἡνωμένως; sed tantum hominem, cui talis norma est indita. Ergo, quando dicimus principia practica esse, respectu agentis etiam superioris, Dei, immutabilia, unice volumus intellectum, quod nec Deus omnipotens intra illam, quam iis præscripsit sphaeram, ea possit immutare: hoc est, non potest Deus salva sua iustitia & bonitate admittere, ut quisquam

mortalium temere & proprio ausu Sc.
 contra hoc vel aliud principium sine e-
 normi quodam flagitio peccet. Alias
 » quoque ἀξίωμα est αὐτόπιστον, quod
 » Deus, ut ut omnipotens, non dicatur,
 » potentiam suam extendere ad illa, quæ
 » manifestam involvunt contradictionem,
 » nec ad ea, quæ natura sua, & antece-
 » denter ad voluntatem divinam, vel prin-
 » cipia etiam practica, sunt turpia & in-
 honesta; cum Deus in secula benedictus,
 ideo turpia prohibuerit, quod natura sua
 & intrinsecus talia sint, non vero, eo quod
 prohibuerit, sint turpia. Dicitur itaque hic
 » (ε) in principio practico contigisse mu-
 » tationem κατὰ χρεῖταις tantum, quate-
 » nus scilicet Deus materiam aut objectum
 » e sphæra sua evexit & supra juris naturæ
 » limites locavit. Vel clarius: objectum acti-
 » onis Agamemnonis sacrificialis, Iphigenia,
 » post mandatum Divinum non fuisset am-
 » plius intra sphæram juris naturæ; quia
 » intervenit præceptum superioris, quo i-
 » pso omnis erat sublata προαίρεσις, vel
 » potius facultas, actionem illam suspen-
 » dendi aut prorsus omittendi; atq; sic supra
 sphæ-

jussit cum sui internecone perimere hostes *Philisteos*; præterea & id quod habetur II. Maccab. XIV. 42. de Razia, *ἐὺγενῶς* præoccupante mortem: Et factum Jephthæ voventis filiam Jud. XI. 30 31. Ut nihil de DOMINO & SALVATORE nostro, qui ipsemet *ἀφ᾽ ἑκείνου τοῦ πνεύματος*, & templum sui corporis solvit. Quibus omnibus, tanquam palmarium, præmittunt exemplum Abrahami modo adpositum; & Polygamiam Patrum: quæ quidem fere singula *directe*, & adversa quasi fronte *primis principiis* contra venire existimant. Ad eas vero difficultates quamquam peculiare quasdam solutiones adornaverimus, sequentium tamen erit temporum easdem in medium producere: interea autem, dum id præstare contingeret, defectum, qui hic se aperit, lectoris supplebit æquanimitas.

§. VI.

Sic ergo ceu ἐν Ἰστορίῃ concludimus, *prima principia practica* nullam sentire mutationem *proprie* & *κατὰ τὴν* ita dictam, quamvis *improprie* & *κατὰ χριστιανικῶς* sentire dicantur: non sentire mutationem *ab intrinseco*, quasi *per se* deficient, nec

ab extrinseco, quasi virtute Dei potestatem habentis eminentissimam, debeant annihilari: non sentire mutationem *qua totum*, nec *qua partem*. Ubi tamen iterum inculcamus *immutabilitatem* illam, debere æstimari, non præcis, sed coadjuvantis omnibus illis conditionibus, quas Deus Ter Opt. Max. ea *principia* indens voluit subintellectas. Hic etiam, si in gratiam illorum, quibus non est copia *observationum* Excellentissimi Viri Dn. D. Osiandri in opus Grotii de *jure belli & pacis*, ejus adscribi curamus judicium, non videbimur ἀλλότρια βάλειν. Ita enim ille p. 181: *Quod primam concernit speciem mutationis, quæ est ab intrinseco*, non cadit illa in *jus natura*, neque potest illa lex per se ipsam desinere *aut mutari*: cum enim lex naturalis, principia prima practica, sit veluti proprietas quædam humane nature, typus firmiter infixus cordi humano, radius qualiscunque ex sole aeterno, non potest ex se ipsa ab intrinseco deficere, non voluntatis perversæ arbitrio expungi, non in tenebris abire & in nebulas Aristophanis sese recondere. Hanc in sententiam ex Augustino

stino plerosque una cum illo ipso descen-
dere dicit; quam & ipsam ex Academia
Conimbricensis Professore quodam pri-
mario ulterius probat, *partim ex eo; quia*
hoc jus naturale, (prima principia,) vel
consideratur in Deo, vel in homine: pro-
ut est in homine, mutari non potest, quia
intime est infixum & quaedam quasi pro-
prietas creaturae rationalis. Si vero con-
sideratur, prout est in Deo, evidens est,
illud non posse tolli; tum quia nulla lex
deficit per seipsam sine revocatione Legis-
latoris; vel quia non erat perpetua, sed
pro tempore certo lata, ut Mosaicae, ce-
remonialis & forensis, quo finito ipsa
etiam finitur & desinit esse: vel, quia
in materia fit aliqua mutatio, ratione
ejus, lex fit irrationabilis & injusta,
cum antea esset justa & prudens. At ni-
hil horum contingit in jure natura, nul-
lus hic modus locum habet: non prior,
leges natura cum sint principia morum
per se nota, & conclusiones necessariae ex
illis, sunt necessariae & perpetuae verita-
tis; non posterior; quia judicium, quod
necessario colligitur ex principiis per se
notis, nunquam potest esse falsum, E.
nec irrationale nec imprudens. At omne
judi-

judicium legis naturalis tale est, quantumcumque ergo res varientur, judicium legis naturalis variari nequit. Partim quia, si neque praecepta affirmativa, neque negativa, possunt per se cessare aut desinere obligare in jure natura, sequitur illa non posse in universum vel in particulari abrogari, & seipsis desinere. De negativis autem hoc ipsum planum est, quia prohibent res per se & intrinsece malas & ideo obligant semper & pro semper. De affirmativis itidem constat: nam licet illa semper obligent, non tamen pro semper juxta Theologos quosdam & Scholasticos, atque ideo aliquod praeceptum licet naturale sit, uno tempore obliget non alio, non tamen propterea recipit aliquam mutationem: quia haec illius est natura (notanter satis) & a principio fertur pro talibus occasionibus & sub talibus conditionibus, & ita semper retinet suam vim, semper obligat, licet non pro semper. Nam praecepta affirmativa legis naturalis obligant pro illis occasionibus, quibus ommissio talis actus esset per se & intrinsece mala. Ut igitur illa ommissio non potest non esse mala, ita
obli-

obligatio affirmativi precepti ad actum illi omissioni contrarium non potest per se desinere aut mutari, & proinde tale preceptum necessario semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi preparatione, si non in ipsa operis executione. Partim, quia si principia theoretica insita, quæ sunt veri, a seipsis non deficiunt, neque practica, quæ sunt boni, ex se ipsis expirabunt. His gemina habet Juris Consultus ille Delphenensis D. Gvilielmus Grotius libro *de Principiis Juris naturalis* p. m. 41. 42. 43. 44. seqq. Hic etiam commode occasione verborum D. Osiandri modo adnotatorum instantiæ occurritur, quæ dicit in *principiis theoreticis* dispensationem deprehendi; nempe quod non omne grave tendat deorsum, nec omnis ignis urat, documento ferri natantis & ignis in fornace Babylonica; utique, infertur, principia etiam practica sunt dispensabilia, cum de paribus idem sit judicium.

» Huic, inquam, instantiæ occurritur,

» negando antecedens de mutabilitate
prin-

principiorum theoreticorum intra sphæ-
ram illis præscriptam, sive, intra statum
& conditionem naturalem; quia *grave*,
quatenus naturaliter tale & non impe-
ditum semper *descendit*; *ignis* per po-
tentiam naturalem, ad motus idoneis ei-
dem fovendo alimentis, *non potest non*
urere. Ergo, quodcumque aliter eve-
nit, mutatio fit in *materia* vel *objecto*,
non in *principio*. Negandum itaq; con-
sequens de *principiis practicis*: ut hic ni-
hilquidquam de illa quæstione, num non
in collatione *principiorum theoreticorum*
cum practicis obveniat τὸ ἀνόμοιον?
Patet ergo quod *principia practica* non sine
Lesbia regula, de qua etiam Arist. l. V.
magn. moral; sed norma quædam æter-
na & invariabilis, quæ in ordine ad in-
feriora & æqualia, non normantur, sed
potius normant; adeo ut trochaicus pro-
verbialis iisdem non male possit applicari:
Πρὸς σάδμην πέτρον τίθεσθαι, μὴ πρὸς
πέτρῳ σάδμην. *Lapis amussi est applican-*
dus, non amussis ad petram. Plutar. in
Commentariolo, cui titulus: *Quo pa-*
bo quis intelligere possit se profecisse.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

An consequentiæ practicæ tantæ
sint veritatis & fidei ac ipsa prin-
cipia ?

§. VII.

NEcessitatem consequentiarum in Sect.
κατασκ. §. IX. p. 175. perstrinxi-
mus, quam ipsam & hic, priusquam ad
rationes contrarias properamus, brevi-
ter urgemus: partim inde, quia usus
// Consequentiarum ad quamvis veritatem
// sive eliciendam sive probandam est valde
// necessarius, ergo & ad veritatem practi-
// cam, quæ instar speciei se habet ad ve-
// ritatem indeterminatam: scilicet quod-
libet principium primum cum plures im-
// plicitè & virtualiter involvat propositi-
// ones, & illæ sine usu ratiocinationum,
// per consequentias educi nequeant, pla-
// num utique est usum earum esse neces-
// sarium ad omnem veritatem practicam
// & intelligendam & sectandam. Partim,
// quia sublato legitimo ratiocinationum
// usu per consequentias, tollitur, non
// modo necessaria veri practici confirma-
// tio & falsi confutatio, sed & ipsa Philo-
// sophia practica, norma vitæ civiliter in-
// stituenda.

stituendæ. &c. Cui tamen sententiæ non uno modo licet insurgere.

Obj. (α) Si qualibet propositio non debet senseri nisi una, cum alias foret ambigua & æquivoca, sequitur principia practica, utpote propositiones ἐξόχως tales, implicite & virtualiter non continere consequentias, quæ sunt propositiones ex illis derivatæ: cum alias essent æquivoca, & DEUS eorum auctor λογίας, instar Apollinis Delphici. At verum prius, E. & post.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, quamlibet // propositionem non esse nisi unam formæ // liter & explicite: falsum vero, unam // semper esse virtualiter & implicite, cum // sic multæ sæpe sint in una & ex una. //

(β) κατ' ἄρρησιν; scil. propositionem virtualiter alias continentem non esse vel ambiguum vel æquivocum; cum ex una Euclidis, Aristotelis aliorumque propositione variæ inferantur aliæ; quanto ergo magis e primis principiis, velut fontibus uberrimis, easdem derivare convenit. Tum enim demum æquivocationi locus est, quando vel subjectum vel prædicatum constant ex terminis æquivocis, quæ varium vel incertum pariunt sensum, & quatuor in argu-

mento terminos ; haudquaquam vero, quando materia propositione aliqua expressa necessariam cum aliis connexionem habet, & eas secum ponit vel infert. Hinc nec *principia practica* redduntur æquivoca, nec DEUS λογίας; sed *principiorum* potius ubertas commendatur & DEI sapientia, qui & in lapsu Adamitico particulam suæ imaginis restare voluit, & hominem ea parte uti, per quam est quod est. Adde, illum proprie λογίας esse, qui non tantum profert ambigua, sed & ea ad alterius deceptionem profert, quod Apollini Delphico jure impactum, DEO vero *principiorum* auctori sine blasphemia impingi nequit. (γ) Ludit argumentum falsa hypothese peritque τὸ ἐν ἀρχῇ.

Object. (β) Si applicatio generalium vel universalium propositionum ad singularia vel particularia non est ratiocinatio per consequentias, sequitur consequentias non esse circa principia practica necessarias: at verum prius; cum talis applicatio possit institui sine syllogismo, & universale nihil aliud sit, quam sua singularia: verbi gratia, quando principium universale præcipit filiis omnibus hono-

honorem superiorum & parentum, prohibetque læsionem aut homicidium omnibus hominibus, eo ipso singularia omnia sub istis universalibus contenta designantur. Ergo & posterius.

Resp. (α) Ἀγνῶσκῶς, per negationem, applicationem propositionum generalium vel universalium ad singularia aut particularia objecta, non institui per ratiocinationes & consequentias; nec enim ejusmodi applicatio ab ullo mortalium potest institui, quin supponat hoc fundamentum ex *Logica* sive *artificiali* sive *naturali* saltem, particulare contineri sub universali, speciem sub genere, & prædicata essentialia communia utrobique eadem esse. (β) κατὰ τὸ βίαιον, hoc ipsum universale nihil aliud esse, quam singularia sua, non nisi per ratiocinationem inferri potest. (γ) Peccatur elencho a dicto secundum quid. Universale sane nihil aliud esse quam singularia omnia fundamentaliter nimirum & materialiter in esse materiali, sive in prædicatis essentialibus communibus, quamvis habeant rationes formales distinctas, & universale qua universale reduplicative aliter & considerari debeat & ex-

Universale
quid.

2
 Universalis applicari, aliter singularia : Illud unum est,
 et " ista multa, illud præscindit ab hic & nunc,
 Singularis " ut barbare loquuntur Scholæ, hoc est,
 " a conditionibus individuantibus & deter-
 " minantibus, ista non item. In illo specta-
 " tur potissimum scia, in istis ὑπερξίς.
 " Illud manifestatur in istis; ista verifican-
 " tur per illud; illud continet ista sub se,
 " ista continentur. Conceptus communis
 " utrobique datur genericus; differentia-
 " lis, ut liceat βαρβαρίζειν, vel formalis
 non item. (δ) Κατὰ τὸ βίαιον denuo
 hoc ipsum retorquemus; quia dum ho-
 nor parentum v. g. imperatur filiis o-
 mnibus, & Sorti, & Platoni & Socra-
 ti imperari censetur, hac ratiocinatio-
 ne instituta: quod autem filiis omnibus
 incumbit, etiam his modo nominatis in-
 cumbit; at honor parentum &c. Ergo.
 7 Adde, ratiocinatione utendum esse, qua-
 7 lis & quantus honor debeat parentibus
 7 a filiis, quam distinctus ab honore debi-
 7 to vel Deo vel hominibus aliis; quæ ejus
 7 debeat esse vel intensio vel extensio aut la-
 7 titudo. Sic in prohibitione læsionis & ho-
 micidii simili illatione est opus. Nec il-
 latio universalis hic formari potest absol-
 ute,

lute, sine errore, nisi excipiantur & personæ publicæ politica gladii auctoritate instructæ, & quædam aliæ indultu divino extraordinario ad aliquorum internecionem impulsæ, qualis eminuit in Pineha & Levitis a Mose ad judicia Dei adhibitis.

Object. (γ) Si ratio faciendorum & omittendorum satis ex primis & immediatis principiis constat, sequitur prolixas illas consequentias esse inutiles: at verum esse prius vel illud Paulinum arguit, quo dicit gentes Φύσιν τε τῶ νόμου ποιεῖν; Ergo & posterius.

Resp. (α) Per concessionem, faciendum & omittendorum rationem in foropolitico constare ex primis principiis, sed tantum implicite, confuse & incoative (β) Per negationem de ratione eorundem explicata, distincta & sufficienti: mutæ namque propositiones morales sub uno principio sive affirmativo sive negativo continentur; quas sine ratiocinationis & consequentiarum usu vix quisquam rite potest percipere; ut nihil de actibus internis, quos exacte externis velut symbolis respondere necessum est. (γ) Est elenchus a dicto secundum quid.

Fuerunt illæ rationes *necessitatem consequentiarum* attinentes: paucas itidem in fidem & certitudinem earum inquirentes convenit subtexere.

Object. (J) *Si alia est natum primorum principiorum ac propositionum ex illis derivatarum, sequitur illas diverso esse certitudinis & fidei ab his: sed verum prius; quia ipsa principia sunt typus ab ipso Deo insertus, licet post lapsum attenuatus; consequentia vero sunt foetus corruptæ rationis. Ergo verum & posterius.*

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, de natura principiorum & consequentiarum, ratione cause efficientis proxime considerata. (β) κατ' ἄρνησιν de natura eorundem considerata ratione cause naturalis, formalis & finalis. Materia enim sive subjectum est idem, nemo homo; forma eadem, extensive, etiam si non intensive; puta norma honestorum præceptiva & prohibitiva turpium: finis idem, salus politica, eaque tum privata tum publica. (γ) Quamvis *consequentia* ratione & respectu huius vel illius

lius inferentis non sint æque ἀντίφω- »
 ροι vel ἀντίμοι, ac ipsa principia; sunt »
 tamen ratione fundamenti; hoc est, con- »
 sequentiæ vis est petenda non ab au- »
 thoritate inferentis, sed a fulcro illatio- »
 nis. Distingvendæ ergo sunt illationes & »
 consequentiæ; quarum quædam sunt »
 principiis ἐμφυτοῖς, ἰνσῖτα, & virtualiter »
 in iis contentæ, quædam παρεπίπλυντοι & »
 in ea invecitæ, vel ex iis detortis dedu- »
 ctæ. (d) Peccatur falsa suppositione.

Object. (e) Si etiam consequentiis pra-
 cticis esset habenda fides, sequeretur in-
 certum fore semper & dubium modum
 in moralibus procedendi; quia fallibilis
 est intellectus noster, & ex fallibili prin-
 cipio nihil certi potest educi. At modum
 procedendi in moralibus oportet esse cer-
 tum & ad instar normæ. Ergo consequen-
 tiis practicis non habenda fides.

Resp. (α) Peccari elencho ὡς ἐν τῷ
 ἀνέμῳ: sic modum procedendi nostrum
 semper fore incertum & dubium. Nec
 enim ex potentia fallibilitatis semper in-
 ferendus actus; non magis quam ex fal-
 libilitate visus vel auditus nostri conclu-
 deremus, nihil certi nos vel audire vel

videre posse. (β) Adde, peccari *pamlogismo accidentis*, quod enim intellectus noster interdum fallatur in ratiocinando, hoc fit *per accidens*, non per se. (γ) Vel argumentum hoc, *nempe ex fallibili principio nihil certi duci posse*, procedit καθόλου vel ἐν μέρει; ἐν μέρει nihil concludit: si καθόλου, sequitur nihil certo a nobis posse intelligi, adeoque nos debere incertos esse, an temperantia, iustitia &c. sint sectanda? quomodo vita nostra sit, quoad actiones individuales, instituenda? quod prorsus esset misericordia dignum. (δ) Ea ratione ἀναμυθία & *Pyrrhonismus* vel *Scepticismus* in orbem literarum introduceretur: ut itaque sensus liberandi sunt ab impedimentis, quibus inhibetur certitudo, quæ vel in *objecto*, vel in *medio*, vel in *organo* deprehenduntur, sic & liberandus intellectus ab impedimentis ratiocinationem nostram impredientibus. Vide Arist. lib. III. *de anima* c. 5. Nec magis obstat intellectus fallibilitas certitudini nostræ in materia *practica*, quam in alia quavis; adeoque sic cadent omnes artes & scientiæ superstructæ ratiociniis intellectus,

lectus, & demonstrationes secundum
ea instituta, aut ex iis deducta: quod
ἀπομν.

Object. (2) Si consequentia practica
tanta essent certitudinis & immutabili-
tatis, ac ipsa principia; sequeretur ea
non sola & tantum ἀμετακινήτως ἔχειν,
& esse αὐτόματα; imo totum fere erudi-
torum chorum ea in parte esse lapsum,
qua constanter dixerant mutationem in
consequentibus, tanto fieri maiorem, quan-
to sunt a principiis suis remotiores: sic
Aristoteles l. IV. Metaph. c. 3. quandam
vocat ἀρχὴν firmissimam, περὶ ἣν Δα-
ψευδοῖναι ἀδύνατον. At falsum conse-
quens, Ergo & antecedens.

Resp. (α) ἀπρητικῶς ad minorem: 7
possunt enim ipsæ consequentiæ, si fue- 7
rint principiis innatae, coordinate & 7
subordinate ἔχειν ἀμετακινήτως: minus 7
vero, si fuerint inventæ præter naturam 7
principiorum, adversæ & oppositæ. Cho- 7
rus autem eruditorum aliter iudicans de 7
consequentibus, aut intellexit consequentias 7
ἐπὶ προγενῶς in ordine principiorum se ha- 7
bentes, aut mutationem tantum extrin- 7
sicam

secam & accidentalem, quæ ex abusu earum circa actiones obliquas erumpit. Verbi gratia: hæc consequentia, *Reipublicæ studendum*, non minus est firma & immutabilis, scilicet coadsumtis omnibus suis conditionibus, nempe quatenus *honestum, legitimum &c.* ac ejus principium, *societas ineunda*: semper enim obligat. Itæ hæc consequentia, *temperanter vivendum*, non minus est firma & immutabilis ratione & *etiam, ac principium* ejus, vel immediatum, *bonum appetendum*, vel mediatum, *virtus est bona, & temperantia est virtus.* (β)

- » Κατὰ βίαν: Dicere ipsa principia, puta
 » complexim & quoad latitudinem illis innatam sumpta, esse ἀμετακίνητα, & tamen consequentias sine errore deductas
 » esse κίνητας; est dicere idem simul esse & non esse, & ponere ἀντικείμενον ἐν προσκειμένῳ. (γ) Ergo non est confundenda consequentiarum essentia, quæ in se est immutabilis, cum earumdem applicatione, quæ juris est consequentiis utentium. (δ) Est elenchus consequentis.
 » Plura his addere vetat angustia loci.

QUÆ.

QUÆSTIO. IV.

An numerus Principiorum practico-
rum §. VII. Sectionis καποκ. p.
171. designatus sit adequatus?

§. VIII.

Quamvis octonario numero *principia*
practica superius designavimus, non
tamen adeo *ἀποτόμως* ita decretum esse
volumus, quasi non liceat cuique vel in-
fra vel supra hunc calculum, si jure fiat,
figere metam: πάντες γὰρ προσθεῖναι τὸ
ἑλλείπον, *cujusvis enim est addere quod*
deest, Arist. l. I. Ethic. c. 7. Quin potius
vel a parte nostra, vel aliorum aliter sta-
tuentium inculcamus iterum illud Arist.
ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκείον τι πρὸς τὴν ἀλήθει-
αν. Arist. Eudem l. I. c. 6. Interea tamen
decretum illud nostrum servamus, & cum
de aliis *principiis*, utpote omnium sani-
orum calculo adprobatis, rem existe-
mus minus esse controversam; de ulti-
mo, nempe *societas ineunda*, hoc move-
mus dubium:

Objeēt. (α) Si homo demum per secun-
dam naturæ inclinationem, vel in mo-
mento

Objicitur

¶ *mento natura secundo disponitur, ut fiat membrum humanae societatis, sequitur studium societatis ineunda non innasci, vel pertinere ad primam naturae inclinationem: at verum prius ex jure gentium, ad cujus notitiam & obedientiam dicunt Doctores hominem per secundam naturae inclinationem disponi, quatenus videlicet membrum humani generis sive societatis est; Ergo verum posterius.*

Resp. (α) *Per concessionem, hominem quidem disponi ad societatem perfecte ineundam, accedente judicio rationis, aetate & experientia. (β) Per negationem de ipsissima naturali inclinatione. Dici-*

mus ergo (γ) distingvendum esse inter ipsam naturalem inclinationem & ejus τελείωσιν; inter inclinationem nudam, quae se habet incoative & antecedenter; & inclinationem judicio rationis & usu firmatam, quae se habet perfective & consequenter. De posteriori loquuntur Juris Gentium scriptores, de priori nos: quae oppositio non fit κατὰ τὸ αὐτὸ. Huc omnino pertinet illud Aristotelis: *πάντα πάλιν φύσει ἰσθι, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι;*
h.e.

h. e. omnis civitas natura constat, sequidem & primæ societates. ἐκ τῶτων
 ἐν φανερόν, ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστὶ, καὶ
 ὅτι ἀνθρώπων φύσει πολιτικὸν ζῶον,
 id est, ex his perspicuum, quod civitas ex
 illis est, quæ natura insunt, & quod ho-
 mo animal natura sociale: καὶ ὁ ἀπολις
 Διὰ φύσιν, καὶ ἐξ Διὰ τύχην, ἥτοι Φᾶυ-
 λός ἐστιν, ἡ χρεΐτων ἡ ἀνθρώπων. Ὅσπερ
 καὶ ὁ ὑφ' Ὀμήρου λαιδορηθεὶς,
 Ἀφρήτωρ, ἀθέμις, ἀνέστι.
 Præterea: φύσει μὲν ἐν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν
 ὅτι τὴν ποιόυτην κοινωνίαν· ὁ δὲ πρώτως
 συστήσας, μεγίστων ἀγαθῶν αἰτία; na-
 tura quidem is impetus inest omnibus, ad
 ealem societatem: qui autem eam pri-
 mus instituit, maximorum bonorum est
 causa. Quid huius ingeniosius? Videto-
 tum caput 2. Aristot. l. I. Polit. Quo
 pertinere videtur illud Αἰσίου: ὁ θεὸς ἐ-
 ποίησεν ἐκ ἐνὸς αἵματός πάντας ἄν-
 θρώπων κατοικεῖν ὅτι τὴν γῆν. &c. (d)
 Est elenchus τοῦ ἐπόμενου.

QUÆ.

QUÆSTIO V.

An consequentiæ practicæ etiam ignaros & rudiores obligent?

§. IX.

Consequentiæ vi obligatoria non tantum pollere, sed & eam extendere ad quoslibet, quamvis diversimode, jam supra p. 177. positum est.

Objeçt. (α) Si idiota & plebeji agunt contra tenorem consequentiarum practicarum, agunt per ignorantiam involuntariam, negative se habentem, quæ Aristoteli in analyticis vocatur, καὶ ἀπὸ φασιν; & per consequens in non stringuntur; at verum prius, Ergo veram & posterius.

Resp. (α) Distingvendo inter consequentias, quarum aliæ sunt immediate a primis principiis fluentes, aliæ mediate, & interventu aliarum conclusionum deductæ: illæ obligant plebejos & rudiores, hæ vero non in tantum. (β) Negando majorem, quod plebeji agant per ignorantiam involuntariam negativam seu invincibilem, quæ est mera nescientia; quin potius agunt per ignorantiam privative se habentem, Aristoteli dictam.

κατὰ Διόθεον. Scholasticis vero vincibilem. Talis ignorantia fuit in eo, qui Parisiis petenti amasiæ, quod exemplum infert D. D. Danhawer. nomen in charta subscriptum post se reliquit, cui chartæ ipsa obligationem inscripsit continentem debitum sexcentorum coronatorum, quorum etiam postea ei facta fuit copia ex sententia Judicis, in pœnam imprudentiæ. Talis etiam est ignorantia, si quis cum bestia Sodomitico stupro se misceret, & ignorantiam sceleri tanquam mantellum opponere veller: nam in his » talibus, ut *idem*, peccati nos commo- » nefacit, tum naturalis horror ante fa- » ctum, tum post factum, pudorque; qui » duo affectus neminem sinunt ignorare » jus naturæ, seu *principiorum* consequen- » tias. (γ) Est itaque petitio principii.

SECTIO

SECTIO III. ἀξιωματική.

I. Prima principia practica & jus natura in communibus notionibus, id est, practicis conclusionibus acceptum, quamvis differant ratione modi considerandi, ratione tamen essentia conveniunt.

Vel: Principia practica & jus natura in suis principiis conveniunt εἰς αὐτὰ, σχῆμα differunt.

II. Principia practica sunt suppositiones indemonstrabiles.

III. Principia practica in sphaera sua sunt plane immutabilia.

IV. Necessaria ex principiis practicis consequentia, sunt necessaria & perpetua veritatis.

V. Numerus primorum principiorum est determinatus.

CAP.

CAP. V.

In reliquas practicae Philosophiae causas, ejusdemq; definitionem ac divisionem inquirens.

SECTIO I. Κατασκευαστική.

§. I.

Postquam in superioribus ostensum est, Deum sanctissimum mediantibus etiam principis practicis esse causam Philosophiae practicae primam, quemadmodum ipsorum quoque gentilium testimonia, cap. III. Sect. κατασκ. p. 97. 98. adducta probant; quibus & hoc concinit: ἀρχαίος μὲν ἔν τις λόγος καὶ πατριός ὃν πάντων ἀνθρώπων, ὡς ἐκ θεῶ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεῶ ἡμῖν συνέστηκεν, κτλ. *Velut enim sermo est a majoribusque proditus inter omnes homines, universa tum ex Deo tum per Deum constitutum fuisse atque coagmentata. Auctor libri de mundo, qui Aristotelis esse dicitur ad Alexandrum Magnum, c. 6. Neque hic excludimus, sed praesupponimus, rectam rationem, sensum & experientiam cum inductione;*

nec non causas *impulsivas*, tam *πρωγενήν*, internum sciendi & recte agendi desiderium, quam *προκαταρκτικήν*, externam indigentiam & necessitatem. Consequens itaque est, ut de auctoribus *Philosophia practica* primæ, mediæ & posterioris ætatis ea, quæ pluribus dicenda essent, mittamus in compendium.

§. II.

Quod Græci primam omnium artium, adeoque & Philosophiæ practicæ inventionem sibi arrogarint, vel ex Diogene Laërtio constat; qui mox in præmio ad *vitas & dogmata Philosophorum*, taxat cum Aristotelem ἐν τῷ μαγικῷ scribentem, primos Philosophiæ auctores *Perfis Magos, Babylonii & Assyrii Chaldaeos, Indis Gymnosophistas, Celtis seu Galli Druidas*, quos uno nomine *barbaros* appellat, extitisse; tum alios iisdem vestigiis insistentes. Virgula vero Laërtii censoria loco citato hæc est: *λανθάνουσι δ' αὐτὰς τὰ τῶν Ἑλλήνων καθορθώματα, ἀφ' ὧν μὴ ὅτι γε φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ γένεθ' ἀνθρώπων ἤρξε, βαρβάροις προσέποντες*: id est, ut habet latina paraphra-

phrasīs editionis ultimæ ab Henrico Steph.
curatæ; *sed hi profecto per imprudentiam, Græcorum recte facta inventaque Barbaris applicant: ab iis enim, scilicet Græcis, non solum Philosophia, verum ipsum quoque hominum genus manavit.* Sed aberrat Laërtius. Notum quidem est, quod Græci omnes populos, qui suæ non erant originis, *barbaros* appellarint, ut Strabo *lib. XIV. Geograph.* testatur: nec abludit Apostolus Rom. I. 14. dum Græcos barbaris immediate opponit. Sed & notum, quod aliæ dudum gentes »
artes liberales, antequam illæ ad Græcos pervenissent, excoluerint: communis enim gentium Schola erat, quam *Noach*, priscus ille Janus, ut interpretantur Historici, toto orbe propagavit, ubi diluvio exacto prima hominum colonia in Armeniæ & Gordienæ agris consideret, Gen. VIII. 4. Acceperat autem Noach bonas literas a Seth ejusque posteris, qui partem illarum in columna lapidea descripserat, ut ab aquis futuri tum diluvii maneret illæsa: quam columnam multis post seculis in Syria extitisse aque se visam fuisse refert Josephus *lib. I. Antiq. Jud. c. 3.*

quod ut quoddam commentum repudiat Joh. Goropius *lib. I. Hieroglyph. p. 109. 100.* Ludovicus Vives *lib. II. de Veritate fidei,* ut appellat, cap. 2. Sub Nimrodi quoq; imperio floruerunt *Assyrii, Chaldaei, Babiliani, Medæ, Persæ,* horumq; familiares *Phænices, Ægyptii, Arabes,* ut vel ex recentioribus nonnemo prætendit. Ex orientalibus etiam erant Sidonii & Tyrii de quibus hoc prodit Curtius *lib. IV. c. 15. Si fama libet credere, hac gens literas prima aut docuit aut didicit:* illi vero succlamant Herodotus *in Euterpe,* & Callimachus apud Eusebium *lib. X. de præparat. Evangel.* Famam etiam veram esse dicit Kippingius suo *de Scriptura S.* libro, *exercitat. VI. 2. 3.* neque diffitetur Plato *in Epinomide, Timæo, Alcibiade,* Græcorum magistros olim scholas magorum in Oriente frequentavisse domumque reversiones cum laude & emolumento civium suorum docuisse artes. De Arabia & Ægypti incolis, sapientiæ studiosis egregia extant testimonia, humana fide majora 1. Reg. IV. 30. 31. X. 1. Act. VII. 22. Quibus album addunt calculum, quo tamen Scriptura non indiget, libri XIV, Aristotelis
de

*de secretiore, seu mystica sapientia Aegyptiorum, e lingua Arabica per Jacobum Carpentarium Claromontanum Bellovacum in latinam conversi: quasi iidem fuerint olim ab Abenama Sarraceno studio subtilitatis e Græco in idioma Arabicum translati. Vide Carpentarii epistolam dicto operi præmissam, in fine librorum Aristotelis, ex editionib. Paris. Anno M. DC. XXIX. cufis: quod ἐν προόδῳ. Qvin vero Græci deinceps literas meliores conservaverint, atque populis Europæ tradiderint, non est quod Laërtio scribamus dicam. Vide sis Justii Lipsii lib. I. *manuduct. ad Philosoph. Stoicam dissertat. 5. seqq.* Francisc. Patricium Tomo I. *discuss. Peripatet lib. X.* Georg. Hornium *libris VII. historia Philosophorum.**

S. III.

Dicimus ergo, viros ingenio præstantissimos & doctrina optimos, qui *naturam, rationem, sensus & majorum institutiones aut traditiones* secuti, leges condiderant honestissimas & utilissima de componendis moribus descripserant præcepta, in qua-

libet fere natione *Practica Philosophia* auctores extitisse; five illam tenuerint ut *γνωμολογικήν*, five *τυπικήν*, five *ᾠδαγματικήν*, five *χαρακτηριστικήν*, five *δογματικήν*, five *ᾠδαινικήν*, *ἀκροαματικήν* & *ὑποδεικτικήν*: five illam tenuerint ut *μεθοδικήν*, five ut *ἀμείθοδον*. Interim vero certum est, tales fuisse Sacerdotes, Legislatores, Judices, Oratores, Poëtas, ac imprimis Philosophos, quorum hac in parte ex antiquioribus in Græcia principes sunt Socrates, Plato, Aristoteles, & post illos complures alii. Quorum ille, Socrates, fere primus inter Græcos, ut ait Cicero *lib. V. Tuscul. qu.* Philosophiam e cœlo devocavit & in urbibus collocavit, &c. Iste vero, Plato, Socratis placita literis mandavit, tanta sermonis elegantia & gravitate, ut veteres Jovem, si quid ei inter homines sit negotii, Platonis ore locuturum dicerent, tanta rerum copia, ut *ἡγεῖσθαι* appellatus sit. Vide & Diogenem in *vita Platonis*. Ast hic, Aristoteles, acumine & methodo reliquos omnes superans *δαίμονι* quondam dictus erat: cujus sane cum alia etiam opera haud frustra

Socrates

Plato

Aristoteles

fra leguntur, tum vel maxime insigni cum fructu, quicquid in practicis aravit, legi judicant, qui recte judicant: adeo ut is sit ille, qui omnibus aliis seqviorum temporum scriptoribus planissimam reddiderit in practico campo decurrendo viam. Quocirca non improbari potest, nec sane debet illud, quod M. Tull. Cicero lib. V. de finibus tradit: *Omnium fere civitatum, non Gracie solum, sed etiam Barbarie, ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: a Theophrasto etiam leges cognovimus.* De Scholis gentis Ebrææ videri possunt scripta Rabbinica, quorum catalogum exhibet Cl. Buxtorffius in Bibliotheca sua Rabb. Quin & vide *Thesaurum Chronolog.* Cl. Alstedii de antiquitate Scholarum & Scholiarcharum.

§. IV.

Hic etiam multa cum honoris præfatione nominatos volumus, quorum e Christianis Doctoribus *practicam* illam *Philosophiam* ab Aristotele concinnatam, sive qua sordes Ethnicismi expurgarint, sive limatiorem reddiderint qua textum & verba: quin & ruminamus illud Elihu responsum Job. XXXII. 6: *Minimus ego*

diebus, & vos decrepiti: idcirco expavi & erui ab indicando scientiam meam vobis; Dixi dies loquentur, & multitudo annorum scire faciet sapientiam. Profecto Spiritus ipse in homine, & inspiratio omnipotentis faciet intelligere eos. Sed ad practicæ Philosophiæ definitionem.

§. V.

Philosophia practica est prudentia facultatem animæ rationalem & appetitivam earumq; actiones liberas, secundum legem æternam & rectæ rationis normam informandas dirigens, ad summum bonum practicum, qua in hac infirmitate fieri potest, obtinendum.

Philippo est explicatio legis naturæ, demonstrationes ordine in artibus usitatæ colligens, quantum ratio judicare potest, quarum conclusiones sunt definitiones virtutum, seu de regenda disciplina in omnibus virtutibus congruentia cum Decalogo.

quæ

quatenus de externa disciplina concionatur. Heider. p. 15. *Syst. Philosoph. moralis*. Aliis est pars *Philosophia de moribus & actionibus recte & honeste moderandis, ut bene beateque vivamus*. Nec desunt qui dicunt practicam philosophiam esse *artem*, quæ hominem virtutibus instruit, ut summo bono fruatur. Piccolomineus *moralem seu civilem scientiam* ait esse *Philosophiam humanas actiones componentem (moderantem) ex natura interna commotione sapientisque animæ fecunditate, ut omni vitæ gradu honestum attingamus summoque civili bono pro facultate fruamur*. Idem ibidem eandem tribus modo verbis finire conatur, quod sit *recta ratio agibilium*. At hæ ipsæ, siue descriptiones siue definitiones, potiolem dicere videntur respectum ad *Ethicam* tantum, quam totam *Philosophiam practicam*: qua de causa nostram initio paragraphi præmissam jure tenendam censemus, quam & hunc in modum declaramus.

§. VI.

Philosophia practica, quæ Aristoteli
πολιτική, Scholasticis activa, Ciceroni

moralis, B. Augustino *operativa*, Toletio *actualis*, Hermolao Barbaro *administrativa* notante M. Stratemanno dicitur, definitur (α) per *prudentiam*; quia est habitus cum recta ratione activus circa ea, quæ homini bona vel mala sunt moraliter. Dicitur (β) informare *facultatem animæ rationalem & appetitivam*; quia intellectus noster perfici potest, non tantum *intensive*, ut loquitur D. Calovius, qua ad intra rerum necessariarum contemplatione perficitur; sed etiam *extensive*, qua ad bonum & honestum peragendum intellectus & voluntas semet extendunt: appetitus vero præter $\sigma\rho\mu\eta\nu$ illam naturalem, nihil in se habet quo dirigatur. (γ) Per *actiones liberas*; quia naturales & physicae, ut sunt necessariae, ita nulla de iis practice dirigendis disciplina potest præcipere; sed ea ipsa scientia, quæ principium agendi Physicum, potentias & facultates activas considerat, easdem nudæ *scilicet* causa examinat. Nec tamen hic per *actiones liberas*, intelligi possunt aut debent aliae, quam *humanae*, cum *Angelicae* practice dirigi nequeant, *Divinae* vero prorsus hanc informationem respiciunt

spuant & longius, ac ab infirmitate humana judicari potest, transcendant. (d) Innuitur etiam in data definitione *norma*, tam *normans* quam *normata*: *normans* quidem lex æterna & ἀρχέτυπον, ad quam primario omnium actionum humanarum ratio, tanquam ad amussim omni rectitudine sublimiorem, est exigenda; *normata* vero & ἔκτυπον, lex naturæ seu *principia practica*, nec non incorruptum rationis iudicium, quæ legem ἀρχέτυπον haud aliter respiciunt, ac radii solis in aquam sparsi ejus efficaciam visui obijciunt. Denique (e) informat Philosophia practica ad *summum bonum practicum* obtinendum. Ε. δὴ τι τέλος ὅστις τῶν πρακτικῶν, ὃ δὲ αὐτὸ βεβλόμεθα, τὰ αἰετὰ δὲ διὰ τὸ πρῶτον, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἰρέμεθα· ὅηλον ὡς τὸ τ' αὖ ἐν τ' ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀριστον: hoc est: Si quis igitur est rerum, quæ in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cætera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus, perspicuum est, hoc futurum summum bonum atque adeo bonarum optimum. Arist. lib. I. Et b. c. r. Quale vero summum illud bonum sit, in pro-

progressu innotescet. Vel tribus, quod ajunt, verbis. Genus in definitione est *prudencia*; differentia essentialis conceptum restringens petitur & ab *objecto*, partim *remoto*, quod est facultas rationalis & appetitiva, partim *proximo*, quod sunt actiones humanæ seu liberæ; & ab *efficiente*, tam *principalissima*, lege æterna, quam *particulari* & *minus principali*, lege naturæ & recta ratione: & a *forma*, directione actionum & *εὐδαιμονίας* applicatione; & a *sine*, summo bono practico. Qui tamen finis semper præsupponit, finem se superiorem, *gloriam Dei*: quia ἅγιος ἐὶ ὁ κύριος καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ ἅγιος λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δύναμιν ὅτι συ ἐκτίσας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σου εἰσὶ καὶ ἐκτίσθησαν. Apoc. IV. 11. Jam ad divisionem.

§. VII.

Varie dividere solent *Philosophiam practicam* Scriptores, adeo ut per quandam similitudinem & hic usurpari possit illud Euripidis in *Hippolito coronato*:

Ἄλλοισιν ἄλλος θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων μέλει.
Hic his, hic illis ὅς homo cordi est ὅς Deus.

Quidam enim præter *Ethicam*, *Politicam*

& *Oeconomicam* Practicæ Philosophiæ partibus atrexunt *Regnativam*, quæ sit de officio Magistratus, & *scientiam militarem*; quos inter refertur Thomas Aquinas. Alii duas faciunt ejusdem partes realiter distinctas, *Ethicam* & *Politicam*, inclusa *Politica Oeconomica*, ut Piccolomineus. Maxima tamen pars in hoc convenit, quod *Philosophia practica* in tres secunda sit partes, *Ethicam*, *Politicam* & *Oeconomicam*; quam quidem partitionem, nisi realiter & essentialiter unam ab alia, verbi gratia, *Politicam* ab *Ethica*, differre dicat, non improbandam censemus. Sed hic, si quid ab aliorum, quibus honor debetur & reverentia, discedimus sententia, æquam pro æquitate rei & libertate philosophandi, quæ non cujusvis opinionis, sed solius veritatis est privilegium, expectamus censuram. Ορθῶς γὰρ ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας; h. e. recte namque se habet, *Philosophiam scientiam veritatis appellare*, *Arist. lib. II. Metaph. c. i.*

§. VIII.

Existimandum itaque est *Philosophiam practicam*, non posse ἀκριβῶς loquendo, in

dos in tres disciplinas, *Ethicam*, *Politica* & *Oeconomicam*, essentialiter realiterque distinctas secari, sed ratione tantum ratiocinata & modaliter. Quod probatur partim ab unitate objecti, tam remoti quam proximi, de quibus in ἀναλύσει definitionis; partim ab unitate finis. Quemadmodum enim tota *Philosophia practica* non in ullum aliud objectum operatur, quam facultatem hominis rationalem & appetitivam ac actiones inde profluentes; ita nullum alium finem habet sibi propositum, quam directionem dictarum potentiarum & rectificationem earundem actuum. Ille tamen finis, loquendo de interno, tribus obtinetur modis; vel (α) per praecepta *Ethica*, quatenus actiones humanae cum principiis modo dictis rectificantur tantum *universim*, *generaliter* & *directive*, prout praecise de honestate & virtute merentur denominari: Vel (β) per praecepta *Politica*, quatenus actiones humanae cum suis principiis rectificantur *speciatim* & *applicative*, prout relative ad civitatem dicuntur honestae & virtuosae: vel deniq; (γ) per praecepta *Oeconomica*, quatenus
intuitu

intuitu familiæ honestate & virtute præ-
lucent. Ita *beatitudo* quoque *practica*,
vel summum bonum, loquendo de fine
externo, considerari potest vel *univer-*
sim, quatenus adquiri debet ab homine;
vel *speciasim*, quatenus ab homine in
hoc vel illo vitæ genere constituto debet
indagari. Quorum finium *ille*, puta
internus, non male appellatur *formalis*,
seu *quo* in practicis; *hic* vero, puta *ex-*
ternus, *objectivus*, seu *qui*.

§. IX.

Est ergo tota *Philosophia Practica*,
habitus ratione essentiaë unus; qui ta-
men habitus, vel quæ disciplina, *ratio-*
nis eminentis beneficio dispescitur a
quibusdam, ut D. Jac. Mart. in partem
GENERALEM, *Ethicam*; & SPECIALEM,
quæ *Politicam* complectitur & *Oeconomi-*
cam. Ab aliis dividitur *Philosophia pra-*
ctica in partem COMMUNEM & PROPRIAM.
Dividitur etiam *Philosophia practica*, in
partem ABSOLUTAM, *Ethicam*, quæ sine
ullo respectu virtuti litat & summo bono;
& RELATAM, quæ vel ad vitam civilem
conducit, ut *Politica*; vel ad vitam do-
mesticam seu familiarem confert, ut *Oeco-*
nomia

nomica. De tribus autem hisce Divisionibus, cum non sint essentielles, sed unius disciplinae in partes integrantes analogicas modaliter se habentes, quamcunque quis voluerit usurpare, perinde erit, cum diversitas vocum non tollat sensus æquipollentiam. Esto igitur:

TOTA PHILOSOPHIA PRACTICA est vel **ABSOLUTA, Ethica;**
vel

RELATA, Politica & Oeconomica.

SECTIO II. *Ἀνασχευαστική.*

QUESTIO I.

Num non Philosophia practica primam Græcis debeat originem?
Neg.

§. I.

Obj. (a) Si nulla firma extant argumenta, quæ Practicam Philosophiam ante tempora Socratis viguisse probatur; sequitur id gratis affirmari: at v. p. Ergo & p.

Minor ex historiis ab orbe condito repetitis probatur: Adam in statu instituto constitutus, erat quidem omnigena sapientia instru-

instructissimus; ac hic de *statu* quaeritur *destituto*. Seth in *astronomia*, Jubal in *Musica*, Noach in *Theologia & architectonica*, Zoroaster in *Physica*, Abraham in *astronomia*, &c. Breviter: omnes, quotquot antiquis accensentur Philosophis, lucubrationibus inclaruerunt contemplativis.

Resp. (α) συγχωρητικῶς, quod studia mathematica & physica gnaviter antiquioribus fuerint exculta. (β) ἀπρητικῶς de *Philosophia practica*, quasi illa demum natales in Socrate invenerit: cum, praeterquam quod in *statu instituto* Adam pollebat sapientia, & in *destituto*, sive post lapsum, eandem ad mensuram capacitatis habuerit sibi perspectam: quod evincunt reliquae congenitae ὀργάνη, prolixissima experientia, indefessa mundum hominibus rite informatis conplantandi cura, ipsius denique Dei colloquium. Seth vero non tantum nomina imposuit septem planetis sed & in duabus columnis multa alia transmisit ad posteror. Imo prorsus est credibile omnes Patriarchas & pios Test. Ver. habitu practico cum primis polluisse. Phoroneus au-

Q

tem

tem primus ille Argivorum Rex, politicam excoluisse perhibetur, qui & leges judiciaque Argivis constituit ac homines a ferina agrestique vita ad cultiorem revocavit; unde dictus est *primus homo* & Nonno ἀρχέγονος. Cecrops, primus Atheniensium Rex, legitimum conjugii usum docuit, adeoque Philosophiam practicam excoluit; vide Alstedii *Chronol. Philosoph.* p. 463. Quid de Mose? quid Salomone, quid Ethan, Heman, Chalcol & Darda, filiis Machol? quorum sapientia, cum commendetur 1. Reg. IV. 31. num non philosophiam practicam involvat? Nec sane putandum est Platonem de *natura summi Dei incorporea*, de *universali rerum omnium causa*, de *mundi opificio*, de *pietate in Deum*, de *anime immortalitate* & *vita beata* alias tam sobrie judicasse, aut certe judicare potuisse, nisi illa omnia & multo plura ex oriente retulisset: hinc nactus occasionem Eusebius *Prepar. Evangel. lib. XI.* instituendi quandam σύγκρισιν doctrinæ Platonicae cum Mosaica. Placuit & Justino Martyri statuere, quamvis gratis, non alienam esse doctrinam Platoniam a præ-

præceptis Christi *Apol. I.* ut & Clementi
Alex. lib. I. Strom. c. vi. censere eam
 pædagogium ad Christum: plurimis au-
 tem veterum, ipsi Augustino, tribuere
 Platoni notitiam mysterii *Trinitatis* &
 verbi, *Filii*, aliorumque in Scripturis re-
 velatorum. Unde ex Platonica Philoso-
 phia, cui impense addicti antiquissimi Pa-
 trum, quæque ut *πρωτοδεία* religionis
 Christianæ ipsis habita, qua adversus gen-
 tiles munirentur, fluxerunt in Theolo-
 giam Christianam errores non pauci:
 quod ex pluribus notavit & D. Spanhem.
Epitome Isag. ad Hist. & Chronol. Sacr.
 p. 166. Testis etiam est Clearchus Peripa-
 teticus, quem citat Euseb. *Preparat. E-*
vang. lib. IX p. 240. Aristotelem fuisse
 factum, Judæum quendam, qui discendi
 gratia ipsum convenerat, plura ipsi &
 cæteris tradidisse, quam ab iis accepisse,
 sive plus docuisse quam didicisse. Faciunt
 hæc ad convellendum objecti syllogismi
 minorem. (γ) Nec est quod quisquam
 obvertat, neminem unquam vidisse præ-
 cepta practica extra Græciam in forma
 illa methodica conscripta; qua jam inde
 a temporibus Aristoteles conparent; cum

accidentaliter se habeat ad *Philosophiam practicam* & omnes alios habitus, mandari chartis, ac modo hoc vel illo vesti-
ri. (d) Est petitio principii.

QUESTIO II.

An Philosophia practica recte definiatur per prudentiam? Aff.

§. II.

Object. (a) *Genus est latius sua specie; Prudentia non est latior Philosophia practica; Ergo neque illa potest de hac predicari.*

Minor probatur; quia eadem est prudentiæ & Philosophiæ practiciæ divisio, sunt itaque habitus æque late patentes: ut enim prudentia est partim *unius*, partim *plurium*; & hæc partim *familie*, partim *civitatis*: ita & Philosophia practica, quæ distinguitur in *moralem*, *politicam* & *Oeconomicam*. Thomas Aquinas hanc eandem inflat tibiam, dum distinguit cum quibusdam aliis prudentiam in *monasticam*, *æconomicam* & *politicam*; *secunda secunda*, Quæst. XLVII. art. 10. Aristoteles itidem, dum dicit: *ὅτι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ*

αὐτὴ μὲν ἔστις, hoc est, est autem civilis
scientia & prudentia idem habitus, Lib.
VI. Eth. c. 8. His autem, ut nihil de Pla-
tone & Stoicis, succlamant D. D. Jacob.
Mart. εὐδαιμ. Diss. I. qu. 5. Hornejus, alii.

Resp. (α) In genere, vocem pruden-
tia, prout adhuc est illimitata, sumi 1. »
vel nimis stricte, pro συνέσει actionum
singularium: καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὐτὸν
εἰδὼς καὶ ἀναλεῖβων, φρόνιμος εἶναι,
h. e. videtur sane is, qui sua, quaeque
ad se pertinent habet cognita, & in eis
versatur, prudens esse, Arist. lib. VI.
Eth. c. 9. Vel 2. nimis late, pro qualibet »
scientia salutari: Principium sapientiae ti-
mor Domini, & scientia sanctorum ἁγίων,
prudentia, seu intelligentia. Prov. IX.
10. Vel denique 3. adequate, pro pru- »
dentia tam civili, Aristoteli πολιτικῇ,
quae in Ethicam, Politicam & Oeconomica-
m abit; quam legislatoria, Philosopho
νομοθετικῇ: τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς
ἀρχιπικτορικὴ φρόνησις, νομοθετικῇ ἡ δὲ
ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα,
πολιτικῇ αὐτὴ δὲ πρακτικῇ, καὶ βουλευτικῇ
h. e. ejus vero quae ad civitatem pertinet,

altera est tanquā princeps & domina prudentia, quæ est legislatoria; altera, quemadmodū singularia considerat, communi nomine civilis appellatur: hæc autem activa & consultativa est. Arist. l. cit. c. 8. (β)

- « In specie & quidem συγχωρητικῶς de acceptione prudentiæ nimis stricta, qua vel intelligentiam notat actionum singularium, vel prudentiam tantum *Ethicam*, seu generalem, ac *Politicam* & *Oeconomicam*, seu specialem. (γ) ἀρνητικῶς de prudentia in significatione tertia & *adequata*, qua νομοθετικὴν connotat.
- « (δ) Ludit objectio vitio ὁμωνυμίας & petitionis principii.

Objet. (β) Prudentia est singularium, *Philosophia vero practica universalium*; secundum illud: Actiones humanæ, quæ diriguntur moraliter, singulares quidem sunt, non tamen in singulari spectantur; sed quasi in idea Ergo *Prudentia non est genus Philosophiæ pract.*

Resp. (α) Prudentiam quidem versari περὶ τὰ καθ' ἕκαστα; sed non tantum: ὅδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθ' ὅλα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γινώσκειν; h. e. neque est prudentia universalium.

tantum, sed debet etiam considerare singularia, Arist. I. VI. Eth. c. 8. Et versa vice. (β) Est fallacia a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

Object. (γ) Si prudentia est virtus intellectualis, sequitur eam non esse genus Philosophiae practicae: quia haec versatur in componendis actionibus moralibus, quae sunt facultatis appetitivae; virtus vero intellectualis, quemadmodum & ipsum ejusdem subjectum in cognoscendis objectis, quae ad intellectum pertinent. Sed prudentia est virtus intellectualis, ε.

Resp. (α) συγχωρητικῶς, prudentiam quidem esse virtutem θεωρητικὴν, ut & ab Aristotele inter illas ponitur lib. VI. Eth. c. 3. ὅτι πέντε εἰσι τὸν ἀρεθμὸν, οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι· ταῦτα δὲ εἰσὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νῦν· ὑπολήψει δὲ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται ἀψεύδεσθαι. hoc est, quia quinque sunt numero, quibus anima verum enunciat ajendo vel negando: illa vero sunt Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens seu intelligentia. Εἰ (β)

α ἀρνητικῶς ad connexionem Majoris ejusque probationem: cum ejusdam virtutis, etiam intellectualis, officium sit, actiones humanas informare. Est ergo prudentia in intellectu subjective & formaliter, in actionibus vero humanis objective & materialiter occupata. (γ) Est & hic fallacia consequentis.

Plura de Prudentia in Ethicis.

QUESTIO III.

An Philosophiæ practicæ cum facultate rationali præter appetitivam quidquam sit commercii?
Aff.

§. III.

Vel ex modo allatis innotescit, *Practicam Philosophiam* intellectum ac voluntatem perficere, cum Prudentia harum potentiarum sit ἀποτέλεσμα. Tamen ob stare videntur sequentia:

Objeçt. (α) Si virtutes morales revelata censerentur debent habitus appetitus sensitivi, utique *Practica Philosophia*, præsertim qua partem Generalem, *Ethicam*, in appetitu sensitivo corrigendo est occupata: at v. p. Ergo & post.

Minor

Minor multis probari soevit; sed pau-
ca hic sufficiunt: Materia & forma vir-
tutum ad eandem animæ partem perti-
nent, cum forma non alibi quam in sua
materia possit recipi; materia vero vir-
tutum sunt affectus, quorum virtutes
sunt, non evulsiones sed moderationes:
ἡ δὲ ἀρετὴ, περὶ πάντη καὶ πρᾶξεις ἐστίν, κτλ.
h. e. virtus autem in perturbationibus &
& actionibus versatur. Arist. lib. II. Eth. c. 5.

Resp. (α) Κατὰ συγχώρησιν, quod
Philosophia practica, qua partem Gene-
ralem aut absolutam sedulo versetur in
moderatione affectuum. (β) Κατ' ἀρνη-
σιν, quod non tantum versetur in com-
pescendis illis, sed simul in informando
intellectu practico & voluntate. Vel ali-
ter: Practica Philosophia occupata est
circa intellectum & voluntatem antese-
denter, directive & immediate, circa af-
fectus vero consequenter, moderative &
mediate. (γ) Materia virtutum mora-
lium in qua, seu subjectum, est & facul-
tas rationalis & appetitiva diverso respec-
tu: illa est subjectum primum & co-
minens; hæc secundarium & vulgare.
Nec enim implicat virtutem inesse dua-
bus

bus potentiis, quamvis realiter distinctis, modo uni insit *πρώτως*, alteri *δευτέρως*; quod exemplo fidei salvificæ, quæ quæ assensum est in voluntate, qua nontiam vero in intellectu, probant Theologi. (d) Est itaque & hic petitio principii.

Obj. (β) Ad eam animæ partē pertinent virtutes morales & vitia, ad quam pertinent supplicia & pœna: at hac ad facultatē sensitivam pertinent; dolor enim ex supplicio consurgens sensuum est: Ego & illa.

Resp. (α) Quod supplicia & pœnæ sunt facultatis sensitivæ immediate & παθητικῶς; facultatis vero rationalis mediate & συμπαθητικῶς. (β) Ludit fallacia a dicto secundum quid. &c.

Pluribus hanc quæstionem in Ethicis, volente DEO, ubi de virtute in genere agendum, videbis discussam.

QUÆSTIO IV.

An satis sibi constet divisio Philosophiæ practicæ in partes Generalem, communem seu absolutam, & in Specialem, propriam seu relativam? Aff.

§. IV.

Obj. (α) Quicunque habitus objectis & sine differunt, illi essentialiter differunt

runt: at habitus Ethicus, Politicus & Oeconomicus objectis & fine differunt. E.

Majoris fides est inconcussa, cum disciplina diversificantur objectis radicaliter, finibus vero per modum ultimæ specificationis. Minor vero probatur ex objectis & finibus singulorum habituum practicum: objectum 1. Ethices denominationis seu quod est homo; informationis seu quod est anima, idque mediatum; immediatum vero voluntas & facultas appetens. Vel, ut B. D. Dithmarsus: Objectum Ethices *adequatum* est totus homo, quatenus *bonis moribus informandus*, *inadequatum* est vel *primum*, idque *principale*, ut intellectus practicus & voluntas; vel *instrumentale*, ut affectus, vel *a primo ortum*, actio moralis. 2. Politices est aut societas civilis, aut Respublica, aut status publicus, aut civitas, aut homo civiliter informandus; quemadmodum quælibet harum sententiarum suos habet Patronos. 3. Oeconomices objectum est sive domus *μελῶν οἰκῶς* sic dicta, sive familia, sive res familiaris. Quæ utique differre invicem videntur omnia. Finis vero 4. Ethices est summum bonum ex actionibus virtutum moralium sæpe frequentatis pro-

gna-

- » gnatum: 5. *Politices* Respublica, vel e-
 » jus administratio: 6. *Oeconomices*, admi-
 » nistratio & cura familiæ. Prout hæc cui-
 vis in operibus Practicis dilucidius semet
 offerunt.

Resp. (a) Peti hic τὸ ἐν ἀρχῇ; cum, ut
 in *Secl. κατασκ.* ostensum est, Philoso-
phia practica in se sit tantum una, cujus
natura vel communior est vel specialior.
 Quod arguit partim unitas objecti, partim
finis: illud, si de adæquato & proximo ser-
mo sit, sunt actiones humane moraliter,
politice seu civiliter, & domesticæ rectifi-
candæ: hic vero, finis, est felicitas pra-
ctica; siue communis & indeterminata,
quæ ex Ethica; siue specialis & determina-
ta, quæ ex Oeconomica & Politica, in re-
latione ad civitatem & familiam provenit.
 Πότῃρον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶναι
 φατέον, ἐνός τε ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων καὶ
 πόλεως, ἢ μὴ τὴν αὐτὴν, λοιπὸν δεῖν εἰπεῖν.
 Φανερόν δὲ ὅτι τῷ παντί οὐδ' ὁμολογήσει-
 αν εἶναι τὴν αὐτὴν; h. e. utrum autem sum-
 mum bonum sit eadem dicenda uniusque
 hominis atq; civitatis, nec ne, reliquum est
 dicere: sed & hoc manifestum: omnes e-
 nim eandem uno ore concesserint. Ratioci-
 na-

natur Arist. lib. VII, Polit. c. 2. Est ergo inter actiones humanas, ut objectum Philosophiæ practicæ, & summum bonum practicum, ut ejusdem finem, quatenus illa in Ethica, Politica & Oeconomica sive considerantur sive expetuntur, differentia tantum rationis ratiocinata & modalis. Neganda itaq; (β) propositio minor cum probatione sua speciosa. Hic etiam (γ) mihi met ipsi Excell. D.D. Calovium, qui & auctoritate & acumine pollet quam maxime, substituo. Ita enim ille: *Quod vero ad terminum cognitionis practicæ, quæ circa objectum istud operationis, puta actiones humanas voluntarias, occupatur; porrigere debet illa sese eo usq; donec scilicet actiones humane fuerint rectificate moraliter universim & speciatim, deniq; in statu etiam definito Oeconomico & Politico. Nam objectum hoc adæquate sisti debet ac representari. Considerantur autem actiones humane tum generaliter & directive, quatenus virtuose & honeste dici debent, tum applicatim & specialiter quatenus debent esse actiones honeste hominum vel civiliter viventium, vel viventium domestice & familiariter.*
Sed

» Sed. & pag. 867. hæc subnectit: Re-
» publica & familia non sunt objectum
» discipline. Non pauci nec infimi com-
» matis dantur Philosophi, qui Rempu-
» blicam Politicam, familiam Oeconomica
» objectum constituunt; sed accuratior con-
» sideratio aliud docet: tum quod Politica
» & Oeconomica non sunt peculiæ disci-
» plinae, sed ad partem solum specialem Phi-
» losophiæ practica pertineant, tum quod
» objectum, circa quod illa doctrina versa-
» tur, seu operationis, quod vocant, obje-
» ctum, proprie sint actiones humane, qua
» illæ diriguntur ad bonum civile & fami-
» liare. Adde quod Respublica & familia
» sint Entia per aggregationem. At aggre-
» gata non sunt objectum discipline, ut mo-
» nere dicit & Dn. Guckium in habitu in-
» telligentia; eo quod obstat divisio entitati-
» va, quæ coacervando multa entia, tollit
» determinatum conceptum. Vide & D. D.
» Calovii de Specificatione Disciplin. p. m.
» 885. Ubi primum dicit: Ethica, Politica
» & Oeconomica non sunt distinctæ disci-
» plinae, sed ejusdem discipline partes. Inde
» vero dicit Keckermannum cursu Philos.
» Disp. XXI. Philosophiam practicam dice-
» re

re esse compagem prudentiarum, i. e. earum disciplinarum, quæ hominis voluntatem & affectum componunt ad studium, & acquisitionem boni moralis sive civilis, & Ethicam, Oeconomicam & Politicam disciplinas statuere diversas, atq; ita plerisque judicare. Verum cum Keckermannus, verba sunt ejusdē Doctoris, agnoscat prudentiam boni moralis sive civilis absolute & separatim spectatam, vel in genere Ethicam, specialiter vero ac magis restricte, Oeconomicam ac Politicam esse, rectius censent alij cum Dn J. Martini Oeconomicam ac Politicam non esse peculiare disciplinas: sed partem propriam solum constituere Philosophiæ practicæ, cujus pars generalis, in Ethica, ceu parte communi, proposita singulis societatibus & hominum gradibus accommodentur, utpote statui Oeconomico & civili. Idem in Methodologiæ p. m. 1155. taxat Keckermannum, quod existimarit Ethicam, Politicam & Oeconomicam esse tres distinctas disciplinas & prudentias, addita hac *Trinomio*: Revera enim una tantum est prudentia & unus specie habitus, partim ob unum objectum, partim ob finem eundem. &c.

Quæ hic de lege æterna, utpote actionum humanarum norma, ἐξόχως tali, ac summo bono practico, cujus gratia omnes actiones virtuosæ suscipiuntur, desiderari videntur; illa ipsa commodius peti possunt ex Ethicis, præsertim capite de virtute morali in genere & de summo bono: ubi & quicquid ad prudentiam, æq; in practica Philosophiæ definitione positam, præter ea quæ adducta sunt, attinet, discussum constabit.

SECTIO III. ἀξιωματική.

- I. Philosophiam, sive theoreticam sive practicam Græcis ingenius præcise & simpliciter alligare, temerarium est.
- II. Norma Philosophiæ practica normans principalissima est lex æterna.
- III. Actiones humanae, non hominis, non Angelicæ, non irrationales, multo minus Divinae, sunt objectum Philosophiæ practicae adequatum.
- IV. Divisio Philosophiæ practicae in Ethicam, Politicam & Oeconomicam, non est in partes specificæ & essentialiter, sed ratione ratiocinata & modaliter differentes.

IN NOMINE JESU!

DISQUISITIONUM
PRACTICARUM

PARS SPECIALIS,
TOTAM PHILOSOPHIAM PRACTI-
CAM, hoc est, *Ethicam, Politicam, &
Oeconomicam* ABSOLVENS.

LIBER I.

DE PARTE PHILOSOPHIÆ
PRACTICÆ ABSOLUTA, *Ethica*, quæ
hominem citra *σχέσιν* ad hunc vel il-
lum statum VIRTUTIS informat: Cu-
jus primum *Natura*, mox *Finis*, inde
subjectum, ceu quædam *πρῶτα ἀποκρίματα*,
strictim; ipsa vero *media* paulo
adcuratius expenduntur.

CAPUT I.

De *Natura & Constitutione*, nec
non *Definitione ETHICES*, quasi *ἐν πρῶ-
τῷ* agens.

SECTIO I. *Κατασκευαστική.*

§. I.

Prima Philosophi verba, quæ X de
Moribus libros ad filium Nicoma-
chum auspicatur, si vel hic prima
fue-

fuerint, haud abs re esse videtur. Sic enim ille: πᾶσι τέχνη καὶ πᾶσι μέθοδος, ὁμοίως δὲ πραξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθὸν πᾶσι ἐφίεσθαι δοκεῖ: διὸ καλῶς ἀπεφθῆναι τὸ τ' ἀγαθόν, ἔπ' ἅντι ἐφίεται; h. e. *omnis ars omnique docendi via atque institutio, itemque actio est consilium, bonum aliquod appetere videtur: idcirco pulcre veteres id esse bonum pronunciarunt, quod omnia, vel omnes appetunt. Non quidem quasi in hisce verbis rationem boni transcendentalis & metaphysici formalem significare voluerit Aristoteles, cum de illo in doctrina morum parum fuerit sollicitus; sed adjunctum modo consequens boni moralis, sive reuera talis sive apparentis; h. e. δύναμιν illam ὁρμητικὴν, seu vim ciendi appetitum, quam tale bonum in se continet. Homo, inquam, cum a lapsu Adamatico per nudam naturalem potentiam non satis par sit omnibus, quæ in vita etiam civili permulta sunt & ardua, officiis suis rite obeundis; nihilominus tamen ab hac parte reliquiis quibusdam imaginis divinæ congenitis, ab illa vero necessitate & indigentia ad perfectionis aucupium invitetur: factum est,*

ut normales quidam conceptus & quasi *ἡγεκλεία λίθου*, non tantum immediate ad societatis sive constitutionem sive conservationem facientia, vel ad felicitatem plurium dirigentia; sed & mediate eandem promoventia, & unius felicitatem spectantia, sint excogitata ac mandata chartis. Hinc enata est illa Practicæ Philosophiæ pars quæ *Communis* seu *Absoluta*, peculiari nomine *Ethica*, appellatur. Ast eum de hacce re in *Parte Gener.* p. 99 & p. 225. seqq. largius actum sit, τὸ περὶ τοῦ περὶ τῆς jam nolumus.

§ II.

Consistit itaque hujus doctrinæ de moribus *Natura* in hoc, ut hominem primum *sibi* & *secundum se* ad felicitatem temporalem consequendam disponat; *dispositione* partim *privativa*, quatenus enormitatem intellectus practici & voluntatis, nec non affectuū æstum tollit & componit; partim etiam *positiva*, qua enormitatibus ita sublatis habitum rectitudinī conformem substituit. Quæ quidem essentia *Ethicæ absolutæ* dici meretur. Inde vero disponit *Ethica* hominem ad felicitatem, non tantum *sibi* & *secundum se*, sed

& in ordine ac relatione ad alios consequendam: quæ essentia ejus *relativa* audit. Non, quasi unius habitus, Ethici, plures sint essentia eum constituentes; sed quod *illa* sit constituens, *hæc* consequens; *illa* essentiam ejus primario determinet, hæc determinatam applicet. Δεῖ ἄρα, εἰ τις μέλλει ἐν τοῖς πολιτικοῖς πρακτικὸς εἶναι, τὸ ἥθος εἶναι σπεύδειν. μὲν οὖν ἄρα, ὡς εἰκε, καὶ ἀρχὴ, ἢ πρὸς τὰ ἥθη πρᾶγματῶν, τῆς πολιτικῆς; h. e. Oportet igitur, si quis futurus est secundum civilis scientiæ præcepta agere, eum moribus probis ac compositis esse. Pars itaque est, ut videtur, & principium Politices, id est, Philosophiæ Practicæ, tractatio de moribus. Arist. lib. I. Magn. moral. c. 1.

§. III.

Quæ de utilitate, præstantia seu prærogativa, & necessitate Ethices desiderari videntur, peti possunt ex Parte Gener. p. 49. seqq, Quin & illa ipsa, quæ de methodo, tam hujus doctrinæ de moribus, qua talibus, quam practicæ Philosophiæ universim dictæ, videntur deesse, partim in capite sequenti, de Fine Ethices, partim ex omnium fere Scriptorum præceptionibus de methodo analytica, ac imprimis Excel-

cellentiss. Dn. Doct. Calovii Methodologia, constabit: vel etiam postulante ita tempore, ex illa, quam loco appendicis, volente DEO! hæ Disquisitiones ipsæ habituræ sunt, Disputatione, methodum Disciplinarum practicarum delineante. Jam igitur ad definitionem Ethices.

§. IV.

ETHICA est prudentia, actiones humanas, secundum legis æternæ ac rectæ rationis normam universe & absolute informandas dirigens, ad felicitatem civilem consequendam.

§. V.

Dicitur Ethica, quod & aliunde notum, *vel* a nomine, τὸ εἶθ' ὅς ἐστι, *mos, consuetudo*: unde varia derivata, in quibus verbum εἶθω, *ex consuetudine facio*; cujus præteritum medium, εἶωθα, *consvivi*; ut εἶωθα τὸ πνεῖν: & Participium εἶωθώς; ut, κατὰ τὸ εἶωθός παύλω, *ut solet Paulus*: sic & verbum aliud, εἶθιζω, unde εἶθισμός &c. *Vel* ab affini, πῆθος,

εἶδος; a quo plur. ἡθικα, ἡθικη; nomen si-
 gnificans primo *sedem consuetudinis & domi-*
cilium, deinde, idque satis frequenter, *in-*
dolem & proprietatem morum; quam si-
 gnificationem utroque in numero apud A-
 ristotelem refert *lib. IV. Ethic. c. 8.* τὸ δὲ
 ἡθικὸν αἱ πρῶται δοκῶσι κινήσεις εἶναι.
 ὥς περ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων
 κινεῖται, ἕτω καὶ τὰ ἡθικα. Utraque harum
 notationum suis nititur rationibus; prior
 quidem ducitur a *medio* siue instrumento,
 ut loquitur D. Dithmarsus, ἀπὸ τῆς ἡθικῆς
 a consuetudine; quia ea mediante *Ethica*,
 bonis moribus hominem informat. ἡ δ' ἡ-
 θικὴ sc. ἀρετὴ, ἐξ ἡθικῆς περιγίνεται κτλ.
Moralis virtus ex consuetudine nascitur.
L. II. Ethic. c. 1. vide illic plura. Posterior
 vero partim ab *effeeto* ducitur: quia
 ἡ ἡθικὴ, τὰ ἡθικα, id est hominum mores
 turbulentos & enormes ad conformita-
 tem, suavitatem & humanitatem reducit:
 partim ab *objecto*, quia circa mores, vel
 actiones morales hæc disciplina versatur.
 Notant etiam ὁμωνυμίαν in voce *Ethices*
 quidam, quasi aliquando veniat *lare &*
generaliter, non secus ac vox *Politices*,
 pro

pro tota Philosophia practica, quam & Aristoteli circa *caput ultimum lib. X. Eth.* adscribunt; aliquando vero *strictè & specialiter*, pro parte philosophiæ practicæ *absoluta* seu *communi*, ut hic. Quod vero ad Aristotelem, tum aliam, adeoque contrariam tueri videtur sententiam *lib. I. Magn. moral.* c. 1. ubi concludit: τὸ δ' ὅλον ἡγεῖται πᾶν ἐκωνυμαῖν δικαίως δοκεῖ αὐμοι ἔχειν ἡ πραγματεία, & κ' ἡ θικήν, ἀλλὰ πολιτικὴν; hoc est, *totum vero*, vel, tota Philosophia practica, de qua loquitur, *jure mihi appellanda videtur non Ethica, sed Politica.*

§. VI.

Genus est *prudentia*; non *scientia*, quemadmodum Antonio Valæo videtur in *Compendio Ethicæ Arist.* p. 13. ubi definit *Ethicam*, quod sit *scientia practica humanarum actionum*, quatenus in illis *honestas locum habere potest*. Nec genus *Ethices* esse potest *ars*, ut Thom. Sagittarius *Exercit. Eth. l. I. exerc. 1. qv. 1.* Velstenius *Disput. Eth. I. qv. 8.* volunt; quibus contra D. Doct. Jacobum Mart. *Endemonol. Disp. I. qv. 6.* non tam amore veritatis, quam odio personæ colludit Ven-

delinus *Philosoph. moral. l. I. c. 1. p. m. 41.*
 Hac in parte minus, ac deceret, curiosus est Heiderus: *Vocetur, inquit, Ars Doctrina, Disciplina, Facultas, Scientia, Sapientia, Prudentia, Philosophia, & Philosophia pars, nihil refert, dummodo satis fiat rerum veritati & morum honestati.* *Philosoph. moralis Syst. p. 18.*

§. VII.

Differentia petita est, partim ab *objecto*, quod sunt *actiones humanae*; partim a *forma directionis, lege aeterna & recta ratione*; partim a *modo dirigendi, qui innuitur verbis, universe & absolute*; partim a *sine*, qui *felicitatis civilis* nomine venit. Hic vero sciendum, quod *finis Ethices ultimus*, isque *absolute* talis, nempe gloria dei, ut in omnibus aliis primario debet intendi, ita & in studio Ethico praesupponitur: *finis ultimus secundum quid* talis, qui & externus appellatur, est felicitas civilis: At *finis intermedius, quem & insernum* dicunt, est actio virtuosa, seu legi aeternae conformis.

§. VIII.

Solent etiam *Ethicam* dividere, quidam in tres partes, quarum primam esse dicunt

cunt de *summo bono*, secundam de *objecto*, tertiam de mediis, *virtutibus*; alii vero in duas tantum, *ευδαιμονολογίαν* & *ἀρετολογίαν*. Quas divisiones, quamvis suo in loco relinqvamus, non tamen est quod, sin alias *ἀκρίβειαν* adhibuerimus, hic sequi sustineamus; cum *finis* & *subiectum*, censente etiam Dr. D. Calovio, sint *ἐκ τῶν προγνωσκομένων*, nec satis exacte cognosci possint, nisi cognitio *mediorum*, quæ habitum Ethicum absolvent, antecesserit. Vide *Section: ἀνασκ.*

SECTIO II. *Ἀνασκευαστική.*

QUÆSTIO I.

An Ethica Aristotelis aliorumque gentilium, sine scandalo & cum fructu, in Academiis Christianorum proponi possit? Aff.

§. I.

Novimus equidem quæstionem hanc ab omnibus fere Morum Magistris tam esse frequentatam, ut videamur hic *αὐτὰ δι' αὐτῶν* afferre, quasi Jovis Corinthus, qui pueris easdem narrarat nugas; de quo Pindarus in *Nemeis hymno VII.* Aristoph.

in rebus, alii. Cum tamen illi sua tantum egerint, nobisque reliquerint nostra, idcirco citra omnem offensionem, hanc rem si præsertim cum quodam fiat additamento & fœnore, explanamus.

Object. (α) Si præcepta morum melius e Scriptura S. petuntur, ac e scriptis Aristotelicis & gentiliū; sequitur Ethicam Aristotelis &c. sine scandalo & cum fructu in Scholis Christianorum non posse propont; at verum prius, E. & post.

Prob. Maj. Quia lex Domini תּוֹרַת פֶּרְפֶּטָה, Plal. XIX. v. 8. Vid. 2. Tim. III. 17. E contra vero libri Aristotelis aliorumve gentiliū non tantum imperfecti sunt, sed & multijuga superstitione ac idololatria permixti: verbi gratia; parū sanam fovere de summobono & tñentiā videtur Aristoteles, dum eo majus, nec in hac, nec in alia vita agnoscit: τέλειον δὴ πὶ φαίνεται ἡ αὐταρξείῃ ἢ εὐδαιμονία (πάντων) τῶν πραγμάτων ἕως τέλους; h. e. perfectum namque quiddam esse videtur & semet ipso contentum, beatitudo, civilis, cum rerum omnium, que in actione posita sunt, sit extremum. lib. I. Ethic. c. 5. Ut nihil de πολυτελείᾳ aliisque cum Aristotelis tum aliorum vanitatibus, Resp.

Resp. (α) Hanc objectionem parte te-
 nus esse tactam in *Parte Generali* c. 2.
 (β) συγχωρητικῶς, quod Sacra Script.
 sit perfectissima in genere dogmatum ad
 salutem æternam dirigentium; quin &
 perfectissima in genere dogmatum ad vi-
 tam civilem rite instituendam facientium.
 Ubi tamen, puta de δόγμασι morum, »
 distingvendum est inter τὸ *materiale*, »
 dogmatum, & inter eorum *formale*: illud »
 κατὰ τὸ ῥητὸν passim in Scriptura, partim »
 γνωμολογικῶς, partim παραδειγματικῶς »
 &c. continetur; hoc vero κατὰ Διδόξαν: »
 illud expressum a spiritu Sancto, hoc ab »
 hominibus exprimendum. Ita exquisitas
 definitiones & divisiones spontanei, invi-
 ti, violenti, παραινέσεως &c. in Scriptu-
 ra non habemus: nec genera amicitia-
 rum, varias rationes τῆς χρηματιστικῆς,
 plures Rerump. formas, ortus & occa-
 sus; quæ tam exacte non docuit Spiritus
 Sanctus in Sacris, non quia non potuit,
 ut loquitur Heiderus, sed quia, cum ne-
 cessum haud esset, non voluit. In Sacris
 docendi ratio est fere Gnomologica, dicit i-
 dem, Heiderus, apud Philosophos apod-
 εictica

Etica; in illis methodus historica, quam ita vocant Theologi, cum docentes, prout ferret occasio, jam hujus, mox alterius virtutis praecepta inculcarent: in his vero Scholastica, qua ordine certo a notioribus ad obscuriora, a generalibus ad specialia, a superioribus ad inferiora descendens, rerum intelligentia & memoria, quibus eruditio literaria constat, attemperata. Sysem. Phil. moral. p. 28.

- » Ita Decalogus habet perfectam morum
 » doctrinam qua *Ἰέον*, nihilominus tamen
 » indiget *ἐκ Ἰεσως*, ad quam alia Scripturae loca plurimum conferunt, sed interim & Philosophia nonnihil conducit. (γ)
ἀπρηκτώ; nulla est consequentia: *Libri Aristotelis & aliorum sunt imperfecti, Ergo non tolerandi.* Quia prorsus & absolute imperfecti non sunt, sed secundum quid; ergo de illis perficiendis laborandum. Magna cognitionis nostrae, si cum Prophetica & Apostolica cognitione contendatur, pars, vix aliud est quam imperfectio, nemo tamen eam quamvis levissimam, expetendam negaverit.
 (δ) Quatenus superstitiosa sit Aristotelis de summo bono sententia, caput sequens

quens aperiet: πολυθείας vero aperta vestigia in Aristotele fere constant nulla; quin potius unam causam primam & unum Ens summum e rebus creatis earumque conservatione colligit esse, libro de Mando & alibi. Non tamen omni superstitione & errore vacare scripta Aristotelis Ethica dicimus; sed quæ corrigenda sunt a Christianis. (ε) Est elenchus a dicto secundum quid &c.

Object. (β) Si virtutes gentilium sunt peccata, sequitur nulla de iis præcepta in Academicis Christianorum debere doceri; quia liberi Christianorum ad peccata non sunt concitandi: ac verum prius: quia non sunt ἐκ πίστεως; & πῶ οὐκ ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστίν, Rom. XIV. 23. E. & post.

Resp. (α) Ad assumptum ἀρετητικῶς, dicendo quod morales gentilium virtutes, qua virtutes, non sint peccata; vel, quod illorum actiones virtuosæ non sint peccata per se & formaliter, quamvis talia sint & dici possint per accidens & materialiter: non sunt peccata ratione suæ essentiae, quamvis ratione inexistentiae: non ratione suæ naturæ & in abstracto

7 *fracto*, quamvis ratione *subjecti* & in con-
 7 *creto*. Consideratur ergo omnis actio vel
 7 *intrinsece*, ratione sua quidditatis & es-
 7 *sentialiter*, per quam est; vel *extrinsece*,
 7 *ratione sui subjecti*, in quo est; priori mo-
 do virtutes gentilium non erant peccata,
 licet posteriori dici debeant. Ratio in
 promptu est, quia causa illarum erat bo-
 na; partim lex $\epsilon\mu\phi\iota\lambda\omicron$, *inscripta cordi-*
bus, partim recta ratio: imo causa univer-
 salis Deus. Ergo, cujuscunque actionis
 causa Deus est, & quæcunque legi divinæ,
 etiam inscriptæ, ac rectæ rationi est con-
 sona, illa peccatum non est; ἀμαρτία γὰρ
 οὐκ ἐστὶν ἀνομία, 1. Joh. III. 4. At actionum
 virtuosarum gentilium &c. E. Videri pot-
 est Beatiss. D. Meisneri *Phil. Sobr. Pars*
sec. Sect. II. qv. 3. ubi ad instantiam ex
 Ebr. XI. 6. $\chi\omega\rho\iota\varsigma\ \delta\epsilon\ \mu\acute{\iota}\sigma\tau\omega\varsigma\ \alpha\delta\upsilon\lambda\alpha\tau\omicron\nu\ \epsilon\upsilon\alpha-$
 $\rho\epsilon\sigma\eta\sigma\iota$, subintellige, τῷ θεῷ μισῶσαι γὰρ
 θεὸν τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ: respondet
 distinguendo inter *ἐναρέτησιν*, si ita licet,
 vel complacentiam *generalem*, qua infi-
 delium etiam virtutes, rectæ rationi con-
 formes, Deo placent; & *specialem*, seu
gratiosam, quæ ad fidelium actiones tan-
 tum extenditur. (β) Dictum illud Rom.

XIV. 23. non tam est 1. de rebus *necessariis* & *physicis*; nec 2. de *actionibus* hominis *naturalibus*; quam 3. de *moralibus*, inprimis vero 4. de *religiosis* capiendum. De *moralibus*, inquam, non ratione *essentie* & *nature abstracte* actionis, sed *inexistentie* & *nature concrete*, vel ratione *subjecti*. (γ) Petit ergo objectio *πὲν ἀρχῆς* & eodem quo præcedens, laborat vitio.

§. II.

Quæ sunt objectiones aliæ, utpote ex Col. II. 8. de viranda Philosophiæ deceptione; ex Rom. I. 22. & 1. Cor. I. 19. 20. de sapientibus mundi; ex Rom. VIII. 7. de sapientia carnis; ex Gal. V. 17. de operibus carnis &c. Facilis ad illas erit responsio, si ad *primam* distinxeris inter *usum* // Philosophiæ & *abusum*: ad *secundam* in- // ter *abstractum* & *concretum*, seu Philo- // sophiam & Philosophum: ad *tertiam* in- // ter carnem *ἰδιώως*, *συναδοχικῶς* & *μετα- // Φορικῶς* acceptam; quarum postrema acceptio legitimam oppositionem parit cum Spiritu; non duæ priores: ad *quartam*, si dixeris virtutes gentilium non esse referendas ad opera carnis, nisi ignoretur elenchus, vel committatur elenchus

Op-

Oppositorum. Videri tamen possunt de hisce B. Dn. D. Meissn. *Phil. sobr. Questio generalis de usu Philos. in Theol.* Heiderus, Vendelinus & innumeri alii.

QUEST. II.

An Ethica sit Practicæ Philosophiæ pars theoretica? *Neg.*

§. III.

Object. (α) Si Ethica prima Philosophiæ practicæ principia, finem, subiectum & media, hoc est, summum bonum, actiones morales, & virtutes continet, quæ in Politicis & Oeconomicis accommodantur magis ad usum: sequitur eam esse disciplinam theoreticam: at verum prout, E. & post.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, Ethicam quidem suo modo prima Philosophiæ practicæ principia continere. (β) κατ' ἀρνήσιν, dicendo consequentiam illam esse nullam: quamvis enim communia principia non tantum Politicæ & Oeconomices, sed & Jurisprudentiæ complectatur Ethica, inde tamen non sequitur eam esse, vel esse posse practicam; cum & in Ethicis omnia illa de virtutibus præ-

præcepta, non in θεωρία, sed in πράξι
 per se & sua natura terminantur. ἄδὲ δὴ
 πρὸς ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχειν καὶ
 χρῆσθαι πειρατέον, ἢ εἰ πῶς ἄλλως ἀγαθοὶ
 γινόμεθα· εἰ μὲν ἔν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτῶν
 καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι ἡπικεῖς, Πολλὰς αὖ
 μισθὰς καὶ μεγάλας δικαίως ἔφερον, καὶ αὖ
 πὺν Θέογνιν. hoc est, neque enim virtutem
 cognoscere satis est, sed eam habere, & uti
 ea conandum, aut si qua alia ratione boni
 evadimus. Si namque verba per se satis
 essent ad faciendum bonos, Et multum &
 magnum jure ferant pretium, secundum
 Theognidem. Arist. lib. X. Eth. cap. 10.
 (d) Est fallacia consequentis.

Obj. (β) Si Ethica proponit præcepta
 magis communia, ac Politica & Oecono-
 mica, sequitur illam in relatione ad has
 esse theoreticam; at verū prius, E. & post.

Resp. (α) per concessionem, Ethicam ha-
 bere præcepta communiora (γ) per nega-
 tionem, inde neque sequi eam esse theore-
 ticam, loquendo de fine ultimo: impossi-
 bile enim est eandem disciplinam ultima-
 to subsistere in cognitione, & simul tende-
 re ad operationem. Hoc interim certum

est, inquit Dn. D. Calovius, quod in practico habitu etiam quandoq; *ἡγεμονικὴ* proponatur, qvalis in Theologia Deus, &c. at, ut omnis cognitio *ultimo* ad operationem terminetur. (α) Est iterum fallacia Conseqv.

§. IV.

Quam a simili petunt objectionem, nempe medicinam esse vel practicam vel theoreticam, ita & Philosophiam practicam, quæ est veluti medicina animæ, ut Epictet. apud Arrianum lib. III. c. 23. Stobæus Eclog. Eth. c. 2. Plutarch. de instit. puer. n. 7. aliiqve; cujus pars theoretica sit Ethica, Politica vero & Oeconomica Practicæ. Jam in Parte Gener. Cap. I p. 29. ad eam responsum est; quibus hæc Pererii verba concinunt: *Quidquid est in medicina cognitionis scientificæ, id totum est Physicum: executio autem illius cognitionis & applicatio ad opus, ea demum est, quæ constituit habitum quendam medicine, diversum a Physica*, lib. II. de Philos. natur. c. 4. Hinc jam patet, quid de Valæi definitione Ethices statuendum sit: præterquam enim quod est *ἀντικείμενον ἐν πρᾶγματι*, siue oppositum
in

in appposito, dum Ethicam dicit esse *scientiam practicam*, refellitur etiam descriptio illa *ὑποβολιμαία* per specificam habituum principalium differentiam, quam tradit Gnostologia; adeo ut *scientia* & habitus practicus puta Ethica, quæ ad classem *prudentiæ* pertinet, sint habitus ἀντιδιηρημένως oppositi. Qua de causa taxat Socratem Aristoteles lib. I. *magn. moral.* c. 1. nempe, ὅτι τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας ἰστίαι, quod virtutes scientias fecerit.

QVÆST. III.

An Ethica per artem definiri possit?
Neg.

S. V.

Obj. (α) Cui convenit definitio, eidem & definitum convenire oportet, propter adæquationem illius cum hoc; Ethica conperit definitio artis, E. & definitum, ars; atque sic Ethica per artem definiri potest.

Minor duplici artis definitione probatur: 1. quidem Aristotelica, quæ audit ἐξ ἑστῆς ποιητικῆς μετὰ λόγου ἀληθείας: 2. Luciani, Dialect. lib. I. pag. 41. ut est *Comprehensio preceptorum homogeneorum*

catolicorum, ad finem in vita utilem.

De illa constat, quia Ethica est habitus mentis, faciendi opus morale: de hac vero, quia est comprehensio præceptorum &c. Deinde, Ethica est pars Philosophiæ; Philosophia autem est comprehensio artium liberalium. Præterea, conveniunt in fine; quia utriusque finis est opus: *artis* quidem, lippis etiam & confessoribus fatentibus: Ethices autem; quia morum conformatio, & quasi fabrica, ibi intenditur.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, 'de voce artis *παχυλῶς* & in sensu *Philologico* sumpta, quæ *ars natura* contradistinguitur; id est, quatenus id arti adscribitur, quod limatius fit, ac solius naturæ auspiciis; ita concedi potest de voce artis ex mente Luciani æstimata. (β) κατ' ἄρνησιν de termino artis *ἁπλῶς* & in sensu *Philosophico* usurpato. Distincti namque sunt habitus, *Prudentia* & *ars*. τῆς δὲ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ὅτι πὶ δὲ ποιητὸν καὶ πρακτὸν. ἔπρην δ' ὅτι, πίνεις καὶ πράξις. Et mox: ὥστε καὶ ἡ κατὰ λόγον ἐξίς πρακτικὴν, ἔπρην ὅτι τῆς μετὰ λόγον ποιητικῆς

τῆς ἐξέως, καὶ οὐκ ἐν τῇ περὶ ἑαυτὴν; h. c.
 contingens enim, puta Entis, aliud est,
 quod sub effectiōnem cadit, aliud quod
 sub actionem: aliud namque est effectio,
 aliud actio. Ita & habitus activus, pru-
 dentia, differt ab habitu cum ratione
 effectivo, arte; neuterque ab altero con-
 tinetur. Arist. 1. Eth. VI. c. 4 Et in fine
 ejusdem capituli: ἐπὶ δὲ ποιήσεως καὶ περ-
 ζέως, ἔργον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως,
 ἀλλ' ἢ περζέως εἶναι; h. c. quoniam au-
 tem effectio & actio inter se differunt, ne-
 cesso est artem effectiōnis esse, non actionis.
 Ad dilucidationem quæstionis, convenien-
 tiam & modos differendi inter artem
 & Prudentiam adponimus: conveniunt
 1. *objectis*, in hoc quod utraque illarum
 versatur circa τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως εἶναι.
 2. *Conceptu quodam generali*, quod ut-
 traque indifferens est ad actionem imma-
 nentem & transeuntem; loquendo de
 arte, quatenus ampliatur extra subje-
 ctam materiam, cui forma artificialis
 organis corporeis est introducenda. Dif-
 ferunt autem 1. *subjectis*, seu materia in
 qua: subjectum enim prudentiæ quo &
 immediatum, est intellectus practicus &
 S; volun-

voluntas: artis vero tantum intellectus, isque poëticus. 2. *Objectis*: quia *prudencia*, quæ hujus est considerationis, objectum sunt actiones humanæ, quatenus honestati & legi æternæ conformandæ; *artis* vero sunt actiones, quatenus ideæ menti artificis impressæ adæquandæ. 3. *Finibus*: qui *prudencia* est bonum honestum; *artis* bonum utile & jucundum. 4. *Effectis*: *prudencia* intellectum, voluntatem & affectus corrigit ac informat; *ars* intellectum tantum & facultatem locomotivam perficit &c. Concludimusigitur; ubicunque τὸ καλόν, sive honesti ratio *primario* habetur, ibi adest *prudencia*. Et, ubicunque utilitas & jucunditas intenduntur *primario*, licet conjunctam habeant honestatem, ibi *ars*. Applicatio talis est: In Philosophia practica, *primario* habetur ratio τὸ καλόν, *secundario* vero jucunditatis & utilitatis; Ergo est *prudencia*, & non *ars*. Censura Thomæ Aquinatis super hac quæstione hæc est: Cum *prudencia recta agibilibium ab homine existens ratio, rectum hominis appetitum exigat, ars vero sit ratio factibilibium, non præsupponens appeti-*

petitum rectum; oportet ipsam ab arte distinctam esse. 1. 2. qv. LVII. art. 4. vide illic plura. Videat etiam Vendelinus, quam iniquam de B. D. Jacobo Martini fert sententiam, & *albo reti aliena oppugnat bona*, ut ait Plautus in *Persa*, dum, quod *hic* prudentiam non artem genus Philosophiæ moralis esse dixerit, audacter cavillatur *lib. I. Phil. moral. c. 1. p. m. 42. 43.* Imo videat, ne artem omnibus quinque habitibus adæquet, eamq; unam pro omnibus usurpet; nec enim termini disciplinarum temere immutandi sunt. (γ) Negata itaque minore cum suis rationibus, comparet in argumento partim fallacia *ὁμωνυμίας*, partim petitionis principii: præsertim cum definitio *artis* a Luciano cusa merito sit suspecta. Certe valde præposterum est, artes & scientias definire per ordinem ad librum & farraginem præceptorum in libro contentorum: nam cum artes & scientiæ sint habitus intellectivi, ad mentem potiorem habent ordinem, quam ad librum. Zabarel. l. I. de. nat. log. c. 8. Nec denique (δ) morum conformatio, opus, nisi per *ἀντιφίλοσοφίαν* & nimis improprie, dici potest.

Vide B. Nobiliss. Dn. D. Gyllenstolpes
Colleg. Ethic. p. 14. seqq.

QUÆSTIO IV:

An Ethica sit pars Jurisprudentiæ?

Neg. D.

§. VI.

Vulgata illa *Σημείωσις*, *An Ethica sit Theologo & JuruConsulento necessaria?* Item: *An Ethica sit habitus a Theologia distinctus?* prout trivialia, & ab omnibus fere practicarum rerum scriptoribus enodata, hic intermittimus; præsertim cum prioris quæstionis veritas ex antecedente hujus Sectionis Quæst. I. nec non *Part. Gener. cap. II.* jam innotuerit. Quod vero ad posteriorem; constat Theologiam ab Ethica esse distinctam, quia 1. *Objectum* Theologiæ est *homo*, prout ad vitam æternam perducendus; Ethicæ vero *homo*, qua actiones morales informandus. Et habitus, ut notum, objectis radicaliter seu fundamentaliter distinguuntur. 2. *Principium* Theologiæ est *supernaturale & Dei*, *revelatio divina*; Ethicæ naturale & *ἀνθρώπινον*, (ratione subjecti) *principia practica & recta ratio*

ratio. 3. *Finis* Ethices est *εὐδαιμονία*, *beatitudo civilis*; Theologiæ vero *ζωὴ αἰώνια*, *beatitudo spiritualis*. Joh. XVII. 3. Distingvuntur & finibus disciplinæ formaliter five ratione complementi, ut ait Perer. *l. I. de Phil. c. 3.* 4. *Subiectum* Ethices quod, est vir bonus & honestus; Theologiæ autem homo pius & religiosus. Et qui sunt plures differendi inter hosce habitus modi. Nec est quod quisquam obvertat, *Ethicam non modo virtutes morales, quas prudentia complectitur, tradere, verum etiam pietatem, quæ virtus est Theologica*: cum Ethica, quamvis agat de Pietate, præscindat a revelatione, quæ fundamentum est pietatis Theologiæ, & eatenus tantum illam virtutem commendat, qua principia & recta ratio dicuntur. Unde consequitur *Pietatem Ethicam* indifferenter se habere ad gentilem & Christianum; *Theologicam* vero determinate ad Christianum tantum: *illam* ad salutem animæ nequaquam sufficere, *hanc*, si complexim sumatur pro *fide, spe, caritate*, sufficere, ratione *ληψίως*. Pietas ergo, quatenus adhuc illimitata, continet in se

tò *materiale* ; qua vero restringitur ad Theologicam & Ethicam jam tò *formale* conparet: in *objecti* autem *materiali* non repugnat diversas disciplinas convenire. Jam itaque examinandæ sunt rationes partis adversæ.

Obj. (α) Si Philosophia moralis vel Ethica, est idem habitus ac prudentia, sequitur Jurisprudentiam esse partem quandam illius, cum & prudentia Juris sit prudentia. At verum prius, teste B. D. D. Jacobo Mart. de Eudæm. Disp. l. qv. 5. Hornejo l. l. Eth. c. 2. Arist. l. V. Eth. c. 8. &c. Rationes vide illic. Ergo & poster.

*Resp. (α) συγχωρητικῶς, Ethicam & prudentiam esse unum eundemque habitum, si vox prudentiæ ad formale Ethicum restringatur; adeo ut frustra præfixerit *thema* B. Dn. D. Jacobo Martini Vendelinus l. l. *Phil. moral. c. 1. ὅτι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἔστι. Arist. loco modo cit. Vide supra, Part. General. p. 245. barum Disquisit. (β) ἀρνητικῶς, de voce prudentiæ, quatenus vel late sumitur, vel adhuc est sui juris, & illimitata. (γ) Est fallacia ἀμφοβολίας.**

Obj.

Obj. (β) Si ἡ νομοθετικὴ pertinet ad Ethicam, utique & Jurisprudencia pars est Ethices; quia Jurisprudencia est νομοθετική: at verum prius, sentiente sic Aristotele l. X. Ethic. c. ult. οἱ δὲ νόμοι τῶν πολιτικῶν ἔργοις εἰκάζονται, h. e. leges enim opera civilia videntur esse. Vide illic dicta ad materiam hanc substratam magis etiam accommodata. Ergo & postea.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, νομοθετικὴν pertinere ad Ethicam, quoad principia communiora; scilicet quatenus JurisConsulto necessaria est cognitio prudentia, summi boni, actionum humanarum, earumque specierum; cognitio virtutum ac imprimis iustitiae & juris &c. quæ singula tantum in Ethicis quoad actum signatum proponuntur. (β) κατ' ἀρνήσιν, νομοθετικὴν non pertinere ad Ethicam, quoad principia specialiora; quippe quæ Jurisprudentiæ sunt ὀικία & domestica. De modo priori locutus est Aristoteles, non de posteriori. Utrum vero νομοθετικὴ, legislatoria differat a νομοκρατικῇ, Jurisprudencia strictè sic dicta, ut Regia & architectonica ab administra-

nistra, quemadmodum contendit Pieccolom. grad. V. c. 9. cum Volemario Scribonio, hic non multis discutimus, cum hac de re solide, ut semper solet, inter alios egerit etiam Excell. Dn. D. Calov. in tractatu de *specificat. disciplin.* (γ) Est elenchus a dicto secundum quid &c.

Obj. (γ) Disciplina subalternans est pars subalternata, sed Jurisprudentia est subalternata, Ethica & tota Philosophia practica subalternans: Ergo illa est hujus pars.

Major patet ex Averrhois & Zabarella decretis, qui dicunt disciplinas & scientias subalternas nec re considerata seu objecto, nec modo considerandi differre; sed tantum sensibilem qualitatem a subalternata addi subalternanti; quæ tamen non modum considerandi, sed rem tantum consideratam accidentaliter afficiat. &c. Quod a nemine huc usque intellectum ait Zabarella l. I. de trib. *præcogn.* c. 12. 13. 14. Minor vero constat testimonio cum aliorum tum Dn. D. Calov. nec non rationibus, quas Responsio suppeditat.

Resp. (α) In genere terminum subalternationis esse ὑποτάξις, & sumi i. nimis stricte, prout cum usurpavit Zabarella

rella. 2. *Adequate* & *proprie*; & sic *ad* ^{Requisita}
perficiendam subalternationem tria re- ^{subalter-}
quiri docent: (a) ut *subjectum* unius sci- ^{nationis}
entiae contineatur sub *subjecto* alterius.
 (b) Ut *subjecta* sint *diversa* inter se, non
essentialiter, sed *accidentaliter*; quando
 nempe *subjectum* *disciplinae* *superioris* ab
inferiore contrahitur per *differentiam* ac-
cidentalē, ut *linea geometrica* in opti-
ca per *visibile*. (c) Ut *principia* unius sup-
 ponantur in *disciplina* alia. Ita & vox *sub-*
ordinationis accipitur aliquando vel *ne-*
gative, pro *carentia* *contrarietatis* inter
habitus; sic *suavis* quædam est *harmonia* &
affinitas inter omnes *scientias*: vel *positi-*
ve, idq; vel *late*, non tantum pro *carentia*
contrarietatis, sed & *reali* *usu* ac *mini-*
sterio unius ad aliam; ita *Philosophia* sub-
ordinatur *Theologiae*: vel *strictè*, quate-
 nus æquipollet *subalternationi*; ita pro-
 miscue his utitur terminis Excell. Dn. D.
 Calovius in tractatu de *specificat discipl.*
 (β) In specie, & quidem συγχωρητικῶς,
 de parte παχυλῶς sumpta. (γ) ἀρνητικῶς,
 capiendo vocem partis ἀκριβῶς, pro par-
 te primaria. Videmus enim plures Juris-
 peritos, qui *Ethicam* ne vel a limine salu-
 tarunt

tarunt, tamen legum esse interpretes & juris æquique diribitores. De illis vero tenendum, quod, licet Ethica præcepta nunquam didicerint κατὰ γράμμα; nihilominus tñ, quodammodo cognoscāt τὸ πρᾶγμα, dictitantibus principiis practicis & illustrante rem experientia. Quod vero (d) ad subalternationem inter Jurisprudentiam & Philosophiam practicam, tum hæc sunt verba Dn. D. Calovii, *Horist. c. 8. Ultimo de comparat. Discipl.* Quauquam vero nonnulli subalternationem propriè dictam negent inter hæc disciplinas, puta Jurisprudentiam & Philosophiam practicam, Medicinam & Phycam, nihil tamen videtur desiderari e requisitis subalternationis, quin hic deprebendantur. Nam continetur inprimis subiectum Jurisprudentiæ, sub Philosophiæ practicæ subiecto & additur subiecto resumpto differentia accidentalis, cum actionibus humanis etiam moraliter directis accadat, ut sine legibus consona & conformes. Requirunt quidem nonnulli, ut differentia ejusmodi sit sensibilis, utpote Zabarella (loco ante citato) *Reckerm. in Syst. Log. c. 11.* Sed hoc per accidens est subalternata disciplina, sive

sive versetur in re sensili, sive non; cum ratio subalternationis adequate consistat in maxima unius discipline ab alia dependentia. &c. Ita in pagina sequenti, ubi agit de ordine excellentiæ inter disciplinas, appellat Philosophiam practicam & Physicam disciplinas *subalternantes*, Jurisprudentiam & Medicinam *subalternatas*. Vide ipsum. Interim tamen certum est, accuratorem videri *subalternationem* in disciplinis Mathematicis, ac in modo nominatis.

§ VII.

Quæstiones hujus argumenti alias non admittit spatium; nec sane videtur esse necesse, eas adponere, quæ passim occurrunt apud alios. Vide ergo Quæstionem, *An Theologica quæstiones ex Principiis Ethicis sint examinendæ?* apud D. Dithmars. *System. Eth.* p. m. 15. & in *Parte General.* harum *Disquisit.* c. II. p. 65.

An Ethica homini virtutibus imbuto, an vero imbuendo tantum utilis? Vid. D. Dithmarsii *System. Eth.* l. cit.

An Ethica ante Politicam & Oeconomicam discenda? Vid. Liebenth. *Colleg. Eth.* p. 7.

Utrum

Utrum Ethica admittat abstractionem?
 Vid. Partem Gener. harum *Disquisit.* c. II.
 p. 57. & 76.

An libri ad Nicomachum ab Aristotele conscripti? Vid. Liebenth. Coll. Eth. p. 15. Heiderum, alios

Utrum juvenis idoneus Ethices auditor? Vid. Liebenth. p. 22.

SECTIO III. Ἠθικῶν

- I. *Ethica est disciplina utilissima, utile non tantum absolute sed & relativa.*
- II. *Ethica definitur adaequate, non per artem, sed per prudentiam.*
- III. *Virtutes Ethicae & Theologicae differunt.*
- IV. *Jurū Consultus Ethica carere nequit, nisi cum damno careat.*
- V. *Ethica Aristotelis a Christiano legi potest insigni cum utilitate. Quia*
- VI. *Et ipsae virtutes Ethnicorum, quae virtutes, non possunt Deo non placere.*
- VII. *Theoria non constituit Ethicum, nisi accedat praxis.*

CAP.

CAP. II,

De Fine Ethices, hoc est, Summo
bono morali agens.

SECTIO I. Κατασκευαστική.

§. I.

Quod de rebus in vita humana ceteris usurpari potest carmen Pindari in *Olympiorum* VIII. *πρῶτον δ' ἐν ἀνθρώποις ἴσον ἔσονται ἔδην*: id est, inter homines nihil erit aequè jucundum; id & de methodo practicarum disciplinarum, adeoque Ethices non immerito quis usurpaverit: Quamvis enim *analyticam* tantum elegerit potior Philosophorum pars, eam tamen in tantum admittit *Piccolomineus Introd. ad X. grad. Phil. moral. c. 12. seqq.* nec non in *Comite Politico*, in quantum & *synthetica* tradi possit, quemadmodum etiam scientias utramq;, velut utrobique concurrentem contendit admittere. Tamen cum intellectus noster cum amet discendi ordinem, qui est facilior, cupiatque a notioribus ad ignotiora penetrare; necessum est, ut & in

T

pra-

practicis a *sine fiat* initium, qui notior est mediis, *notitia*, licet non (quoad omnia) *distincta*, *confusa* tamen, quæ sufficit ad ciendum appetitum de cura mediorum. Huc facit & illud, quod finis in practi-
cis habet rationem principii, & provo-
cat agentem ad agendum; præterquam
quod finis est prior mediis intentione, li-
cet in executione ultimus. Μὴ λανθάνε-
τω δ' ἡμᾶς ὅτι Διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν
ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ὅτι τὰς ἀρχὰς. Εὖ
γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τῆς καὶ ἐζητεί, πό-
τερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ὅτι τὰς ἀρχὰς ἐ-
στιν ἡ ὁδός. - - Ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν
γνωρίμων ταῦτα δεδιτῶς· τὸ μὲν γὰρ ἡ-
μῖν, τὰ δὲ ἀπλῶς· ἴσως ἔν ἡμῖν γε ἀρ-
κτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. h. e. non
debemus ignorare hoc, interesse intere-
as vias, quæ a principiis proficiuntur, &
eas, quæ ad principia ferunt. Recte enim
etiam Plato de hoc dubitabat & quarebat
utrum via a principiis ad fines, an a fi-
nibus ad principia duceret? Initium e-
nim ab iis rebus, quæ notæ sunt, sumen-
dum est. Hæ autem dicuntur duobus mo-
dis; aliæ enim nobis notæ, aliæ per se
& absolute notæ sunt. Fortasse igitur
nobis

nobis initium ab iis rebus sumendum est, quæ sunt nobis notæ: ut finis in practicis Arist. l. I. Eth. c. 2. Plura in Sect. ἀνασκευαῶ.

§. II.

Dari autem talem aliquem in Ethicis finem, multis argumentis probari posset; quorum tamen paucissima hic sufficiunt. 1. Deus, utpote *Causa Universalis*, est omnis boni auctor, Jac. I. 17. adeo, ut nihil in genere bonorum debeat, aut sane possit excludi: Ergo & summi boni moralis. 2. Intellectus practicus & voluntas, utpote *causa* boni moralis *particularis* & remota, quamvis labem contraxerint in lapsu primævo non satis deplorandam, adhuc tamen habilia sunt quodammodo principia, quæ & honestum a turpi, bonum a malo discernere, & ita discreta sive fugere queant sive appetere. Vide Part. Gener. cap. III. seqq. Posito enim objecto potentiæ adæquato, ponitur actio. Ἐνεκα γὰρ τινὸς ἀεὶ πράττει, ὅτι οὐκ ἔχων. τῷ γὰρ ὅτι πέραν τὸ γὰρ πέραν τέλει ὅτι. h. e. alicujus enim causa agit, quicumque intellectum habet. Hoc namque terminus est; finis vero

ipse terminus. Arist. l. II. *Metaph.* c. 2.
 3. Virtutes, ut *causa* summi boni *proxima* non aliud quidpiam pro fine habent ultimo, quam id, quod adstruimus, *bonum morale*. τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖον τι καὶ μακάριον : h. e. *Virtutis enim premium & finis, optima quedam res esse, & divina & aeterna videtur.* Arist. l. I. *Ethic.* c. 10. 4. *Subiectum*, seu materia in qua, puta, anima rationalis, homini & eum in finem est indita, ut bonum & cognoscat, & cognitum, si ejus sit conditionis, efficiat conseruetque; tale vero in genere boni moralis ultimum est εὐδαιμονία. 5. Nisi sit aliquis ultimus actionum humanarum finis, lequeretur (α) id *absurdi*, quod fines erunt infiniti. Finis vero, τὸ τέλος, πῶς, ὁ μὴ ἄλλῃ ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἄλλα ἐκείνῃ. ὥς τ' εἰ μὲν ἔσται πῶς τὸ ἴσχατον, ἔκ ἔσται ἄπειρον. Ἀλλ' οἱ τὸ ἄπειρον πῶς, λαμβάνουσιν ἐξαίρωντες τὴν τῆς ἀγαθῆς φύσιν; finis inquam, quod non est alterius gratia, sed ejus gratia cetera. Quare, si tale erit ultimum, non erit infinitum. Sed qui faci-

faciunt infinitum, latet eos, quod boni naturam auferunt. Arist. l. II. *Metaph.* c. 2. Et inferius paulo, in eodem capite: *ἢ πρὸς ἀπείρῳ, ἔδεν ὅτιν εἶναι; ὅ* *nulli est esse infinito.* (β) Progressus in ordine aliquo causarum in ἀπειροκαλίᾳ abyssum præceps iret; cum tamen recta ratio, Aristoreles, alique sobrie ratione utentes contrarium doceant. *Καὶ ἢ ἀπείρῳ τὰ αἰτία τῶν ὄντων; neque sunt infinita entium causa.* Philof. l. II. *Met.* c. 2. (γ) Appetitus hominis foret frustraneus, nisi ultimus esset actionum finis: at absurdum & impium est dicere, *appetitum esse frustraneum*, æque ac absurdum est dicere, *actionem non suscipi propter finem*, ὅ, *dato fine, non dari ultimum*: quippe quæ omnia & singula luce meridiana sunt clariora.

6. Dato summo malo morali, dari & summum bonum necesse est; *posito namque uno contrariorum, ponitur ὅ alterum*: atqui illud in mundo, prohi dolor! dari, ipsa evincit experientia; quid igitur de hoc dubitandum? 7. *Posito consequente, ponitur antecedens*: cum itaque detur bona conscientia; dari etiam

T;

sum-

summum bonum, necesse erit. Quatenus autem id tranquillet conscientiam, præcedens caput exponet. Nihil ergo de reliquis *boni moralis ultimi & summi* adjunctis laborare hic attinet. Sed nec exemplis & testimoniis opus esse in *re* tam clara judicamus: ne eandem tunde-
re incudem videamur.

§. III.

Obtento igitur summum aliquem actionum humanarum finem hac in vita dari; non minor occurrit sententiarum diversitas, præsertim apud antiquiores, qua in re ille tandem sic ponendus. *περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, τίς ἐστίν, ἀμφισβητοῦσι καὶ ἔχουσιν ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν*; h. e. *sed quæ res sit beatitudo, de ea (re) controvertunt; neque similiter multi (vulgus) & sapientes eam declarant.* Ἀπώσας μὲν ἐν ἐξετάσει τὰς δόξας, ματαιώτερον ἴσως εἶναι: ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ὑποπλάζουσας ἔχειν πρὸς λόγον: *at omnes opiniones expendere, forsasse operam inanem sumere fuerit: satis autem erit, si eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæve aliqua ratione*
niti

niti videntur in medium profectum; quemadmodum ratiocinatur Philosophus I. I. Eth. c. 2. *Querimus enim, inquit Cicero lib. I. de finib. quidnam sit extremum? quid ultimum? quo sint omnia bene vivendi recteque faciendi consilia referenda, quid sequatur natura ut summum in rebus expetendis? Quid fugiat ut extremum malum?* Aristoteles vero illos non ἀλόγως sentire dicit, qui varias de summo bono opiniones secundum varia vitæ genera recensent: *Vulgus enim & Φορτικώτεροι, ineptissimi stolidissimique homines τὴν ἡδονὴν, voluptatem, pro summo bono habent; διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν, ut loquitur illic Philosophus; h. e. ideo eam vitam amplectuntur, que tota in perfruendis voluptatibus consumitur. Homines vero civili vitæ unice dediti, qui Aristoteli χαλεπτεῖ καὶ περακτικῇ, in honore summum & ultimum vitæ sive querunt sive ponunt bonum. Tertium autem genus hominum, Aristoteli θεωρητικόν, in rerum contemplatione & ὑποθέσει id ipsum collocat. Quæ au-*

tem vita, *inquit Philosophus*, in pecunia quærendæ studio versatur, ea laboriosa est, minimeque vitalis: *ἡγὺς ὁ πλῆθος, δῆλον, ὅτι ἐπὶ τὸ ζητέμενον ἀγασθόν.* Vide libri I. *Eth.* c. 3. edit. Paris. Quid de potestate & dominatu; de bonis corporis; de virtutis habitu; de idea Platonis, multisque aliis, siue summi boni adjunctis, siue consimilibus, quæ specie boni fallunt, dicendum esset: ad Sectionem ἀνασκευασ, reservamus. Quis enim omnibus illis siue recensendis siue refutandis suffecerit? cum & Augustinus l. XIX. de Civ. Dei c. 1. centum octoginta octo Philosophorum opiniones a Varro-
ne commemoratas indicet: quarum partem quandam recenset etiam Lactantius l. III. de divin. instit. c. 7. Epicurus, *inquit*, summum bonum in voluptate animi esse censet: Aristippus in voluptate corporis: Calliphon & Dinomachus honestatem cum voluptate conjunxerunt: Diodorus in privatione doloris summum bonum posuit: Hieron in non dolendo: Peripatetici in bonis animi, corporis & fortunæ: Herilli summum bonum est scientia: Zenonis, cum natura congruenter

enter vivere: quorundam Stoicorum virtutem sequi: Aristoteles in honestate & virtute summum bonum collocavit. Hæc ille. Jam itaque nos, quid summum bonum sit, videbimus.

§. IV.

Ciceroni passim in finibus, de more veterum, id est *summum bonum*, quo omnia bene vivendi recteque faciendi consilia referuntur: seu, ad quod omnia referuntur, ipsum vero nunquam: vel; *cujus gratia omnia expetuntur*, ipsum nullius causa. Platoni in Gorgia, *Finis est omnium actionum, cuius gratia omnia cetera facere oportet, non autem ipsum aliorum causa*. Hisce tamen præferimus definitionem Aristotelis lib. I. Eth. c. 6. quam & nostram facimus. ἡ εὐδαιμονία, vel τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ψυχῆς ἐνέργεια ὅτι κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειότητα, ἐν βίῳ τελείῳ. Seu, quod idem est; *Beatitudo* (vel *Summum bonum humanum*) est operatio animæ (rationalis) secundum virtutem perfectam in vita per-

perfecta. Cujus definitionis ἀνάλυσιν
damus in §. sequenti brevissimam.

§. V.

Summum hoc bonum morale alias frequentissime venit nomine *beatitudinis*, & felicitatis, addito praesertim διακριτικῶς *civilis*, quamvis insitendum non sit, inter illas voces interesse, & sane interesse posse quoddam discrimen. *Summi enim boni terminus, formalem beatitudinis rationem* praecisis adjunctis, vel ad minimum susque deque habitis, *primario inculcat; beatitudinis vero & felicitatis* vox simul involvit adjuncta; quasi dices, *Summum bonum* esse significationis abstractae, voces vero ei aequipollentes concretæ. Vid. Ciceronem *l. V. de finibus*. Sed & Aristoteles beatitudinem vocat ἀθλον τῆς ἀρετῆς, *premium virtutis* *l. I. Eth.* Unde facile erit colligere, *vocem beatitudinis & felicitatis* trifariam capi: 1. *In sensu formali* pro actione virtuosa, ut *l. I. Eth. c. 5.* 2. *In sensu effectivo* seu concomitativo, pro tranquillitate vitæ. 3. *In sensu complexo*, pro omnium bonorum, quæ beatam reducunt vitam, affluentia. *Arist. lib. I. Eth.*
Appel.

Appellari quoq; solet summum hoc bonum, *ultimus actionum humanarum finis*, cum ad hanc potissimum metam contendimus, ad cetera vero bona non nisi *δευτέρως* ferimur. Græce vocatur partim *εὐδαιμονία*: τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν ἢ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαλεπότες λέγουσι. l. l. Eth. c. 2. partim *εὐζωία* & *εὐπραξία* a virtutis actionibus; partim *εὐτυχία*; partim *μακαρισμός*, ab adjuncta voluptate animi & cordis lætitia; partim τὸ τέλει; denique κατ' ἀντονομασίαν, τὸ ἀγαθὸν l. l. Eth. c. 2. κατὰ σύγκρισιν vero, vel comparate, τὸ ἄριστον, *optimum*, ὃ δ-κρότατον, summum, scilicet in genere bonorum civilium, l. l. c. 2. &c. Varias *boni* divisiones exhibet *Metaphysica*; utpote, *Boni in Theologicum, Ethicum & Physicum*; *veri, vel apparenter talis*; *absoluti & relativi*; *honesti, utilis & jucundi*; *boni animi, corporis, & fortune*. Hic usu venit bonum *Ethicum, ve-* »
rum, absolutum, (non quidem quate- »
nus terminus absoluti opponitur restri- »
cto & limitato, sed quatenus opponitur »
relativo) honestum, (primario) & deni- »
 que

que *bonum animi*; non quidem *theoreticum*, sed *practicum*; de quo plenius hic

ἐξήγηται infra. Definitur autem summum bonum

num 1. per ἐνέργειαν, operationem, ad

excludendum otium & virtutis habitum;

quippe qui nec propter se appetitur, nec

in se terminatur, sed ordinatur ad actio-

nem: τῆς μὲν γὰρ ἔξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀ-

ργάζον ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, ut in dormi-

ente &c. l. I. Eth. c. 9. Summum vero bo-

num est κατ' αὐτὸ ἀρετὸν αἰεὶ, καὶ μη-

δέποτε δι' ἄλλο. lib. I. Eth. c. 5. Dicitur 2.

esse operatio τῆς ψυχῆς, animæ, sc. ra-

tionalis: ἃ δ' ὅστιν ἔργον ἀνθρώπου, ψυ-

χῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἀνευ λόγου;

h. e. Si est opus hominis, animæ erit

functio secundum rationem, aut non,

sine ratione. Loco cit. Ubi excluduntur

non modo actiones corporis, sed & ani-

mæ sensitivæ solius, ut sunt, sentire, i-

maginari, dolere, amare &c. ἡμῶς

additur solius, quia nec facultas sensiti-

va in exercitio virtutum est otiosa; nec

non animæ vegetativæ, ut, augere, nu-

trire, digerere &c. & facultatis locomo-

tivæ, ut sunt, ambulare, currere, vola-

re &c. Præterea additur 3. κατ' ἀρετὴν

αἰεὶ.

ἀρίστην καὶ τελειοτάτην, secundum virtutem optimam & perfectissimam; quam alii Prudentiam, alii Justitiam, alii Sapientiam esse volunt, ut refert Philosophus I. I. Eth. c. 9. Quin tamen autor *indefinite & communiter* omnem virtutem, *moralem* ad summi boni practici fundamentum, *intellectualem* v. ad theoretici, intellexerit, dubitari haudquaquam potest; quemadmodum etiam unica hæc definitio utrique & aptari potest beatitudini, & aptatur etiam de facto, lib. X. Eth. c. 6. Dicitur autem esse secundum virtutem perfectissimam: ὅ δ' ἀριστον, τελειόν τι φαίνεται. h. e. summum autem bonum, perfectum quiddam videtur. I. I. Eth. c. 5. Ubi recte animadvertit Dn. D. Dithmarsus I. I. Syst. Eth. duplicem a Philosopho perfectionem requiri: primo quidem formalem, quæ dicitur alias perfectio partium & essentia; (nisi forte graduum intendat laudatus auctor) cum nulla causa effectu suo toto genere sit deterior: &, quicquid confert esse, nobilius est, quam id quod accipit. Deinde requirit perfectionem finalem, id est, continuationem actionum virtuosarum non interruptam; cum oporteat virum beatum

beatum, sin appellari beatus desideret, perpetuo tenore virtutem colere. μία γὰρ χελιδὼν ἑὰρ ὃ ποιῇ, ὅδε μία ἡμέρα· ὅτω δὲ ὅδε μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, ὅδε ὀλίγον χρόνον: h. e. una hirundo ver non efficit, nec dies unus: sic neque dies unus neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. l. I. Eth. c. 5. Ad ultimum dicitur

4. ἐν βίῳ τελείῳ, in vita perfecta; Ubi vicissim duo, notante D. Dithmarso indignantur: 1. aliqualis ætatis perfectio, quæ non est in pueris, dum sufficienti rationis usu, accurato iudicio, & firma careant electione: quocirca Aristoteles: διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκείος ἀκροατῆς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον περὶ ἡμῶν; h. e. eapropter non est idoneus Philosophiæ practicæ auditor juvenis: imperitus enim est actionum, quæ in vita occurrunt. l. I. Eth. c. 1. Hic tamen necessum est distingvere, quod & in Parte Generali observatum, inter juvenem τὴν ἡλικίαν, secundum ætatem, καὶ τὸ ἥθος, secundum mores, ut verbis utar Philosophi: nec non inter vari-

um

um Philosophiam practicam ac simul Ethicam tradendi modum. Vid. *Part. Gener. 2. Perfectio instrumentorum*; quæ tamen *δευτεριως* & accidentaliter huc referri judicamus.

§. VI.

Et cum oppositorum eadem sit scientia, idcirco de *Summi* etiam *boni* moralis opposito, *Summo malo morali* hoc tantum dicimus, quod omnino detur, & prohi dolor! familiarius fere sit humano generi, ac summum bonum, quod præter ipsam experientiam testantur plures. Ate, inquit Plato *in Convivio*, id est calamitatis Dea, mollis est, mollesque pedes habet, & nunquam pavimenta calcat, sed per capita hominum incedit. Homerus vero *Iliad. xix.* hunc in modum de eodem:

*Antiqua Jovis filia Ate, quæ omnes ledit,
Perniciosa, cujus molles sunt pedes: non
enim per pavimenta Ambulat, sed per
virorum capita incedit, ledens eos &c.
Confer quæ habet Piccolomin. Grad. ix.
c. 49. seqq. Est autem summum malum
actio improba ex perfecto vi-*
tio

tio prodiens in ætate perfecta.

Vel, ut Dn. Rudrauff. *Instit. Ethic.* p. 27.

Summum malum practicum est actio perfecte vitiosa, per totam vitam continuata. Ubi notandum, 1. definitiones illas non esse mali indifferenter sumpti, nedum *mali transcendentalis*, quod neque datur; sed *mali moralis*. 2. Vocem *perfectionis* hic sumi, non *proprie* sed, *improprie* & κατὰ χεῖρας, pro insigni defectu.

SECTIO II. ἀναγκαστικὴ.

QUESTIO I.

An detur aliquis actionum humanarum finis? *Aff.*

§. I.

Et de hac quæstione, licet inepta videatur, agendum esse judicamus, cum olim nonnulli Philosophorum e rerum natura fines prorsus sustulerint; imprimis Democritus, Leucippus & Epicurus, auctore Aristotele *lib. II. Acroas. Phys.* 6. §. quam sententiam, ut plane absurdam & impiam per *sectionis κατὰσχ.* §. II. refutavimus, Quibus ὅτι ἐκ πειρῶς addi

addi possunt (α) quod hominem ad imaginem Dei conditum dicant Sacrae literae Gen. 1. Eph. 1. qui ergo nullum ei finem praestituerit? (β) Jubemur omnia in gloriam Dei agere, ut in praefixum quendam finem, 1. Cor. X. 32. Perelegans est (γ) Trismegisti sententia: *Primum » est Deus : secundum mundus : tertium » Homo : mundus est propter hominem : homo » propter Deum.* (δ) Frustra videretur conditus homo, si nullus esset ei finis a Creatore constitutus; cum tamen *Deus & natura nihil faciant frustra.* Arist. 1. I. Pol. c. 2. &c. (ϵ) Nisi aliquis esset hominis finis, nulla ejus foret actio: ubi enim » appetitus non est, ibi neque finis: ubi » finis non est, ibi neque actio: quia actio » medium est ad finem, & actionem pro- » vocat finis: &, ubi non est ultimum in » appetitu, ibi non est primum in operatio- » ne. Cetera vide in Aristotele, Vendel. aliisque.

Nec adversatur fini huic hominis Ecclesiastae c. III. cum ibi praepriis agatur de mortali corporum conditione, quae jumenta & hominem lapsum fere ex aequo manet: finis vero, de quo hic ser-

mo est, est animæ, qua homo differt a bruto, ut a mortali immortale. τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς, πρὸς (τὴν) ψυχὴν τίθεμεν; h. e. *Actiones enim & functiones anime in anima collocamus*, Arist. Eth. I. I. cap. 8. Non ergo ignorandus elenchus.

QUÆSTIO II.

An finis ille docendi ordine antecedit doctrinam mediorum? vel; an Ethica ordine analytico sit tradenda? *Aff.*

§. II.

Duplicem esse *methodum* habitibus, sive theoreticis sive practicis, convenientem, res est jam adfertæ veritatis; nempe *Syntheticam*, compositivam aut constitutionis; & *analyticam*, resolutivam aut instituti, ut appellat Piccolomin. *Introd.* ad X. *grad. Philos. civil.* adeo ut frustra esse videantur, qui cum Galeno his attexunt tertiam, quam *definitivam* dicunt. Posterior illarum, *analytica*, definitur Philopono, quod sit *recursus ex posterioribus, ad principia ac causas, ex quibus quæ effecta sunt, constitutionem habent*: hoc

hoc est: *Analysis* est ascensus a fine ad principium, cujus principium conclusio illa est, quæ fuerat finis in *Synthesi*. Dn. D. Calov. in *Method.* Zabarella definit *methodum resolutivam*, quæ proposito ultimo fine, agendo vel efficiendo a nobis progreditur ad prima principia indaganda, per quæ finem illum postea producere & comparare possimus: vel, ad media, quæ ad propositum finem conducant. lib. II. de *Meth.* c. 6. Hac etiam methodo *Ethicam* debere tradi jam supra prænotatum est: quemadmodum enim, ut monet *A-*
quinas l. 2. qv. I. art. 2. in processu ratio-
nis, sive cognitione rerum, principium
est illud, quod naturaliter cognoscitur:
ita in processu rationalis appetitus oportet
esse principium, sive primum aliquid,
quod naturaliter desideretur.

§. III.

Obj. (α) Piccolomineus vero, etsi non inficiatur analytica methodo tradi posse *Ethicam*; tamen *Syntheticam* non respuere, uti & *scientias* utramque admittere contendit. Exemplo utitur *Grammatica*, & *Medicina*: sic in arte medendi, inquit, primo addiscimus elementa, tempera-

menta, humores & similia, quæ sunt principia humanorum corporum & materies sanitatis, ex quorum notitia elucescit, quid sit sanitas, & in quo sit posita: Ideo quoque Galenum sub initio artis medendi dixisse; neminem ante se tradidisse artem illam ordine resolutivo. Plures ejus rationes videantur in *Introd. ad X. Grad.* cap. 21, 22, 23, 24.

Resp. Huic difficultati (α) opponi potest generalis Clariss: Prætorii censura, *Theatri Eth.* p. 7. *Ethica non eadem constat methodo, qua scientiæ reliquæ: quia* 1. *in scientiis & in Ethicis non est idem notus; in illis principia; in his vero finis: a notioribus autem initium semper faciendum.* 2. *Quod in scientiis principia, id in Ethicis & disciplinis practicis est finis: utrobique enim habent præmissarum rationem: ac præmissæ suæ conclusionis semper sunt priores. Uti enim principiata a suis principiis, ita media a suo fine notificantur.* (β) In specie 1. qua Grammaticam, quæ est habitus *πρῶτος*, vel, ut Dn. D. Calovius, *habitus practicus*, (voce *πρῶτος* late capta) *instrumentalis*; quorum habituum, ut nihil addam, quod & illi

illi finem intentionaliter habeant quoad τὸ ὄν, licet non quoad τὸ τὶ sibi cognitum, naturam non repugnat esse a natura habituum principaliorum alienam.

(γ) Qua Medicinam, aberrat a scopo Piccolomineus, dum dicit in illa qua tali addisci elementa, temperamenta, humores & similia: quippe quæ sunt jurisdictionis Physicæ, & præaccipienda, priusquam ad studium Medicum, in rigore sic dictum, fiat accessus. Quo procul dubio collimat censura Dn. D. Calovii in *Methodol. process. analyt.* p. m. 1132. de distributione Medicinæ in Φυσιολογικὴν, παθολογικὴν, σημειολογικὴν, ὑγεινὴν, θεραπευτικὴν: qui videatur ipse. (δ) Excusare tamen videtur Piccolomineum cum honore nominatus Dn. D. Calovius, qui sic: *Cujus quidem, sub intellege Piccolominei, sententiam nos neque probare simpliciter possumus, neque conciliare cum Zabarella*, utpote adversæ sententiæ de methodo practicarum disciplinarum Patrono, *volumus, interea tamen hoc nobis dicendum videtur; non male distingui ab eodem, Piccolomineo, inter aliquam finis præcognitionem, quam*

*confusam tantum vocat, & talem ejus præ-
notationem, quæ cum ejus exacta explica-
tione conjuncta sit. Et paulo post: Imo vero
dixerim, talem, id est accuratam, finis co-
gnitionem non haberi posse, nisi cognitis
mediis, quibus finis iste obtinetur. Nam præ-
xin & operationem propriam, quis plane &
perfecte cognoscet ignoratis iis, quæ ad ean-
dem requiruntur? Præterea: quocirca, ac-
cipiunt quidē media mensurā ab aliquali
finis prænotatione: at, quantum ad accurate-
tam cognitionem, notificant ipsa finem.
Quid enim aliud est mediorum illa di-
stincta declaratio, quam finis in sua prin-
cipia resolutio? Solide prorsus & eru-
dite. Vide ipsummet de Processu ana-
lytico. Quod autem Piccolomineus facit
discrimen inter ordinem, quem innuere
respectum ad ipsam rerum naturam dicit,
& methodum, quæ est nostri arbitrii: il-
lam à *κρίβαν* ut non stricte semper ur-
gendam censemus, ita nec prorsus abju-
dicandam arbitramur; præsertim cum
ordinem rerum, in natura talium, sequa-
tur ordo cognoscendi. Quia &, ipsa
methodus est quædam necessaria, quæ
presse naturam rerum insequitur.*

QVÆ

QUÆSTIO III.

Concesso, dari finem hominis, & quod ab illo sit ordiendum in Ethicis; quæri potest insuper, an sit aliquis ultimus & novissimus affectionum humanarum finis? *Aff.*

S. IV.

Obj. (α) Salus animarum est finis omnium ultimus & novissimus; illud enim vere ultimum est, quo non datur posterius. Νῦν τέχνα θεῶ ἐσμεν, καὶ ἔπω ἐφ' αὐτοῖς τὶ ἐσόμεθα. 1. Joh. III. 2. Ipse Deus finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fatigatione laudabitur. *August. l. II. de Civ. Dei, c. 30.* Ergo is finis qui hic intenditur, non est ultimus.

Resp. (α) Quæstionem loqui, non de bono Theologico & Spirituali; sed de bono politico & temporali: non loqui de bono comprehensorum & patriæ, sed de bono viatorum vel viæ: nec de hoc quidem, quatenus est *speciei*, scilicet ex principio supernaturali resultans; sed quatenus est rei & ex principio naturali deveniens.

(β) Quæstionem loqui, non de bono ab-

us

solu-

« *solute*, id est sine ulla limitatione *ultimo*,
 « *sed de ultimo in suo genere*: vel, non lo-
 « *qui de bono absolute ultimo*, sive *absolu-*
 « *cum opponatur restricto*, sive *comparativo*;
 « *sed loqui de bono omnium ultimo in cir-*
 « *culo vitæ civilis*, facta abstractione a cir-
 « *culo vitæ spiritualis*, cum respectu hujus
 induat rationem finis tantum subordi-
 nati: (γ) Ergo in argumentatione non
 fiat transitus de genere in genus. Arist. I.
 Post. c. 7.

Obj. (β) *Omne bonum est sui diffusivum.*
 Ergo & ultimum hoc bonum tale erit, &
 consequenter parit ex se adhuc aliud, ul-
 time ulterius, & postremo posterius.

Resp. (α) Bonum cum non quodvis a-
 liud, ita nec hoc est sui diffusivum, vel quod
 ajunt *communicativum*, καὶ ἀποποιῆσιν,
 realiter & effective, aliud tale de sua es-
 sentia producendo; neque καὶ ἀπερχώ-
 ρησιν, aliud subjectum permeando; neque
 καὶ ἀμετέξιν, essentiam suam partici-
 pando; sed καὶ ἀμεταφορῶν & intentio-
 naliter, alios ad sui amorem pertrahen-
 do; quin & καὶ ἀμετάδοσιν; ut sol se
 mundo communicat, non novum parien-
 do solem, sed radios suos indulgendo; Vel
 ut

et numus in manu liberalis, qui idem fine novo usuræ alicujus factu traditur in manum egentis: Quibus exemplis utitur Beat. Dn. D. Danhaver. (β) Peccatur parallogismo dicti secundum quid.

Obj. (γ) Multæ sunt hominum actiones, quæ ab ultimo hoc fine abluunt, ut actiones jocosæ & ludicræ: sed nec in omnibus suis actionibus quisquam hunc finem sibi præfixum habere potest, ob varietatem cogitationum. E. non videntur omnes actiones ad unam tendere metam.

Resp. (α) συχωρητικῶς, actiones ludicras & jocosas esse in vita humana utilitatas, cogitationesq; de summo & ultimo fine non esse perpetuas. (β) ἀπρητικῶς. (1) de actionibus ludicris & jocosis: quæ licet non habeant finem ad extra, redeunt tamen ad intra hominem eique sunt jucundæ. Vel, habent finem ὃ cui, quamvis non finem ἔ, cuius. (2) Tametsi homo, ut verbis utar Dn. D. Danhaveri, non in quavis actione ad prima redeat principia, & actu cogitet de fine ultimo; tamen in virtute alicujus, vel semel susceptæ cogitationis de summo
 ὡς ἔστω

bono, huc semper collimare videtur: sicut qui Romam tendit, non quolibet passu Romam cogitat, quolibet tamen passu illuc tendit.

QUÆST. IV.

An unus omnibus sit actionum finis ultimus? *Resp. Dist.*

§. V.

Præterquam quod supra diximus Varonem collegisse partim, partim excogitasse CLXXXIX. opiniones de *summo bono*, non quæ fuerint forte, sed quæ esse potuerint; habemus etiam Aristotelem diversas Philosophorum opiniones *libro I. Eth. cap. 2. 3. 4. seqq.* attingentem. Quæstio tamen hæc sine distinctione exacte disputari nequit: quocirca aliud est quærere de summi boni *materiali*, aliud de *formali*. Ut enim dulce, dicit D. D. Dannhaver. ex duobus coneretur est; ex *materia* (lacte, melle &c) quæ dulcis est; & ex *forma*, ipsa dulcedine, propter quam lac dulce denominatur: ita aliud est *materiale*, seu res, quæ est ultimum bonum; aliud *formale*, ipsa nimirum *ἀρετὴς* & extremitas. In *forma*.

formali omnium appetitus conspirat: in »
materiali tamen immensum quantum di- »
 stant iudicia. Illa vero brevissimis exa-
 minabimus, ubi primum præmiserimus
 genuinas *summi boni* proprietates &
τεμνέμενα, quorum beneficio verum ab
 apparenti licet discernere. Sunt autem
 requisita ejus hæc præcipua: quod i. de-
 beat esse bonum *ἀκρότατον ἢ τελειότατον*,
summum & perfectissimum, Arist. lib. I.
 Eth. c. 7.

Obj. (a) *Gloria Dei est finis adhuc su-
 perior*, 1. Cor. X. 31.

Resp. Dicitur bonum hoc *ἀκρότατον*,
 non absolute tale, sed in *hæmiphario*
tantum politico; scilicet quatenus huma-
 na industria præcise est comparabile.
 Non quidem quasi gloria Dei in vita ci- //
 vili non debeat esse scopus omnium a- //
 ctionum nostrarum; sed quia vita civilis, //
 qua talis & non illuminata, illam glori- //
 am pro *sine per se* non habet, quamvis //
 fiat per *οἰκονομίαν* Divinam *finis per ac-* //
cidens, puta respectu causarum particu- //
 larium. Patet hoc exemplo gentilium,
 quorum virtuosæ actiones non *proxime*
 respiciebant gloriam Dei ex intentione
 agen-

agentium primaria; sed *remote* & ex eventu, nempe quatenus & erant voluntati divinæ conformes, & freno providentiæ divinæ ad fines suos dirigebantur. Notandum etiam ad devitandam confusionem, quod aliæ sint conditiones *boni absolute summi*, a bono hoc *morali*; cum illud sit (α) ἀνταρκέστατον, *absolute sufficientissimum*, quod omnia alia bona in se continet eminenter: (β) *absolute constantissimum*: (γ) *actuosissimum*: (δ) *totum πολυκοινότατον, ἀκρότατον, ἥδιστον, πμωτάτον*, omnia absolute & ultimo. Tale vero nullum est aliud, nisi EL SCHADDAI, Deus benedictus in secula.

(b) *Obj. Summū bonū est propter hominem: η Ergo propter aliud. Resp.* Est quidem, sed η non tanquam propter finem superiorē aut ulteriorem; verum tanquam η propter subiectum, cui inesse & applicari debet. Non propter finem ῥ, *cujus*, η sed finem ῶ, *cui*.

2. Sit δὲ αὐτὸ ἀρετὴν, propter se expetibile. I. Eth 3. *Obj. Summum bonum appetitur propter bonam conscientiam & voluptatem animi. E. per & propter se non appetitur; & ita nec summum erit.*
Resp.

Resp. Committi elenchum oppositorum: non enim bona conscientia & voluptas animi sunt opponenda summo bono, tanquam res ab eo disjunctæ, cum bonum pro toto complexu hic capiatur.

3. Sit *παραπὸν ἢ κτηνὸν τῷ ἀνθρώπῳ*, humanis viribus comparabile. I. Eth. c. 6. quod est ἀγαθὸν ἔ τὸ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν.

4. Sit *οἰκεῖον*, proprium & domesticum. I. Eth. c. 3. 5. seqq.

Obj. Si proprium est, non est commune & πολύκοινον.

Resp. Proprium hic accipitur *inclusivè*, de individuis speciei humanæ, & *exclusivè* qua animalia bruta.

5. Sit *αὐτάρκης*, se ipso contentum: I. Eth. 5. Sed quod ferre possit boni alicujus accessum. Ubi tamen observandum, αὐτάρκειαν esse vel *internam*, *formalem* seu *essentialem*, in pleno & continuo virtutum exercitio consistentem: & *externam*, *accidentariam* & *inexistentiam*, affluentiam aliorum bonorum non respicientem.

6. Sit *πολύκοινον*, multis, ut dictum, speciei humanæ individuis commune, non qui-

quibusdam tantum; *identitate*, non *numerica*, sed *specifica*.

7. Κοινωνικόν, *sui communicativum*. I. Eth. c. 5. *communicatione*, non *productiva*, vel *effectiva*, sed *affectiva*.

8. Ἡδίστον τῷ Φιλαρέτῳ, *suavissimum studioso virtutum*, cum tranquillet suo modo conscientiam.

9. Θεόςδεσπν καὶ Θεῖον, *divinitus datum ac divinum*. I. Eth. c. 9. cum *causaliter*, quia Deus principia honesti nobis indidit primitus: tum *effective & proxime*, quia Deo quodammodo similes nos reddit; non similitudine in essendo, sed *imitationis & utcunque repræsentando*. In hoc sumus sapientes, ait *Cato apud Ciceron. de senect.* quod naturam optimam ducem, tanquam Deum sequimur eique paremus. Naturam, inquit *D. Dannhaver.* intelligo 1. communem, ad cujus regulam vivit, qui auctore Epicteto apud *Arrian. l. V. c. 12.* mentem suam submittit summæ menti. 2. propriam (non corruptam, sed) eodem interprete τὸ εὐλόγιον.

10. Τίμιον, *honorable*. I. Eth. c. 12. Sunt enim bona πὲρ μὲν πρῶτα, τὰ δ' ἐπαινετὰ,

πνεῦμα, τὰ δὲ δυνάμεις, τὰ δ' ἐδέερα:
 inter πνεῦμα ponit id quod divinum est,
 mentem & actionem virtutis. Ubi ta-
 men distingvendum inter τὴν πρῶτην, ho-
 norem, qui Deo debetur *religiosus*; vir-
 tuti vero captae metonymice pro possessore,
politicus. Inter ἐπιδείκναι ponit virtu-
 tis habitum, &c. Arist. l. I. *Magn. Moral.*
 c. 2.

11. Sit μὴ βίαιον, non violentum.
 I. Ethic. c. 3. quod intelligendum tam-
 ratione *acquisitionis*, quia non per vim, 7
 fraudes & media illicita, sed honesta
 acquiritur: quam *possessionis* & exercitii, 7
 quia per virtutes fovetur & conservatur.

12. Sit δύσκινητον, difficulter mobile.
 I. Eth. c. 3. Object. Summum bonum con-
 sistit in operatione: operatio est transito-
 ria; Ergo & summum bonum. Resp. O- 7
 peratio consideratur vel *numerice* pro a- 7
 ctu; vel *specificè* pro fundamento actus 7
 seu habitu satis radicato, qui continuo
 tenore agit, quamvis non semper *positi-*
ve, tamen *negative*. Qua de re in se-
 quentibus.

13. Non fit dormientis & otiosi. I. Eth.
 c. 3. quem in sensum Plato in Legibus
 inquit

inquit: νομώμεν. ὁ δὲ εἰς ὁδὸν ἀξί.

Object. Summum bonum est hominis; homo est dormiens; Ergo est dormientis.

Resp. Summum bonum est quidem hominis; sed non qua dormientis, verum ut operantis. Non quasi per somnum, mox amittatur, sed quia per somnum non acquiritur. vide seqq.

§. VI.

Ad horum itaque γυναικῶν ἀμυσσῶν, si præcipuæ de summo bono opiniones examinentur, mox elucescet veritas. Primum itaque Epicuri sententiam (vere ei imputatam, an falso? videri possunt, Laërtius in vitis Phil. Cicero l. I. & III. de nat. Deor. nec non II. & III. de finibus) ad æquilibrium hoc appendimus.

Obj. (α) Nihil probibet summum bonum esse voluptatem quandam. Arist. l. VII. Et b. c. 13. Ergo est summum bonum,

Resp. Dictum illud Aristotelis (α) non intelligitur de summo bono, qua essentialiter & formaliter, quasi in voluptate consistat; sed causaliter & effective, quatenus eam producit. (β) peccat objectio a dicto secundum quid &c.

Obj.

Obiect. (β) Illud est summum bonum, quod omnia appetunt; cum necessum sit omnium appetitum in uno aliquo terminari: at voluptatem omnes appetunt: Ergo voluptas est summum bonum.

Resp. (α) Propositionem majorem duplicem habere sensum: 1. ut sub adjectivo omnis, bruta etiam veniant animantia: 2. ut eodem tantum veniat appetitus humanus, id est rationalis. Si de priori sermo est, propositio major est falsa; cum summum bonum sit animæ rationalis: Si de posteriori, tum potest aliquid dici appetibile primario, appetitu directo & ordinato, & sic negatur minor: Vel secundario, & appetitu consecutionis. Expeditur itaque voluptas, puta animi, ut adjunctum consequens vel connexum cum summo bono: (β) In hac objectionem, quam Eudoxi dicit esse Philosophus Lib. X. Eth. c. 2. latet partim falsa hypothesis, partim æquivocationis, vitium: præterquam quod Theologi dicunt delitescere hic fallaciam accidentis; cum appetitui per se adscribatur, quod eidem accidit, & per peccatum protoplastorum contractum est.

Obj (γ) Quod ab aliquo perfectionem terminative accipit, inferius est eo, a quo

perficitur; summum bonum perfectionem terminative accipit a voluptate; E. & voluptas est eo perfectior.

Resp. (α) Supponi tantum, non vero probari, quod Summum bonum accipiat perfectionem terminativam a voluptate: Cum hæc tantum se habeat in ordine ad illud concomitanter & consecutive; Summum autem bonum antecedenter & causaliter, haud secus ac effectus ad suam causam. (β) Petit objectio principium.

Obj. (δ) Conservatio hominis est finis ejus ultimus; voluptas est conservatio hominis. E. Prob. minor Prov. XVII. 22. Contactum benefaciet ut medicina, & spiritus contritus exsiccat ossa. vide & cap. XV. XXV. Sirac. XIV.

Resp. (α) κατὰ συνήθειαν de conservatione hominis honesta, legitima & ordinata. (β) κατ' ἀρνησιν de eadem turpi, illegitima & inordinata; Major loquitur de illa; minor de hac. Est itaque (γ) elenchus homonymias etc.

Obj. (ε) Si dolor est Summum malum, utique voluptas erit Summum bonum; quia contraria sunt contrariorum consequentia: At verum prius, E. & post.

Resp.

Resp. (α) Negando minorem: quia dolor non est Summum malum quia tale constitutive, sed tantum consequenter & consecutive. (β) peccatur falsa hypothesis.

Obj. (ζ) Ecce quod vidi ego bonum, quod pulcrum, comedere & bibere & videre bonum in omni suo labore &c. Eccl. V. 17. E. voluptas est Summum bonum.

Resp. (α) Supponi a quibusdam, non vero probari, Ecclesiasten illic loci per τὸ comedere, & bibere, & videre bonum intelligere ἀκολασίαν helluonum; quin potius intelligere censendus est δαπάνην, id est, necessitatem naturæ sublevandam esse modo ordinato, quemadmodum versus sequens 18. indicat, ubi fit mentio τῆς Πλῆν, partis suæ. (β) Gratis etiam poni, Ecclesiasten illic per τὸ bonum intelligere Summum bonum. Ergo fallit objectio circa τὴν ἀρχήν.

Object. (η) Laudavi letitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi comedere, bibere & letari. &c. Eccl. VIII. 15. vide & cap. IX. 7. Ergo voluptas est summum bonum.

Resp. (α) Ecclesiasten hic loqui de læ-

titia *honestas*, pia & ordinata, prout verba ejusdem versus immediate sequentia innuunt: sc. & hoc comitabitur cum in labore suo: quæ vox etiam modo allegati capitis V. v. 18. exprimitur. Confer cap. XII. 13. 14. (β) Ejusmodi vero lætitia, cum pietate conjuncta, potest appellari & bonum secundum se, & cum addito tale, scilicet Summum bonum, si sumatur *συμμετοχικῶς*, ita ut includat virtutem ejusque actionem. Non itaq; ulla est urgens necessitas quod dicantur hæc esse *μυμητικῶς* ab Ecclesiaste apposita.

Nec obstat (γ) voluptatem esse bonum ultimum, Ergo & summum; quia
 )) voluptas est bonum ultimum ratione
 )) consecutionis, non vero dignitatis. Vel ut Dn. D. Danhaw. Voluptas non sequitur summum bonum ut finis, cum quo summum bonum *συμμετοχικῶς* cohæret; sed ut affectio: expetitur enim actio virtutis propter voluptatem, non in genere cause finalis, sed in genere cause formalis: quo actu expetitur beatitudo, eodem beatitudinis gaudium amatur; perinde, ut natura lapis, quo appetitu petit ferri deorsum, eodem etiam appetit quietem in loco gravium.

§. VII.

Hic etiam removenda est illorum opinio qui in nudis divitiis quærunt summum bonum, suntque meri Eucliones ac Φιλάρχοι & miserrima Plutonis mancipia, dum se beatos existimant, ubi ceteros omnes auro, argento ac gazis superaverint; qui ipsi præ divitiis suis, sapientiam, virtutem dignitatem, deniq; omnia contemnunt. Nempe hoc Horatii probant: *Virtus, fama, decus, divina humanaque pulcris*

*Cedunt divitiis, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens, etiam Rex,
Et quicquid volet.*

Scilicet nos quidem divitias eximia DEi Altissimi dona, quæ nunquam sunt Δοτὸ-βλῆται, judicamus, quæ viris etiam optimis, ceu virtutis præmium sæpe tribuuntur: quippe, *Benedictio Domini digneabit*, Prov. X. 22. vid. Prov. XXII. 2. Unde Hesiodus lib. II. Oper. & dier. χρῆματα vocat Θεόδοτα; & Sappho aurum apud Pindarum Διὸς παῖδα, Jovis filium nominat. Notum etiam est illud Menandri: μακάριος ὅστις ἑστὶαν καὶ ἄν' ἔχει. &c. At vero primas omnium bonorum ad divitias deferri non per-

mittimus: quia non sunt 1. bona hominis οἰκεία, sed ἀλλότρια; non sunt nostra semper industria comparabiles inque proprietatem commutabiles: saepe enim videas in labore assiduos, inanes excutere culmos. Qua de causa judicavit Bion eos ridiculos, qui dant operam divitiis, cum eas porrigat fortuna, servet illiberalitas, auferat benignitas. Huc facit dictum Biantis, & Ovidii carmen lib.III. trist. Eleg.7.

*Nempe dat, & quodcumque lubet fortuna
rapitque :*

Irus & est subito, qui modo Crasus erat.

2. Non sunt bona per se expetibilia. *Opes sunt*, dicit Aristot. χρήσιμόν τι καὶ ἄλλ' ἁέτι. Scilicet, siue consideremus
 7 divitias naturales, quarum beneficio
 7 succurritur humanæ indigentiae, quales
 sunt *cibus, potus, vestes, habitaculum,*
 7 &c. siue artificiales, quibus ipsa per se,
 7 primo & immediate non juvatur natura,
 7 sed quæ per accidens, secundario & me-
 7 diate naturam juvant; quales sunt pecunia & numus: hanc enim Aristoteles divitiarum divisionem inculcat lib.I. Politic. c. 6. Primum illud divitiarum genus expetitur

petitur ut immediatum naturæ sustentaculum; *posterius* ut mediatum; utrumque tamen non propter se, sed propter aliud; ὅτι ἐὰν δὲ ζῆαι. 3. Non sunt bona *constantia*. vide Sirac. XII. 4. Nec sunt bona *τίμια*; quia iis tanquam bonis adiaphoris & bene & male uti possumus. 5. Neque sunt bona *seipsis contenta*, quod Midæ fabula docet. 6. Neque demum sunt jucundæ, sed jucunditatis ministræ.

Object. (α) Quod quis divitiis abutitur, id iisdem quæ talibus adscribendum non est; cum abusus rei non præjudicat ejus usui. E. divitiæ nihilominus erunt summum bonum.

Resp. (α) Sufficere id ad negationem prædicati, *summi boni*, de hoc subjecto *divitiis*, quod iisdem quis possit abuti; cum nemo unquam Summo bono abuti queat. (β) Summum bonum unice est *τίμιον*, divitiæ sunt bonum, non quidem ratione *essentiæ*, sed *usus & applicationis*, ζῆνγον; ut modo dictum.

Obj. (β) Illud est summum bonum, cui omnia obediunt: at pecunia & divitiis.

- - Quidvis numis praesentibus opta;
Et veniet: clausum continet arca Jovem.
Ergo divitiae erunt summum bonum.

Responsio hic sufficit Thomæ Aquinatis: omnia corporalia obediunt pecunia, quantum ad multitudinem stultorum, qui sola corporalia bona cognoscunt: iudicium autem de bonis humanis debet sumi a sapientibus: sicut iudicium de saporibus ab iis, qui habent gustum optimum. Plura vide apud Heider. *System. Phil. moral.* & apud Adrian. Heerboord exercitat. *Eth. Disp. V. VI.*

S. VIII.

Refutata Euclionum de sublimitate divitiarum opinioni, succedit Ἰωάννης Χρυσόστομος sententia, quæ summum bonum civile in fama, gloria & nominis celebritate locat: sed nec illi satis vident. Honor enim non est ἰ. τιμὴ, qui nostro constet labore, cum nihil sit aliud quam notitia & existimatio virtutis & excellentiae alterius, existens, non in eo, qui excellens est & virtute praeditus; sed in eo qui istam excellentiam & virtutem alterius cognoscit atque aestimat; nempe, est in ipso homine virtuoso solum termina-
rive,

live, & per extrinsecam quandam denominationem; at *summum bonum* est in virtuoso homine *subjective* & per denominationem intrinsecam. Nam *crocodilo similis*, inquit Dn. D. Dannhaw. in Auctariis, *illum*

Si fugis insequitur: si petis ille fugit.
Et præterea: *Nec quicquam frequentius est, quam honores hunc mereri, illum obtinere: hunc esse, illum dici Doctorem: hunc nasci nobilem cum servili indole, illum honestioribus dignum cunis servire.*
2. *Summum bonum* debet potius collocari in actione quam in passione: nobilius enim est agere quam pati. Honor vero & fama, quatenus sunt symbola virtutis, non qua *fundamentaliter* ipsa virtuosa vita capiuntur, habent se in subiecto recipiente instar passionis: & sic honor non est *οὐκ ἔστι*. 3. Honor non est *μόνη*, sed herba solstitiali inconstantior. Vide Dn. D. Dannhaw. Nec
4. Per & propter se expetibilis, sed propter opinionem virtutis. Neque 5. Per se sufficiens. Sed nec 6. *ἡμί*: quæ singula se ipsis plana sunt.

Obj. (a) Cicero dixit olim, optimum quem-

quemque maxime gloria duci; unde inferitur: *Ergo gloria inter res omnes est maxime appetibilis, & consequenter, in ea collocandum est summum bonum.*

Resp. (α) συχωρητικῶς homines duci gloriæ studio; sed maximam partem inordinato. (β) ἀπρητικῶς de studio ordinato: beatitudo autem in eo poni debet, quod est ordinate appetibile. (γ) Dictum illud Ciceronis non de omnibus verificatur; cum Cynici honores prorsus contemserint: pii ducantur studio gloriæ, sed non immoderato, nec primario, sed secundario: quod exemplo Pauli, Doctoris ταπεινῆς φροσύνης aliorumve Apostolorum &c. palam fit.

Object. (β) *Summum bonum ponitur in eo quod ultimo appetitur; tale enim non potest non esse bonum optimum: sed honor ultimo appetitur, &c.*

Resp. ὥς ἐν παρόδῳ, phrasin ultimo apperi, esse ambiguam: vel enim dicitur quid ultimo appeti primario & antecedenter, tanquam propter essentiæ nobilitatem: vel secundario & consequenter, velut attributum quoddam concomitans. *Vir ἀπειταῖς*, præsertim magnanimus,

non

non appetit honorem, ut bonum quoddam primum, sed ut ex primario dependens: quod autem dependet ignobilius est eo, a quo dependet. Hinc etiam liquet *τὸ ultimum*, hoc præsertim in argumento, capi partim pro *ultima dignitate & præstantia*; partim pro *ultimo ordine & numeratione*: *honor* est de genere, non priori, sed posteriori.

S. IX.

Sed priusquam hinc digrediamur, adnotasse non pigebit *honorem* esse in duplici differentia: velenim ob *majorum ac parentum*, vel ob *propriam* defertur *virtutem*: qui ob *majorum parentumque* res præclare gestas *virtutemque* tribuitur *honor*, solet dici *nobilitas*; est enim *nobilitas*, *dignitas quædam majorum*; vel ut ipse habet textus Aristotelis, *Rhetor. lib. II. c. 15. ἢ δὲ ἐν ζέλει ἐκ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς*: qui autem *honor* propter *propriam virtutem* contingit, vel *dignitas civilis*, *potentia & dominatus*, vel *gloria & fama* dicitur: quos tamen terminos hic non e *Philologorum*, utpote Ausonii Popmæ Frisii aliorumve, sed *Philosophorum & quidem Politicorum*.
usu

usu æstimamus. Hic etiam, velut quoddam παράρρητον, notari potest discrimen, quod facit Aristoteles dicto l. II, Rhet. cap. 15. Interobilem & generosum: οὗτοι δὲ εὐγενὲς μὲν, κατὰ τὴν τῆς γενέσεως ἀρετὴν· γεναιὸν δὲ, κατὰ τὸ μὴ ἐξίσαοθαι ἐκ τῆς φύσεως. Ubi dicit *Nobiles* etiam appellari propter virtutem generis & majorum: *Generosos* vero, quod non sint degeneres, vel quod non deficiant a sua natura: quasi diceret, *nobiles* appellari nomine tenus, etiamsi τὸ πηγάμιον vel fundamentum abesset; *Generosos* vero re tantum. Objectiones quod attinet alias, soluta faciles judicamus; sin vero minus tales videantur tironibus, adire possunt Dn. D. Dannhaweri *austaria*, Adriani Heerboord *Exercitationes Ethicæ*, aliorumque dilucidationes laboris & ingenii plenissimas.

§. X.

Num vero *summum bonum* civile ponendum sit in idearum contemplatione? hoc paragrafo erit investigandum. Primum *idearum* auctorem fuisse Platonem, omnibus in confesso est: quid autem per easdem intellexerit, superioribus tempo-

temporibus acriter certatum, quamvis illam controversiam maximam partem jam sopitam, esse constat. Scilicet, vero est quam similitum, Platonem per ideam non intellexisse universale sejunctum ab omni singulari: Verbi gratia, dari hominem universalem, ab omnibus individuis separatum, secundum quod exemplar omnia humanæ speciei individua formarentur, quemadmodum Præptori, haud sine palmaris injuriæ crimine, ut dicit Heerbord, Piccolomineus, alii, affingit Aristoteles: Nec universale prædicationis, quod de subjectis speciebus prædicari possit. Quin potius per suam ideam intellexisse Deum αὐτῷ ὄντι, αὐτοκαλὸν eminenter, qui est universalis in causando: vel intellexisse per ideam summum bonum objectivum, Deum; & formalem, Dei agnitionem, imitationem & similitudinem, qualis est inter exemplar & exemplatum; quod arguunt ejusdem testimonia. Sic enim ille in *Theateto*: vera Dei agnitio vera sapientia est & virtus vera: ignoratio vero inscitia & evidens improbitas. Item in *Convivio*: Quarendum illud pulcrum,
quo

quo nihil sit pulcrius, & quod aliis pulcritudinis suae dignitatem largiatur. Plura videantur in *Timao*, *Parmenide*, *Phaedone*, in *l. VI. & ult. de Rep.* In hanc Platonis excusationem vide præter allegatum *Piccolomineum* & *Heerboord*, etiam *Plutarchum* & *Diogenem Laërtium* in *vita Aristotelis*. Quamvis itaque Plato orthodoxam de *Ideis* foverit sententiam, per easdem intelligendo summum bonum partim objectivum, partim formale theolog: cum tamen tale bonum ab hoc scopo sit alienum, & ad Theologiam referri velit, idcirco bonum hoc morale & civile nec in idea, nec ejus contemplatione poni potest; quia de distinctis distinctè loquendum.

§. XI.

Sed nec in Virtute, quoad actum primum, Summum bonum locari debet, quemadmodum Stoicos hac opinione imbutos nonnulli putarunt olim; verene an falso? videatur *Cic. lib. I. Acad. Quest. & lib. III. IV. & V. de finib.* nec non *Piccolomineus civil. Phil. grad. IX. c. 10. seqq.* Rationes autem, quod Summum bonum non in Virtutis habitu sit
pe-

ponendum, sunt hæ: 1. Virtus in actu »
 primo, non est bonum *πρακτικόν*. 2. non »
 est bonum *δι' αὐτὸ ἀγαθόν*; sed propter »
 actionem honestam expetibile: nam actio,
 si desit virtus est futile nomen. Et ge-
 nus & virtus nisi cum re vilior alga est.
 De ceteris notis nihil hic dicam. Vide,
 si lubet Aristotelem hac de re *lib. I. Eth.*
c. 5. & Magn. moral. &c.

Obj. (α) In eo est magis felicitas, quod bonum est bonitate, non quæ petatur aliunde, sed sua; Virtus autem ex se est bona, actio virtutis, non ex se, sed aliunde, nempe a virtute. E. magis in virtute quam in actione sita est felicitas.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν de majore; sed (β) κατ' ἀρνήσιν de minore; virtus enim nec ex se, nec a se independenter bona censetur; sed ex actione de qua gignitur: actio vero tam virtutis habitum præcedens, quam consequens, bona habetur, quia est voluntati divinæ conformis. Unde constat ipsam etiam virtutem esse bonam, non tantum per entitatem relativam, sed & absolutam; nec enim quis eandem absque suspitione ἀφίλοσοφίας, in nuda relatione sive ad
 con-

conformitatem cum lege æterna, sive ad mediocritatem, posuerit. (γ) Perfectio cuiuslibet rei æstimatur non tam ab *actibus* primo, quam secundo.

Obj. (β) Bonum per se expetendum, est summum: Virtus, ut habitus, est bonum per se expetendum, quia perficit animum & potentiam ad quam accedit, et si nulla insequatur operatio; & quod sic perficit animum est per se expetendum. Ergo virtus, ut habitus, est summum bonum.

η Resp. Negando minorem: Virtus enim η qua habitus, non est per & propter se expetenda, sed cum actu, aut relatione ac η intuitu ad actiones. Recte ergo Peripatetici dicunt, Summum bonum nec constitui nudo virtutis habitu, nec nudis η actionibus; sed actionibus cum habitu. Declarat hoc Aristoteles per habitum architectonicum, quem perfectionem suam accipere dicit a bona ædificatione.

Obj. (γ) Id quod dirigit melius est directio; At virtus dirigit, actio vero dirigitur. E.

η Resp. (α) Nego minorem: virtus non η dirigit *ὕψιμονικῶς* & principaliter actionem; sed *ἐπιτρομεῖν* & dispositive, facilitando

tando actionis productionem. Ipsa vero ratio primas in omni tenet actione.

Obj. (γ) Bonum diuturnius est melius non diuturno: Sed virtus ut habitus est diuturnior actione, quæ momentanea ac successiva. E.

Resp (α) Ad hanc objectionem Heerboord Exercit. Eth. VII. majorem esse veram, si res ejusdem speciei conferantur, & cetera sint paria: cum enim bonum diuturnius esse melius: at hic non comparari res ejusdem speciei, nec cetera esse paria: non enim hic habitum cum habitu, nec operationes cum operationibus conferri; sed actionem virtutis cum habitu. Sed (β) addidebet hoc, quod virtus, ut habitus, non est diuturnior actione moraliter accepta; quamvis enim actio illa externa una cum motu physico transeat; interna tamen permanet una cum habitu. Hinc etiam recte distinguunt Ethici inter actionem numericè & specificè acceptam: de qua distinctione in §. sequenti. Verbo: agere moraliter, accipitur vel positive, idque de actione interna & externa, eaq; numericè intellecta, quando realis opera-

Y

tio

tio exercetur certo quodam tenore: vel *negative & specificce*, quando quidem actio suspenditur, non tamen contraria exercetur: atq; sic non agere vitiose, *moraliter* loquendo, est agere virtuose.

QUÆST. V.

Consistit ne ergo Summum bonum morale in continuato virtutis exercitio? *Aff.*

§. XII.

Quæ ad hanc adsertionem κατὰ θεὸν sunt præstruenda, videantur in Sect. κατωτέρω. paragr. V. p. 301. quibus adde quod actioni virtuosa omnia Summi boni requisita competunt.

Obj. (a) Operatio, vel ἐνέργεια Aristotelica, & Summum bonum sunt ex diversis rerum generibus; quia hoc, puta Summum bonum, est in prædicamento qualitatis; illa vero, ἐνέργεια, in prædicamento Actionis: cum tamen genus & species, debeant esse unius Prædicamenti: E. Summum bonum non consistit in operatione.

Resp. (a) Vulgatum est apud Logicos: una atque eadem res aliam & aliam notionem

sionem Logicam admittit; pariter ac, unam eandemque rem, pro diverso considerandi modo, in diversis locari posse predicamentis; quamvis per se ad unam omnino pertineat classem. Ita Summum bonum, si consideretur fundamentaliter pro virtute, refertur ad classem Qualitatum; si vero formaliter, referri debet ad Actionem. (β) Est elenchus ὁμωρύτερος.

Object. (β) Actiones non sunt perpetue, neque sunt in nostra potestate; v. g. non potest quis in extrema rerum inopia exercere liberalitatem: summum autem bonum est ὁμωρύτερον. E.

Resp. (α) In §. XI. proxime antecedente dictum est actionem sumi, vel Physice, vel moraliter; actio moraliter sumta vicissim capitur vel numerice vel specificè; & sic iterum prout est interna vel externa. Actiones divinæ sunt perpetuæ, & continuantur numerice, quatenus Deus, utpote actus purissimus & simplicissimus, semper eodem tenore, si non objective, tamen subjective, operatur: quia modus operandi sequitur modum essendi. Vide Joh. V. 17. Deinde, actiones sanctorum.

Angelorum & beatorum in cœlis continuantur *numerice*; qui *τελειόζουσιν* illud perpetuo canunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*
Jehova Zebaoth! *Jes. VI. 3. Actiones vero*
humanae, eaque virtuosae, continuantur
continuatione specifica; scilicet quatenus
 hominē virtutum tramite non deflectit,
 committendo *μεταβαίνω* in semitam vi-
 tiorum. Et hujus sententiae veritatem di-
 cit Dn. D. Dithmarsus *System. Eth. l. I. p.*
m. 24. auctoritate D. Augustini compro-
 bari. Quando enim (*verba sunt laudatō*
auctoris cum allegatione) Regius Prophe-
 ta David Psal. XXXIV. 2. inquit; Bene-
 dicam Domino in omni tempore, sem-
 per lausejus in ore meo. Quærit Augu-
 stinus, quomodo Deum omni tempore
 totaque die laudare possumus? Quando,
inquit, tota die Deum laudare quis du-
 rat? suggero remedium, unde tota die
 laudes Deum, si vis. Quicquid egeris,
 bonum age & laudasti Deum. Quando
 cantas hymnum, laudas Deum. Et quo-
 ties cessasti ab hymno cantando, disce-
 dis ut reficiaris, noli inebriari, & lauda-
 sti Deum; discedis ut dormias, noli sur-
 gere ad malefaciendum, & laudasti De-
 um

um. In innocentia operum tuorum præpara te ad laudandum Deum. Dicit idem, Augustinum alibi particulam *semper* ita exponere: Quod etiam in rebus adversis Deum celebrare debeamus: quando, *inquit*, Deus dat temporalia, benedic; & quando ea tollit, benedic. Quia ille dat, ille tollit; sed seipsum a benedicente non tollit. Hæc ut ut prolixiora, propter pietatem & sententiarum pondus plene adscribere non pigebat. Actiones, inquam, humanae sunt perpetuæ non numericae, quatenus unam actionem virtuosam alia immediate subsequitur; sed specificæ, quatenus non sit insignis aliqua *ᾠδὴ βασιλ.* Sic Mephiboseth 2. Sam. IX. 7. iussus est *מִיָּתָם*, jugiter, capere cibum de mensa Davidis; non quod ab esu nunquam ei cessandum, sed quod alieno pane non fuerit victitandum. Et hoc tantum est, ac si dicas *actionem virtuosam dici positive*, sive de actione bona interna sive externa; *et negative*, de carentia vitiorum & enormitatis. (β) Virtus semper in officio continet affectus & cupiditates interiores: nam & *σπαραγαίαν σπαραγαίαν ἐνύπνια*; bo-

horum bona insomnia. &c. Nota (γ) Dn. Rudrauffius in *Instit. moral.* parte I. p. m.

- » 42. distingvit circa hanc objectionem,
 » inter *operari physice & moraliter*: bene
 » quidem; sed melius adhuc, si obser-
 » vabitur, non mox esse actionem *physi-*
 » *cā* mere & nude talem, quæ per mo-
 » tum physicum exercetur: potest enim
 » *actio moralis externa* pari modo exerce-
 » ri; verbi gratia, si quis liberalitatem
 » exercendo mittat manum in crumenam,
 » & depromptos inde numos erogat inopi.
 » Talis, inquam, actio est quidem *physi-*
 » *cā*; sed non nude & mere talis: quia
 » simul est *moralis*, atque sic quoddam
 » concretum ex *motu physico, & morali-*
 » *tate*: sit venia verbo. Ergo necessum
 » est distingvere inter *actionem physicā*
 » *ψιλῶς, & nude talem; & actionem*
 » *physicā μετὰ προορέσεως*, sive cum ad-
 » dito; vel inter *actionem physicā abstra-*
 » *ctā* ac præcīlā; & actionem *concre-*
 » *tā*, quæ cum moralitate permixta est.
 » Sed de *actionibus* prolixius, volente Deo,
 in doctrina *objecti Ethici*.

Object. (γ) *Summum bonum est re-*
quies; Ergo in operatione non consistit.

Resp.

Resp. (α) Per *concessionem*, Summum bonum esse requiem a vitiis & omni malorum genere. (β) Per *negationem*; quia Summum bonum est simul perpetua virtutum actio. Atque sic illa *actio* & *quietis* oppositio non fit *ὁμοῦως*; unde luditur elencho Oppositorum.

Obj. (δ) Summum bonum est iucundissimum; at *actio* virtutis est molesta & laboriosa. E.

Resp. Actio virtuosa, qua talis, nunquam *per se* est laboriosa; quippe prodiens ex intellectu & voluntate, quæ facultates nunquam *ex se* fatigantur. Notanter dicitur *ex se*: quia fit interdum, ut intellectus & voluntas quoad *actum* secundum, scilicet quatenus organorum corporeorum utuntur opera, videantur quandam sentire lassitudinem. Ita & actio virtuosa, tantum *externa*, *per accidens*, qua viribus & potentiis facultatum inferiorum exercetur, molesta censetur.

Object. (ε) Felicitas, aut Summum bonum est perfectissimum quid; at actio virtutis perfectum habitum antecedens, potest perfici, quatenus minori cum *lucta* sit affectuum. E.

Resp.

Resp. (α) Actio, habitum virtutis satisfaciens radicatum præcedens, si modo conformis fuerit voluntati divinæ, quamvis, quadam cum lucta fiat ante executionem, tamen est perfecta, *perfectiōne essentiali & partium*: licet non sit perfecta *perfectiōne accidentali & graduum*.

(β) Nec Summum bonum ponitur in actione habitum virtutis radicatum antevertente, nisi *incoative & κατὰ Ἀλγεῖαν*; sed in ea, quæ de perfecto habitu procedit. (γ) Prorsus solide & orthodoxe notat Dn. D. Dithmarsus in *System. Ethic.* lib. I. p. 28. *Summum bonum morale* considerari posse tripliciter: *absolute, comparative & in suo genere*.
1. *Absolute perfectum* dici nequit: quia id tale est, quod simpliciter & ultimo appetitum hominis terminat: at hoc de Summo bono morali dici non potest, cum sit res finita. Res autem finita, appetitum hominis ultimo & simpliciter non terminat, cum sic ageret in infinitum: at hoc absurdum; quia nulla causa ultra vires suas agere potest.

Neque 2. *Comparative perfectum* dici potest; scilicet in relatione ad bonum Theologicum

logicum & spirituale. Sive enim consideretur *abstractivè* & ratione essentiae præcise; sive *subjectivè* & ratione inexistentiæ concrete, in statu hoc ἀπασίας, non illo πλειότης, non solum mutilum & mancum est, sed etiam nihil, imo, *inquit*, sive liceat, sive non liceat dicere, plus quam nihil est. Sed 3. *Perfectum* est in *sua genere*, & ratione *essentiae*, cum quia secundum ideam consideratum definiri potest, tum quia perfectius in vita civili non datur. Cetera vide apud laudatum Auctorem.

Object. (2) Si Summum bonum consistit in actione virtutis, utique progressu temporis augebitur, quo scilicet plures erunt actiones virtutis. At hoc absurdum. E.

Resp. Summum bonum augetur pluralitate actionum non *intensive*, ratione essentiae; sed *extensive*, ratione temporis: augetur non *proprie*, sed *metaphorice*; non secundum denominationem *intrinsecam*, sed *extrinsecam*: liceat jam loqui cum vulgo Philosophorum, qui vocem *extrinsecus* & *intrinsecus* adjective usurpant.

Obj. (7) Si felicitas consistit in actione virtutis; Ergo consistet in multis quæ jam præterierunt, & in uno quod nunc tantum est: quia multe actiones virtutis transferunt, & hæc aut illa nunc tantum est. At illud est absurdum. E.

Resp. Quod felicitas dicatur consistere ex multis, quæ jam transferunt, & ex uno præsentis, nulla inde metuenda est absurditas: quia ex talibus, ipsa constat vita. Sin itaque vita consistit in perpetuo fluxu; quidni & felicitas ejus? Quamvis enim actiones virtuosæ toti ætati simul sumptæ, & tota ætas successive sumpta actionibus simul sumtis, sive felicitati, non correspondeat tempore; est tamen hujus diei vel temporis actio ac felicitas, suo diei ac tempori simultanea. &c.

Obj. (8) Eodem die potest fieri, ut quis agat ex virtute & mox non agat; Ergo eodem die erit felix & miser; quod absurdum: si enim agere ex virtute beatum est, tunc non agere ex virtute erit miserum.

Resp. (α) Agere ex virtute est ambiguum: nam significat vel actum sine vir-

is habitu, vel *actum cum habitu con-*
junctum: videmus enim quoad *habitu*,
v.g. avaros, aliquando quoad *actum* hunc
vel illum singularem, velle videri libe-
rales. Pariter etiam ambigua est phra-
sis; *non agere ex virtute*; potest enim,
intelligi, vel mere *negative*, pro caren-
tia & *habitus & actus* simul; vel mere
privative, pro adessentia quidem *habi-*
tus, carentia vero aut intermissione *a-*
ctus. Ita applico: Qui agit uno eodem-
que die ex virtute, qua *habitu & a-*
ctum; & qui eodem die non agit *priva-*
tive tantum, is non cessat esse felix pro-
pter nudam *actus* intermissionem illo die:
quia nihilominus agit virtuose & *specifi-*
ce, licet non *numerice*: & *non agere*,
moraliter quandoque est *agere*. &c.

§. XIII.

Cum spatio hic excludamur, idcirco
alias de Summo bono Quaestiones hic
in compendium mittimus. Si quaeratur
VI. *An bona natura & fortuna ad S.B.*
requirantur? Respondeo requiri non ad
esse, sed ad *esse illustrius*; non ad *essen-*
tiam, sed *inexistentiam & integritatem*;
non constitutive, sed *consecutive*; seu,
non

non συστατικῶς, sed παρεπιδεικνύς. Quia
 nullum posterius est de essentia prioris, &
 nullum externum de rei essentia. Sum-
 // mum bonum, inquit Dn. Doct. Dith-
 // marsus, consideratur vel 1. *originali-*
 // *ter*, & sic est animæ rationalis: vel 2.
 // *Formaliter*, prout est operationis virtu-
 // *osæ*: vel 3. *Fundamentaliter*, ut est vir-
 // *tutis*: vel denique 4. *concomitanter*; &
 // sic vel (α) *παιθητικῶς*, h. e. respectu affe-
 // ctionum, consistitque in *bona conscientia*,
 // *tranquillitate animi*, & *laetitia*
 // *cordis*: (β) *ὀργανικῶς*, quia consistere
 // videtur in donis *natura* & *fortuna*: (γ)
 // *συμβολικῶς καὶ ἀποδοτικῶς*, respectu si-
 // gnorum, prout in *honore*, *gloria*, *lau-*
 // // *de* & *bona fama* ponitur: (δ) *κοινωνικῶς*,
 // ratione usus & communicationis, con-
 // sistitque in *mutua amicorum familiari-*
 // *tate* & *benevolentia*. Unde patere dicit,
 // quod *bona conscientia*, *voluptas animi*,
 // *honor* & *amici* ad S. B. referenda sint,
 // non *originaliter*, *formaliter* aut *fun-*
 // *damentaliter*, sed *concomitanter* vel ex
 // *consequenti*. Vide ipsum l. I. *System. Eth.*
 // *Disp. III. p. m. 42.* Si quis instaret, solam
 acti-

actionem virtuosam esse Summum bonum; Ergo bona natura & fortune &c. illuc non pertinere. Respondetur verbo, particulam exclusivam *sola*, non excludere concomitantia. Si quærat. VII. Num beatitudo vel S. B. possit intendi & remitti; id est, recipiat magis & minus? Respondetur non recipere ratione essentie; sed ratione existentie in materia & subjecto, &c. Si quærat. VIII. An homo has in vita beatitudinis capax? Respondetur 1. hominem esse capacem beatitudinis; sed non absolute nec comparative, verum moralis & sphaera politica: idque non tantum collective, *ἡνωμένως* & in sensu composito, quatenus homo est species; sed etiam *κεχωρισμένως*, distributive, & in sensu diviso, quatenus homo est individuū. Qui enim unam virtutem in gradu perfecto habuerit, haud exfors aliarum, quamvis in gradu inferiori & subinde se ostendant, erit. Vide B. Nobiliss. D. Sylvenstolpe in Colleg. Eth. & alibi, nec non alios. 2. Distingve inter felicitatem popularem & exquisitam. 3. distingve inter possessionem, & possessionis agnitionem. 4. Inter

4. Inter prædicationem *apodicticam*, & probabilem. 5. Inter felicitatem *incoactam* & *consummatam*. Si quærat IX. *An morte hominis S. B. amittatur?* Respondetur, quod etiam si amittatur S. B. *formaliter* sumtum, prout in actione virtutis consistit; non tamen amittitur acceptum *consecutive*, pro gloria & memoria virtutis, quæ perpetua est: ut nihil dicam de felicitate animarum in cœlum translatarum; quæ quamvis Summo bono morali, ut ante dictum, longe sit sublimior, hoc tamen illi non contrariatur, sed subordinatur. Non quidem quasi S. B. civile sit æternæ felicitati specificum, ne dum via & medium ad illam, cum & Ethnici virtutibus cluentes ea ratione salvi forent pronunciandi; quod heterodoxum. Si quærat X. *Quid sit conscientia?* Vide responsionem in capite de *Principiis actionum*. Si quærat XI. *An detur summum malum morale?* Respondetur dari; ubi tamen distingue inter malum *concrete* sumtum, quatenus aliquid motus physici & entitatis involvit, & malum *abstracte* & precise sumtum, quod nudam denotat.

amxi-

ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ: de hoc affirmatur quæstio simpliciter, de illo v. limitate. Si deniq; quæ-
ratur XII. *utrum summum bonum sit pars*
Ethica? Responderetur (α) quod *partis* vo-
cabulum accipitur vel *fuse*, pro re qua-
cunque, quæ quomodocunque ad aliquid
refertur; vel *stricte* pro *parte essentiali* &
constituente; sic anima & corpus sunt
pars hominis. (β) Vox *summi boni* præ-
ter alias ejus acceptiones capitur vel
συμβολικῶς & signotenus, pro doctri-
na & præceptis in libro: vel πραγµα-
τικῶς; Pro ipsa actione virtuosa &c.
Si quæstio erit de summo bono, accepto,
non συμβολικῶς, sed πραγµατικῶς,
non erit pars *Ethices systematice* consi-
deratæ, cum sit finis externus & extra
disciplinam constitutus. Sin vero quæ-
ratur de symbolis & systemate *Ethico*,
tum est *pars*, non ipsam *Ethices* essen-
tiam *constituens*, quia tales sunt virtu-
tes: sed est pars *essentialia Ethices an-*
tevertens; quemadmodum est natura
τῶν προγινωσκομένων. Aliæ quæstiones, de
bono citra præcisionem tali, videantur a-
pud *Metaphysicos*: de bono vero *moralī* &
cum præcisione, apud *Doctores moralium*.

SECTIO

SECTIO III. Ἀξιωματικὴ.

- I. Bonum obtinet rationem finis; finis vero rationem principii in practico. Arist. VI. Eth.
- II. Causa summi boni remota universalis est Deus, particularis natura humana; propinqua virtus & exercitatio.
- III. ἢ εὐδαιμονία ἐκ ἐν κήσεται, ἀλλὰ κήσεται ἀρετῆς, ἐκ ἐν ἔξει, ἀλλὰ ἐνεργεία ἐστὶ. Arist. l. I. Eth. c. 8.
- III. Actio virtutis, qua numerice continuari nequit, continuatur specificè.
- V. Bona natura & fortuna licet revera bona sint, non tamen Summum bonum sunt.
- VI. Cum de aliis vita humana rebus, tum de honore cum primis verificatur proverbium: κύκλῳ τὰ ἀνδρώεωσι.
- VII. Summum malum morale non dari tantum, sed & esse frequens, in confesso est.

CAP.

CAP. III.

*Varias de Objecto Ethices opiniones
examinans, donec id quod proxi-
mum & immediatum est, genu-
inum esse ostendat.*

SECTIO κατὰ συζητήσιν.

§. I.

Quemadmodum diversa sunt fue-
runtque fere semper de fine Philo-
sophiæ practicæ, summo bono, docto-
rum judicia, uti supra patuit; ita de ejus-
dem objecto decreta illorum haud sane
sunt ἀφ' ἐνὸς ἀγαγεμένα. Quidam
dicunt, subjectum Ethicæ est vel remotum »
vel propinquum; remotum est homo; »
propinquum est anima rationalis, & quidem »
primario secundum ipsius facultatem al- »
teram, quæ dicitur voluntas. Vide Rey-
herum in *Margarit. Phil* p. m. 652. Alii
hunc in modum de objecto hoc decernunt:
Objectum Ethices est adequatum vel in- »
adequatum: Objectum Ethices adequa- »
tum est totus homo, quatenus est bonis »
moribus informandus: Objectum inade- »
Z qua-

» quatum est primum, vel a primo ortum;
 » objectum primum est, quod aliunde ori-
 » ginem non trahit; estque principale vel
 » instrumentale: principale est, quod pri-
 » matum inter reliquas in homine poten-
 » tias obtinet, objectumque instrumentale
 » in agendo moderatur & dirigit, ut intel-
 » lectus practicus & volunetas: Instrumen-
 » tale objectum sunt affectus, qui ab intel-
 » lectu & voluntate, tanquam Dominis a-
 » ctionum humanarum diriguntur, atque
 » ab illis tanquam regula, norma & men-
 » sura dependent. Objectum a primo or-
 » tum est actio, quæ tum ab objecto princi-
 » pali, mente videlicet & voluntate, tum
 » instrumentali, videlicet affectibus, origi-
 » nem trahit. Hæc est sententia B. Dn. D.
 Christiani Matthiæ Dithmarsii System. Eth.
 p. m. 43: quam quidem, ut viri non mi-
 nus eruditi quam orthodoxi ratiocinatio-
 nem, laude sua dignum omnino censeo;
 præsertim si modeste capiatur id, quod
 intellectum & voluntatem adpellat regu-
lam, normam & mensuram actionum:
 scilicet procedit hoc, non de mensura men-
 surante primaria, talis enim est lex æterna;
 sed de mensura mensurata seu mensura-
 bili.

nota:

bili, quæ est lex naturæ respectu illius; quamvis & mensurans sit in ordine ad actionem.

§. II.

Eum ferme in modum de objecto Ethices statuit ex recentioribus Kilianus Rudrauff. *Instis. moral. de nat. & constit. Eth. p. m. 3.* ubi inquit: Objectum pri-»
» marium, ut quod, adæquatum & totale»
» est homo, moribus & virtutibus informan-»
» du: secundarium, inadæquatum & parti-»
» ale est multiplex: scil. intellectus practi-»
» cus, voluntas, affectus & actiones: cir-»
» ca quæ singula dirigendo occupatur.»
» Nec ab objecto hoc secundario & parti-»
» ali excludenda est facultas sensitiva, sicut»
» excluditur vegetativa: nam illa, dicit, li-»
» cet per essentiam non sit rationalis, par-»
» ticipat tamen, quatenus rationi paret:»
» hæc non paret. Ulterius theses hæc su-
» asita probat: Circa quod tota discipli-
» na moralis occupatur, illud est ejus ob-
» jectum adæquatum & ut quod: nam ad-»
» æquatum disciplinæ objectum illud est,»
» quando omne, quod in disciplina tracta-»
» tur, potest ad illud referri, vel ut pars,»
» vel ut passio, vel ut principium, vel ut»
» adjun-

adjunctum, vel ut objectum, & quæ sunt
alia, ad eum modum sese habentia, sive
consentanea, sive etiam aliquando dis-
sentanea, particulari huic vel illi objecto
opposita. Sub ista majori, ait, subsu-
 mimus: atqui homo, quatenus bonis
 moribus informandus, est tale quid; Er-
 go est objectum adæquatum Ethicæ, de
 quo præcipue sermo est, quando de ob-
 jectis Ethicæ quæritur. Hæc ille. Eandem
 fere insistit viam Antonius Itterus in *Syn-*
opsi Philosophiæ moralis.

§. III.

Priusquam vero certi quid hac in par-
 te innotescere queat, necessum est, ut
 status quæstionis in antecessum formetur,
 ne forte *πρόβλεψήσθαι*, quod ajunt, pe-
 tere videamur. Primum ergo tenendum
 est, hic ubi de objecto quæritur, non esse
sermonem de subjecto denominationis,
vel quod, cum illud, quatenus tale, non
 limitat disciplinam, nec discriminat u-
 num habitum ab alio: verbi gratia, tale
 subjectum in *Theologia, Jurisprudencia,*
Medicina, Philosophia, &c. est homo, pro-
 ut in qualibet harum Facultatum loco
 fundamenti est, cui adjunctum inhaeret:
 nec

nec esse sermonem de subiecto informa-
tionis, vel quo; quemadmodum plures,
 dum de objecto Ethices differere satagunt,
 hanc acceptionem arripiunt; cum tamen
conveniret observare discrimen inter sub-
jectum proximum & remotum, inter ob-
jectum adaequationis & perfectionis, inter
objectum primum & secundarium; at-
 que sic dicunt animam rationalem intel-
 lectu pratico, voluntate & affectibus te-
 nus, adaequatum & proximum esse huiusce
 habitus objectum. Neque esse questionem
 de objecto, qua suum materiale, verum
 qua formale considerato: sed nec queri de
 objecto considerationis & interno, quod æ-
 que late patet, ac singula disciplinæ præ-
 cepta; sed de objecto operationis & externo.
 Verbo: Dum hic de objecto Ethices qua-
 sitio informatur, unice queritur de ob-
jecto totali, operationis, adaequationis, pri-
mario & proximo.

§. IV.

Et cum illa *ἀνεξίβεια* urgetur, prout
 eam urgere ad discriminandam rerum in-
 dolem inprimis conducit, tum necessum
 erit dicere actionem humanam moraliter
rectificandam esse tale objectum; quem-
 na e Object.

madmodum in parte etiam Gener. p. 252. præmonstratum est. Non quidem plane excludendo *intellectum practicum*, *voluntatem* & *affectus*, sed involvendo; scilicet quatenus omnis actio in *facto*, imo & in *fieri*, si consideretur *idealiter*, præsupponit scientiam, volendi actum & affectuum obsequia, ad sui productionem; adeo, ut ne quidem præter illa, moralem actionem concipere liceat: sed attendendo ad ipsam *actionem*, tanquam objectum, ut modo dictum, *totale*, *adequationis* *primarium* & *proximum*. Quomodo autem intellectus practicus, voluntas, & affectus ad productionem actionis accedant, & quam prope objectum Philosophiæ practicæ attingant, caput sequens exponet.

§. V.

Hanc thesin confirmat, non tantum ipsa veritas, quæ secundum Menandrum *πάντων χρημάτων ἀναγώγεται*, *res omnium iustissima*; sed & gravissimorum virorum auctoritates, quibus dum veritati inniuntur, non parum pensi habendum. Averrhoes in principio paraphrasis librorum de Rep. Platonis inquit: *subiectum*
sibi.

*civilis scientia sunt res voluntaria, qua-
dum sunt, ex nostro arbitrio pendent, //
quarum principia sunt voluntas & pre- //
electio. Idipsum asserit in prooemio libri //
Physicorum inquit, Philosophiam de
moribus esse de actionibus voluntariis.
Franciscus Piccolomineus introduct. ad
X grad. civilis Philos. c. 4. præterquam
quod prolixè in antecedentibus discutrit,
ita concludit de subjecto civilis scientiæ,
ut appellat: humana actiones considerate
a civili procedunt ex habitu prudentiæ,
& ex humana libertate: scopus & finis,
cujus gratia, earum est summum bonum;
quare in ea consideratur humana actio
ex hominis libertate prodiens ut inclu-
dendū id, per quod proxime refertur ad
summum bonum: refertur autem ad id
per honestum, & quod decet: quare sub-
jectum civilis scientiæ est humana actio,
ex hominis libertate prodiens, ut in ea ho-
nestum & quod decet, natum est reful-
gere. Adeo notanter dicit, natum est re-
fulgere, ut hoc ipso innuat discrimen
inter actionem in fieri, & in facto esse;
sive inter actionem moraliter rectifican-
dam, & de facto rectificatam: de qua*

divisione in Sectione sequenti ἀνασκη. Per-
git Piccolomineus: *Quod autem hoc sit*
subiectum civilis scientia, firmissima ra-
tione ostendo: inquit Philosophus in sex-
to moralium Nicomach. c. 8. prudenti-
am & civilem scientiam, rem esse ean-
dem: quare id censeri debet subiectum
unius, quod est subiectum alterius: at
subiectum prudentie est humana actio,
ut in ea natum est refulgere honestum &
quod decet: quare id ipsum est subje-
ctum civilis scientia. Quod autem hu-
mana actio subjiciatur prudentia, patet
ex ejus definitione: prudentia enim est
recta ratio agibilium, quæ recta ratio
decrevit honestum & quod decet. Recte
quidem se habet allegatio Aristotelis,
quam & vide Disquisit. nostr. parte Gen.
p. 244: indulgentior autem est in trans-
latione termini τῆς πολιτικῆς, per civi-
lem scientiam; cum videatur esse impli-
catorium, esse practicum, & simul scibi-
le, de fine ultimo. Huc facere sibi per-
suadet verba Aristotelis in proæmio libri
magn. moral. ἐπειδὴ θεωρεῖμεθα λέγειν
ὕπὲρ ἡθῶν. ρ. quibus in verbis Philoso-
phum patefecisse existimat Ethicam, pro-

ut ipsa etiam nominis confirmat notatio, versari in compositione morum: mores autem esse humanas actiones certo quodam modo efformatas.

§. VI.

Idem judicasse Ciceronem de subiecto Ethices, dum pertinentia ad institutionem vitæ humanæ explicaturus, libros de officiis construxisset, in confesso est: recte enim novit, quod qui officia docet, humanas omnes actiones recte componit. quod munus est Philosophiæ practicæ; id eo dixit: *Nulla enim vitæ pars neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest, in eoque excolendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine.* Objectum, vel subiectum Philosophiæ moralis, dicit *Volfgang. Heiderus System. Philos. moralis p. m. 19.* est ipse modus bene vivendi, quem Ethicorum præcepta nobis exhibent; id quod significatione admodum laxa & populari accipitur pro omni, quod in disciplina qualibet traditur. Subiectum perfectionis, inquit, est animus homi-

hominis, intellectus, voluntas, & appetitus sensitivus, qua virtute imbuuntur; seu quod idem, homo qua virtutis & beatitudinis capax est. Objectum considerationis, quæ operationis ergo instituitur, & illud quidem *materiale*, dicitur, sunt mores, seu attinentia ad mores: mores autem animorum & *νῦν* & *ἡγεμονίας*, seu *ἔθης*, & actiones, quæ ab his oriuntur intelligimus. *Formale* sunt mores, quæ pendent a libera hominis voluntate, qua informandi, moderandi, honesti, & ad summum bonum redacti. Hæc ille. Ubi mitius in verbis postremis erit exponendus, præterquam, quod aliud etiam *formale* objecti Ethici detur, quam actio a libertate denominata, scilicet quatenus moraliter est rectificanda.

§. VII.

Pluribus testimoniis, cum res in sole apricetur, opus non est. Quod vero totam hanc quæstionem attinet, unico huic ratiocinio includi potest: Illud est objectum Ethices 1. operationis, cui finis introducendus proponitur; 2. totale & adæquationis, quod nec est commune nec
partia-

*partiale; 3. primarium, quod primario
& secundum ultimam intentionem con-
sideratur; 4. proximum, cui proxime
& terminative consulitur. Jam subsumo:
Actio humana moraliter rectificanda est
tale objectum. Infero: Ergo actio hu-
mana moraliter rectificanda est objectum
Ethicæ operationis, totale & adæquatio-
nis, primarium ac proximum. Probo
minorem, 1. quod sit objectum operatio-
nis, quia actioni humanæ, tali in fieri fi-
nis introduci debet, nempe conformitas
cum lege divina, vel rectificatio & ho-
nestas: 2. quod sit *totale & adæquatio-*
nis; quia actio humana, quatenus mora-
liter rectificanda, nec commune est ob-
jectum cum aliis habitibus, nec partiale
unius, sed æque late patet ac Philosophia
moralis; quod exemplo omnium virtu-
tum, quæ actiones nostras, tam internas
& animi, quam externas & exercitii, si-
bi conformes nituntur reddere, evadit
planissimum: 3. quod sit *primarium*,
quia ex primaria & ultima intentione,
actio humana, quo rectificetur morali-
ter, in Ethicis consideratur: 4. quod
sit *proximum*, quia actioni humanæ pro-
xime*

xime consulitur; non quidem proximitate immediationis, cum mediante intellectu practico, voluntate & affectibus id fiat; sed proximitate finis & terminativa. *om̃p̃ edes dñ̃s au.*

§. VIII.

His accedit, quod, qui intellectum practicum, voluntatem & affectus cum actionibus appellant objecta inadæquata & partialia, totum vero hominem civiliter beandum, adæquatum & totale, dividant non dividenda: nec enim intellectus practicus & voluntas cum affectibus propter facultatem & actus mere negativos in Ethicis considerantur, sed cum complicatione actuum tam *internorum* quam *externorum*, sive agant *positive & numerice*, sive *negative*, suspendendo tantum actum, & non committendo contrarium, ac *specificæ*. Quos terminos vide supra p. 357. Quin & totus homo, non alio respectu objectum Ethices adæquatum constitui potest, quam habita unice ratione actionum moralium, & quatenus illis substat. Unde liquet, quibuscunque demum terminis utamur, summam rei huc redire, quod *actiones*

moraliter rectificanda sint in Ethicis, ἀπαντακτῶ. Quia; propter quod unumquodque tale est, illud magis tale est.

SECTIO II. Ἀναγκαστικῇ.

QUESTIO I.

An actiones humanæ sint adæquatum, totale, primum, & proximum Ethices objectum? Aff.

§. I.

Object (α) Si totus homo qua intellectum, voluntatem, affectus & actiones, est adæquatum Ethices objectum; utique non actiones tantum: ac verum prius, Ergo & post.

Resp. (α) Negando connexionem majoris, cum opponat non opponenda; nempe hominem intellectu practico, voluntate & affectibus præditum, actionibus humanis: eo enim ipso quo actionem humanam dico, tum totum hominem subindico, cum intellectu, voluntate ac affectibus; cum nulla actio, nisi quæ horum adminiculo producta sit, moralis dici mereatur. (β) Minorem non esse firmam, nisi sub certis conditionibus capiatur, nempe cum implicatione actionum,

num, earumque, non physicarum, sed
 » moralium; alias enim, si vel nuda ho-
 » minis essentia cum suis facultatibus di-
 » ceretur hoc objectum constituere, tum
 » scientiæ naturali fieret injuria; vel homo,
 » quatenus dormiens & otiosus, objectum
 Ethicæ poneretur, tum vereor ne τίς ἄν
 ἴσως ἀμάρτοι; quia homo, quod dormi-
 ens & otiosus, non est considerationis
 Philosophiæ moralis, ubi unice ad acti-
 onem respicitur. (Υ) Luditur *elencho*
oppositorum & fallacia divisionis.

Obj. (Β) Obstant auctoritates gra-
 vissimorum Scriptorum; ex quibus, pra-
 ter supra nominatos Hieronymi Prætorii
 super hac re censura talis est: Subjectum
 Ethices communiter est duplex, quod &
 quo; subjectum quo est anima rationa-
 lis: subjectum quod vero totus homo.
 Piccolomineus c. 2. introd. Ethic. inquit
Prætorius, actiones quatenus in iis natum
 est refulgere honestum, pro subjecto E-
 » thicæ agnoscit. Ast errat, inquit, acti-
 » ones enim istæ sunt media ad summum
 » bonum; non autem media, sed finis in-
 » troducendus est in subjectum operationis;
 » media vero propter finem.

Resp.

Resp. (α) Auctoritatibus magnorum virorum tanto minus hac in parte decedit, quanto major nobis est cum illorum decretis, præsertim qua rem ipsam, consensio, etiam si terminorum multitudinem mittamus in compendium: quin & cuilibet suum, quod merito convenit, encomium grata mente servamus. Interim & illud Platonis *lib. V. de Legibus* meditamur. ἡ ἀλήθεια πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἡγεῖται, πάντων δὲ ἀνθρώποις: ἥς ὁ γεγενημένος μέλλων μακάριος τε, καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη: ἵνα ὡς ὅτι πλεῖστον χρόνον ἀληθείας ὦν Δαβιοῖ; id est, veritas cum diis, cum hominibus dux omnium bonorum est: cuius statim ab initio particeps esse debet, qui felix beatusque futurus est, ut in veritate maximum vite tempus transigat. *(β)* Prætorii aliorumve sequacium iudicium cum eruditione magnificendum esse constat: imo & hic loci ubi dicit subjectum *Ethicæ quo*, esse animam rationalem: quod vero totum hominem, laudem meretur; cum hoc tamen discrimine, quod ibi agat, non de subje-

»cto *occupationis*, sed de *subjecto recipi-*
ente, inhesionis, informationis & deno-
minationis; cum tamen nostra quæstio
 sit de illo, non vero de *bisce*: quod
 ἡ ἀγώνιστος. (γ) Quod vero actiones di-
 cit esse media ad summum bonum, vi-
 detur in alio sensu *actionis* terminum u-
 surpare, ac nos in hac doctrina sivevimus:
 ille enim actionem intelligit rectificatam,
recte rationi conformem, & de facto ho-
nestam ac virtuosam; quo quidem sen-
 su jure meritoque actiones sunt media
ad summum bonum morale, pariter ac
virtutes, puta in actu secundo, media
 » appellitantur ad idem: nos vero cum ce-
 leberrimo D.D. Calovio, forte & Picco-
 lomineo aliisque, actionem, dum faci-
 mus *subjectum Philosophiæ practicæ oc-*
 » *cupationis*, intelligimus rectificandam,
 » recte rationi conformandam, & in fieri
 » honestam ac virtuosam. In hoc itaque
subjectum, nempe actionem humanam,
in fieri, finis introducitur, nempe con-
formitas cum lege æterna &c. honestas
 » ac virtuositas. Nec est quod quisquam
 » id absurditatis metuat, quod hac ratio-
 » ne medium, actio rectificata seu virtuo-
 » sa, cum

sa, cum fine, *summo bono* confundatur: manet enim *discrimen formale* adhuc integrum, quamvis *materialiter* coincidunt. (d) Est hic parallogismus partim ἀποζητήσεως partim ὁμωνυμίας.

Object. (γ) objectum cujuslibet discipline, & per consequens etiam Ethices, debet esse conceptus realis: at actio humana moraliter rectificanda & in fieri, non est conceptus realis, quia est ens ad huc in potentia; Ergo actio humana in fieri non est objectum Ethices.

Resp. (α) συγχωρητικῶς ad maiorem. (β) ἀρνητικῶς de minore ejusque probatione: quamvis enim actio moralis in fieri sit in potentia obiectiva respectu facultatum animæ humanæ, gignit tamen conceptum realem, cum actio talis non sit ens in potentia *negative* tale, sed *positive*, per denominationem a suis principiis; atque sic habet realitatem ac entitatem in illis. Nec enim *ens potentia* mox est ens rationis & fictum ab intellectu, quia ut dictum habet realitatem in suis causis, & quidem *realem*, ut de facto possit esse, quale præexistit in virtute vel potentia causæ. Vide Svarez *disp. xxxi. f. 2. n. 6.*

Aa

seqq.

videtur hoc
negari
F.ommian
Metaph.
p. m. 74

seqq. § f. 12. n. 38. seqq. (γ) consideranda hic est practicarum disciplinarum indoles, quæ requirit, ut versentur circa τὸ πρακτικόν & contingens. (δ) Attendendum erit ad abstractionem Philosophiæ practicæ propriam; de qua in parte Generali. etc.

§. II.

Plures super hac re formare quæstiones foret nodum in scirpo quærere; poterit tamen si cui libuerit ex Piccolominei aliorumve commentatorum penu easdem depromere; illius autem videri potest Cap. 2. 3. & 4. *introd. ad civil. Phil.* ubi varias recenset examinatque sententias, Nos itaque Sectionem hanc ἐπιρροπὴν quam ἀνακεφαλαιώσικην claudimus.

§. III.

Habeant quod efflagitant: Subjectum
 » Ethices, non tantum denominationis &
 » quod, sed & occupationis, totale & ada-
 » quatum est homo; cum hac tamen limi-
 » tatione, scilicet quatenus actionibus mo-
 » ralibus substat. Subjectum inhesionis,
 » informationis, & quo, est intellectus pra-
 » cticus & voluntas, quibus tanquam in-
 » strumenta in productione actuum inser-
 viunt

viunt affectus. Interim tamen hoc manet,
quod non tam homo, quam humane actio-
nes hic considerantur: quippe quæ proxi-
me constituunt Ethices & Practicæ Phi-
 losophiæ objectum, cujus objectum ex
 omnium consensu est τὸ πρακτικόν, seu a-
 gibile & contingens, quale quid sunt a-
 ctiones: homo vero remotius & antece-
denter tangit hoc punctum; non quidem
 quasi actiones humane extra hominem in-
 veniantur; sed quod ratione conceptibi-
 litatis quoad esse objecti ejusmodi fiat ab-
 stractio. Nota etiam 1. Quod objecta
 disciplinarum non sint qualitates: 2. quod
 homo cum suo intellectu practico, vo-
 luntate & affectibus, sit potius princi-
pium & causa objecti Philosophiæ practi-
 cæ, quam ipsum objectum: 3. Quod
 objectum debeat esse conceptus unus, non
 aggregatus: 4. Quod compendio effe-
 rantur actiones humane pro homine, e-
 jus facultatibus, & facultatum operati-
 onibus; nobile quoque est illud Pythæ-
 goræ apud Stobæum: μὴ ἐν πολλοῖς ὀλί-
γα λεγεῖ, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις πολλὰ.

SECTIO III. Ἀξιωματική.

I. Objectum Philosophiæ practicæ Ethicesque, ut & aliarum disciplinarum, ex formali ratione est conceptus tantum unus.

II. Actio humana moraliter rectificanda non excludit intellectum practicum, voluntatem & affectus, sed involvit & præsupponit, ut sua principia. *Vel brevius:*

III. Actio humana est objectum Ethices, non ἐξαιρέτως, exclusive, sed ἐξοχως, excellenter.

IV. Actio humana, quamvis in fieri, non est conceptus ratione confictus, sed realis.

CAP.

CAP. IV.

*De principijs actionum moralium
in genere, ac de intellectu pra-
ctico & recta ratione in spe-
cie.*

SECTIO κατὰ συνάμην.

§. I.

QUamvis practica Philosophia non
tam sit sollicita de accurata objecti
sui cognitione, cum & illud præ-
cognovisse sufficiat, ut ante monstratum,
quam finis in illud objectum introducti-
one; cum tamen media vix recte investi-
gentur, & finis difficulter in subiectum
introducatur, nisi illud quodammodo
cognoscatur, necessum est ut supposito
jam Ethices objecto, actione scilicet hu-
mana moraliter rectificanda, eidem sua
adscribantur principia, & veræ præ ad-
ulterinis vendicentur causæ: ὅτιν καὶ
πὺς πιστεύη, καὶ γινώσκει αὐτῷ ὡς αἱ
ἀρχαὶ, ὁρίσασθαι, inquit Aristot. lib. VI.
Eth. c. 3. hoc est, cum enim rem ita esse
quodammodo credit aliquis, & nota sunt
ei principia, tum scire dicitur.

Primum itaque circa *actionum moralium principia* hoc tenendum est, quod humanæ actiones non ferantur cæco fortune imperu, nec fato Stoico extorqueantur, quemadmodum hallucinati sunt Stoici omnium gravissime, dum fatali suæ catenæ, non creaturas modo earumque actiones, sed ipsum etiam summum Deum, rerum creatorem, sint veriti innectere. Ita enim loquuntur: *Δελοὶ βασιλέων εἰσιν, οἱ βασιλεῖς θεῶν. ὁ θεὸς ἀνάγκης.* Ille ipse omnium conditor & rector scripsit quidem fata, sed sequitur. *Semper parer, semel jussit.* Senec. lib. de Provid. c. 5. Sed nec fatum astrologicum principis actionum nostrarum accenseri potest, cum impossibile sit astra, quamvis agant necessitate quadam sibi a Creatore indita, posse *directe* agere in animam hominis, & animæ facultates superiores; quamvis *indirecte*, quandoque id fiat & *mediate*, inclinando scilicet per temperamentum corporis.

§. III.

Et quia nemo tam crassæ est mentis, qui actiones humanas corpori, tanquam
causæ

causæ principali, adjudicare præsumat, cum procul dubio quilibet noverit formæ proprium esse, operari dare; relinquitur ergo, quod anima humana per suas facultates actionum suarum principium sit genuinum. Facultates vero animæ humanæ principes sunt, ut ex Phisicis liquet, vegetativa, qua generamur, augemur, nutrimur & vivimus; sensitiva, qua videmus, audimus, olfacimus, gustamus & tangimus; & denique rationalis, qua intelligimus, rerum causas investigamus, de actionibus rebusque gestis judicamus, consultamus, deliberamus: illa rationis est plane expers; ista secundum quid est ἔλλογος, & rationis particeps; hec prorsus est rationalis, scilicet non per participationem, sed per essentiam. Cuilibet harum facultatum suus inest instinctus & appetitus: potentia vegetativa naturalis, qua magnes ferrum trahit, grave deorsum fertur, &c. sensitiva sensitivus inest appetitus, qui in brutis animalibus conspicitur; rationali rationalis, qui speciali nomine voluntas audit: quorum tamen appetituum primus rationi, quamvis de subje-

» Et rationali dicatur, non paret, nisi per
 » accidens, & ea de causa non est Ethicæ
 » considerationis *primario*; *secundus* cum
 » rationi pareat, ac *tertius* cum per essen-
 » tiam sit rationalis, ad *actionis humane*,
 » puta objecti Ethici, constitutionem con-
 » currunt, licet diversimode; quemadmo-
 » dum etiam *subjectis* & *objectis* differunt:
 appetitus enim *sensitivi* *subjectum* est a-
 nima *sensitiva*, *rationalis*, *rationalis*;
 quæ differentia est *realis* in subjectis di-
 versis & specificè distinctis; non vero in
 uno eademque subjecto rationali, cum
 » ibi locum habeat differentia *rationis ra-*
 » *tiocinata*; quia una anima humana tri-
 bus nominatis facultatibus primariis est
 instructa. *Objectum illius* est sensile & ju-
 cundum; *hujus* intelligibile & honestum.
 Vide de hisce B. D. D. Danhaweri Colleg.
 Psycholog. & B. D. Sperlingii Anthropol.
 §. IV.

Intellectus. Primum hic locum sibi vendicat fa-
 cultas animæ rationalis, & quidem qua
potentiam intellectivam, quæ una voce
intellectus dicitur; cum omnem ordina-
 tum appetitum, seu volendi actum opera
 & iudicium intellectus debeat præcede-
 re. Est

re. Est autem *intellectus*, citra præcisi-
onem, *facultas anima rationalis*, qua
res cognoscibilis (sive actu talis, ut prin-
cipium, quod est propositio per se &
natura nobis nota; sive potentia, ut
conclusio ex principio deducta) *cogno-*
scitur & judicatur. Hic *intellectus* licet
in se, id est, in sua essentia, quidem sit
ἀμέεῖς &, indivisibilis & simplex, ta-
men ratione *finis, objecti, & officii* dividi
solet in *speculativum & activum*, *θεω-*
ρητικὸν καὶ πρακτικὸν, quæ divisio est i-
psius Aristotelis l. III. de anima c. 9. ita
Metaph. l. VI. c. 1. dicit: ἡ ἀπὸ τοῦ ἀλ-
γοῦσα, ἡ πρακτικὴ, ἡ ποιητικὴ, ἡ θεωρητικὴ:
quocirca divisio hæc non est *essentialis*
in diversas species, aut in diversas res;
sed *accidentalis*, unius rei in diversos sta-
tus. Hanc quæstionem de distinctione
intellectus, an *ratione* differat, quod
Thomistæ cum Thoma p. I. qv. 79. art.
II. volunt, an vero *realiter*, quod Za-
barella lib. de facult. anima cap. ult. ur-
get, alias, & quidem in *Physicis*, tracta-
tam videto.

Sed cum *intellectus theoreticus*, res in-
 // telligat & contempletur, ut nudam rei
 // veritatem cognoscat, quo tantum sciat,
 // quæ ac qualis sit cujusque rei natura,
 // proprietates & operationes; *Practicus*
 // vero res intelligat & apprehendat, non
 // eo fine, ut nudam rei veritatem cogno-
 // scat, inque ea cognita acquiescat, sed ut,
 // quod cognoscit, agatur et fiat, ideoque
 // ulterius se exerit, consultando, delibe-
 // rando, quomodo quid fieri possit? ea-
 // // propter *theoreticum* hic mittimus, quip-
 // // pe cujus objectum sunt τὰ ἐξ ἀνάγκης
 // // ὄντα, res necessariae & sempiternae; *pra-*
 // // cticum unice amplectimur, qui τὰ ἐνδε-
 // // χόμενα ἄλλως ἔχειν, id est, actiones &
 // // res humanas contingentes, secundum
 // // virtutem instituendas moderatur, dum ex
 // // principiis practicis conclusiones practi-
 // // cas elicit. De principiis practicis & eo-
 // // rundem conclusionibus, Vide Part. Gen.
 // // cap. 3. & 4. Ubi vero *practicus intellectus*
 // // rite de rebus sibi objectis naturali suo
 // // iudicio judicat, tum oritur *recta ratio*
 // // *practica*, non secus ac in contemplati-
 // // vis *recta ratio theoretica*, dum τὰ θεω-
 // // ρητά

partē satis perspicit intellectus theoreticus.

§. VI.

Definitur autem sic: *Recta ratio practica* est ipsum rectum naturale judicium, circa honestatem & res civiles, lex principii natura notis extructum: quæ est D. Rudrauffii. Vel ita: *Recta ratio* est naturale intellectus judicium, ex principii natura notis, juxta legem ac lumen natura, de rebus civilibus moralibusque depromtum. Ubi nota terminum rectæ rationis sumi quandoque i. habitualiter & radicaliter, sive pro ipsa facultate recte ratiocinandi, quæ acceptio frequens est; sive pro jure naturæ, ac primis principiiis practicis, quam acceptionem, utpote inconvenientem, improbat etiam D. D. Osiander in notis Grotianis p. 176. 2. Actualiter, effective seu formaliter, pro omni eo, quod ex primis principiiis practicis legitime deductum est, quo sensu tota prudentia civilis, cum omnium actionum complexu, imò tota Philolophia practica recta ratio practica audit. Appellatur vero (α) *judicium*, quia recta ratio dijudicat, discer-

Recta Ratio

discernit; & unum ex altero deducit.
 (β) *Naturale*, quia naturaliter judicatur & apprehenditur, (*sunt verba Rudrauffii*) quid principiis naturalibus sit consentaneum, quid dissentaneum. (γ) *Rectum*, quia recte debet judicare; si enim errat, non tam est iudicium, quam iudicii defectus. (δ) *Circa honestatem & res civiles*; quo exprimitur objectum.

§. VII.

Præterea sciendum, quod *rationis*
 » *practica* de rebus agendis, aut intel-
 » ctus practici de actionum bonitate vel
 » malitia morali, duplex sit iudicium; u-
 » num *absolutum*, quod aliquid *in se, ab-*
 » *solute, seorsim ac separatim* spectatum,
 » iudicatur bonum vel malum, faciendum
 » vel fugiendum; alterum *comparatum*,
 » quod aliquid aliis rebus collatum, ex-
 » pensis circumstantiis, *nunc hic, huic*, bo-
 » num vel malum, faciendum vel fugien-
 » dum iudicatur. Hæc iudicia, *absolu-*
 » *tum & comparatum*, multum inter se
 differunt, imo interdum pugnant: fit e-
 nim sæpissime, ut quod quis iudicavit
 iudicio intellectus practici *absolute* esse
 bonum ac faciendum, id comparato re-
 scin-

seindat, judicetque esse malum ac fugiendum; & econtra: hinc itaque oritur lucta ista & pugna rationis sæpe secum, qualis est in incontinentibus & continentibus; in utrisque fluctuat ratio judicando de voluptatibus; in illis succumbit, in hisce superat cupiditates. Istius fluctuationis & luctæ, inter judicium rationis practicæ *absolutum* & *comparatum*, Medea nobis reliquit exemplum, dum ait: *Video meliora proboque, deteriora sequor.* Scilicet judicat *judicio absoluto* bonum esse, ut Jasonem non sequatur; *comparato* tamen illud rescindit, & judicat omnibus expensis circumstantiis, melius esse ut sequatur; quod deterius erat & pessimum, nempe tò sequi, *judicio Medæ absoluto*, hoc melius & bonum judicatur ab ea, *judicio comparato*. Exemplum consimile est, in egestione mercium tempestate maris instante: *absolutum* judicium malum judicat res ad exercendam virtutem necessarias abjicere; *comparatum* illud rescindit, ut salventur homines. Illud vero intellectus practici judicium, quod post deliberatam actionem & omnes circumstantias examinatas pronuncia-

Medea:

nunciatur, vocatur *judicium ultimum*,
vel *ultimum dictamen*, quod voluntatis electio sequitur; scilicet quando jam ultimato & certo determinata est actio.

SECTIO II. *Ἀνασκευαστική.*

QUÆSTIO I.

An Fortuna jure excludatur e numero principiorum actionis moralis? Aff.

§. I.

NON excludendam modo e numero principiorum actionis humanæ, seu moralis, *fortunam* esse constat, sed & B. Augustinum detestari *lib. retract. ab init.* quod in tribus libris contra Academicos aliquoties appellatit fortunam, quamvis non Deam aliquam eo nomine voluerit intellectam. Verba retractationis ejus sunt: *Dixi quidem hoc: verumtamen pœnitet me sic illic nominasse fortunam; cum videam homines habere in pessima consuetudine, ut, ubi dicere debuerant, hoc Deus voluit, dicant, hoc voluit fortuna.* Interim in eodem libro explicat, quid per *fortunam* velit intelligi: per fortunam, *inquit*, non velim intelligi Deam aliquam, sed fortuitum rerum

even-

eventum, vel in corporis nostri, vel in
 externis bonis aut malis. Idem *lib. V. de*
Civ. Dei c. 9. Casus & fortuna sunt hu-
 manæ ignorantiae voces. Nomen *fortu-*
nae in latina vulgata expresse legitur Esa.
 LXV. 11. & LXX. Interp. reddunt τῷ δαί-
 μονι: sed vox δαίμων Græcis, ut no-
 tum, sæpe *fortunam* notat, ut demo-
 sthenes dixit: κατὰ τύχην πρὸς τὰ δαίμονα.
 Hebræum אַלִּיפָרְיָא bifariam exponi loco cita-
 to & Gen. XXX. 11. notat D.D. Danha-
 ver. *auferar. Etb. p. m. 527. vel de fortu-*
na, a LXX. Interp. & Lat. vulg. (confer-
 ri jubet Selden. syntagm. I. de Dis Syris,
 c. 1) vel de morte, a B, Luthero in marg.
 Esa. LXV. 11. Retinendum itaque usum
 vocis *fortuna* putamus, tollendum ab-
 usum: Unde illa verba sunt, dicit Au-
 gust. *libro retract.* quæ nulla religio di-
 cere prohibet, forte, forsitan, fortasse,
 fortuito, quod tamen totum ad divinam
 revocandum providentiam. Quod vero
fortuna non debeat principiis actionum
moralium accenseri, vel inde liquet,
quia *fortuna* non habet se *antecedenter*
ad actionem, sed *consequenter* & *eventu-*
aliter; præterquam quod in actionibus
 mora-

moralibus, qua talibus, *casus & fortuna* locum non inveniunt, nisi valde *improprie* capiantur. Casuale & fortuitum, *differt Bonaventura sentent. dist. XXVII. qv. 2.* aliquid ponunt, utpote effectum, qui ex concursu causarum ob aliud inceptarum, aliquid etiam privant: dicit enim *casus & fortuna* defectum intentionis & præcognitionis. Porro privatio intentionis potest intelligi dupliciter, primo modo universaliter respectu cujuscunque agentis, sive particularis sive universalis, sive operantis sive cooperatoris, sive exequentis sive gubernantis; & hoc modo nihil est casuale & fortuitum, & casus & fortuna hoc modo nihil sunt. Alio modo potest intelligi privatio intentionis respectu agentis particularis, naturæ & intellectus creati, & hoc modo aliquid est casuale, & casus aliquid est; quo sensu Boetius definit casum, quod sit inopinatus rei eventus.

» Hæc ille. Actio vero moralis præsupponit scientiam. Verbo: τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον ὀπιτρεῖσθαι τύχη, λίαν πλημμελὲς αὖ εἶναι. Arist. lib. I. Eth. c. 10. hoc est, fortune arbitrio committere rem maximam & præstantissimam foret temerarium.

Quæst. II.

QVÆSTIO II.

Utrum *Fatum Astrologicum* sit verum
moralis actionis principium?

§. II.

Fati nomen, quod vel ex B. Augustini
lib. V. *de civit. Dei* liquet, varie sup-
ponit; frequentissimæ tamen hæ sunt ac-
ceptiones; *Fatum* est vel *Astronomicum*,
quod alias *μετεωρολογικόν* *Chaldaicum* dici-
tur, vel *Stoicum*, vel *Physicum*, vel *Theo-*
logicum. Quod i. ad *fatum astrologi-*
cum attinet, tum fatendum, quod fatalis
aliqua in astris eorumve effectibus sit
consequentia, agantque necessitate qua-
dam sibi a primo Creatore indita, in
omnia sublunaria quoad actus eorum na-
turales & necessarios: hic vero solum
quæritur, an actiones hominis pendeant
ab astris eogentibus, & fato quopiam ad
agendum impellentibus? Ubi dicendum,
quod actiones aliæ sunt hominis, aliæ hu-
mana, & homini quatenus homini, ut
rationali, propriæ: illæ sunt naturales &
physicæ, quas cum bestiis habet commu-
nes; hæ sunt morales, pendentque in to-
tum & solidum ab arbitrio humano: In
illas astra cum aliquo agunt imperio, ta-

»meti nobis occulto; *harum* vero Do-
 »mina est sola *voluntas*. Hoc vel inde
 »planum fit, quia *omnis actio est a fortio-*
 »ri, ergo fieri non potest, ut reluctanti
 »animæ, quæ & spiritus est, & immortalis,
 »vis ulla ab astris, quæ & corpora sunt
 »& vitæ expertia, inferatur. Deinde, effi-
 »caci illa in animum hominis influen-
 »tia pessum iret arbitrii humani libertas:
 »quid enim homini liberum, si fatali a-
 »strorum lege vel ad agendum incitatur, vel
 »ab actione revocatur, ut scite Dn. D. Dan-
 »haver. Ideo Cassius, cum prohiberetur
 a Chaldæo pugnare, quod scorpionis si-
 dere tunc non utatur secundo: scorpio-
 nes *inquit*, non metuo, sed sagittarios,
 mox in prælium adversum ituros. Hic
 tamen probe distingvendum est inter in-
fluentiam directam & indirectam, inter
 influentiam mediatam & immediatam,
compellentem & inclinantem: priori mo-
do alia non agunt in animum hominis,
sed posteriori, scilicet indirecte, mediate
& inclinando per temperamentum & af-
 fectus. Nec directam, & immediatam
 illam influentiam possunt arguere i. ex-
 empla τῶν σεληνιαζομένων, quos dzmo-

nes non semper, sed certa luna acti vexant; quia id fit a Diabolo non *coacte*, ex astrorum impulsu, sed *libere*, idque præsertim ob duplicem finem: *primo* quidem ut persuadeat stellis aliquod numen inesse, quam dicit B. D. Danhaverus esse sententiam Hieron. in cap. iv. Matth. & Chrysost. hom. LIII. in Matth. *secundo* ut functionem suam in lunatico possit felicius expedire, cum non nisi mediante causarum naturalium dispositione queat operari, scilicet applicando naturalia activa passivis. Par etiam ratio est dicti illius Tob. vi. 8. quod adseverat particulam quandam cordis de certo pisce sumtam, carbonibusque impositam fumo suo abigere dæmonia: scilicet vel id ipsum dictum arguit librum Tobiae esse apocryphæ incertitudinis, cum e diametro ei contradicat DOMINUS Matth. xvii. 21. & in *πνευματία* Pauli alia nobis subministrantur arma abigendis dæmonibus Eph. vi. 11. 1. Pet. v. 8. Sed nec 3. Josephi testimonium *lib. viii. antiqu. Jud. c. 2.* quidpiam valet, ubi dicit: *quin & eam artem Salomon divinitus est consecutus ad utilitatem & medelam hominum, qua adversus*

Tob. vi. 8.

demonēs est efficax, &c. atque hoc sanatio-
nū genus, inquit, nunc usque plurimum
apud nostrates pollee: Cui fidem facit Act.
caput XIX. 13, ubi fit mentio τῶν ἰσδαίων
ἰζορκιστῶν. Pergit Josephus: modus vero
curationis erat hic, ad moto naribus annu-
lo, sub cuius sigillo inclusa erat radicis spe-
cies a Salomone indicata, (quam lib. VII.
bell. Jud. c. 27. nominat baaram) ad ejus
olfactum per nares extraheretur demon-
ium. Hæc quidem eo faciunt, quo ratio-
nes duæ superiores, nempe ad faciendam
fidem, scilicet quod spiritus & anima hu-
mana ejusque facultates, non tantum in-
citentur, sed adigantur ad certas quasdam
actiones rebus corporeis, adeoq; etiā astris,
quas sine tali impulsu non edidissent. Sed
neq; hoc Josephi testimonium concludit,
quin potius hoc ipso se prodit esse τῶν βολι-
ματῶν & subleste fidei: aut enim Salomon
revera talem habuit radicem, aut non: si
illud, fuit hoc ipso idolatra; sin hoc, sequi-
tur Josephum historiolum, vel potius fa-
bulam hanc suam habuisse ex opinione
πρὸς ἁδούτω, quod satis est ad reddend-
am eam suspectam. Vid, Dn. D. Dann-
hayer.

§. III.

Rationes quasdam potiores pro *fato astrologico* huic syllogismo includo:

Si 1. *Scriptura sacra*, 2. *recta ratio*, 3. *tot experimenta, prædictiones Planetariorum astrologicas, probant esse verissimas; sequitur actiones hominum ab illis dependere: ac verum prius, Ergo & post.*

Connexio majoris est evidens, quia consequens semper præsupponit antecedens, & effectus causam. Minor probatur per omnia: 1. *Scriptura* dicit Gen. I. 14. *Luminaria caelestia a Deo posita esse in signa* Jud. V. 2. Job XXXIIX. 31. Psal. XIX. 2. Luc. XII. 54. seqq Sic Dominus sæpe notat. *δυναμεις τῶν ἑξουῶν*, Matth. XXIV. 29. Marc. XIII. 25. Luc. XXI. 26. Illas vero *δυναμεις* vanas esse absurdum, &c. 2. *Rationes* id ipsum videntur evincere; (α) cum non facile alia dari possit causa, ob quam tot sideribus fixis, tot erraticis, cœlum sit instructum. (β) Non potest alia dari ratio tot motuum diversissimorum, tot syzygiarum, aspectuum, oppositionum in sideribus sive fixis sive erraticis. (γ) Certam esse liquet colligationem corporum cœlestium & sublunarium, certas corpo-

Bb 3

rum

» cum coelestium impressiones in tempera-
 » menta hominum, eaque pro diverso astro-
 » rum influxu varie alterari, & modo bene-
 » ficas modo maleficas qualitates exci-
 » pere : verbi gratia, eos qui interlunio
 » nascuntur imbecilles esse, & qui in
 » congressu lunæ cum planetis maleficis,
 » parum vitales esse, vel variis paro-
 » xysmis epilepticis circa novilunia infe-
 » stari: ita medici in curationibus morbo-
 » rum, medicamenta, φλεβοτομίαν, scari-
 » ficationes, pro diversa lunæ φάσει vel
 » urgent vel differunt. &c. (d) Observatis
 » momento conceptionis vel nativitatis cu-
 » jusque, & siderum ac constellationum
 » tum vi, tum positura, de actionibus facile
 » judicatur longo tempore post exercendis.
 » (e) Constat Sethum & nepotes ejus excogi-
 » tasse σοφίαν illam, τὴν περὶ τὰ ἑρά-
 » νια, καὶ τὴν τέτων διακόσμησιν, referen-
 » te Josepho *Antiqu. lib. I. c. 3.* & hanc
 » suam siderum scientiam, ob geminum
 » ἀφαισισμόν τῶν ὅλων ab Adamo prædi-
 » ctum, columna & latericia & lapidea
 » ad posterostransmisisse. Adde Iosephum,
 » Moysen, Danielelem in omni Ægyptiorum
 » & Chaldaeorum schola institutos: 3. Ex-
 » perimenta hæc omnia corroborant :

(a) Julius Cæsar monitus ab haruspice
 Spurinna, *cavere periculum, quod non ul-*
tra Martias idus proferretur, prælagas
 voces cum illuisset, dicendo *venisse idus*;
 Spurinna vero subiecit, *venisse quidem i-*
du, sed non præterisse; mox tamen Cæ-
 sar illa ipse die xxiii. plagis a percussori-
 bus confossus occubuit; teste Svetonio in
Julio. (β) Nigidius Mathematicus, pun-
 cto Augusti Cæsaris ex arte inspecto, ex-
 clamavit *terrarum dominum orbem atque*
quod & factum est. Sic Tiberius Gal-
 bæ principatum & aliorum fata prænun-
 ciavit; sic Chaldæi Domitiano fere cun-
 cta prædixerant. Sic Zamoscio Polonia
 Cancellario per Mathematicum innotu-
 it, Regem Sigismundum in thronum
 Regium Polonicum evectum iri, dum sche-
 dulæ inscriberet Deus, juberetque literas
 invertere, & factum SVED. Plura Histo-
 ricos vide.

Respond. I. ad formandum quæstionis
 statum *in genere*, quod duplices ex astris
 prædicuntur eventus; quidam necessarii,
 principiis, ut loquitur Dn. D. Dannhaver.
 universalibus ac immutabilibus nixi, qua-
 les sunt eclipses, stellarum conjunctio-

nes, oppositiones, stationes, retrogradationes: alii vero contingentes, in sublunari hoc mundo, cujus quatuor enumerat modos, citante etiam D. Dannhaverio, Mart. Delrio *lib. iv. disquis. Magic. c. 3. §. primum revolutionum*, quo præsignuntur totius anni bello paceque vicissitudines, morbi, annonæ precium, ut hodiernum fieri videmus in ephemeridibus; secundum magisterii natiuitatum; tertium electionum, cum astris auctoribus tempus navigandi, venæ secandæ &c. eligimus; quartum imaginum sub certo *fi-*
ndere sculpendarum. Prædictio *eventu-*
um necessariorum, quin certi sint, & tu-
to citraq; peccatum ab astronomo prædi-
ci possint, haud quisquam ambigit. *Even-*
tuum vero contingentium quartus præ-
sertim modus plane est superstitiosus & im-
pius; superstitio enim est (verba sunt
laudati D. D. Danhaveri) quoties causæ
alicui adscribitur effectus, qui per se na-
turalem ab illa causa dependentiam non
habet: at nulla subest causa naturalis,
ob quam pictura v. g. scorpionis, in si-
gno scorpionis insculpta annulo, debeat
esse hostilis calculo; Si enim actio aliqua
esset

esset picturæ, vel esset in ipsum *calculum*, vel in *scorpionem* cœlestem, aut stellam aliam, cujus influxu calculus depelleretur: *si in calculum* ipsum, tum actio erit *sympathetica*, vel *antipathetica*; *si illa*, ergo non erit hostilis calculo; *si hæc*, ergo fugiet potius calculum, quam ut eum virtute sua tangat: dicunt autem qui hac superstitione utuntur, sentire se gemmæ istius signatæ ad calculum inclinationem. *Si in stellam*, quæro qua actione, *reali an intentionali*? Illa ad tantam distantiam est impossibilis; *hæc* nullam vim stellæ inprimit, cujus gratia posset calculus depelli: nec est, quod sympathias, qualescunque demum fiat, figuris illis affingant, cum effectus, quos figuris falso adjudicant, sint *reales*, figuræ *intentionales*. In aliis vero divinationis astrologicæ modis cavendum, (a) ne futura, quæ inperscrutabili Dei consilio eveniunt, prædicantur: si quis, inquit Thomas 22. qv. ps. i. c. hujusmodi futura prænunciare aut prænoscere quocunque modo præsumpserit, nisi Deo revelante, manifeste usurpat id quod Dei est. (β) ne futura, ut certo eventura

prædicant: nam duplex in talibus se offert incertitudo; *una* ex parte scibilis in actibus liberis, qui natura sua tales sunt, ut vel perspicacissimum fallere possint: *altera* ex parte animi scientis, in actibus maxime naturalibus, qui infinitis ab agendo modis impediri ac retardari possunt. II. Respondeo *in specie*, idque I. ad dicta Scripturæ: (α) Ad Gen I. 14. Pec-
Gen. I. 14. cari fallacia *consequentis*: Luminaria cœlestia sunt posita a Deo in signa; ergo in signa futurorum eventuum, earumque omnium, non naturalium tantum & necessariorum, sed voluntariorum etiam & contingentium: *prius verum, posterius falsum*. Sunt vero luminaria cœlestia si-
 » gna partim *naturalia*, temporum & tem-
 » pestatum, partim *meralia*, sive perfecti-
 » onis *Creatoris*, sive officii *creature*, qua-
 » si memorativa, partim *œconomica*, in va-
 » riis rei familiaris partibus obeundis. (β)
Jud. V. 10. Ad Jud. V, 10. nempe laborare illationem ex eo dicto, vitio *παρὰ τὴν εἰσῆλκον*, sive in-
 » *subiecto*, sive in *prædicato*: in *subiecto*, si per stellas intelligendi sunt Angeli, ut volunt quidam interpretes; cum quia
 » stellæ & Angeli sunt *אנשי*, *exercitus cœ-*
 » *lorum*,

lorum, tum quia Angelis Deus alibi etiam usus est in fundendis populi sui hostibus; *in predicato* vero, quia stellæ pugnas dicuntur cum Sifara, non *influxu naturali*, sed *directione supernaturali*, actione *extraordinaria*, non *ordinaria*, idque non *formaliter*, sed *effective*, quatenus Deus sideribus extra ordinem usus ad varia meteora, puta tonitrua, fulmina, grandinem, ventos, producenda. Vide & Josephum *lib. V. c. 6. antiquit.*

(γ) Ad Job. XXXVIII. 31. seq. dico peccari ignorantia *elenchi*: quia nihil ibi de siderum in animas & actus hominum influxu, nihil de dependentia fortunarum; sed tantum de sapientiæ, potentiæ, & providentiæ divinæ argumentis, quibus Deus Jobum ad confessionem suæ imbecillitatis adigit. (δ) Ad Psal. XIX. 2. dico itidem committi ignorantiam *elenchi*; cum cœli enarrent gloriam Dei, non *subjective & formaliter*, sed *objective & materialiter*, scilicet invitando nos ad agnitionem Dei, partim per excellentissimam fabricam, partim per beneficia. Vide Act. XVII. a. v. 24. ad 27. & Matth. V. 45. (ε) Ad Luc. XII. 54. seq. peccari ignorantia-

Job. 38:31.

Psal. 19:2.

Luc. 12:54.

ratio-

ratione *elenchi*, & *elencho* ὡς ἐν ἰσθ-
μεῖον: ex ipso enim textu liquet, quate-
nus τὸ πρῶτον τῷ ὑπερῷ agnoscatur,
& agnosci possit, nimirum an imber sit
futurus, an æstus? illud nube oriente ab
occasu, istud austro flante. Quid hoc ad
actiones & fortunam hominum? An li-
ceat ab inspectione faciei cœli, ad co-
gnoscentas res naturales, argumentari
ad inspectionem cœli, ad dignoscendas
res voluntarias & contingentes, sine
μεμβάσει εἰς ἄλλο γένος? (2)

Matth. 24. 29. *Matth. XXIV. 29.* *Marc. XIII. 25.* *Luc.*
XXI. 26. Dico peccari itidem *fallacia*
consequentis: Cœli suas habent δυνάμεις;
ergo influxus non tantum generales, sed
& speciales in singula, voluntates homi-
num, consilia, actiones, eventus? Cetera
vide Theologica ex professo tractantes.
Respondeo 2. *in specie ad rationem* (α)
eam laborare & *falsa hypothesis*, scilicet
non dari fines astrorum alios, præter
influxum voluntarem hominis necessitan-
tem? & *elencho* ἐκ τῶν ἐν μέλει, quasi
negato influxu animum hominis necessi-
tante, negentur mox fines alii: quid e-
nim his absurdius? Ad rationem (β) di-
co, nec

ed, nec eam urgere; quia partim possunt a Mathematicis aliæ dari rationes motuum, syzygiarum, aspectuum, quam conatus necessitandi humanas actiones; partim, licet non possent, tamen nonliceret argumentari a negatione nostræ cognitionis, ad negationem rei. Ad (γ) dico, non esse in quæstione, an corpora cœlestia & sublunaria colligantur inter se? an dentur impressiones illorum in temperamenta hominum? nec quæri, an agant *indirecte, mediate & inclinando?* sed quæri, an agant *directe, immediate,* & vi quadam necessaria? quod negandum. Peccat ergo ignorando *elenchum*. Ad (δ) respondeo in ea committi *πρωτον ψῆδος*; nempe punctum conceptionis neminem exacte posse novisse; quo ignorato frustranea est constellationis cœlestis, & posituræ signorum theoria. His accedit, quod frustra Patriarcharum exempla prætexuntur astrorum necessitati. Quin & Moses & Daniel alia ratione sapientia sive Ægyptiorum sive Chaldæorum usi sunt, quam ut Astrologiæ iudiciariæ, & influentiæ cœlorum necessitanti patrocinentur.

Respondeo III. ad *experimenta*; nempe supponi non vero probari, eventus supra notatos astris aut eorum necessitati deberi; quia agunt *universaliter & indeterminate*, puta *formaliter*, licet non semper *objective*. Imo ipsæ Planetariorum prædictiones sapissime fallunt: *quotidie*, inquit Cicero, *refelluntur chaldei*, quam multa ego *Pampejo*, quam multa *Crasso*, quam multa huic ipsi *Cæsari a Chaldeis dicta memini*, neminem eorum nisi *senectute*, nisi cum *claritate esse moriturum*, ut mihi permirum videatur quendam extare, qui etiamnum credas iis, quorum prædicta quotidie videat re & eventu *refelli*; cum tamen artium theoremata, si debeant esse *ἐπιστημονικά*. debeant esse *κατὰ πάντας* ut notum; non conjecturalia, particularia, vaga & vana.

§. IV.

Quin & hic notandum, quod sapissime malis & vetitis artibus astrorum scientia prætextitur, adeo ut Astrologorum nomen, quod per se non malum, invadant homines nefarii, non *ἀστρολόγοι*, sed *δαίμονομάγοι*, qui per occultam cum dæmone collusionem & ejus inspiratione mul-

ne multa concipiunt, quæ ille vel præsa-
git, vel conjicit, vel comperta habet.
Multa vero dantur, ex quibus Dæmoni
futura innotescunt: interdum enim
προφωσκει illius causa est 1. *revelatio* »
divina; ut enim a Magistratu carnifici,
sic dæmoni a Deo multa revelantur,
quæ executioni mandantur. 2. Multa a »
Diabolo *probabiliter* conjiciuntur, per
cognitionem, quam habet, *experimenta-*
lem tot millium annorum, cum & nos
in senibus, aliisq; qui prolixo rerum usu
gaudent, animum futurorum prælagum
suspiciamus, 3. Adde *subtilitatem* spiri- »
tus mali ingentem, qua consilia & mo-
litiones hominibus occultas pervidet, &
ex iis eventus metitur; verbi gratia ne-
cem hujus vel illius hominis, mensem
etiam & diem, cui a conjuratis illa die
necem destinari, & percussores submit-
tendos novit. 4. Adde etiam *pernicita-* »
tem summam naturæ spiritualis, cujus
beneficio in remotissimis locis patrata.
Dæmon alibi statim enunciare potest.
Huc referendum quod Philostratus & La-
ertius habent super obitu Domitiani,
quem eodem tempore, quo Romæ acci-
dit,

dit, Apollonius Thyanæus Ephesi in ludo disputans nunciavit. *Non immerito creditur*, inquit lib. V. de civitate Dei Augustinus, *cum astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astralibus fati inferere humanis mentibus, atque firmare, non horoscopi notati & inspecti arte, quæ nulla est.* Sic idem super Genesin II. *Sunt hæc astrorum indicia ex pactis cum demonibus & instinctu eorum acutissimo, quem nescientes humane mentes patiuntur. Illeque est fortunatior in predicendo, qui faventiorum habet Dæmonem, magisque propitium.* Hæc ille. Quæ censura ut est æqua de astrologia superstitiosa, ita iniqua in licitam, quæ intra limites se continere novit.

QVÆSTIO III.

Quid de fato Physico & Stoico dicendum?

S. V.

Fatum Stoicum, cum prorsus impium & blasphemum sit, non tantum in creaturam rationalem, ejusque libertatem; sed

sed & in ipsum Creatorem, qui tamen Ens
est omnium liberrimum, secundum illud
Melanchtonis:

*Non DEus est Numen Parcorum carcere
clausum,*

*Quale putabatur Stoicus esse DEus
Ille potest solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare jubet.*

Cum inquam *fatum Stoicum*, non modo
hominis libertatem evertat, sed & sanctis-
simi & liberrimi omnium DEi, adeoque
repugnet & *Scriptura*, & *recte rationi*, &
denique *experientia*, suo casu eitra ullam
refutationem ruit.

§. V.

Fatum vero Physicum, cum tantum ver-
setur circa res naturales, scilicet quatenus
tò *naturale* opponitur *voluntario*, non
vero ut opponitur *supernaturali*, non de-
bet, nec sane potest extendi ad actiones
morales: Est enim *fatum physicum*, vel
concretive sumtum, *ordo causarum & ef-*
fectorum naturalium divino decreto sub-
jectorum, eaque propter necessario nexu
inter se colligatorum. B.Dn. D. Dann-
haw. Necessitat ergo hoc fatum *intra*
Cc suam

suam sphaeram, non *extra*, id est, in ordine rerum *naturalium*, non *moralium*.

Object. Si ex signis naturalibus de vita hominis, de fortuna & moribus judicari potest, sequitur fatum *Physicum* ad actionem *moralem* concurrere: ac *verum prius*, Ergo & *post*. Minor probatur ex divinationibus *physiognomicis* & *chiromantia*.

Resp. (a) majorem sine limitatione non procedere; ergo determinatius informanda: *Vita* enim potest venire de actionibus facultatis *vegetative*, *sensitive* & *rationalis*; de duabus prioribus praesagia *physiognomica* & e *chiromantia* petita quodammodo significant, non vero de *posteriori*: ponitur ergo in *maiori absolute*, quod *secundum* quid poni deberet. (b) *Judicare de vita, fortuna & moribus* duplicem habet sensum; vel enim id fit *tantum exactius & probabiliter*, vel *indeclinabilis & immobiliter*: priori modo *judicium* ex utraque arte valet, non *posteriori*. Scilicet *divinationes ex physiognomia & chiromantia* non sunt prorsus *proscriben-*

bendæ, si 1. probabilibus suis contentæ
principiis, majus sibi nihil polliceantur.
2. Si de iis tantum judicent, quæ suæ sunt
sphæræ: quæ enim mere sunt voluntaria,
& cum corporis lineamentis nihil habent
commercii, ut sunt nuptiæ, successus a-
ctionum civilium & mores, quomodo de
iis designet physiognomus & *χερσόμενος*?
3. Si non de *facto*, sed de *proclivitate* ad
factum augeretur: quo pertinet historia
de Socrate, & Zopyro physiognomo, quam
describit *Tullius lib. de fat.* His condi-
tionibus; *inquit Dn. D. Dannhawer*, arti
huic suum precium imponunt Sacræ lite-
ræ 1. Paral. XII. 8. *facies leonis facies eo-
rum*, dicitur de milite Davidis profugi.
Cetera loca videantur apud Doct. Dann-
hav. *auditori Etib.* p. m. 538. Ita ICTOS
in judiciis id agere interdum constat, ut qui
facie est deformior, animo credatur esse
pravior. Bald. in l. 2. n. 3. *C. quorum ap-
pellat. non recip.* Insuper addit rationes
ex Martino Delrio, petitas 1. *ab aliqua
cum animantibus similitudine.* ut qui
parvis sunt oculis, habeantur invidi,
quia simiæ tales: 2. *a moribus gentium
& provinciarum.* 3. *a sexu*; sic mulieres

candida plerumque & molli sunt cutē;
 eademque pavidæ & leves. 4. ab affecti-
 bus animi, a motu membrorum & affe-
 ctionibus corporis: tale illud Hip-
 pocratis: *oculi non nictantes sunt ira-*
sundi; quoniam irati fixis & immotis o-
culis intuentur. Ita Salomon Prov. VI.
 12. *Homo apostata, vir inutilis, gradi-*
tur ore perverso, annuit oculis, terit pe-
de, digito loquitur, pravo corde ma-
chinatur malum. Et Esaias c. III. 9. *a-*
gnitio vultus eorum respondet eis. Idem
 judicandum de *chiromancia*, scilicet in-
 tra suam sphaeram debet se continere,
 & de manuum delineatione, quæ a na-
 tura & temperamento hominis fluit, tan-
 tum *physice* judicare. Nec est quod pro
 excellentia *chiromancia* producat lo-
 cus Exod. XIII. 9. *signum erit in manu*
tua; cum in fonte legatur **נִיחַי**, *in si-*
gnum, iis **מַנְיָוֹן** *vertunt* LXX: non er-
 go dicitur *absolute*; signum erit in ma-
 nu tua; sed in signum erit in manu tua.
 Ita judicandum de dicto Job. XXXVII.
 7. cum ibi per *manum*, non hominis,
 sed Dei manus ac omnipotentia intelli-
 gatur; & vox **וַיִּנָּח** *obsignationem*
 notet,

notet, non *delineationis*, sed *clausurae*.
Vid. D. Dannhaw. *auth. Eth.* p. 539.

§. VI.

Ex hac *fati physici* definitione facile
concludi potest, tam quid *fatum theolo-*
gicum sit, quam quomodo se habeat
ad actiones morales. Scilicet *fatum*, ab-
stractive ut est in DEO, est *decretum DEI*
necessitans res & actus futuros natura-
les. Est 1. *decretum DEI*, inquit D. Dan-
hawer, ergo immutabile; ergo nullius
creaturæ decretum fatale esse potest; est
2. *necessitans*; ergo non omne decretum
DEI, sed quod est causa, ut res vel actus a-
liquis in creaturis necessario fiat: 3. *res*
& actus futuros; excluduntur actus pos-
sibiles, sed nunquam futuri: 4. *natura-*
les; eliminantur actus omnes liberi,
puta morales ex hoc fato, tam increati
quam creati. Ita August. lib. 9. de ci-
vit. Dei c. 8. Quod enim dictum est, semel
locutus est, intelligitur immobiliter; hoc
est incommutabiliter est locutus, sicut no-
dit incommutabiliter omnia, quæ futura
sunt, & quæ ipse factururus est. Thomas
vero part. 1. q. 116. art. 2. de fato sic dis-
serit: Dicendum quod divina providen-

tia per causas medias suos effectus exequitur. Potest ergo ipsa ordinatio effectuum dupliciter considerari: uno modo secundum quod est in DEO, & sic ipsa ordinatio effectuum vocatur providentia; secundo vero quod prædicta ordinatio consideratur in mediis causis a DEO ordinatis, ad aliquos effectus producendos, sic habet rationem fati. Et inferius paulo: *Dei potestas & voluntas dei potest fatum causaliter; essentialiter vero fatum est ipsa dispositio seu series, id est ordo causarum.* Quando ergo dicitur *fatum Theologicum*, non intelligitur, nec sane salva veritate cœlesti potest intelligi, *decretum absolutum* Calvinianorum; cum non jam sit sermo de moralibus, sed connexo rerum naturalium ordine. *Non est autem consequens*, dicit B. August. loco citato, *ut si DEO certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostra voluntatis arbitrio.*

QUESTIO IV.

An divisio intellectus in theoreticum & practicum sit essentialis & in diversas species?

S. VII.

§. VII.

Quod divisio illa intellectus in *theoreticum*, *practicum* & *poeticum*, vel *practicum* late sumtum, quatenus involvit *μῆτον*, non sit *essentialis*, aut in diversas res; sed *accidentalis*, unius entis in diversos status, jam supra p. 377. innotuit.

Object. (α) *Apprehensivum* & *motivum* sunt diversa potentiarum genera, *Arist.* 1. 11. de anima tex. 27. sed intellectus *theoreticus* est tantum *apprehensivus*, *practicus* vero est *motivus* E.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν de apprehensivo & motivo in ultima abstractione, seu de fine ultimo: (β) κατ' ἀπῆσιν de abstractione non ultimata seu intermedia. Thomas parte I. q. 79. art. 9. respondet dicendo, quod intellectus *practicus* est *motivus*, non quasi exequens motum, sed quasi dirigens ad motum: quod convenit ei secundum modum sue apprehensionis.

Object. (β) Diversa ratio objecti, diversificat potentiam; sed objectum speculativi intellectus est verum, practici autem bonum

bonum. E. intellectus speculativus & practicus sunt diverse potentia.

Resp. (α) κατὰ συγχώρησιν, quod diversa ratio objecti, puta quoad suum formale, diversificat genera potentiarum. (β) κατ' ἀφύησιν de diversificatione per accidentales differentias, & quoad objecti materiale. Non ergo quæcunque diversitas objectorum diversificat potentias animæ, sed differentia ejus, ad quod potentia per se respicit: sicut sensus per se respicit passibilem qualitatem, quæ per se dividitur in colorem, sonum & hujusmodi; & ideo alia potentia sensitiva est coloris, scilicet visus, & alia soni, scilicet auditus. Vide Thom. p. I. qv. 77. ar. 3. & qv. 79. ar. 7. (γ) Verum & bonum se invicem includunt: nam verum est quoddam bonum, alioquin non esset appetibile: & bonum est quoddam verum, alioquin non esset intelligibile. Sicut igitur objectum appetitus potest esse verum in quantum habet rationem boni, sicut cum aliquis appetit veritatem cognoscere: ita objectum intellectus practici est bonum ordinabile ad opus, sub ratione veri: intellectus enim practicus verita-

veritatem cognoscit, sicut speculativus;
sed veritatem cognitam ordinat ad opus.
Quæ est responsio Thom. p. I. qv. 79. ar. II.

QUÆST. V.

An ratio sit alia potentia ab intellectu? Neg.

§. IIX.

Object. Homo communicat cum angelis in intellectu, cum brutis vero in sensu: sed ratio, quæ est propria hominis, quæ animal rationale dicitur, est alia potentia a sensu: Ergo pari ratione est alia ab intellectu, qui proprie convenit Angelis, unde Intellectuales & intelligentia dicuntur.

Resp. (α). Quod ratio & intellectus in homine non sunt diversæ potentia; quod manifeste cognoscitur, si utriusque actus consideretur: *intelligere* enim est simpliciter veritatem intelligibilem apprehendere: *rationari* autem est procedere de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligibilem cognoscendam. Et ideo Angeli, qui perfectius possident secundum modum suæ naturæ cognitionem veritatis intelligibilis, non æque habent
necesse

necesse procedere de uno ad aliud ;
 sed simplicius veritatem rerum apprehendunt ; ut *Dion. dicit c. 7. de divin. nom :* homines autem ad intelligibilem veritatem cognoscendam perveniunt, procedendo de uno ad aliud, & ideo rationales dicuntur. Dicendum
 » ergo (β) quod *intellectus* & *ratio*, quem-
 » admodum & τὸ *intelligere* & *rationari*,
 » *ri*, veniunt aliquando in *rigore* & ἐξόχῳ
 » aliquando vero in *languore* & πυχλῳς:
 » priori modo sunt synonyma, non poste-
 » riori. Et quamvis *ratio* & τὸ *rationari*
 » *ri* dicat aliquam imperfectionem in or-
 » dine ad *intellectum* & τὸ *intelligere*, ni-
 » hilominus tamen potentia sunt ejusdem
 » speciei: quia *magis* & *minus* non vari-
 » ant speciem. Ergo, eadem in homine
 » potentia est *ratio* & *intellectus*, licet *in-*
 » *telligere* sit simpliciter veritatem apprehendere;
 » *rationari* autem de uno in-
 » *tellecto* procedere ad aliud; ὅπερ ἔδει
 » δῆξαι.

QVÆSTIO VI.

Estne ulla differentia inter *rectam ra-*
tionem, lumen natura, legem natura
 & συντήρησιν? Aff.

§. IX.

Recta ratio, ut supra *Sect. xxiix.* *Recta Ratio*
p. 379. dictum, *actualiter*, *effective* &
formaliter ac ex usu, est ipsum rectum
naturale iudicium intellectus, ex prin-
cipiis natura notis de rebus naturalibus
depromptum. Talem vero rectam ratio-
nem, etiam post lapsum omnino dari,
evincunt cum *dicta Scriptura* Rom. I.
19. 20 & II. 14. 15. adeo ut frustra sit, quis-
quis fuerit, qui ex præcepto illo, Rom. XII. *Rom. 12:1.*
1. quo jubemur exhibere Deo *cultum ra-
tionalem*, rectam rationem *primario* cona-
tur eruere, & per cultum rationalem in-
telligit cultum *rationi conformem*; cum
tò *rationale* illic debeat accipi, non
formaliter, sed *supereminenter*; est enim
cultus ille non rationis foetus, sed illumi-
nationis gratia: tum *experientia*, cum
& gentes extra revelationem, absque
speciali Spiritus Sancti gratia, recte ju-
dicarint de honesto amplectendo, de tur-
pi fugiendo. His etiam accedit tota Phi-
losophia, quæ, si rectam sustuleris ra-
tionem, illico nihil erit; quod absurdum.
Male igitur hac in parte iudicavit *Greg.
Ariminensis*, dum in statu peccati, moralis
boni volitionem prorsus nullam, dari exi-
stima

lumen naturae stimavit. *Lumen vero natura* quandoque accipitur pro *facultate intellectiva* praeciso actu; aliquando etiam pro ejusdem *facultatis actu effectoque*, hoc est, pro naturali intellectu, judicio, revelationi contradistincto. *Lex natura* autem significat vel *legem naturae* in primis principiis, idque *stricte*; vel in principiis & conclusionibus simul, quae fusior est acceptio. Denique *συντήρησις* nihil aliud est, quam habitus principiorum practicorum nobiscum natorum; ubi enim illa principia saepius a nobis agitantur, exercentur & applicantur, fit ut iisdem expeditius assentiamur, nec in dubium vocemus: & illa principiorum perfectio vocatur in practicis *συντήρησις*; quasi dixeris *intelligentiam* habitum principiorum tam theoreticorum, quam practicorum, *συντήρησις* vero practicorum tantum. Est ergo *συντήρησις*, non specialis quaedam potentia, sed habitus naturalis principiorum operabilium, ut loquitur Thom. p. I. qv. 79. ac. 12.

QVÆSTIO VII.

- » An aliquod sit voluntatis imperium in intellectu, & intellectus in voluntatem?

§. X.

§. X. Præter illud imperium, quod facultas rationalis in alias exercet se inferiores, quod quidem non est *externum* per quandam violentiam & instrumenta, sed *internum* per dispositionem, est & *imperium*, puta *analogicum* & *secundum quid* tale, voluntati in intellectum, & versa vice. 1. Voluntas imperat intellectui quoad actum exercitium, videlicet actum cognoscendi & judicandi de objecti sive bonitate sive malitia. 2. Voluntas imperat intellectui, quoad actus specificationem in rebus æque probabilibus, id est, non dum satis perpensis, quin adsit formido oppositi. 3. Voluntas non imperat intellectui quoad actus specificationem in causis intellectum convincentibus: nam ubi intellectus se convictum sentit, non potest non assentiri, quicquid tandem voluntas velit. 4. Versa vice, intellectus imperat voluntati, non quidem *preceptive*, *compulsive* & *δεσπικῶς*, sed *ostensive*, *persuasive* & *παρακῶς*; idque partim *theorice*, objectum cognoscendo & cognitum proponendo, partim *practice*, objectum cognitum propositumq; sub ratione bonitatis vel malitiæ aut appetendum aut averſandum ostendēdo: tali n. demonstrativa propositione voluntati omnino opus est. *Quæst.*

*Utrum lucta illa recta rationis practica
secum, quæ oritur ex judicio absoluto &
comparato, aut ex renitentia facultatis
sensitiva, sit eadem cum lucta carnis &
spiritus, de qua Theologi? N.*

§. XI.

- » *Naturalis illa reluctatio*, quam ho-
 » minis etiam irregeneriti conscientia ac
 » συντήρησις exercet adversus vitia cum lu-
 » mine & honestate naturali pugnancia, de
 » qua Rom. II. 14. 15. *quod cogitationes ir-*
 » *regeneratorum etiam, semutuo accusent &*
 » *excusent*, multum differt, imo tota sua
 » essentia, omnibusque causarum generi-
 » bus, a lucta illa *carnis & spiritus*, quæ in
 » solis est regeneritis. 1. *Causa efficiens luctæ*
 » *rationis practica secum*, seu *judicii abso-*
 » *luti & comparati*, est congenita homini
 » notitia de discretionem honesti & turpis,
 » boni & mali, de justitia Dei vindicativa,
 » quam suggerit conscientia, & ignominia
 » inter homines: Vid. Rom. II, 16. & cap.
 » I. 32. c. VI. 21. *Lucta autem carnis & spi-*
 » *ritus causa efficiens* est Spiritus Sanctus,
 » gratiose renatos inhabitans. Vide Rom.
 » VIII, 9. seqq. 2. *Illius luctæ causa forma-*
 » *lis*

Ille est ab una parte, puta animæ sensitivæ, concupiscentia criminum natura turpium; ab altera vero parte, puta *συντηρησις*, reluctantia adversus crimina per naturam turpia: *hujus* autem forma in renatis ab una quidem parte consistit in naturali concupiscentia vel appetitu rerum a Deo interdictarum; sed nec in ea sola, verum accedit etiam langvor Deum perfecte sequendi, qui in irrogenitis non est, sed perfecta repugnantia, ut docent Theologi: ab altera vero parte est renitentia Spiritus adoptionis habitantis in nobis, adversus etiam minimam concupiscentiam, sive voluntariam sive involuntariam, scintillulam, qualis in irrogenitis esse nequit, eo quod nesciant, aut sane nescire velint, concupiscentiam esse peccatum. 3. *Illius finis* sola agnitio imperfectionis & stimulus conscientie mordēs de justitia Dei vindicativa, Rom. I 20. 32: *hujus* autem luctus finis proximus & quidem adæquatus est incrementum habitualis pietatis, ultimus autem vita æterna. 4. *Materia* in qua, vel sub *jectum*, luctus rationis secum & cum facultate sensitiva, sunt homines irrogeniti: *hujus* autem luctus, carnis cum spiritu, sub *jectum* sunt soli renati. 5. *Objectum* illius luctus est

2. Etæ est solum rectæ rationis & honestatis
 3. dictamen post lapsum reliquum, a quo ex-
 4. cluduntur primi concupiscentiæ motus,
 5. quorum illicentia sive noxa gentilibus pla-
 6. ne fuit incognita; *hujus* autem luctæ ob-
 7. jectum sunt non solum primi concupi-
 8. sciendiæ motus involuntarii, sed etiam defe-
 9. ctus boni, & perfectionis inesse debite.

SECTIO III. Ἀξιωματικῇ.

I. *Fortuna* (sive abstractivè definiatur, con-
 cursus effectuum causa carens; sive con-
 cretive, ut est effectus raro connexus
 cum effectu alio cujus causa est ignota)
 non est moralis actionis principium. E.

II. Τὰ αὐτόματα ἔξω πηγίως, *Plutarch.*
 b.e. casus & fortuna extra actionem.

III. *Fato* Stoico nihil stultius.

IV. Cum voluntas sit potentia omnino
 immaterialis, non potest nisi indirectè
 a corporibus celestibus moveri.

V. Intellectus movet voluntatem & theori-
 ce & practice; non tamen compulsivè &
 δεσποτικῶς, sed persuasivè & πολιτικῶς.

VI. Et intellectus a voluntate, & voluntas
 ab intellectu in operando dependet.

VII. Intellectus ad assentiendum determi-
 natus, non respicit συνήρησιν.

CAP. V.

De voluntate humana in moralibus.

SECTIO κατὰ σκοπὸν.

S. I.

Secundum ab intellectu pratico locum sibi vindicat voluntas, quæ actionum humanarum est Regina, quemadmodum & intellectus consiliarius, nervi rerum gerendarum, varix animæ vires, subditi affectus, rectæ rationis sceptro saepe graves, & denique ministri ac satellites locomotive facultatis vires appellantur a doctis. Est autem voluntas facultas animæ rationalis, qua homo ab intellectu cognita & iudicata sub ratione boni appetit, & sub ratione mali averſatur. Ubi i. nota voluntatem accipi (α) ratione ἐνόντως, & tum actum volendi positivum designat: (β) Ratione χρόνως, idque vel late, ut tam velle, quod positivum, quam nolle, quod privativum, involvat; vel stricte, ut τῷ nolle opponitur. quod Thomas I. 2. q. 6. sic explicat: Non velle vel sumitur (α) in vi unius dictionis, secundum quod est in-

finitivum hujus verbi *nolo*; unde sensus est *nolo legere*, id est *volo non legere*, & sic non *velle* est *voluntarium*: vel (b) in vi orationis, & tunc non affirmatur actus voluntatis, sed notat involuntarium.

- » 2. Definitur facultas *animæ rationalis*, ad excludendam *sensitivam* & *vegetativam*; nec enim bruta *velle* dici possunt quidpiam *κατὰ φύσιν*, multo minus plantæ & arbores; sed *κατὰ χρῆσιν*, sicubi tale audimus.
- » Dicitur porro 3. *Velle cognita & judicata*; quia antequam voluntas *ordinate* agens aliquid ultimo velit, necessum est præcessisse *judicium*, secundum illud
- » Philosophorum, *voluntas non fertur in incognitum*; & *nihil est volitum, nisi prius sit cognitum*; & Poëtæ, *Ignoti nulla cupido*. Additur denique 4. *Sub ratione boni & sub ratione mali*: quo innuitur voluntatis *objectum*, quatenus est *res*, non quatenus *actus*: de quo hic *infra*, nam, ut loquitur D. D. Dannbaw. voluntatis *late* acceptæ *objectum materiale* est tam ens quam non ens; *formale* tam bonum quam malum; *illud* quidem ut persequatur, *hoc* ut aversetur. Voluntatis autem *strictè* acceptæ *objectum materiale* est

est itidem tam ens quam non ens; *ἀντίχρως* enim optant non esse: *formale* tantum bonum, quia ipsum *non esse* vult, qui vult, sub specie boni. &c. Vel ut alii: *Objectum materiale* voluntatis late acceptæ duplex est, scilicet cognitum bonum vel malum; *formale* itidem duplex bonum & malum, sive revera sive apparenter tale; *illud* sub ratione appetitionis, *hoc* vero sub ratione aversationis.

§. II.

Ex duplici hac objecti ratione duplex enascitur Voluntatis actus; unus appetitivus seu approbativus, quo bonum, vel verum vel apparens, sub ratione boni appetit: alter aversativus seu reprobativus, quo malum, vel verum vel apparens, sub ratione mali aversatur. Ut itaque objectum voluntatis ratione actus aversativi non est nisi malum, sive *ὄντως* tale, sive *δοξαστός*; (sapissime namque id quod in in se quam maxime bonum est, aversamur; ut detestamur per naturæ labem, jam in Adamo contractam, nisi peculiari regenerationis & renovationis gratia sublevemur, studium piæ & rigorosæ vitæ, doctrinæ catechetiæ &c. quæ tamen ut homini sunt valde necessaria, sic

summe utilia.) Ita, objectum ejus ratione actus appetitivi non est nisi bonum, licet non raro eligat, quæ mala sunt & noxia. Sic qui ἀντοχερίαν meditatur, aliquod bonum sibi videtur intendere, scilicet declinationem infamiae, aut gloriam nominis &c. Ita qui blasphemus est, injustissimam ultionem spirat, vel sui ipsius consolationem. &c.

§. III.

Actus voluntatis tam appetitivus quam
 » aversativus, est vel elicitus, quem volun-

» tas immediate, nulla alia potentia inter-

» cedente, ex se elicit; ut velle, nolle, a-

» mare, odisse intra se. Dicitur alias actus

» immanens, quia in sola voluntate reci-

» pitur, quasi per quandam reflexionem.

» Vel imperatus, quem voluntas median-

» te potentia quadam alia, cui producen-

» dum mandat, producit. Id est, omnis a-

» ctus, qui extra voluntatem conspicitur,

» a voluntate dicitur aliis facultatibus im-

» perari. Illud vero voluntatis imperium,

» quod ἀναλόγως in facultates inferiores

» exercet, est vel generale seu implicitum

» & tacitum, vel speciale seu explicitum &

» expressum: Illud in omni actione impe-

» rata est necessarium; non vero hoc: ne-

que

neq; enim ad quemlibet gradum in con-
ficiendo itinere, speciali est opus man-
dato, eoque expresso; sed satis est, ita es-
se decretum semel, quod totum illud i-
ter sit metiendum. Quod vero ad di-
scrimen inter actum *elicitum* & *impera-*
tum, tum 1. illud est evidens ratione *ul-*
tima efficientia; quæ in actu *elicto* sola
est voluntas, in *imperato*, alia facultas in-
terveniens. 2. ratione *subjecti*, quod a-
ctus *elicti* est ipsa voluntas, a qua pro-
ducitur, in qua manet, & quasi reflecti-
tur; actus vero *imperati* est facultas alia
a voluntate distincta.

§. IV.

Actus, qui appellatur *elictus*, est vel
simpliciter appetitivus, græcis dictus
βέλησις, qui fit sine prævia deliberatione;
vel *simul præelectivus*, græcis προαίρεσις,
qui cum prævia fit deliberatione: prior dici
potest simplex volitio, appetitio; posterior
electio sive præelectio. Velle autem *simplici-*
ter est velle ἀπροβέλευτον, citra delibe-
rationem, ut ultimum finem solemus
appetere ἀπροβελεύτως, sine deliberatio-
ne, non v. plane ἀκρίτως, sine prævio ju-
dicio. Ita & ejusmodi media, quæ vel

plane & necessario conjuncta sunt cum fine, vel nostræ non sunt potestatis, ἀποβελύτως, & sine deliberatione solemus optare nobismet ipsis aut aliis: sic possunt homines optare sibi immortalitatem, quamvis frustra; possunt optare huic vel illi idiotæ solidissimam eruditionem &c. Qui vero recte consulant, volunt βουλευτικὰ. Sed velle *deliberative* & προαιρετικῶς, est finis intermedii & mediorum simul, & quidem eorum, quæ nostri sunt juris, nec necessariam cum fine habent connexionem.

§. V.

Qua vero objectum *actuum elictorum*, tum alii sunt circa finem, alii circa media: qui circa finem, sunt *velleitas*, *volitio* seu intentio, & *fruitio*: qui vero circa media, *electio*, *consensio* & *usus*. Scilicet solent distingvere Scholastici inter *bonum*, quod est *finis*, & quod est *medium*; præterea, inter bonum *honestum*, *jucundum*, & *utile*; bonum honestum & jucundum referre solent ad finem, utile ad medium. Bonum quod est finis, voluntati triplici ratione sistitur appetendum: *Primo* quidem *simpliciter*, tan-

tanquam honestum & voluntati nude
 arridens, præcisa consideratione medi-
 orum, qui actus volendi vel appetendi
 dicitur *velleitas*, vel *simplex velle*. Et ta-
 lis voluntatis *actus est imperfectus & se-*
miplenus, diciturque voluntas *simplicis*
complacentia, & inefficax; ita impii ap-
 petunt æternam animarum salutem, so-
 cordes eruditionem, otiosi divitias &c.
 Hæc ergo voluntas non est nisi æquivo-
 ce appetitus, cum sit aliquid justo appe-
 titu dilutius, nuda, ut dictum, compla-
 centia, ac definitur, quod sit *voluntas*,
qua quidem placet res actui, sed eam
non cupit (non cupit, est ergo certo
 modo negatio cupiditatis) *efficere aut*
consequi. Argumentari ergo a Canone, Canon:
qui vult finem, vult etiam media ad fi-
nem ducentia, ad hunc voluntatis a-
 ctum, non valet; cum & agrotus ap-
 petat sanitatem, utpote *finem*, interim
 tamen respuat amaram *portionem*, ut
medium; puer amat eruditionem, ut *fi-*
nem studiorum, tamen, cum τῆς παι-
 δείας ῥίζα πικρὰ, ut ait Isocrates, a-
 versatur lectionem, tanquam *medium*.
 Sed qui vult finem, *formaliter*, volunta-

te *efficaci*, *prosequente*, & *plena*, non vero voluntate *simplicis complacentia*, *inefficaci* & *semiplena*, is vult media ad finem. Vid. Thomasi Dilucidat. Stahl. Deinde 2. Sistitur bonum, quod est finis voluntati appetendum, tanquam finis & terminus per media obtinendus, qui actus dicitur *intentio vel volitio*. Talis voluntas dicitur *efficax*, *plena* & *prosequens*, caditque non in quosvis, sed in probos & solertes. De hac procedit canon modo notatus. Denique 3. bonum ut finis voluntati appetendum sistitur, tanquam fructus & delectationis plenum, diciturque *fruitio*: differt autem ab actu voluntatis elicitio *primo* & *secundo* circa finem, quod *hic* versetur circa bonum jam obtentum, *illi* circa obtinendum; *hic* circa finem in executione, *illi* circa eundem in intentione. Hic etiam notar

» cum aliis Dn, Rudrauff. divisionem *boni* in *honestum*, *jucundum* & *utile*, non
 » esse perpetuam & universalem, nec generis in suas species: quia *honestum* est rectæ rationi congruum, adeoq; propter se expetendum & homini proprium: *jucundum*, non propter se, sed propter voluptatem expetitur, & sæpe cum recta
 ratio-

ratione pugnat: *utile* pariter propter aliud, & sæpe contra rectam rationem appetitur.

§. VI.

Actus elicit voluntatis circa media sunt 1. *electio*, qua voluntas medium, bonum utile, ad finem consequendum eligit, & acceptat ex præscripto rationis: 2. *Consensus*, quo voluntas in medium ita electum consentit, illud approbat & in eo acquiescit; vocatur alias *complacencia*: 3. *Uusus*, quo voluntas utitur medio ad finem rite obtinendum. Hinc jam liquet discrimen inter *to frui*, & *to uti*; *sine fruimur, mediis utimur*: sic Cicero; *Posse Deo pro patre frui, summa una bonorum est*. Ergo, Deo fruimur, ut sine absolute ultimo; creaturis utimur, tanquam ad illum finem mediis: & qui hunc ordinem invertit, nescit finem, ignorat media.

§. VII.

Ex hisce jam constat objectum voluntatis esse non tantum *res*, ut supra in thesi I. patuit, sed & *actus*. Illi vero actus, prout sunt voluntatis objectum, alii sunt *directi*, quos voluntas imperat *intellectui*, præcipue quoad actus exerci-

D 5

tium,

tium, sensibus *externis & internis*, *loco-*
motiva & instrumentis anima sensitiva:
alii *reflexi*, quos voluntas ex se producit,
& in se recipit; ut sunt actus elicit.

SECTIO II, ἀναγκαστική.

QUESTIO I.

An voluntas appetat malum sub ra-
tione mali, vel tanquam malum, & a-
versetur bonum sub ratione boni, vel tan-
quam bonum? Neg.

§. I.

Solet quidem disputari, præsertim a
Scholasticis, *utrum appetitus sit aliqua*
specialis anima potentia? Ratio dubi-
» tandi est, quia potentia distinguntur se-
» cundum objecta; at idem est objectum,
» quod cognoscimus & quod appetimus;
Ergo vis appetitiva, sive superior, sive in-
ferior, non videtur esse alia ab appren-
hensiva. Sed res in confesso est, si dixerim-
» us, quod id quod appetitur & quod a-
» prehenditur, est idem subjecto, sed dif-
» fert ratione: apprehenditur enim ut est
» ens sensibile & intelligibile; appetitur,
» vero, ut est conveniens & bonum. Di-
versitas autem rationum in objectis requi-
ritur ad diversitatem potentiarum, non
autem

autem materialis diversitas; quod exemplo alicujus rei bonæ claret. Una enim eademque illa res est objectum intellectus practici particulare, ratione cognitionis judicativæ, & voluntatis ratione appetitionis &c. Vid. Thom. p. 1. qv. xxc. art. 1. Protinus ergo ad examen quæstionis propositæ. Scilicet communis est sobrie philosophantium sententia, voluntatem non ferri in malum, tanquam malum: nam ait Arist. lib. 1. Eth. c. 2. πάντα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθῶ τινὸς ὀρέγεται. Et sane omne quod appetitur, rationem finis obtinet: quia in eo consistit finis causalitas, ut moveat appetitum: atqui malum non habet rationem finis; Omnis enim finis rationem boni obtinet, cum nemo intendens ad malum operetur. Dionys. de div. nom. c. 4. Thomas 1. 2. qv. viii. art. 1. sic procedit: Voluntas est appetitus & quidem rationalis; omnis autem appetitus nihil aliud est, quam quædam inclinatio appetentis in aliquid: nihil autem inclinatur, nisi in aliquid simile & conveniens. Cum igitur omnis res in quantum est ens & substantia, sit quoddam bonum.

*Appetitus
quid?*

bonum, necesse est ut omnis inclinatio sit in bonum: & inde est quod Philosophus dicit. *l. 1. Eth. c. 1. τὰ κατὰ φύσιν, ἔπαινον ἔφασκεται.* Hinc tale ratiocinium;

Quicquid voluntati seu appetitui non est simile aut conveniens, ad minimum apparenter, in illud non fertur: Sed malum, tanquam malum & sub ratione mali, non est appetitui conveniens aut simile. E. voluntas non fertur in malum, tanquam malum. ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Major in discursu Thomæ fundatur: minor inde dispalescit, quia malum (*detectum*) concipitur tanquam noxium & destruens, a quo quælibet natura abhorret. Pro

- » obtinendo vero statu quæstionis, tenen-
 » dum est, hic non quæri 1. de voluntate
 » late accepta, & σερητικῶς; sed de ea stri-
 » cte & στενικῶς usurpata: nec 2. de ob-
 » jecto voluntatis *materiali*: sed 3. de ob-
 » jecto ejusdem *formali*. De hoc quæsti-
 onem cum aliis negamus: affirmant ta-
 men Gabr. Biel. *l. 2. sent. dist. 6. qv. 1.*
 Occam. *lib. 2. sent. dist. 3. qv. 13.* Scotus
 & alii.

S. II.

Obj. (α) *Voluntas hominis impii odit Deum, id est, non appetit rem per se bonam, imo omnis bonitatis thesaurum: Ergo etiam potest velle rem per se malam. Consequentia fundatur in natura contrariorum.*

Resp. *Voluntas hominis impii odit Deum, non ut malum in se & κατ' ἀλήθειαν; sed ut Zelotem ac judicem scelerum, & malum κατὰ δόξαν. Vid. Psal. XLIX. 27.*

Object. (β) *Si voluntas humana non fertur ad malum, tanquam malum, sequitur non dari peccatum ex malitia; at dantur ejusmodi peccata ex malitia, quæ quis sciens & volens, nulla adductus ignorantia aut metu, committit, E.*

Resp. 1. Neg. consequ. quia peccare ex malitia, nondum est appetere malum tanquam malum, licet quis sciens & volens ita peccet; cum nihilominus subest intentio boni, sive utilis, sive jucundi, quod ex ejusmodi actu promittit. 2. Peccatum malitiæ non tam ex objecto, quam subiecto æstimandum est, si homo mala *μεγαλῶς* *οὐκ* nullo præventus affectu, nullo errore

rore occæcatus malum eligat ob utilitatem aut jucunditatem, jam malitiose agit; neque ad malitiam necesse est, ut malum, qua malum, eligat. Dn. D. Dannhaw.

Object. (γ) Si voluntas non fertur in malum ut malum, sequitur voluntatis nullam esse indifferentiam, nec libertatem humanam differre ab Angelica; quia in hoc ipso posita videtur libertas voluntatis humana, quod possimus aliquid appetere, non sub boni modo, sed etiam sub mali ratione: at absurdum est, tam tollere libertatem voluntatis, quam adæquare eam libertati bonorum Angelorum. E.

Resp. α. Quod libertas ad bonum & malum non ideo dicitur, quod tam bonum quam malum velit; sed quod bonum velit, malum oderit: libertas etenim voluntatis nostræ in eo consistit potius, quod possimus per libertatem contradictionis aliquid velle, vel non velle, & per libertatem contrarietatis e duobus aut pluribus positivis oblatis, vel primum velle, vel secundum. Vel β. quod libertas ad bonum & malum ideo dicitur, quia

quia tam ad bonum verum, quam ad verum malum se habeat indifferenter; ita tamen ut appetitus in objectum, qualecunque illud sit *materialiter ac in se*, fertur *formaliter*, sub ratione boni & appetitionis. Et hinc innotescit discrimen inter voluntatem Angelicam & humanam, quod illa ne apparens quidem bonum, cui veritas non subfit, concupiscat.

Object. (d) Si quis in experimentum virium sui arbitrii, malum ut malum potest eligere, & respuere bonum; utique voluntas fertur in malum, qua malum: at v. p. E.

Respondet D. Dannhawerus: illud ipsum formale experimentum liberi arbitrii, bonum est; id est, tanquam bonum, sub ratione delectationis appetitur. E. hoc etiam voluntas sibi ratione boni eligit.

Object. (e) Voluptas prava a libidinoso, opum alienarum possessio ab avaro appetitur, &c. tanquam malum. E. voluntas fertur in malum.

Resp. 1. Fertur, quidem, sed tanquam ad res

ad res bonas, sub ratione jucunditatis & utilitatis; non vero tanquam ad malas. Ergo 2. sunt res ejusmodi inhonestæ, quæ sub specie boni ludunt, bonæ non *revera* & ὄντως, sed *apparenter* & φαινομένως.

Obj. (ξ) Bonum & ens convertuntur; sed voluntas non solum est entium, *verum etiam non entium*: volumus enim *aliquando non ambulare, & non loqui*; volumus etiam interdum futura, quæ non *sunt entia in actu*. E. voluntas non tantum est boni.

Resp. α. Quod illud, quod est non ens in rerum natura, accipitur ut ens a ratione; unde negationes & privationes entia dicuntur rationis; per quem etiam modum futura, prout apprehenduntur, sunt entia: in quantum igitur sunt hujusmodi entia, apprehenduntur sub ratione boni, & sic voluntas in ea tendit. Unde Aristoteles in *lib. V. Ethic.* dicit, quod carere malo, habet rationem boni. Et huc facit β. id quod dicunt: non ens, si physice dicitur malum, moraliter potest dici bonum. *Αὐτὸς γὰρ* vero dum

dum mortem appetit, appetit quidem non Ens, sed non tanquam non ens, seu privationem boni, nempe vitæ; sed mali alicujus, e.g. tormenti, adeoq; sub ratione boni non mali; privatio enim mali, ut dictum, induit rationem boni. Atque huc pertinet 3. distinctio inter malum *materialiter* & *formaliter* sumtum. Pot. est enim ferri appetitus in malum *materialiter* quidem, non tamen *formaliter*, id est, in aliquam rem, quæ est mala, non tamen tanquam malam, sed tanquam bonam.

Object. (1) *Eadem potentia est oppositorum, sicut visus albi & nigri; sed bonum & malum sunt opposita. Ergo voluntas non solum est boni, sed etiam mali.*

Resp. 1. κατὰ συγχώρησιν, quod objectum voluntatis late sumptæ, & *materiale*, est bonum & malum; illud ratione appetitionis, hoc vero *aversionis*; id est, voluntas versatur circa bonum sive ἀληθινόν, sive φαινόμενον, profsequendo; circa malum vero, sive revera tale, sive apparenter, fugiendo. 2. ἀρνητικῶς

ad similitudinem, quæ inter potentiam visivam & voluntatem instituitur: scilicet cum potentia visiva, tactiva &c. aliter se res habet, quam potentiis animæ rationalis: illæ indifferenter se habent ad objecta sua, pari modo apprehendenda: voluntas non.

QVÆSTIO II.

Quid proprie dicitur voluntarium?

§. III.

Ut & hic intermittatur quæstio, *an voluntas aliquid ex necessitate appetat?*
 » cum certum sit eam nihil velle posse ne-
 » cessitate *coactionis*, de qua re hic infra,
 » posse tamen velle necessitate *finis* seu *sup-*
 » *positionis*, ut media ad finem, & necessi-
 » tate *naturali*, ut beatitudinem. Quin
 etiam mittendam judicamus quæstionem
 Scholasticis familiarem, *utrum voluntas*
ex necessitate velit quodcunque vult?
 Cum & eam negandam esse constet de
 bonis particularibus; nec magni ponde-
 ris esse objectionem: *Sicut apprehensum*
secundum sensum est objectum appetitus
sensitivi, ita apprehensum secundum intel-
lectum, est objectum appetitus intellectivi,
voluntatis; sed illud prius movet ex ne-
cessitate

cessitate appetitum sensitivum; Ergo & hoc posterius voluntatem. Quia vis sensitiva, non est vis collativa diversorum, sicut ratio, sed aliquid unum simpliciter apprehendit, & ideo secundum illud unum determinate movet appetitum sensitivum. Sed ratio est collativa plurium, & ideo ex pluribus moveri potest appetitus intellectivus, scilicet voluntas, & non ex uno ex necessitate. Vid. Thom. p. I. qv. 82. art. 1. 2. Ergo ad quæstionem.

§. IV.

Voluntarium proprie dictum requirit veram & perfectam cognitionem *finis & mediorum*, adeoque non est nisi solius naturæ intelligentis, & per consequens brutis non competit; nec enim licet confundere spontaneum cum libero & voluntario. *Spontaneum* opponitur coactioni physicæ: sicut in physicis natura est principium tam activum quam passivum, ita non solum sponte aliquid agimus, sed etiam patimur. Sponte, cum in id, quod patimur, inclinamur & propendimus. *Voluntarium* opponitur invito, id est, ei quod vel facimus ex metu, aut ignorantia aut affe-

« *Aut abrepti. Liberum vero dicitur, quod*
suscipitur absque obligatione & servitu-
te. Sic bestia quod agunt proprio motu,
spon
te agunt, non voluntarie, non libe-
re: qui patet legibus civilibus non in-
vitus, spon
te ac voluntarie is agit, sed
non libere, (differit D. Dannhaver) quia
agit cum aliqua obligatione: qui deni-
que addicit se foederi matrimoniali cum
hac vel illa virgine, & spon
te is agit, &
voluntarie, & libere; quia sine omni co-
actione aut obligatione id agit. Omne
liberum est voluntarium; omne volun-
tarium spontaneum; sed non vice versa;
omne spontaneum est voluntarium, nec o-
mne voluntarium liberum, v. g. sum-
um bonum omnes volumus, sed non
libere volumus, quia non datur electio
in ultimo fine. Vide B. D. Dannhaw. au-
ctar. Hic tamen nota vocem ἐκείναι
aliquando eo extendi, ut voluntario æ-
quipolleat, ut ex definitione Aristotelis
liquet, lib. III. Eth, c. 3. τὸ ἐκείναι δόξαι
αὐτῶν εἶναι, & ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἶδέναι τὰ κατ'
ἐκείναι, ἐν οἷς ἡ περὶ τῆς, h. e. spon
te fa-
ctum videri possit id, cujus principium est
in eo qui agit res singulares eas, in qui-
bus

huius actio consistit, non ignorante. Vel, vox *spontanei* supponit aliquando pro se tantum, ut in naturalibus & animalibus; aliquando pro *voluntario*. Thomas distingvit inter *voluntarium perfectum*, & *imperfectum*; *illud*, cognitionem finis & mediorum, cum proportionem ejus, quod ad finem ordinatur, requirit: *hoc* autem tantum simplicem finis apprehensionem, sine hoc, quod cognoscitur ratio finis & proportio actus ad finem. *Il-
lud* solius hominis, *hoc* bestiarum etiam, esse, & *τὸ spontaneo* æquipollere.

QUÆST. III.

Quæ sunt facultates & qui actus, quibus voluntas imperat ac jus dicit?

§. V.

Voluntas imperat i. *Intellectui*, & qui, »
dem imperio despotico, ejusque acti- »
bus *quoad exercitium*, quia nisi quis ve- »
lit intelligere, etiam non intelliget, ex- »
ceptis cogitationibus, quæ nobis invitis »
oboriuntur; non vero semper *quoad spe- »
ciem actus*, hoc est, assensum aut dissen- »
sum: re enim adeo clara, ut convincat »
intel.

» intellectum, non potest vel assentiri falso,
 » vel dissentire a vero. 2. *Sensibus externis*,
 » ita audimus, videmus, tangimus hoc vel
 » illud quando volumus. Ubi notandum,
 » aliud esse *applicationem naturalium a-*
 » *ctivorum & passivorum*, hoc est, admo-
 » tionem rei visibilis ad visum, aliud ipsum
 » *actum sentiendi*: prior voluntaria est,
 » posterior sui juris. 3. *sensibus internis*, sen-
 » sui communi, phantasie, memorie, si
 » excipiantur actus repentini & nocturni,
 » dum nobis profundo oppressis somno
 » phantasia varias volutat species. 4. *Loco-*
 » *motiva*, exceptis iterum actibus quibus-
 » dam repentinis. 5. *Appetitui sensitivo &*
 » *affectibus*, sed imperio *politico* aut *Regio*
 » *tantum*, non *berili* aut *despotico*. 6. Non
 » imperat *vegetative*, quoad *actum vege-*
 » *randi*, quia venter caret auribus; quam-
 » *vis* quoad *applicationem naturalium a-*
 » *ctivorum passivis*. Membra illa, *dicit*
 » *Thomas I. 2. qv. 17. art. 9.* quibus opera
 » *sensitivæ* partis exercentur, imperio ra-
 » *tionis* subduntur, quæ vero *naturalium*
 » *virium* motum suscipiunt, minime subji-
 » ciuntur rationis imperio.

§. VI.

Ad quæstiones quasdam minus vexa-
tas

tas brevissimis ita responderi potest: 1. Si
quærat, A quibus voluntas movetur?
dicendum, eam non agnoscere motus
sui principium, quoad exercitium actus
extra se ullum, cum ipsa voluntas sit
primum movens: prærequisita autem
objecti cognitio, non tam est causa mo-
tus voluntatis, quam *conditio sine qua non.*
Quoad actus specificationem vero movetur
voluntas ab intellectu, ad appetendum
hoc vel illud svadente, vel dissuadente:
est enim voluntas in se, potentia quæ- »
dam cæca & cognitionis expers. Nec est »
urgens instantia, si quis diceret: Idem
respectu ejusdem non est movens & mo-
tum; sed voluntas movet intellectum; in-
telligimus enim quando volumus. Ergo
intellectus non movet voluntatem. Resp.
voluntas movet intellectum quantum *ad*
exercitium actus, ut dictum; sed quan-
tum ad determinationem actus, quæ est
ex parte objecti, intellectus movet vo-
luntatem: & sic patet, quod non est i-
dem movens & motum secundum idem.
Affectibus in voluntatem non competit »
imperium, nisi *indirecte & per accidens.* »
2. Si quærat, *qualis objecti cognitio*

ad actum voluntatis requiritur? dicendum, triplicem intellectus operationem, puta *simplicem objecti apprehensionem*, *compositionem & divisionem*; quibus objecti cum appetitu convenientia vel disconvenientia expenditur, illic esse necessariam; quod exemplo brutorum, quæ objectum per sensus nude apprehendisse non sufficit, sed opera imaginativæ insuper idem perpendisse, planum fit. Imo præter *judicium intellectus absolutum*, etiam *comparato* esse opus constat ex supra adductis *cap. IV. Sect. κατωτα §. VI. p. 381*, Quod vel hoc pacto adseritur: *Si e re est nature humanæ, ut appetitus plene & perfecte de objecto sive appetendo sive fugiendo instruat, sequitur præter judicium intellectus absolutum, ne dicam simplicem apprehensionem, etiam comparatum ad motum voluntatis requiri; at v. p. E. & post.*

QUÆSTIO IV.

Utrum voluntas sit tantum finis, an etiam mediorum, sive eorum quæ sunt ad finem?

§. VII.

Quod voluntas sit & mediorum & finis, citra eorundem confusionem, diverso respectu, scilicet quatenus finem volumus propter se, media vero propter finem, dubitare non permittit ratio bonitatis & malitiæ, quæ utrobique conspicitur. Voluntatis enim objectum materiale est bonum & malum.

Obj. (α) Videtur quod voluntas non sit eorum, quæ sunt ad finem, sed tantum finis; quia, ut Aristotelis ait, voluntas est finis, electio autem eorum quæ sunt ad finem.

Resp. Thomas I. 2. qv. 8. art. 2. Voluntas ut potentia est, finem & quæ sunt ad finem, tanquam bona respicit: ut vero actum nominat, proprie tantum finis est: Philosophum loqui de voluntate secundum quod proprie nominat simplicem actum voluntatis: non autem secundum quod nominat potentiam.

Obj. (β) Ad ea quæ sunt diversa genere, diversæ animæ potentiæ ordinantur: sed finis, & ea quæ sunt ad finem, id est, media, sunt in diverso genere boni: nam finis qui est bonum honestum,

Ees

vel

vel delectabile, est aliud a bono utili, quod sunt media. E. cum voluntas sit finis, non erit eorum, quæ sunt ad finem.

Respondeo, quod ad ea quæ sunt genere diversa, ex æquo se habentia, ordinantur diversæ potentiæ; sicut sonus & color sunt diversa genera sensibilibum, ad quæ ordinantur auditus & visus. Sed utile & honestum non ex æquo se habent, sed sicut quod est secundum se, & quod est secundum alterum, ut loquitur Thomas: huiusmodi autem semper referuntur ad eandem potentiam: sicut per potentiam visivam sentitur color & lumen, per quod color videtur.

§. VIII.

Ad quæstionem vero, utrum voluntas eodem actu moveatur ad finem, & in id quod est ad finem? notandum est, quod actus voluntatis quandoque formaliter & explicite est unus circa finem & media; scilicet ubi finem cognosco & volo per media. Aliquando vero formaliter est distinctus, scil. quando finem tantum intendo & cogito primum, inde vero de mediis sum sollicitus. Semper autem unus est actus voluntatis circa finem

nem & media *virtualiter ac implicite*,
quatenus unus includit alterum, ut nota-
tat etiam Rudrauff,

QUÆST. V.

An voluntas possit cogi?

§. IX.

Quæstio hæc licet sit tritissima, non
tamen satis bene omitti potest: pro cu-
jus sensu obtinendo tenendum est 1. hic
non esse sermonem de *voluntate* quate-
nus est *potentia*, sed quatenus *actus*. 2. //
Non tam esse quæstionem de actibus ejus //
imperatis, quos *locomotive & appetiti-* //
væ imperat, quam de *elicitis*: cum in hoc //
omnes consentiant, quod illi actus, im-
perati, possint impediri & cogi. Exempla
habemus quotidiana. Vide & Act. XVI.
6. & Luc. XII. 19. 3. Nec quæri de *co-* //
actione impulsiva, indirecta, logica seu //
rhetorica, quæ fit rationibus plausibili-
bus & suadendo; sed de *compulsiva, posi-* //
tiva, directa, ac physica. Quæritur ergo //
hic de ipso *velle* & ipso *eligere*, adeo ut
tantum sit quæsisse: *an quis cogi possit,*
ut illud quod nulla prorsus ratione vult,
velle queat? sive illud *velle* veniat de a-
ctibus elicitis de *præterito*, sive de futu-
ro; id

ro; id est, de actibus antequam eliciantur, aut de facto elicitis. Totum vero, quantumcunque est, hisce conclusionibus innotescit: (a) *Actus jam de facto elicited cogi nequit*; hoc est, cum aliquid de facto volo, impossibile est ut cogar, qui nolim vel non voluerim id, cum alias idem simul esset & non esset, simul vellem, & simul nollem, vel, factum redderetur infectum. (b) *Actus de futuro, sive eliciendus, cogi itidem non potest*, coactione directa, compulsiva, positiva & physica; quamvis indirecta, persuasiva, impulsiva & rhetorica: cum & id sit de impossibilibus, ut quis velle cogatur, quod non vult: exemplo sunt martyres. (c) *Actus imperatus*, qui, cum mediantibus inferioribus facultatibus producat, improprie ad voluntatem pertinet, cogi potest. (d) *Voluntas extra sphaeram ordinariam considerata, quoad actus etiam elicitos a Deo posset cogi, si vellet, partim violentia positiva, partim privativa: illa quidem pertrahendo, si vellet, voluntatem, quo ex semet ipsa non esset inclinatura; hac vero subtrahendo suum influxum*. Quæ tamen de potentia-

Dei *absoluta*, ut ait Apostolus Rom. IX. 19. τῷ γὰρ βελήματι αὐτοῦ τίς ἀνίστηκει, procedunt; non vero *ordinata*, quæ concurrit secundum conditionem causarum secundarum. *An vero intellectus practicus determinans cogat voluntatem? an concursus divinus? &c.* Caput sequens exponet.

QUÆST. VI.

An religio, hæc vel illa, possit cogi?

§. X.

Quamvis hæc quæstio Theologiam imprimis sapiat, sivevit tamen agitari etiam circa hoc argumentum a Philosophis. Loquatur hic pro me D. D. Dannhaw. ex auctariis, quo haud quisquam nervosior. Terminî, inquit, primû sunt distingvendi: 1. Per *religionem* intelligitur vel cultus primæ tabulæ decalogi, & agnitio mysteriorum divinorum, sola revelatione cognitorum, adque vitam æternam destinatorum: vel *cultus* secundæ decalogi tabulæ, ordinatæ ad finem naturalem in hac vita civili, & magnam partem ex ratione etiam! & lumine naturæ notæ. 2. *Coactio* vel est *physica*, cum objectum cogit po-

git potentiam ad actum, vel *politica*, cum lex obligat ad faciendum vel omittendum. 3. *Id quod cogitur*, vel intellectus est, vel voluntas, in his enim tanquam subjectis tota religio consistit. 4. *Coactio* vel est ad assensum aut dissensum. Esto

" nunc conclusio I. *Intellectus cogi potest ad speciem actus, id est, assensum veritatis, & dissensum falsitatis, coactione physica.* Si enim veritas, vel ipsa per se est clarissima, vel per optimas consequentias evidenter & ἐξ ἀνάγκης demonstrata, tum impossibile est, ut adsentum λόγῳ ἔσω denegare possit intellectus. II. *Intellectus cogi potest ad exercitium intelligendi (ut visus a voluntate ad exercitium videndi) coactione politica per leges.* III. *Intellectus quoad speciem politice obligari non potest*, id est, nulla lex politica potest imperare, ut, quod mente convictus sis falsum esse, verum esse, judices, & verum quod esse censes, falsum esse dicas. IV. *Voluntas lege obligari potest ad obtemperantiam secundæ tabule decalogi, & ad externa alia præstanda, quæ pertinent ad finem naturalem & civilem in hac vita, ad honestum*

&

Est justum, quatenus e lumine natura cognoscitur. V. Voluntatis actus internus ac elicited, dissentiente nondumque convicto intellectu, ad cultum fidei & Religionis ad primam decalogi tabulam cogi lege aliqua nequaquam potest. Ratio asserti est, quia de jure divino & rationabili Nulla lex obligans ad peccandum est justa; Omnis lex obligans vel cogens voluntatem ad electionem hujus vel illius religionis, dissentiente adhuc nec dum convicto intellectu, obligat ad peccandum. E. Omnia lex hoc modo cogens vel obligans est injusta. Minor constat, quia cogit peccare conscientiam, sive recta sit sive erronea, nihil interest; utroque enim modo peccari in confesso est: quia qui agit contra conscientiam rectam, procul dubio peccat; ita etiam qui agit contra erroneam, peccat, quia paratus est agere, in quantum se est, contra legem, & ea quæ sibi persvadet esse fundata in lege sive divina sive humana. VI. Voluntatis actus imperatus, sive externa executio ad religionem, quam toto animo averfatur, itidem nulla lege cogi potest. Hæc & plura de dicta questione B. Dn. D. Dannhaverus; quem vide.

SE.

SECTIO III. ἀξιωματική.

- I. Voluntas est primum movens.
- II. Aliud est movere *physice*, aliud *moraliter*; aliud moveri *directe*, aliud *indirecte*; aliud *mediate*, aliud *immediate*.
- III. Aliud est *compellere* realiter, violententer & *physice*; aliud verbaliter, volenter & *rhetorice*.
- IV. Voluntas fertur in impossibile, non quidem *efficaciter*, tamen *simpliciter*.
- V. Voluntas humana semper est conformanda divinæ.
- VI. Fruitio tantum est finis ultimi.
- VII. *Velleitas*, *intentio* & *fruitio*, brutis non conveniunt.
- VIII. Voluntas quandoque habetur pro facto.

CAP.

CAP. VI.

De libero arbitrio in civilibus.

SECTIO κατὰ σπουδαίαν.

§. I.

E Thic locum habet illud Philosophi,
 δὲ γὰρ ἡμᾶς ἐξελάζει τὰ ὀνόματα,
 πρὸς τὸ ὁρθῶς διδάσκειν; ne forte
 terminus *libertatis* in diversa trahat ani-
 mos per indifferentiam supponendi, qua-
 dum illimitate ponitur, gaudet. 1. *Li-*
bertas opponitur *dependentiæ*, qualis nulli
 creaturæ competit, cum solus Deus sit
 independens. 2. *Subjectioni*, quatenus al-
 iquid est *liberum*, vel *libertate gloriæ*,
 vel *gratiæ*, vel *αὐτεξουσίᾳ*, id est,
 liberæ potestatis; sive in adiaphoris ec-
 clesiasticis, Act XV. 20; sive in rebus ci-
 vilibus, non tantum indifferentibus, sed
 & lege prohibitis; qualis soli Regi & Prin-
 cipi, non quidem qua culpam, sed qua
 pœnam, reservatur. *Illæ* libertas voca-
 tur *a pœna & miseria*; *istæ a servitute*;
hec ab obligatione. A servitute, inquam,
 sive sit *politica*, sive *despotica*, quæ cor-
 porales; sive *peccati*, quæ spiritualis; non
 quidem qua culpam, cum & electi suis, dum
 F f vivunt

vivunt, ἢ τῇ ἡμᾶσι subsint, sed qua reatum.
 Rom. VIII. 1. 3. Simplici coactioni &
 violentiæ, quando quis non potest violentari, ut loquitur Durandus, ad faciendum aliquod vel patiendum, contra naturalem inclinationem; ita bruta sunt libera a coactione, licet necessario & per naturalem inclinationem, ceu principium internum, ferantur in cibum. 4. Necessitati naturali, sic voluntas est libera, quia non necessario determinatur ad unum actum immutabiliter, sed pro arbitrio potest velle & non velle, velle hoc & non illud. De
 »superioribus illis libertatis speciebus hic
 »non quæritur, cum ad liberum arbitrium
 »sufficiat libertas a coactione & a necessitate naturali, quæ est agentium absque pro
 »æresi, & natura sua ad unum determina
 »torum: Sed multiplex alia necessitas, ut
 »pote consequentiæ, infallibilitatis eventus
 »in ordine ad præscientiam Divinam, de
 »terminationis ex ultimo iudicio rationis
 »practicæ, & officii, est cum libertate
 »arbitrii composibilis. Quin & hic ob
 »serva ex B. D. Meisnero, libertatem a
 »coactione & a necessitate dupliciter dif
 »ferre: (α) ratione subiecti; libertas enim
 a coa-

a coactione, homini communis est eum bestiis, quippe quæ multa sponte agunt, non coacte. Libertas vero a necessitate homini communis est cum Deo & Angelis, quamvis ἀναλόγως; quippe qui non tantum sponte agunt, sed insuper libere, quod non cadit in bestias. (β) *ratione modi agendi*: nam voluntas quatenus libera est a coactione, dicitur *agens naturale*; quatenus vero libera est a necessitate, tum speciali sensu vocatur *agens liberum*. Hinc actiones, quæ fiunt per libertatem a coactione, nominantur in genere *voluntarie* vel *spontaneæ*; quæ autem fiunt per libertatem a necessitate, nominantur in specie *actiones liberae*. Hæc fere sic Meisner:

§ II.

Vox *arbitrii* licet ab *arbitrando*, quod proprium intellectus est primo, derivetur, ad voluntatis tamen, sive quoad actum primum, qua potentiam significat, sive quoad secundum, qua actum, quod & famosius est, indolem designandam transferri sivevit, quemadmodum & ex addito, cum dicunt, *liberum voluntatis arbitrium*, comparet. *Licet autem arbitri,*
Ffz *bitrari,*

bitrari, disserit B. D. Meisner. in Phil.
 sobr. Quæst. Eth. 1. apud latinos ple-
 rumque sumatur pro aestimare, judicare,
 censere: vox tamen arbitrii non tantum
 actum mentis, sed in genere potestatem,
 sententiam, facultatem, electionem si-
 gnificat, ita quidem, ut pro ipsa etiam
 voluntate, & pro ipso velle hæc raro po-
 natur. Becanus hoc agnovit, inquit, id-
 eoque parte. II. Theol. Schol. tom. I.
 tract. I. c. 2. qv. I. §. 4. p. 33. fatetur:
 nomen arbitrii dupliciter sumi posse: 1.
 pro actus intellectus, & sic idem esse, quod
 judicium, seu consilium. 2. pro actu vo-
 luntatis, & sic idem esse, quod electio-
 nem. Vide & Slevogt. Disp. II. de indiff.
 vol. hum.

§. III.

¹
 Liberum Arbitr. Quin autem liberum homini, quàm-
vis lapso, supersit arbitrium, sequentes
non permittunt ambigere rationes: I. do-
cet experientia nos ita loqui, disputare,
conversari, agere, hoc vel illud, ut pos-
simus ea etiam intermittere, seu non a-
gere; quod ipsum est libere agere. II. Sva-
det hanc libertatem, actionum morali-
um bonitas & malitia: si enim homo
 non

non esset libera necessitate, non magis bene ageret moraliter, quam brutum, etiam si faceret, quod lex naturæ jubet, omitteret, quod prohibet; nec male etiam si faceret, quod honestas prohibet, omitteret quod jubet; idque ea propter, quia actiones illæ non sunt in arbitrio & potestate ejus positæ, sed necessitate quadam ad alterutram contradictionis partem determinatæ. III. Sublata libertate a necessitate, frustraneæ forent omnes consultationes, deliberationes, consilia; tollerentur laudes & vituperia; præmia & pœnæ essent injustæ, quia cum vel ornarent, qui indignus est, vel affligerent, qui non potuit nisi peccare: *ἐπ' αὐτοῖς γὰρ ἡ καὶ ψόγος, ἔκ ἐπὶ τοῖς ἀκρίτοις.* Arist. l. I. Magn. moral. c. 9. IV. Leges omnes forent iniquæ & tyrannicæ, aut frustraneæ: *frustra* enim darentur leges, ubi nunquam peccari potest: iniquæ essent, si impossibilia præscriberent. V. Peccata forent nulla. VI. Homo a bestia non differret. VII. In discrimen vocaretur Scripturæ veritas, Actor. V. 4. ubi Petrus dicit Ananiæ: *καὶ πρᾶξεν ἐν τῇ σὴ ᾧ ᾠσείᾳ ὑπ᾿ ἡμῶν.* &c. VIII. Augustinæ

E f 3   confessio-

confessionis articulo XIX. fieret injuria. Gravissimum ergo erravit errorem Calvinus, cum *lib. II. instit. c. 2. §. 6.* Lombardo perperam intellecto, homini concedit solam libertatem a coactione, libertatem a necessitate negat. Eum sequuntur, utpote Magistrum, Daniel Chamier Delphinus, *tom. II. panstratiae l. 2. de provid. DEI, c. 5.* nec non Johan. Camero Scotto-Britannus in *pralect. ad cap. XIX. Matth. v. 7.* ubi agit de necessitate scandalorum. Hujus farinae est Laurentius Valla, cum in *lib. de libero arbitrio*, negat in hominis arbitrio esse, movere pedem vel dextrum vel sinistrum. Vid. Dn. D. Danhaw. *auct. p. m. 579.* Dn. Slevogt. *Disp. I. de indiff. volunt.* B. D. Meisner. *phil. sob. Arist. magn. moral. l. I. c. 9.* Rudrauff. §. IV.

Subjectum Subjectum liberi arbitrii in latitudine sua, est solum id quod habet intellectum, qualis est DEUS sanctissimus eminentissime & incomprehensibiliter, Angelus & homo in gradu inferiori ac infimo: quo enim quid magis intelligens, eo magis liberum. Hic vero negotium omnino est de libertate hominis, eaque, non qua res spi-

spirituales, quia plane est nulla, 1. Cor. II. 14; sed civiles. Sciendum ergo, disse-
 rit B. D. Meisnerus quest. Eth. 2. quod *Meisnerus*
 liberum arbitrium diversimode capiatur: »
vel enim notat *ἐκασότης* quandam pas- »
 sivam, *vel* facultatem activam. *Hæc* »
 rursus sumitur, *vel* pro viribus volunta-
 tis, *vel* pro ipsa voluntate: Si *pro viri-*
bus, intelliguntur *aut* libertas in civilibus,
aut libertas in spiritualibus. Si *pro vo-*
luntate, tum notatur *aut* ejus restricta
 ad malum inclinatio; *aut* indifferens u-
 trumque eligendi facultas; secundum quas
 diversas acceptiones & datur & non da-
 tur in homine lapsio liberum arbitrium.
 Brevissimis; *inquit ille*, *aut* ipsa volun-
 tas intelligitur, quæ ab omni coactione
 semper libera est, *aut* vires voluntatis cir-
 ca electionem rerum tum civilium, tum
 spiritualium. *Priori modo* liber omni- »
 no est homo etiam post lapsum, quia »
 non *voluntate*, sed *voluntatis sanitate* pri- »
 vatus est: *posteriori modo* similiter homo »
 liber est, sed ex parte tantum & aliquali- »
 ter, nimirum quoad *res civiles*, non au- »
 tem quoad *spiritualia* & conversionem.
 Vires habet discernendi & eligendi quo-
 F t 4 ad ex-

ad externos actus: vires ex se non habet
 vel percipiendi divina mysteria, vel sese
 » convertendi ad Deum. *In his* arbitrium
 » hominis lapsi est servum: *In illis* liberum:
 » *hic* se tantum *passive* habet; *ibi* *active*.

Hæc ille, & quidem orthodoxe. Quam-
 vis, inquam, sola humana libertas, qua
 res civiles, hujus sit instituti, interim ta-
 men notari potest, ubi de libertate Dei
eminentissima agitur, cum esse liberum
 » agens ad extra, & in ordine ad creatu-
 ras, libere eas creando, conservando,
 » gubernando. Ad intra vero, & ratione
 » sut, voluntatem Dei non esse liberam 1,
 » quoad exercitium, quia Deus se & bo-
 nitatem suam non potest non velle, non
 amare: ἀρνησάμενος ἑαυτὸν & δύναται, 2.
 » Tim. II. 13. 2. quoad specificationem, non
 potest enim se odisse. Cum bonitas di-
 vina, differit Thomas p. I. qv. 19. art. 3,
 sit proprium voluntatis divinæ objectum,
 ad quam alia ordinantur, ut ad finem;
 bonitatem suam ipsam Deus absolute &
 necessario vult, alia vero a se, non ne-
 cessario, nisi ex suppositione tantum;
 supposito enim quod velit, non potest
 non velle. Sed, μὴ ὑψηλοφρονεῖ, ἀλλὰ
 φοβᾷ.

Q^{uestio}. Rom. XI. 20. Dices 1. Deum,
nec posse odisse creaturam, Sap. XI. 25.
Ergo quoad creaturas neque est liber. At
 Resp. (a) concedendo, quoad *actus spe-*
cificationem; tamen manet liber quoad
actus exercitium. (b) non potest odisse
 quatenus opus suum, sed quatenus im-
 purum & vitiosum. 2. Angelos deter-
minari ad unum oppositorum, bonos ad
bonum, malos ad malum. Resp. Quan-
 quam Angeli non sint indifferentes ra-
 tione boni & mali *universalis*, tamen
 circa bona & mala *particularia*, tam
 quoad *actus exercitium*, quam *specifica-*
tionem sunt liberi, quod & ipsum luffi-
 cit. Quin & obiter nota differentiam in-
ter libertatem Dei & hominis quintupli-
cem: 1. *ratione intellectus*; quia DEUS
 intelligit perfectissime, homo non. 2. *ra-*
tione voluntatis, quæ in DEO est inde-
 pendens, in homine dependens. 3. *ra-*
tione utriusque; Dei præscientia & præ-
 ordinatio est immutabilis, hominis mu-
 tabilis. 4. *ratione objecti*; DEUS circa
 bonum tantum, homo circa malum quoq;
 versatur sub specie boni. 5. *ratione modi*
eligendi; DEUS sine discursu, homo per
 discursu.

discursum, quæ bona sunt, eligit, quæ mala fugit.

§. V.

*liberum arbitrium non
est brutorum*

Obijciunt

Ex his ergo liquet, *liberum arbitrium* non esse brutorum, cum careant ratione. Nec est quod quisquam objiciat,

1. Disparitatem rationis, quod licet hoc intersit discriminis inter hominem & bruta, ut ille cum ratione agat, bruta autem sine ratione, nihilominus par sit ratio electionis ac libertatis. Resp. Quia modus eligendi sequitur modum cognoscendi; & voluntas intellectum consequitur. *Solum id quod habet intellectum, potest agere judicio libero, in quantum cognoscit universalem rationem boni; ex qua potest judicare hoc vel illud esse bonum.* Thom. p. I. qv. LIX. art. 1.

2.

2. Pœnam, qua afficiuntur bruta (ut bos cornupeta hominem occidens lapidandus, Exod. XXI. 28. 29. Pecus, cum quo coiverit quis, occidendum, Lev. XX. 15) præsupponere actionem moralem, & consequenter libertatem. Resp. (α) in genere, brutis nequaquam tribui moralem malitiam formaliter, nec ea puniri proprie. (γ) Per prius ergo dictum DEUS testa-

R.

testatum fecit, quantum detestetur sanguinis humani effusionem. Per posterius vult omnem etiam memoriam tanti sceleris abolendam. Alias, si omne quod a Deo punitur, proprie haberet agendi libertatem, etiam regio Sodomæ & Gomorrhæ, tabernaculum Achan, integri terrarum tractus, seclusis hominibus, proprie peccare dicerentur. Pœna ergo sumitur vel materialiter & physice, pro passione dolorifica, aut alia corruptione, quæ in bruta & res etiam inanimas cadere dicitur; vel formaliter, moraliter & proprie, quatenus semper præsupponit culpam, & ei irrogatur, penes quem steteret non peccare; ita bestias puniri nemo adseret.

§. VI.

Est autem liberum arbitrium potentia animæ intelligentis, qua positis omnibus ad agendum requisitis, potest agere, & non agere, velle & non velle. Dicitur (a) potentia, cum nec sit affectus, quippe qui nobis etiam invitis obrepunt; nec habitus, vel acquisitus, quia non acquiritur, sed innascitur; vel infusus, quia liberum arbitrium est omnibus commune; vel

*Lib. Arb.
quid sit.*

ne; vel *naturalis*, quia talis secundum
 plures non datur, vel si datur, tamen
 hic locum non habet, cum habitus natu-
 ralis ad unum inclinetur, sive solum bonum,
 sive solum malum. Ergo est *potentia*,
 eaque non tam *passiva*, quæ ut-
 pote passio, proprie libera non est, sed
 ad agentis arbitrium se accommodat;
 quam *activa*. Τὰ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμε-
 να τείνα ὄντι, πᾶσι, δυνάμεις, ἔχεις. A-
 rist. l. II. Eth. c. 5. (β) *Anima intelligens*:
 nec enim est *potentia materialis*,
 quæ absque ratione operatur; sed *imma-*
terialis, adeoque intellectualis partici-
 pative, cum *potentia libera*, qua talis
 cum ratione operetur, & propterea a-
 genti naturali contradistingvatur. Et li-
 cet appetitus sensitivus ac *potentia loco-*
motiva, quatenus rationi obtemperant,
 libere agere videantur, sicut ad imperi-
 um voluntatis pedem se movere & non
 movere experimur: libera tamen non
 sunt *active*, sed *passive*; non *elictive*,
 sed *imperative*, & libertatem non in se
 habent intrinsece, sed in *potentia supe-*
riori, quæ ea movet, & ad agendum ap-
 plicat. Nec licet hic tertiam animæ hu-
 manæ

manæ potentiam, ab intellectu & voluntate distinctam effingere: quia non datur distinctus & proprius actus, sed ratione essentie est ipsa voluntas; ratione v. operationis, (nunc in civilibus tantum) est voluntatis πλειώσις; secundum illud Damasceni *lib. III. de orthod. fid. cap. 14*: *αυτοξυσιότης ἔστιν ἐπὶ τὸν ὄντιν, εἰ μὴ θέλησις*; *liberum arbitrium nihil aliud est, quam voluntas*: operâ tamen intellectus distinguuntur, ut voluntatem quasi quoddam *σύνολον*, libertatem vero instar *formæ*, concipiamus: nam voluntas nobis est velut compositum quiddam, constans suo & *materiali*, & *formali*: illud est potentia; hæc potentiæ libertas: vel, voluntas concipitur ut *subiectum* & *materialia*, libertas ut *forma*. Per quam distinctionem fit, ut non dicatur, *voluntas est libertas* formaliter; sed *voluntas est libera*: an vero formaliter, an radicaliter exponet Sectio sequens. (V) *Positio omnibus ad agendum requisitis*. Hic nota ex M. Slevogt. *Disp. I. de indiff. voluntate*: dupliciter posse dici, *aliquid ad agendum requiri*: vel tanquam prærequisitum ad actionem, uti se tenet ex

partē

parte potentia, velut actus primi, sive sit actionis principium, sive conditio saltem ad actionem necessaria, & hoc potest dici praequisitum *antecedenter*: vel tanquam praequisitum ex parte actionis, velut actus secundi, quod, quia in actione intrinsece includitur, potest dici requisitum *concomitanter*. Cum libertas a necessitate ea esse adseritur, quae quid positis omnibus ad agendum requisitis potest agere & non agere, intelligendum istud est de praequisitis *antecedenter*, quae se tenent ex parte potentiae: & sensus est, quod potentia libera sic disposita esse debeat, ut in illa dispositione contineantur omnia ad agendum in actu primo praequisita, & ideo cum ea possit agere & non agere. (d) *Potest agere & non agere, velle & non velle.*

3 Hinc arguunt libertatem voluntatis a necessitate consistere formaliter in *indifferentia* ad utramque contradictionis partem: nam posse agere, & posse non agere, nihil est aliud, quam cum potentia libera non solum posse componi actionem, sed cum eadem etiam posse componi carentiam actionis. Verum enim

nim

nim vero tō *agere*, & *non agere*, velle & *non velle*, debet sano sensu intelligi, (a) *non de potentia simultatis*, sed de *simultate potentie*: (β) *non in sensu composito*, sed *diviso*. Cum itaque dicitur, potentiam liberam esse indifferentem, ut *agat*, & *non agat*, omnibus ad agendum necessariis positis, sensus nequaquam est, quod cum ea possit componi simul actio & non actio, ita enim res simul esset, & non esset, quod implicat; sed quod potentia ad agendum, simul sit potentia ad non agendum, *simultate* supra potentiam; non supra diversos actus cadente. Denique *nota*, aliud esse, *non posse agere*, quod privativum est, & nihil facit ad libertatem, & *posse non agere*, quod positivum, & ad libertatem facit plurimum.

§. VII.

Objectum liberii arbitrii est *bonum* & *malum*, idque *presens* & *futurum*, *necessarium* & *contingens*: nec non *finis* & *media*: de primo constat, quia bonum & malum sunt objectum voluntatis, ergo & ejus arbitrii. De secundo, quia libere eligimus tam futura quam presentia,

Lib. Arbit.
Objectum

sentia, & conversa vice: de *tertio*, quia libere volumus & necessarium & contingens; cum eo tamen discrimine, ut de contingentibus deliberemus consulte- musque libere, non de necessariis item: de *quarto* vide cap. præced. Sect. *ἀνακτ.* qv. IV. p. 441.

§. VIII.

- » Libertas a *necessitate* est vel (α) *con-*
 » *tradictionis*, seu quoad *actus exercitium*,
 & est inter actum ipsum, & ejus nega-
 tionem, verbi gratia, *loqui & non lo-*
qui, *agere & non agere*: appellatur li-
 bertas *contradictionis*, quod versetur in-
 ter actus contradictorios, volendi & non
 » volendi: vel (β) *contrarietatis*, seu quoad
 » *actus specificationem*, estque inter actus
 contrarios positivos, agendo hoc vel il-
 lud; verbi gr. *amare & odisse*: dicitur
contrarietatis, quia inter actus contra-
 rios conspicitur; *specificationis* vero, quod
 in illa exercenda specificemus actum, u-
 nius electione, & alterius repudiatione.
 Et hic nota ex Rudrauffio: 1. *Libertas*
contrarietatis infert contradictionis affir-
mative, non reciproce; ut, quicumque li-
 ber est quoad actus specificationem, etiam
 liber

liber sit quoad actus exercitium; sed non contra, ut, qui liber est quoad actus exercitium, etiam liber sit quoad speciem. Nam Deus amans creaturam, libere amat, quoad exercitium; sed non potest odisse opus suum ut tale. Illic autem sequitur, v. g. si quis potest amare & odisse, potest amare & non amare, quia odisse dicit non amare; potest odisse & non odisse, quia amare dicit non odisse. 2. *Negata libertas contradictionis, negat libertatem contrarietatis*; quia, si id non inest, quod magis inesse videtur, nec id quod minus. Non e contra: *a negata libertate contrarietatis, ad negandam contradictionis*; ut exemplo DEI patuit, qui propendet ad actum amoris, non odii.

SECTIO II. *Ἀνασκευαστική.*

QVÆSTIO I.

An homo sit liber in civilibus, non modo a coactione, sed & a necessitate? Aff.

§. I.

Quam hic movere solent quæstionem de nomine *liberi arbitrii*, an sit retinendum? eam partim tractatam vide a B. D. Meisnero in *Phil. sob. quest. lib. II.* partim

» sic decisam accipe: Liberum arbitrium in
 » *spiritualibus* est servum, emortuum & pla-
 » ne inefficax: ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρ-
 » τίαν, δ' ἔλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας, dicente VE-
 RITATE Joh. VIII. 34. Videsis Rom. VI.
 » 17. 2. Pet. II. 19. In *civilibus* vero non
 » absolute & in totum deperditum, sed suo
 » modo servatum; loquendo non de *ipsa*
 » *potentia*, sed de *perfectiōe potentiae*. Vide
 August. Conf. art. XVIII. nec non Section.
 κατασκ. §. IV. p. 455. Insignis ergo
 est injuria, quam vere orthodoxis, & B.
 Luthero, affricare nituntur Pontificii, me-
 rum sapiens λοιδόρισμὸν. Ad quæstio-
 nem itaque propositam accedimus, dicen-
 do, uti jam in Sect. κατασκ. §. III. p.
 552. adsertum, hominem non modo a
 coactione quemadmodum bruta, sed & a
 necessitate esse liberum. Contra vero
 Chamier. tom. III. *panstratiæ Cathol.*
 l. 2. n. 22. expresse docet, posse *virtuti-*
bus ac vitiis constare suam bonitatem &
malitiam moralem, etiamsi iis adsit ali-
qua necessitatis species, dummodo non fi-
ant coacte vel violenter. Necessitatem
 vero facit triplicem, quæ cum voluntate
 vel libertate arbitrii in actionibus mora-
 libus

libus simul stare possit; scilicet *necessitatem internam, consequentis, & consequentiae*. Objectionem tam Chamieri quam aliorum unam alteramve generalem in aciem producam.

Obj. (a) Arbitrium non potest agere, nisi pro sua natura: ergo si bonum est, agit bene necessario; si malum, agit male necessario.

Resp. (a) Vocem *arbitrii*, dum secundum se ponitur, esse æquivocam, quæ aliquando supponit pro *actu intellectus*, aliquando pro *actu voluntatis*, ut supra p. 452. indicatum; quandoque etiam pro *ipsa voluntate*, idque per καὶ ἀρχήσιν, quatenus velut audito intellectus consilio, non est ipsi prorsus mancipata, sed potest adhuc decernere quicquid velit. Si *primam arbitrii* significationem urget Chamier, nihil agit, quia intellectus formaliter liber non est. Si *secundam*, non est contra nos. Sin vero *tertiam*, qua arbitrium sumit pro ipsa voluntate & facultate libera, tum dicendum, quod voluntas hominis duplici modo operetur: uno quidem, ut *natura*, & sic dicitur velle cum determinatione ad unam omnino partem,

& necessitate physica, actusque inde elicitus vocatur *naturalis*: altero ut voluntas, & sic appetit per modum voluntatis libere, actusque inde elicitus vocatur *liber*. Priori modo voluntas vult bonum in communi, & in illud tendit naturaliter, sicut quælibet potentia naturaliter in suum objectum tendit; sic vult finem absolute ultimum, qui secundum Aristotelem in appetibilibus perinde se habet, atq; prima principia in intelligibilibus. Horum vero ratio est, quia sic amamus, ut odio habere non possimus, nec velle opposita: & si secus accidat, non id fit secundum se, ut bonum est, sed duntaxat ratione adjuncti mali. Atque hæc est responsio ad instantiam, qua dicunt voluntatem non esse liberam, cum non possit non appetere bonum, ut bonum, nec possit non appetere beatitudinem æternam &c. Vid. supra p. 434 (9) Voluntas quoad essentiam suam vel intrinsece, quamvis bona sit in genere *natura*, non tamen bona vel mala dicitur in genere *morum*; sed moraliter dicitur bona vel mala, a bonitate vel malitia actuum moralium, & ita per denominationem extrinsecam.

(γ) τὸ *necessario* in argumento Chami-
si non æquipollet *absoluto*, sed *hypothetico*.

Object. (β) Si voluntas hominis est li- Objiciunt
bera; aut *necessario* aut *contingenter* est »
libera; quia, quicquid est, aut *necessarium* »
est aut *contingens*; atqui *neutrum* ho- »
rum dici potest; Ergo non est libera. Probat »
Vendelinus assumptum hoc *prosyllogismo*: »
Si *necessario* esset libera, utique *necessa-* »
rio quoque libere ageret: at hoc falsum: »
quia nihil simul *necessario* & libere agit, »
sed vel *necessario*, vel libere & *contingen-* »
ter. Si *contingenter* esset libera; utiq; »
posset etiam non esse libera; adeoque li- »
bertas voluntati *necessario* non *competere*: »
quod & ipsum falsum esse volunt. »

Resp. (α) ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ad assumptum syl-
logismi *principalis*; est enim voluntas
per *essentiam* ac *formaliter*, & per con-
sequens etiam *necessario* libera, cum es-
sentia rerum consistant in indivisibili. (β)
Negatur etiam *prosyllogismi assumptio*:
quia aliud est *necessario* libere agere, sci-
licet intellecta voce *necessario* συνκατα-
νυνορηματικῶς, *consignificative* & citra
oppositionem ad τὸ liberum: & aliud
neces-

4 *necessario & libere agere*, intellecto τὸ
 5 *necessario* relative & intra oppositionem
 6 *ad τὸ liberum*. Prius dicit libertatem a
 voluntate esse inseparabilem: *posterius* &
 libertatem & necessitatem agendi volun-
 tati tribuit, quæ simul non consistunt;
 quia libertas hoc loco finitur per indiffe-
 rentiam ad τὸ agere & non agere, quam
 necessitas non admittit. (γ) Ludit falla-
 cia divisionis. (δ) συγχωρητικῶς: vo-
 luntas est *necessario* libera, necessitate *pre-*
dicandi: *contingenter* libera, contingentia
intrinseca. &c.

QVÆSTIO II.

Utrum intellectus, an vero volun-
 tas formaliter sit libera? Aff. post.

§. II.

Voluntatem, & non intellectum, *for-*
maliter esse liberam fere omnes uno
 fatentur ore, cum Thomap. I. qv. 83. art.
 3. Scoto l. II. sent. dist. 52. Javello l. IX.
 Metaph. qv. 4. Fonseca l. IX. Metaph. c. 2.
 q. 2. sect. 3, Svaretzio disp. Metaph. XIX.
 sect. 5. n. 13, Et probatur hoc modo: I.
 » *Intellectus non est liber formaliter quoad*
 » *actus exercitium*, & *libertate contradi-*
 » *ctionis*: non (α) *quoad apprehensionem*,
simpli-

simplicem, quia positis omnibus ad apprehendendum requisitis potentia intellectiva necessario, non secus ac potentia sensitiva, v. gratia, visiva, in objectum visibile, fertur in objectum apprehensibile: ratio est, quia intellectus dependet ab objecto, ab eoque recipit speciem, per quam immutatur; quo ipso etiam differt a voluntate, quæ nihil ab objecto recipit, per quod in se immutari possit. Unde etiam mirum non est, *dicit B. Dn. Slevogt*; si positis omnibus ad appetendum requisitis, adhuc tamen in se sit indifferens, & possit etiam non appetere.

(β) Non *quoad iudicium, seu compositionem & divisionem*; dum enim intellectus affirmat, *compositio*, dum negat, *divisio* dicitur; & est nihil aliud quam actus, quo intellectus repræsentat duo extrema vel esse idem, vel esse distincta. Quoad iudicium, *inquam*, intellectus non est liber, quia ex natura sua ita determinatus est, ut rei evidenter veræ assentiat, ab evidenter falsa dissentiat. Nec (γ) *quoad discursum*, qui est velut mentalis quidam cursus ab uno actu ad alium, vel uno objecto ad aliud; quia necessitatur

per præmissas, sufficienter objectum re-
 præsentantes, & evidentia consequentiæ,
 ad assentiendum conclusioni. Atque sic
 quoad nullum actum intellectus est liber
 formaliter *qua exercitium*; ergo neque
 » II. Quoad actus specificationem: quia,
 » quodcumq; non est liberum libertate con-
 » traditionis, nec est liberum libertate
 » contrarietatis. Vide Sect. *κατακον*. §. VIII.
 » Deinde III. probatur hoc ab absurdo: Si
 intellectus formaliter ante consensum vo-
 luntatis est liber, homo etiam ante con-
 sensum voluntatis peccare dicendus foret: at
 hoc non valet, (in foro politico; licet in
 foro theologico ratio voluntarii pecca-
 tum non constituat, quamvis modifcet,
 eum & peccata dentur involuntaria,)
 Ergo non illud. Ad vitiosum enim actum
 duo requiruntur: 1. difformitas actus cum
 lege; 2. potentia formaliter libera, a qua
 actus eliciatur. Cetera vide Slevogt. *disp.*
I. de indiff. vol. Vendel. p. m. 303.

§. III.

Obj. (a) Durandi l. II. sent. dist. 24. q. 3.
*Quod magis est indifferens ad opposi-
 ta, id etiam magis est liberum: sed in-
 tellectus magis est indifferens ad opposita,
 quam*

quam voluntas. Ergo intellectus est magis liber. Minor probatur, quia indifferentia voluntatis provenit ab indifferentia intellectus: nisi enim intellectus esset indifferens in judicandis oppositis, voluntas etiam non esset indifferens ad unum, ex iis eligendum.

Resp. (α) Limitando majorem: quod est magis indifferens ad opposita quam alterum; magis etiam est liberum, si scilicet *indifferentia utrobique ejusdem sit rationis*. Sed ita negamus minorem: nam indifferentia intellectus est tantum *objectiva*, qua ad diversa objecta judicanda indeterminatus est: *voluntatis* vero est *formalis*, qua potestatem habet ad utrumlibet contradictorium. Utrum vero, & in quantum voluntatis libertas dici queat consistere in indifferentia? in *questione* sequenti vide. (β) Iudicatur a dicto *secundum quid*: κατ' ἄλλο enim καὶ ἄλλο intellectus ac voluntas est liber.

Object. (β) *Quod est minus dependens, id est magis liberum: intellectus est minus dependens ac voluntas: igitur intellectus est magis liber quam voluntas.* Major patet: libertas opponitur servituti, & quan-

to minus aliquid servit, tanto magis est liberum. *Minor* probatur, quia intellectus non adeo dependet a voluntate, ut sine ea operari plane nequeat: multæ namque *eius* operationes omnem voluntatis motionem antevertunt: at e contra voluntas ita dependet ab intellectu, ut *satis bene* operari nequeat, nisi præcedente operatione intellectus. Additur *ἐμφαντικῶς satis bene*, ad excludendos actus voluntatis repentinos, & exinadvertentia prodeuntes.

Resp. (α) Negando majorem; quia formale libertatis non consistit in *independentia*, sed *indifferentia*, eaque non omnimoda, sed aliquali & restricta ad objecta particularia, scilicet *τὸ agere & non agere*; agere hoc & non illud. Unde ludit *falsa hypothesis*. (β) Ignorat *elenchum*; nec enim quæstio est de libertate, quæ est a *servitute*, sed quæ est a *necessitate*.

Obj. (γ) *Quæ potentia est magis rationalis, ea est magis libera; sed intellectus est magis rationalis quam voluntas; E. & magis liber.* Ratio majoris est: quia liberum esse, est propria affectio potentia

tiae rationalis: quod itaq; perfectiori modo rationale est, perfectiori quoque modo est liberum. *Minor* probatur; quia intellectus per essentiam est rationalis, voluntas per participationem, quatenus intellectui subordinata, potest ab eo dirigi.

Resp. Major peccat falsa hypothese, una cum sua probatione; falsum enim est, libertatem esse affectionem potentiae rationalis, qua rationalis; cum intellectus per essentiam rationalis sit, non tamen formaliter liber, ut ad nauseam fere inculcatum. Consequitur quidem libertas, loquendo de actibus, ad rationalitatem, sed cum disjunctione, vel formaliter, vel antecedenter, ut conditio sine qua non.

Obj. (δ) Libertas ei competit, cujus officium est imperare, praesse, regnare, dominari: atqui hoc competit facultati intellectivae. E.

Resp. (α) ἀρνητικῶς de majori, quatenus secundum se stat; quia ita debet informari: Libertas formaliter ei facultati competit, cujus officium est volendo imperare &c: at sic negatur minor. (β) Jam evictum est supra cap. V. Sect. ἀναστ.

Quest.

Quæst. III. §. V. voluntatem intellectui,
non conversa vice, imperare: ubi vide.

Obj. (ε) *Aristoteles dicit omnes potentias rationales esse τῶν ἐναντίων, & indifferentes ad opposita: jam intellectus, quam maxime est rationalis; E, quam maxime formaliter indifferens ad opposita.*

Respondeo, Aristotelem illic non loqui de intellectu & voluntate; sed de artibus & scientiis quas rationales vocat, quia ratione diriguntur, & ad opposita esse dicit; quia oppositorum, dum peculiare objectum non constituunt, eadem est scientia. Plura vide B. Dn. D. Meisnerum phil. sobr. B. Dn. Slevogt. & Vendelin. phil. mor. l. I. p. m. 305.

QUÆST. III.

An ratio libertatis consistat in indifferentia ad utrumq; oppositum?

§. IV.

Distinctionum luce etiam hic opus est, cum alias necesse sit intellectum ἀπορίσας εἶναι, ut loquitur Aristot. lib. I. de cælo c. 11. I. *Opposita sunt vel contraria, unde libertas dicitur contrarietatis, cum de duobus objectis contrariis unum eligimus.*

mus præ alio; ut supra p. 464. dictum. Confer Josv. XXIV. 15. & 2. Sam. XXIV. 12. 13: vel *contradictoria*, cum posito uno objecto circa illud possumus vel agere, vel non agere; unde libertas *contradictionis* appellatur. Vide supra l. cit. II. *Voluntas*, non jam ut est *potentia*, sed ratione *actus & exercitii* intellecta, considerari potest dupliciter: uno modo, ut *agens naturale*, quatenus est principium simplicis volitionis; sic necessario fertur in bonum sub ratione universalis, adeo ut in malum ferri nequeat, cum in bonum tendat naturaliter, ut quælibet alia potentia in suum objectum: altero modo ut est *agens liberum*, quatenus est principium electionis; sic non necessario, sed libere fertur in objectum sive bonum, sive malum, sub ratione tamen boni. III. *Objectum voluntatis* est (a) vel commune seu universale, vel (b) proprium seu particulare: illud est ratione actus appetitivi bonum, in universalis natura consideratum, ratione vero actus aversativi malum: hoc ratione actus appetitivi bonum particulare, sive verum sive apparens; aversativi vero malum, sive revera tale, sive apparen-

parenter. IV. *Indifferentia* est vel *omni-
moda & absoluta*, vel *aliqualis & restri-
cta*. Hinc emergunt conclusiones: I. *Ra-
tio libertatis*, quatenus voluntas considera-
tur ut *agens naturale*, non consistit in
*indifferentia ad utrumque oppositum con-
trarium*. II. *Nec ratio libertatis*, qua-
tenus voluntas fertur in *objectum univer-
sale*, consistit in *indifferentia ad utrumq;
contrarium*. Sed III. *de ratione liberta-
tis* (α) *humanae* est, quatenus voluntas
(β) *consideratur ut agens liberum circa
objectum particulare*, *indifferentia ad u-
trumque contradictorium*. Dicitur, li-
bertatis *humanae*; quia libertas *Divina &
Angelica* hujus non sunt considerationis;
nec libertas *humana comprehensorum*, &
aeternae gloriae; sed prout in actionibus
moralibus conspicitur. Quia voluntas
beatorum, ut disputant Scholastici, ita
determinata est ad amandum Deum, ut
non possit eum non amare: at ista deter-
minatio voluntatis provenit a cognitione
Dei, quam *claram* ejus *visionem* vocant.
IV. *De ratione libertatis* est, dum volun-
tas *consideratur ut agens liberum*, & ut
fertur in *objecta particularia*, *indifferen-
tia*

tia ad opposita disparata. Hoc est, per libertatem contrarietatis potest eandem rem particularem velle aut nolle, aut pluribus oblatis unum præferre alteri. Vid. supra p. 430. Verbo tantum, V. *Ratio libertatis consistit in indifferentia, non omnimoda & absoluta, sed restricta & limitata.*

§. V.

Quæstiones alias leviores hic in compendium mittendas judico, cum nec adeo operosæ sint indaginis, nec multum sint vexatæ: utpote I. *An voluntas in instanti,* seu ipso volitionis actu, *sit libera?* Affirmari namq; eam cum Conimbricensibus, Svarezio, Molina, Medina aliisque, constat; cum 1. alias libertas voluntatis unice ad *actum primum* referenda foret, excluso *secundo*: tunc enim res quælibet ultimam perfectionem (essentiæ) videtur consecuta, ubi in actum secundum erumpit. 2. Sequeretur inde, hominem non peccare, dum peccat legesque violat; quia ad rationem peccati *moralis* pertinet, ut quis libere, non necessario, non coacte agat, II. *An intellectus sit liber radicaliter, an vero se habeat ut conditio sine qua*

qua non? Negato priori quaestionis membro, posterius affirmamus cum B. D. Meisnero, Scoto & aliis, contra Bellarminum ac Thomistas. Supra enim evictum est, intellectum quoad nullum actum esse *formaliter liberum*, quî ergo radicaliter liber esse potest? Si intellectus, *differit B. D. Meisner. phil. sobr. qv. Eth. 5.* est causa & radix libertatis arbitrii, *vel* erit causa quoad actum primum, *vel* quoad secundum: sed neutrum asseri potest: non *prius*, quia libertas in actu primo est ipsa voluntas, cujus certe causa intellectus non est: neque *posterius*; quia actus secundus libertatis est ipsa libera volitio vel electio, ad quam eliciendam non concurrit intellectus tanquam *causa*, sed solum tanquam *conditio*, quatenus voluntas non ageret, nisi objectum illi ab intellectu proponeretur. Nec est quod dicat Bellarminus, *ad solam conditionem nunquam sequi actionem; at ad iudicium rationis sequi*; quia actio sequitur iudicium rationis, non *originaliter & effective*, sed *concomitanter & directive*. Vid. Meisner. loco cit.

QVÆST.

QVÆST. IV.

An iudicium intellectus practicum dicat necessariam arbitrii dependentiam a se ? vel, an voluntas determinetur a iudicio intellectus practici necessario ? Neg.

§. VI.

Object. (α) Voluntas sine prævio intellectu iudicio nihil agere potest. E. intellectus est causa impellens voluntatem ad agendum.

*Respond. (α) κατὰ συγχώρησιν, intellectum voluntati semper ostendere aliquod bonum, priusquam id perfecte possit adpetere. Sed quis diligit, ait August. l. VIII. de Trinit. c. 4. quod ignoret ? sciri enim aliquid & non diligi potest ; diligi autem, quod nescitur, quæro utrum possit ? quod si non potest, nemo diligit DEUM antequam sciat. (β) καὶ ἀρνήσιν ad sequelam: licet enim bonum ab intellectu apprehensum, & voluntati ostensum, eandem moveat ; non tamen movet ut *causa efficiens*, de qua quæritur, sed ut *causa finalis*, haud secus ac sanitas movet appetitum ægri : mo-*

H h

vet vo-

vet voluntatem intellectus *motu metaphorico*, non *proprie dicto*: motu *ostensivo* & antecedenter, non *coactivo* & *efficienter*.

Object. (β) *Voluntas determinatur a iudicio intellectus*; determinari autem & cogi sunt *ισοδυναμῶν*. Et quod voluntas hoc potius velit quam illud, videtur esse ex determinatione intellectus.

» *Respond.* (α) *συγχωρητικῶς*, de de-
 » terminatione *consultativa*, *directiva* &
 » *ostensiva*; cum intellectus voluntati ut
 » consiliarius Principi, consideratis omni-
 » bus circumstantiis, hoc agendum propo-
 » nat, ejus tamen libertati relinquat, velitne
 » ita vel aliter agere. (β) *ἀρνητικῶς* de
 » determinatione *compulsiva*, *coactiva* &
 » necessitante: testatur enim experientia,
 » sæpe voluntatem rationi non obtempe-
 » rare; ut fit in incontinentibus, quo spe-
 » ctat illa Medæ querela: *Video meliora*
proboque, Deteriora sequor. Nec non il-
 lud Poëtæ:

*Fertur equis auriga, nec audit cur-
 rum habenas.*

Et hic oriuntur peccata contra consci-
 entiam, quæ perpetrantur a scientibus
 & vo-

& volentibus, non obstante contradictione rationis.

Object. (γ) Si ignorantia est causa ut nolis; nam ignorantia invincibilis reddit actum invitum: Ergo scientia intellectus est causa ut velis. Si causa; ergo vel libera vel necessaria: non illud, quia intellectus per se non est liber: ergo hoc.

Respondeo cum B. Dn. D. Dannhawero, qui hoc etiam movet argumentum in auct. Ethicis, distinguendo inter ignorantiam & errorem; Illa privative opponitur scientiæ, hic contrarie & positive. Illa est causa inviti (cum impossibile sit, ut velis quod intelligendo non apprehendas; esset enim tunc voluntas sine objecto) sed est causa per accidens, sicut absentia naucleri causa est naufragii. Nota hic Thomasiū in dilucidat. Stabl. p. m. 191. distinguere inter veram causam physicam & moralem; & inter actum voluntatis positivum & negativum. Gubernator absens, quamvis non influat ad naufragium per modum cause physice, influit tamen per modum cause moralis: quamvis non quoad actum voluntatis positivum, tamen negativum. Pergit D. Danhawer; Per accidens autem cau-

sa nec libera est nec necessaria; nam hæc distinctio est solius causæ per se. Quod ignoras, necessario quidem non eligis, sed ignorantia propterea non est causa per se necessaria & coactiva r̃g *non velle*. Hic, puta error, tametsi plerumque antecedit errorem voluntaris, de quo Prov. xiv. 22. tamen ejus per se causa non est, quia utrumque contingere potest, 1. ut intellectum recte sentientem non sequatur voluntas, 2. ut intellectum errantem non sequatur voluntas. Prius contingit in omni peccato contra conscientiam rectam: posterius in omni peccato contra conscientiam erroneam. Hæc D. Dannhæwer.

QVÆSTIO V.

Num non concursus divinus tollat libertatem arbitrii, & cogat voluntatem ad agendum? Neg.

§. VII.

Negativam svadent, imo persvadent, argumenta firmissima perquam multa; duobus tamen hic uti sufficiat; uno ex identitate cooperationis cause primæ, DEi, & cause secundæ, hominis; altero vero ex absurdo petito. I. Quod ad primum

primum attinet, tum probatur Deum i-
ta cooperari causæ secundæ, homini, ut
inde fiat una actio, nec reale sublit di-
scrimen, loquendo, non de *modo influen-*
di, qui diversus, sed de *identitate actionis*:
idque (α) ex *Sacra Scriptura*, Esa. xxvi.
quia etiam omnia opera nostra operatus
es nobis. Act. xvii, 28. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν,
καὶ κινῶμεθα καὶ ἵσμεν. Hunc in sensum
allegat D. Dannhawer Gen. xviii. 24.
Psal. xviii. 14. Matth. V. 45. dicendo il-
los frustra esse, qui locum illum ex Actis
de præsentia, conservatione, & motu *me-*
diatè intelligunt. (β) Ex *sana ratione*: Si
enim concursus divinus reapse differt ab
actione causæ secundæ, tum hanc vel *se-*
quitur, vel *anteedit*, vel *comitatur*. Non
1. *sequitur*, quia sic non *prima*, sed *postre-*
ma esset causa; non 2. *anteedit*, quia sic
necessitaret hominem, alias liberum ad a-
gendum. Quicunque, *ut ratiocinatur*
B. D. Dannhawer, positis omnibus ad a-
gendum requisitis, quorum numero et-
iam est concursus divinus, non potest
non agere, is agit necessario. Omnis
homo in omnibus suis actionibus, posi-
tis omnibus ad agendum requisitis, per

» se, non potest non agere. Ergo omnis
» homo in omnibus suis actionibus agit
» necessario & non libere. Minor proba-
» tur, quia posito concursu divino *antecedente*
» actionem hominis, & reliquis re-
» quisitis, homo *aut* necessario ager, *aut*
» non ager necessario; *si* ager necessario,
» tum non ager libere; *si* non ager neces-
» sario, tum concursus divinus jam dum,
» & ante etiam, præsens poterit impediti
» & reddi frustraneus; sed nec illud admit-
» ti potest: ergo concursus divinus non ha-
» bet se *antecedenter* ad actionem hominis.
» Nec est quod dicas DEum sic non fore
» causam primam, quia prius non agit; *cum*
» nihilominus vere dicatur causa prima;
» non quod ejus *actio* in ordine ad actio-
» nem hominis individualement sit prior, sed
» quod *essentia* ejus prior sit. Nec 3. *com-*
» *mitatur*, quia actio causæ secundæ *aut*
» dependeret a causa concomitante, *aut*
» non dependeret: *si hoc*, tum Deus non
» erit actionum nostrarum causa, quod op-
» pido absurdum: *sin illud*, utique actio
» causæ secundæ erit effectus, non DEI
» immediate, sed effectus divini, adeoque
» DEus non esset nisi remota ac mediata
» causa

causa, & revera non causa, cum causa remota solum ὁμωύτως causa sit, nec influat in effectum remotum. *Instant.*

(a) His omnibus, scilicet si actio DEi concurrentis est una eademque cum actione hominis, videtur fore, quod DEus sit causa peccati: nam hoc, *verbi gratia*, fratricidium Caini, fuit peccaminosum; at factum id fuit concurrente DEo.

Respondeo DEum concurrisse ad entitatem actionis *physicam*, non ad adhærentem ἀταξίαν, quæ non est actio, vel effectus, sed defectus. *Instant.* (β)

Cur ἀταξία ista Caino, non vero DEo ad actum concurrenti, adscribitur? *Respondeo*, quod privatio effectus, a duabus causis promanantis, non adscribitur utrique causæ, sed ei tantum quæ effectum impedire poterat. Exempli gratia, DEus & ignis effecerunt combustionem in fornace Babylonica, sed illa fuit inhibita quoad socios Danielis: inhibitio ista & privatio actus urendi, non igni adscribitur, quia est agens necessarium & naturale; sed DEo. Agens necessarium, *inquam*, quia *ordinarie* ejusmodi agentibus, DEus concursum generalem denegare non vult,

cum

cum semel decreverit hunc indulgere omnibus creaturis : sed dispar est ratio hominis; quia homo potest impedire actum suum, *vel* plane omittendo, *vel* committendo, dum impedit actus rectitudinem; qua de causa hominī, qui potuisset non peccare, si voluisset, peccatum adscribitur, & non DEO. Ex hisce omnibus tale enascitur συμπέρασμα :

Nulla actio una eademque cogit seipsam violenter: Actio divina concurrens, est actio una eademque cum actione hominis. Ergo actio divina concurrens non cogit actionem hominis violenter. Vid. Dannhaver. Huc referi debet illud Thomæ; *motus primi moventis in omnibus non recipitur uniformiter, sed secundum proprium modum* : id est, exponente D. Dannhawero, in naturalibus necessario, in liberis libere, non coacte.

§. VIII.

Deinde probatur II. concursus DEI non tollere *libertatem* arbitrii, ab absurdo: Posito enim quod DEUS voluntatem hominis ad suos actus, etiam moraliter malos determinet, ac ejuscemodi necessitate stringat, ut in ejus potestate non

non fit malum, quod facit, non facien-
di, tum culpa in DEum foret rejicienda:
si enim duo agentia ad actum aliquem
malum concurrant, & unum illorum
agat libere, alterum necessario, ita ut
non possit non agere, culpa tunc in a-
gens liberum recidit, non in necessari-
um, ut modo demonstratum: fundamen-
tum enim perpetuum est & immutabile
in genere morum, ubi omnem bonita-
tem & malitiam moralem fundari neces-
se est, *voluntarium & liberum a necessi-
tate*; & actus qui talis non est, morali-
ter neque bonus neque malus aut dici aut
esse potest. Ergo: *quacunque sententia
stante, Deus causa peccati redditur, illa
est procul omni dubio blasphema & impia;*
at stante, quod Deus concurrente determi-
net aut necessitet voluntatem, etiam causa
peccati redditur. Ergo illa sententia est
blasphema & impia. Minor heic supra
est probata: major in se est certissima.
Urget hoc argumentum etiam Bellarmi-
nus ex Pontificiis lib. IV. de grat c. 14.
citante B. Slevogtio, *disput. II. de indiff. vol.*
Sed excipit hic Chamier, (∞) *voluntatem*
nostram sic a Deo determinari, ut etiam
ipsa se determinet, quia non tantum De-
us vo-

us voluntarie agit, sed & homo: & Deus movet hominem secundum ejus naturæ proprietatem. Nec sunt, inquit, contraria, hominem determinari a Deo, & determinari a seipso, quia subalternata non repugnant. Sc. Respondeo (α) quod determinari hic nihil est aliud, quam ita moveri & constringi voluntatem nostram a DEO, ut vel non possit non velle, vel non possit velle contrarium. (2) Determinare semet ipsam, & determinari ab alio, non possunt consistere, quin se mutuo tollant. Ergo non posse non velle, & determinari ab alio, cum τὸν habere se indifferenter ad velle & non velle, & velle hoc & non illud, vel lippus cum tonsore videt ἀδυνάτως conjungi. Nec hic excusat additum, quo dicitur, quod voluntas agat voluntarie: nam aliud est agere voluntarie, aliud libere: Angeli in bono confirmati, & animæ beatorum amant DEum voluntarie, non tamen libere, libertate indifferentiæ; sed necessario, necessitate suppositionis. (β) Excipit Chamier, voluntatem ita tantum a DEO determinari, ut secundum ejus proprietatem. Respondeo, quod iterum involvat repugnantiam, voluntas

luntatem determinari ad unum, & nihilominus agere secundum suam libertatem: proprium enim voluntatis est, non solum nude actum ex se elicere, quod aliis etiam potentiis non liberis competit, visui, auditui, intellectui; sed ita elicere, ut vel possit non elicere, vel elicere contrarium; quod tamen non potest, posita illa determinatione ad unum. Quod tertio excipit Chamier de entitate actionis, præcisa ἀπαξία; ad illud verbo dictum est §. VII. tum hic infra pluribus dicetur. Jam ergo adstructa vindicataque libertate arbitrii quoad thesin, e fictitio illa necessitatis, quasi per concursum divinum inducendæ, metu, ad objectionem unam alteramve fit accessus.

§. IX.

Object. (æ) Si Deus concurrit ad actus causarum secundarum, utique etiam ad actus hominis, & per consequens etiam voluntatis humanæ: at posito concursu Dei ad actus voluntatis humanæ, sequitur etiam non amplius esse liberam, cum Deus voluntatem moveat; mota vero ei non potest resistere.

Respon-

Respondeo (α) κατὰ συγχώρησιν,
 DEum, uti supra §. VII. plenius osten-
 sum, concurrere ad actiones cum causa-
 rum secundarum aliarum, tum etiam ho-
 minis. Nec hic moramur, si quis dicat:
 » (1) *Due cause ejusdem ordinis non re-*
 » *quiruntur ad eundem effectum, nisi quan-*
 » *do una habet insufficiens virtutem ad*
 » *illum producendum: sed cause secunda*
 » *habent sufficientem virtutem producendi*
 » *suos effectus: E. non egent influxu causa*
 » *prima. Si enim hoc, tum saltem ut in-*
 » *strumenta agerent, vel ut partiales cau-*
 » *se, quod falsum: concursus itaque DEI*
 » *non est necessarius.* Respondemus enim,
 quod fallat argumentum confundendo
 diversos *ἰκανότητος*, vel sufficientiæ ina-
 gendo gradus: duplici enim modo dici-
 tur virtus sufficiens ad effecta sua produ-
 cenda; vel (a) *omnimodè & simpliciter*,
 ita ut sine omni dependentia ab alterius
 concursu & adminiculo possit munus
 suum exhaustire: vel (b) *in suo genere*
 & *certo ordine*, Priori modo sufficiens
 est solum Ens independens; posteriori en-
 » *tia quævis alia.* (2). *Deus potuit tam*
 » *perfectas facere creaturas, ut absque no-*
 » *vo suo*

vo suo influxu possint producere suos effe-
ctus, suasque actiones ex se solitarie per-
ficere: quod si ita est, cur negemus DE-
um ita fecisse omnes creaturas; si vero
hoc, superfluum erit DEi concursus. Re-
spondeo, quod repugnat dicere creatu-
ram esse independentē, quia sic esset crea-
tura quatenus dependeret; non esset cre-
atura, quatenus esset independens. Sci-
licet negandum omnino censemus, crea-
turas esse vel fuisse factibiles tantæ per-
fectionis, ut non dependant in agendo a
causa prima, cum sunt entia per *partici-
pationem*, & per consequens nullam ali-
am virtutem agendi habeant, quam com-
mensuratam & proportionatam suo esse.
Vide *Pneumat.* Scharff. (B) ἀρνητικῶς
quod libertas voluntatis non tollatur sup-
posito concursu DEi, quamvis actuali;
cum indifferentia ad agendum, quæ ad
libertatem requiritur, non sit in ordine ad
concomitantia actionem, & proinde non
magis tollit libertatem, quam quod unum-
quodque agens, cum de præsentī agit,
non potest non agere, & cum egit non
potest non egisse: quia actio DEi con-
currentis & hominis, revera est una ea-
demque

demque actio, quæ seipsam cogere nequit, ut supra evictum §. VII.

Object. (β) *Libertas est in eo, quod agens liberum potest agere & non agere; at supposito concursu DEi, homo non potest non agere, quia concursus iste est per modum actualis influxus in effectum, qui procedit a causa secunda: ergo tum illa causa secunda etiam est actualis; at contradictio est causam esse actualem, & tamen non posse agere; quod tollit libertatem.*

Respond. (α) κατὰ συγχώρησιν, quod libertas contradictionis consistat in τῷ posse agere, & non agere. (β) κατ' ἀρνήσιν ad divisionem concursus Dei ab actione humana; quippe qui supponitur tanquam actio realiter distincta ab actione hominis morali, quod tamen se aliter habet; unde dividuntur non dividenda. Scilicet voluntas I. dum se ipsam determinat, ad actus alicujus sive speciem, sive exercitium, libere se determinat. 2. Dum generaliter determinatur ab objecto communi, tantum ad bonum, nihilominus suam retinet libertatem. 3. Dum Deus concurrat ad actum voluntatis, quoad ejus individuationem

tionem, etiamnum est libera; quia voluntas prius concipitur se determinare, quam ad eius determinationem concurrat DEus: si enim nolit se determinare voluntas, ut potest nolle, etiam non concurrat DEus; si vero velit, hoc posito demum concurrat. Unde Scotus *lib. II. sent. dist. 37. qv. 1.* de voluntate ait, quod in potestate sua habeat concausare primæ causæ, & non concausare ejus. Quomodo autem voluntas prius se determinet, quam concurrat DEus, exponit Gregorius de Arimino *II. sent. dist. 37. qv. 1.* DEus »
 sequitur determinationem voluntatis, non »
 quod determinatio voluntatis sit aliqua en- »
 titas distincta a voluntate & actu ejus, »
 qua primo fiat a voluntate: nec intelli- »
 gendo, quod prius naturâ voluntas agat »
 actum illum, quam DEus, proprie loquen- »
 do de priori naturâ: quoniam tunc seque- »
 retur, quod possit illum agere DEo non »
 coagente: sed ad hunc sensum dico, »
 inquit, DEum sequi determinationem vo- »
 luntatis, quoniam ideo DEus agit actum »
 illum, quia eum voluntas agit, et non, quia »
 DEus agit, ideo voluntas agit. Et ideo »
 dicitur

*Concursus
divinus
quomodo
sit.*

- » dicitur magis proprie Deus coagere voluntatem
» tati, talem actum causando, quam voluntas
» dicatur coagere Deo. An vero Deus re-
» ste dicatur determinare voluntatem quoad
» individuationem actus, non quidem po-
» sitive in eam influendo, sed ad hoc actus
» individuum, & non aliud concurrente,
» præsupposito quod voluntas aliquem e-
» jus speciei actum operari velit? quod To-
» leto, Fonseca, Svarezio, Mendoza,
» Conimbricensi, Slevogto, Rudrauffio &c.
» placet: Vel, an voluntas semet ipsam de-
» terminet etiam ad individuationem
» effectus, ut Gabr. Vazquez, aliique con-
» tendunt? id facile ex allatis ita componi
» potest: Deus determinat voluntatem
» quoad individuationem actus positive a
» posteriori, vel verius instantanee, in eam
» influendo, quatenus ad hunc actum, &
» non alium concurrat: qui tamen con-
» cursus non dicit voluntatem ejus abso-
» lutam & physice determinativam, quasi
» simpliciter voluntatem hominis necessi-
» taret; sed hypotheticam, quæ includit
» conditionem, quod velit operari, &
» quidem ejus speciei actum. Et conversa
» vice: Deus non determinat voluntatem
» quoad

quoad individuationem actus a priori po- »
 sitive, vel antecedenter, quatenus volun- »
 tatis electionem circa hoc vel illud actio- »
 nis individuum antevertit.

§. X.

Object. (γ) Dictum est, actionem ho- »
 minis & concurrentis Dei, esse unam ean- »
 demq; numero actionem: At eadem nu- »
 mero actio non potest immediate & perfe- »
 cte provenire a pluribus agentibus; Ergo »
 falsum est antecedens.

Respond. (α) συγχωρητικῶς, de agen- »
 tibus non subordinatis; (β) ἀρνητικῶς »
 de agentibus, inter quæ essentialis est sub- »
 ordinatio: agentia enim essentialiter »
subordinata eadem actione ad eundem »
 effectum influunt, ita quidem, ut utraque »
 immediate agat & utraque perfecte, quæ- »
 libet tamen in suo genere. Subsumo; atqui »
 causa prima & secunda sunt agentia es- »
 sentialiter subordinata: infero; Ergo »
 causa prima & secunda ad eundem effe- »
 ctum, eadem numero actione, immediate »
 & perfecte influunt. Minor probatur: »
 quia ad subordinationem essentialem, Subordinatio »
 non sufficit quævis dependentia; sed re- »
 quiritur

- requiritur 1: ut inferior causa dependeat
 » a superiori *in causando*: cujus defectu,
 etsi filius pendet a parentibus, ipsis ta-
 men propterea dici nequit subordinari,
 quia non pendet ab iis *in causando*. 2. Ut
 » pendeat *ex natura sua & per essentiam*:
 cujus defectu, duo equi trahentes cur-
 sum, etsi invicem a se in trahendo depen-
 deant, tamen quia hoc non est *ex natu-
 ra* eorum, sibi invicem subordinari non
 possunt dici: atqui causa secunda essen-
 tialiter est subordinata primæ, quia, ut
 modo dictum, secunda per se est insuf-
 ficiens ad aliquid agendum sine opera
 primæ. Sed *instas*: Eo ipso videri causam
 primam non una eademque actione con-
 currere ad eundem effectum cum secun-
 da; quia hæc agit immediate, illa me-
 diate, quatenus virtutem agendi dat se-
 cundæ, & illam conservat: denique, u-
 tramque agere imperfecte. Respondeo
 » quantumvis dici queat, primam agere ali-
 » quo modo mediate, in quantum secunda,
 » quæ absque dubio proxime agit & imme-
 » diate, dat & conservat virtutem agendi:
 » tamen immediate agit, quatenus coopera-
 » tur secundæ in bonis, & ut sic, nō agit per il-
 lam,

lam, sed per sese, & per propriam virtu-
tem influit, non in ipsam causam secun-
dam cogndoeam, sed in ejus actionem &
effectum bonum, quod immediatione sup-
positi, & immediatione virtutis fieri in
confesso est. Vide Slevogt.

Object. (d) Sed supra dictum est p. 487
DEum concurrere, quamvis non ad ipsam
αταξίαν, quæ formale est peccati, tamen
ad entitatem physicam, quæ materiale di-
citur: at hinc sequitur, DEum, licet non
moveat voluntatem antecedenter ad a-
ctum vitiosum, interim tamen ad mate-
riam vitii concurrere instantanee, & sic
remotam saltem esse malorum causam.

Respond. generaliter (α) Concursum
DEi esse vel generalem, quo totam natu-
ram agentem sustentat, & largitur mo-
tum sive potentiam agendi; Actor. xvii.
28: quæ ipsa tamen influentia recipit
magis & minus, per intensiorem & remis-
siorem influentiæ modum, etiam in bru-
ta. Vid. Gen. xxx. 27. 30. & 37. seqq.
Vel specialem, quo actiones civiliter bo-
nas, nequaquam malas, non modo per
communem influendi modum causatur,
ut fit in naturalibus, sed etiam per mo-

dum svassionis externæ per objecta sensibilia, & nonnunquam per suggestiones honestarum cogitationum, ex objectis propositis resultantium; denique per collationem virium ad electionem & exercitia rei honestæ necessariarum. Vel singulari, quo DEUS motus & actiones ex iudicio Spiritus Sancti bonas in regenitis, aut ad regenerationem tendentibus, objective per verbi scripti prædicationem, efficienter per collationem virium eidem verbo insitarum, denique per productionem illarum virium in actum, producit. Joh. xv. 5. 2. Cor. III. 5. Vid, D. Hulsemanni *Extensf. breviar.* c. 4. de provid. p. m. 42; & *Vindict. Script.* (β) τὸ materiale peccati, vel entitatem physicam esse vel 1. remotam, quæ coincidit cum subiecto inhæssionis, cui labes inhæret; quale subiectum sunt inclinatio, cogitatio, intellectus, voluntas, appetitus, ipsaque membra, sive locomotiva hominis. Rom. vii. 18. 23. Ebr. xii. 1. Vel 2. proximam, quæ est motus vitiosi in genere determinatio ad hanc vitii speciem, ab aliis distinctam. Materia proxima peccati in genere est quilibet motus, vel habitus internus

ternus vel externus, carens perfectione in-
esse debita: *Materia proxima* autem cu-
jusque peccati *in specie* determinatur per
differentiam specificam hujus actus vitio-
si ab illo: ut e. g. materia proxima pec-
cati invidiæ est motus animi malevolus
erga proximum: forma autem est motus
malevolus propter hoc vel illud bonum
proximi, sive apparens sive verum. Vid.
Hulsem. Vindic. *prælect. form. concord.
de peccato*. Denique (γ) nota in propo-
sita objectione mentionem fieri, non a-
ctuum moralium *in communi*, quatenus
a bonitate & malitia præscindunt: nec
in specie, quatenus sunt *boni*, sed unice
qua *mali* sunt. His ergo ita *in genere*
positis, respondeo *in specie* (δ) ad datam
supra objectionem, quod DEUS dicitur
concurrere ad *actionem malam* 1. con-
cursu *generali*, non *speciali*, multo mi-
nus *singulari*: *Generali*, inquam, non
quod moveat & applicet causam secun-
dam ad agendum, ut *Calviniani*, & ex
Scholasticis *Thomas*, Capreolus, alique
deblaterant; sed quod sustentet & con-
servet naturam, & malam illam actio-
nem ad bonum dirigat finem, Ita soli-

de concludit maxime Rever. Dn. D. Enev-
 vald. Svenonius in Apologetico suo Dei, quod
 non sit causa mali, p. m. 10. de indu-
 ratione Pharaonis: Concurrit autem DEUS,
 inquit, ad eandem vel generaliter, idque
 (a) naturam sustentando, Act. 17.28. (b)
 præsciendo, qua malas actiones prævidet
 & prædicat, priusquam eveniunt, Exod.
 3. 19. valetque illud: Qualem DEUS Pha-
raonem vidit futurum, talem fore præ-
nunciat. Pergit: Et huc respiciunt di-
 cta B. Lutheri lib. de serv. arbit. cont.
 Erasmus, quæ primo intuitu duriuscula
 videntur, ut Simeï ad maledicendum,
Pharao ad indurationem, Judas ad præ-
 ditionem motu DEI acti & rapti fuere.
Subjungit: Intelligit autem motum vel
 actionem omnipotentis DEI, omnium re-
 rum creaturam sustentatricis & motricis
 generalem, Hebr. I. 3. &c. Vel specia-
liter, idque octo potissimum modis: de-
 ferendo, tradendo in potestatem Satanæ,
 iterando verbum, permittendo hominem
 suis cupiditatibus, tolerando, determinan-
 do metas, gubernando finem, deniq; exse-
 quendo judicia. Hæc ille. Vel ut B.D.
Cundisius in Notis & Observat. locor. theol.
 B. Hut-

B. Hutteri p. m. 541: Concurrit DEus
ad actiones malas 1. προγινωσκῶς, *præsci-*
endo, quæ tamen præscientia non affert
 hominibus peccandi necessitatem (Vid.
 Act. 2. 23: 2. σωτικῶς, *naturam susten-*
tando, Act. 17. 28 3. παρὰχωρητικῶς,
vel συγχωρητικῶς, *permittendo* 4. σερη-
λικῶς καὶ ἀποφαιλικῶς, *deserendo ac*
privando vel gratiam, vel Spiritum S. &c.
 5. παράδοτικῶς, *tradendo* Satanae. 6.
κωλυτικῶς, *metas præfigendo*. 7. διαλα-
κτικῶς, *bonum ex malis hominum actio-*
nibus eliciendo. Gen. L. 20. Vide ipsum.
 Quod vero ad maledictionem Simeï supe-
 rius tactam, de qua extat 2, Sam. xvi. 11.
 tum constat, quod David eam habuerit
 pro summo peccato: nam 1. Reg. II. 8.
 moriturus vocat eam *exsecrandam*, & præ-
 cepit Salamoni v. 9: *non habebis illum in-*
noxium. Quod autem dicitur in textu
 2. Sam. xvi. 11. DOMINUS יהוה
 dixit illi; respondet ad id B. Chemniti-
 us in locis, de causa peccati p. 153. 1. in
 Ebraeo non esse præcepit, sed dixit. 2. Qua-
 tenus est pena divina, inquit, Dominus
 locutus est ei; quatenus autem est pecca-
 tum, vo-

tum, vocat maledictionem execrandam,
& vult illum non haberi, ut innoxium.
 Præterea constare ex contextu hoc ipsum
 v. 12. Hic distingvit B. D. Christian.
 Chemnitius in *prælect. Locor. Huttero.*
» Cundis. p. m. 209. inter terminos mala-
» rum actionum a quo, & ad quem; sive
» inter actionem & passionem. Ratione ter-
mini a quo, & quatenus sunt malæ actio-
nes, inquit, DEUS eas neque vult neque
præcipit: sed ratione termini a quem,
DEUS vult directionem illarum malarum
actionum ad finem, quem ipse voluit.
 Quod applicat ad maledictionem Si-
» mei. (ε) Respondeo ad objectionem in
» specie, quod DEUS dicitur concurrere ad
» entitatem actus mali, sive tò materiale,
» intelligendo entitatem vel materiale re-
» motum, non proximum. Exempli causa:
 In blasphemia erga Deum, *materia pro-*
xima est irreverens sensus aut locutio de
 DEO; *forma* autem est determinatio il-
 lius genericæ irreverentiæ ad hanc speci-
 em blasphemix in *sanctitatem, justiciam, a-*
liasq; específicas Dei actiones vel idiomata.
 Unde consequitur, *verba sunt D. D. Hulse-*
manni, in prælect. lib. Conc. quia genus pro-
ximum

imum peccati, siue materia proxima peccati, actualis præcipue, non est indifferens inter malum & bonum, siue non est bona naturaliter, sed mala, etiam ut a formali huius peccati specifici distinguitur, non posse contumeliam de DEO affirmari, quod influat in *materiale* peccati, si per tò materiale *materia proxima* certæ speciei peccatorum intelligitur, contradistincta *formali*, quod est ipsa malitia abstracta a materia circa quam: quod contra complices suos & Calvinistas omnes multis deduxisse dicit Svarezium in opusculo de concursu DEI ad actiones humanas l. 2. c. 1. n. 3. eumque ostendere, si DEUS concurrere dicatur ad materiam proximam cuiusque peccati specifici, (1) nihil differre concursum Dei » a concursu diaboli, (2) auferri hominibus » & angelis non solum libertatem specifica- » tionis, sed etiam libertatem individuatio- » nis, si DEUS concurret ad determinationem, verbi gratia, blasphemix. Ita idem D. Hulsman. *extens. breuiar. c. 4. p. m. 43.* Malas actiones aut motus nullo genere causarum verarum producit, neque quo- ad *materiale* peccati, qua peccatum est, ut bestialitatis, odii, inuidiæ, blasphemix,

desperationis, &c. (absque actionum materia proxima vitiositas est inseparabilis) neque quoad formale; sed peccatum extreme odit, detestatur, dissuadet, prohibet, &, quantum ratione æquitatis atque ordinationis suæ tenetur, impedit; nec enim tenetur per modum infinitæ omnipotentiae suæ illud impedire. Decretum autem DEI, de non impediendo omni modo, non est causa peccati ullo modo. Psal. V. 5. Hæc ille. Ergo,
» dum dicimus DEum concurrere ad ma-
» teriale & entitatem actuum vitiosorum,
» unice id intellectum volumus 1. de con-
» cursu generali; 2. de entitate seu mate-
» rialiter remoto, non proximo. III. Quod
B. Dn. D. Dannhæwerus in auctar. Ethicis p. m. 568. dicit eos frustra esse, qui illud Act. XVII. 28: de presentia, conservatione & motu mediate intelligunt; nihilque aliud agere, nisi ut consequentiam Paulinam in funiculos ex arena convertant. Id intelligendum ex ejus mente existimarim, non de actibus vitiosis, nec de concursu generali eum dixisse; sed actibus unice virtuosis & bonis, in quos cadit concursus DEI specialis & singularis

gularis. Sin vero de *vitiosis*, tum non intelligendum esse de *entitate* proxima, sed *remota*. IV. Qui dicunt ex orthodoxis cum Becano *l. I. tr. 1. c. 28.* Concursum illum DEi fieri, non in ipsam *causam secundam*, vel voluntatem hominis, tanquam terminum; sed in *actionem & effectum* causæ secundæ, vel voluntatis, velut terminum; adeo ut una illa actio procedens a DEo & causa secunda, secundum *rem* sit unus concursus, secundum *denominationem* vero duo, quia sunt duæ causæ concurrentes: quî, *inquam*, ita dicunt de concursu ad actiones, intelligendi sunt itidem loqui de concursu *speciali & singulari*, non *generalis*: de actionibus bonis tantum, non malis: nec enim existimandum est, DEum uniformiter ad bonas & malas actiones concurrere. Vide supra p. 499. vide etiam D. Huls-
mann. D. Mæbii *Vindic. Hutterian.* &c.

§. XI.

Object. (δ) *Omne agens liberum cui resisti non potest, movet ex necessitate:* DEO, cum sit *infinitæ virtutis*, resisti non potest: Rom. IX. 19. τὸ βελέματι αὐτοῦ τίς ἀντιστήκει; Ergo movet ex necessitate.

Re-

Respond. (a) *to movere* esse æquivo-
cum: *vel* enim 1. insinuat concursum ad
aliquam actionem, quo causa prima influ-
it in actiones causarum secundarum; &
sic *movere ex necessitate* refertur ad sub-
jectum, seu causam primam, & non ad
prædicatum, seu causam secundam, dicitur
que nihil aliud, quam quod omnino mo-
veat vel concurrat: vel 2. dicit motum
violentum seu coactionem externam: *Pri-*
or motio non tollit libertatem, ideoque
admittitur. *Posterior* vero tollit, qua de
causa negatur. (β) Dictum allegatum lo-
quitur de potentia *absoluta*, non *ordina-*
ta, cum tamen DEUS secundum *hanc*, non
illam concurrat ad actiones hominum li-
beras. Quia voluntas *inquit Thomas l. 2.*
q. 10. art. 4. est activum principium, non
determinatum ad unum, sed indifferenter
se habens ad multa, sic DEUS ipsam mo-
vet, quod non ex necessitate ad unum de-
terminat, sed remanet motus ejus con-
tingens, & non necessarius, nisi in his,
ad quæ naturaliter movetur: hoc est, quod
supra dictum dictum; motus *primi mo-*
ventis in omnibus mobilibus non recipi-
tur uniformiter, sed secundum proprium
motum

motum, id est, in naturalibus necessario, in liberis libere, non coacte. (γ) Subest in objectionem falsa hypothesis.

Object. (α) Scriptura videtur διαρρήδην evertere libertatem hominis, Prov. XVI. 1. Psal. XXXVII. 23. & Prov. XX. 24. Prov. XXI. 1. Jer. X. 23. Gen. VI. 5. Jer. XIII. 23. Rom. VII. 15. 19. &c.

Respond. (α) Illa omnia secundum analogiam fidei esse accipienda, cum Scriptura semet ipsā explicet. (β) Dicta allegata partim loqui de libertate in spiritualibus, partim in civilibus: quæ de spiritualibus agunt, huc non trahenda sunt; quæ vero de civilibus, loquuntur tantum sive de illo DEI concursu, ad actiones producendas, sive productarum ad fines suos directione, qui, ut supra evictum, cum libertate stare potest: Id est, dicunt omnes actiones nostras, etiam civiles, divinæ subesse providentiæ. Singulorum vero locorum nativum sensum exponunt orthodoxi passim theologi.

QVÆSTIO VI.

An Deus voluntatem humanam necessitare, determinare & movere possit absolute?

Quam temere & audacter de omnipotentia Dei, aliisque Ejus attributis, nec non eorum exercitio persæpe loquatur misera mortalium curiositas, hic quidem non attinet operose demonstrare; quin potius dolendum, homines etiam philosophos plane dememinisse illud, *μηδὲν ἄγαν*. Sin vero & ego *cinis & pulvis*, Gen. XVII. 27. meam hac de quæstione, quamvis impar, feram sententiam, sit id ad imitationem illorum, qui mensuram sui ipsius nondum sunt affecuti. Hic *primo* distinguunt inter potentiam Dei *absolutam* & *ordinatam*; illius nullos plane esse limites, *hujus* autem terminos ordine, quem creaturis indidit Conditor, metiuntur: *illa* DEum posse voluntatem necessitare; *hæc* non, propter decretum atque ordinem voluntati humanæ ad exercendum cōcessum: quousque enim immotum stat hoc decretum, ut voluntas homana non nisi libere sit actura, Deus *inquiunt*, non potest eam necessitare, quia hæc implicant contradictionem, & necessitas illa non staret cum libertate: Quod autem implicat contradictionem, *dicunt vulgo*, Deo impossibile

sibile dicitur, sicut impossibile est impios & incredulos salvari, stante decreto atque ordine, quod nemo incredulus sit salvandus.

§. XIII.

Hic ut primum ad propositam quaestionem inde vero, si capit hæc brevitās, ad potentiam Dei circa contradictoria respondeatur, nota sequentia: I. Potest DEUS ὡς ἐπὶ ἐκπαιγεῖσθαι Eph. III. 20. per absolutam suam potentiam voluntatem nostram quoad actum secundum determinare in bonis, sive *privative*, subtrahendo prorsus concursum suum, sive *positive*, per influxum efficaciorē, quam ut ei resisti possit, sublata libertate *contradictionis* & *contrarietatis*, licet cæteroquin voluntas in se & actu primo maneret indifferens & libera circa objectum. *Ordinario*, tamen ut loquitur Dn. Rudrauff. suo concursu, nec impedit libertatem agentis, nec immutat causæ secundæ conditionem; siquidem concursus Dei non fit per præviam irresistibilem motionem & influxum antecedaneum, vel specialem determinationem, qua voluntas nostra efficaciter & irresistibiliter moveatur & determinetur ad agendum.

§. XIV.

Scilicet constat Deum posse per *absolutam* suam potentiam multis modis movere voluntatem, vel *directe & immediate* in eam influendo, affectionem imprimendo &c. vel *indirecte & mediate* ac per *obliquum*, objectum offerendo, occasionem exhibendo, bonas cogitationes immittendo: utrum vero hæc singula ad *absolutam* potentiam sint referenda? haud immerito quis potest ambigere. Dum vero quæritur de *contradictoriis*, dicunt nonnulli, nullam eminentiam, nullamque virtutem esse parem ad supportanda illa, qua talia. Sed hic distinguendum inter *contradictoria* (quæ intellectus falso potest concipere) *intra Deum*, ejusque attributa; & quæ *extra Deum* concipiuntur. Si quæstio est de *illis*, tum frustra in ordine ad *omnipotentiam* divinam de iis disquiritur, imo cum summa in Deum irreverentia, cum non cadat in Deum ullus conceptus imperfectionis. Vide Num. XXIII. 19. 2. Tim. II. 13: Illa vero impotentiam & imperfectionem arguunt. Sin vero quærat de *contradictoriis extra Deum*, quæ juxta leges intellectus

tellectus nostri contradictoria sunt, vel etiam contraria, ut *esse non esse*, *privatio & habitus* in uno subiecto simul & eodem tempore: illa, inquam, neganda non sunt DEUM posse, etsi ipso actu non efficiat, ut idem eodem modo & eodem tempore sit & non sit; quia gnoma Angelica, ut loquitur D. D. Hulsemann. *Vindic. Script.* p. m. 21. est generalis, Luc. I. 37. *Apud Deum non est impossibile omne verbum*; idest, ulla *res*, phrasi Ebræa & Græcâ. Cui canon, ut queritur B. D. Hulsemann, non nisi ineptissime a Martyre, Sadaële, Keckermanno, Nicolao Vedelio, aliisque opponuntur privationes & defectus, tum morales tum physici, non cadentes in DEUM, ut *non posse mori*, *non posse mentiri*, &c. Ergo blasphemum est & impium, omnipotentiam Dei per restrictionem ad capacitatem intellectus humani, sive ad regulas contradictionis Aristotelicæ concipere. Vid. Menzerum in *elencho* Sadaëlis, Gerhard. *method. Stud. Theol.* aliosque contra Vedelium. Laude ramen mactandus est Dn. D. Joh. Adam Olander, dum agit in *Collegio considerationum* p. m. 100. seq. contra Wittichium, qui

ex superstitioso quodam metu DEO potentiam ad contradictoria adscribit; sed alio plane consilio, quam orthodoxi, quippe qui cum aliis Cartesianis posito hoc fundamento contendit, DEum etiam *posse contradictoria intra se* tuamque essentiam implicantia, ut vel sic diminuat promissionum Dei & verbi revelati soliditatem æternam, & vim prorsus immobitem, ac in locum substituat, promissionum vanitatem, & si dicere licet, retractabilitatem, ad evertenda fidei salutaris fundamenta. Nos vero, dum quaerimus de contradictoriis, *extra DEum*, & in *sphaera naturæ* communi ea locamus; quæ dum dicere deberent quidam, DEum *non velle*, cum se alligavit ad conditionem causarum secundarum, earumque actiones ordinarias, dicunt inconvenienter DEum *non posse*. Nam *potentia* illa DEI, quæ *ordinata* dicitur, proximum involvit respectum ad *voluntatem*, non vero ad *potentiam formaliter* sic dictam, nisi *antecedenter & mediate*.

QVÆST. VII.

An præscientia DEI voluntatem adeo determinet, ut res atque actiones

etiones ideo sint ex necessitate futuræ, quia DEUS ab æterno prævidit eas futuras esse, non vero, quia homo pro hoc & nunc libere eas vult & eligit? Neg.

§. XV.

Object. Omne præcognitum ab aliqua scientia infallibili est necessarium, minimeque mutabile in falsum seu in non esse. Omnis actus hominis liber & contingens est præcognitus a scientia DEi infallibili. Ergo omnis actus hominis liber & contingens est necessarius, minimeque mutabilis in falsum, seu in non esse. Et per consequens est contingens & non contingens.

Respond. (α) quod hic distingvat in auctariis B. Dn. D. Dannhawerus p. m. 540; inter quadruplicem necessitatem 1. ab-
solutam, qualis in propositionibus ab & de DEo enunciatis conspicitur, ut DEus est spiritus. 2. definitionis, cum prædicatum est de essentia subjecti, ut homo est rationalis 3. consequentis, cum res
ex natura sua aliter esse non potest, ut sol movetur; 4. consequentia seu hypotheseos, cum res quidem in se est con-
tingens,

tingens, tamen alio extrinseco posito, non potest nisi hoc modo se habere. *Prima* necessitas summa est ac omnino immutabilis: *altera* necessitas nullo etiam casu mutari potest in falsum: *tertia* absoluta Dei potentia mutabilis est; ordinarie immutabilis: *quarta* est affectio, seu denominatio extrinseca rei maxime contingentis, ad eum modum, (*dicit D. Dambawer.*) quo hominem, per se ob peccata non amabilem, sed detestandum, dicimus amabilem DEO ob meritum Christi. Igitur hæc necessitas, *inquit*, cum extrinseca sit, rei vel actui suam relinquit contingentiam, ut stare hæc duo optime possint: hæc ambulatio est libera *intrinsece*, & tamen necessaria *extrinsece*, si necessario prævisa sit. Facta ergo sic via per distinctionem, ita debet informari syllogismus: O. præcognitum ab aliqua scientia infallibili, est necessarium, *necessitate consequentiæ & extrinseca*: actus hominis liber & contingens est præcognitus ab aliqua scientia infallibili: E. est necessarius *necessitate consequentiæ & extrinseca*. Qua ratione nihil decedit libertati, cum sit cum tali necessitate com-

te composibilis. (β) Apparenter tantum contradicitur & κατὰ τὴν.

Object. (β) *Chamieri*: Præscientia DEi non potest separari ab ejus decreto; decretum autem falli nequit, quippe cujus eventus est necessarius, & propterea necessario certus. Ergo singula fiunt ex necessitate præscientiæ & decreti divini.

Respond. (α) Nihil inde sequi: quia, quo modo DEus præscit, eodem & decernit, eo concurrit: sed non concurrit necessario, ut supra evictum: ergo nec decernit. Nec enim decretum antecedit scientiam, nec scientia objectum sive rem futuram, quatenus scientia consideratur a nobis ratione scibilis; cum omnis scientia præsupponat scibile. Ineptus ordo est dicere, DEum eventus rerum non præscire, nisi ex decreto suo (*differit B. D. Hulsemann. extens. brev. p. m. 40.*) tanquam ordine priori, quia nempe sic decrevit eventurum. Nam & illa præscivit, quæ nec facere nec permittere decrevit, sed quæ decrevit non facere, non permittere, & quæ alioquin ex naturali dispositione causarum secundarum erāt eventura, nisi DEus decrevisset dispositionem illam per miraculum inter-

vertere ut i. Sam. XXII, 12. Kegilitæ ad
 amoliendam civitatis suæ everfionem e-
 rant tradituri David in manus Saulis, ni-
 si David per miraculum fuisset monitus.
 Vide & Act. XXVI, 24. 31. Et paulo in-
 ferius: non recte dicitur præcognitio o-
 riri ex decreto jam facto, sed potius ex
 infinitate intuentæ possibilitatem, tam su-
 pernaturalem, quam naturalem, quæ de-
 pendet a communi concursu DEi cum
 naturali motu creaturæ. Unde sic: Nullum
 «consequens imponit necessitatem intrin-
 «secam suo antecedenti: Divina præscien-
 «tia est consequens (non re sed ratione)
 «actus contingentis antecedentis: Ergo
 «non imponit necessitatem actui contin-
 «genti antecedenti. Est itaque hæc cau-
 salis vera, *quia tu disputas, Deus prævi-*
vidit: hæc vero falsa: quia DEum præ-
vidit, tu disputas. Hic ergo (β) distinguunt
inter scientiam DEI mere naturalem,
mere liberam, & mediam seu conditio-
natam; quamvis scientia Dei secundum
se sit unica & simplicissima, cum sit ipsa
essentia divina; secundum varia tamen ob-
jecta, eaque secundaria, sic a Scholasti-
 cis distinguitur. i. *Illæ, puta mere natura-*
lis est

vid. Becanum
 ex. inf. ut.

lis est, qua DEUS ab æterno ante omne »
liberum decretum voluntatis suæ cogno- »
vit res omnes possibiles: & dicitur *natu- »*
ralis, quia omnem liberum voluntatis a- »
ctum antecedit, & per eam Deus necessa- »
rio & naturaliter cognoscit res omnes »
possibiles. 2. *Ista, mere libera*, est, qua »
post decretum suæ voluntatis absolute & »
determinate cognovit omnes res futuras: »
dicitur *mere libera*, tum quia sequitur »
liberum actum voluntatis divinæ; tum »
etiam quia Deus potuisset non cognosce- »
re res futuras, si nimirum statuisset eas »
non *producere*. 3. *Hæc, media scilicet*, qua ab »
æterno, non absolute, sed sub conditio- »
ne cognovit, quid homines & angeli fa- »
cturi essent pro sua libertate, si cum his »
vel illis circumstantiis, in tali vel tali re- »
rum ordine collocarentur. Et sic *libe- »*
ra versatur circa absolute futura; *media »*
circa ea, quæ nunquam reipsa seu abso- »
lute erant futura; sed tantum ex hypo- »
thesi: *naturalis* circa res omnes possi- »
biles. Nota hic appellari *mediam*, quia »
utrique similis est: *naturali* quidem, quia »
etiam præcedit omnem actum liberum »
divinæ voluntatis: *libera*, quia sicut DEUS

per scientiam liberam potuisset res futuras non cognoscere, si statuisset eas non producere; sic etiam per scientiam mediam potuisset non præscire ea, quæ Angeli & homines revera facturi sunt, si pro sua libertate non fuissent ea facturi, sed alia. Vel, ut alii distinguunt 1. In scientiam simplicis intelligentiæ, quam dicunt nudam DEi notitiam cum de possibilitate, tum de futuritione alicujus rei: 2. in scientiam visionis, quam dicunt notitiam, deliberationem & decretum de re infallibiliter futura: 3. In scientiam mediam, quam vocant notitiam DEi de possibilitate & futuritione alicujus rei, si DEus hanc vel illam hypothesin præmittat: 4. In scientiam prævisionis, quam dicunt notitiam DEi de absoluta possibilitate existentiae alicujus rei, si DEus hanc vel illam hypothesin præmittat, præscindendo, an velit, an non velit præmittere. Vid. Suarez in opusc. lib. 3. de scientia DEi &c. Prior tamen distinctio est familiarior. (V) *Contingentia* sunt vel 1. *absolute & determinate* futura, quæ pertinent ad scientiam liberam: vel 2. *sub conditione* futura, quæ ad scientiam mediā.

Utraq;

Utraq; DEus novit certo & infallibiliter. Et certitudo divinæ præscientiæ petenda est, *partim* ex infinita vi & perspicacitate divini intellectus, *partim* ex determinata veritate futurorum contingentium, quam sunt habitura: nulla enim veritas unquam latere potest intellectum infinite perspicacem. Sed nota ex Svarzio, *Disp. Metaph. 19. Sect. 10. memb. 11.* Determinationem veritatis in propositione de futuro contingente non esse sumendam ex eo, quod causa, a qua proventurus est talis effectus, sit jam *determinata*; sed quod sit *determinanda* ad talem liberum effectum. Quapropter cum absoluta contingentia horum effectuum stare potest determinata veritas & falsitas earum propositionum, in quibus illi futuri esse enunciantur: Quia hæc determinata veritas non magis repugnat contingentia, quam in propositione de præsentia. Datur ergo *de futuris* etiam *contingentibus determinata veritas*, respectu DEi, & ipsarum propositionum, quoniam in iis est convenientia subjecti & prædicati, licet ab hominibus veritas ista nondum sit agnita. Vid. B. D.

D. Dannhaw. D. Hulsemann. D. Christ. Chemnit. B. Dn. Slevogt. *de indiff.* vol. Becan. tract. I. c. 10 q. 12. Svarez. &c.

Object. (γ) ex canone logico: In conditionalis propositione vera, quando antecedens est absolute necessarium, etiam consequens est absolute necessarium. Sed haec conditionalis est vera; si DEus hoc praescivit futurum, etiam certo ita eveniet; & antecedens est necessarium; Ergo etiam consequens; alioquin in bona consequentia antecedens posset esse verum, & consequens falsum, quod est impossibile. Jam autem dicendum est, DEum praescire omnia futura; & similiter dicendum, manere in nobis libertatem arbitrii & usum, ejus. Ergo.

Respond. (α) In illa forma proponit argumentum hoc B. D. Christ. Chemnit. Loc. Huttero-Cundis. p. m. 192. Paulo vero aliter B. Stahlius Reg. Phil. p. II. p. m. 556. Quorum ille, ex relatione Becani tract. I. cap. 10. q. 12. fatetur, Wicleffum dixisse hoc argumentum adeo efficax, ut Armacanus viginti annis in solutione ipsius laboraverit, & tandem vi ejus.

nota:

vi ejus coactus dixerit impie & blas-
pheme, DEum in sua præscientia posse er-
rare. (β) Respondet ad hanc difficultatem
dictus Becanus loco citato, quod regula
illa Logica tunc locum habet, quando
*antecedens est necessarium ex intrinseca
connexione terminorum, non autem quan-
do solum est necessarium ex accidenti, seu
ex suppositione.* Constat autem hoc an-
tecedens, DEus præscivit ab eterno hoc
vel illud eventurum, v. g. quod Petrus
sit certa die certaue hora disputaturus;
non esse necessarium ex intrinseca con-
nexionem terminorum, quia præscientia
DEi non habet intrinsecam connexio-
nem cum *disputatione Petri*, tunc aut tunc
habenda: est tamen necessarium ex sup-
positione, quia posito, quod Petrus sit dis-
putaturus, non potest DEus hoc igno-
rare. Est enim duplex necessitas: 1. an-
tecedens, seu consequentis, quæ oritur ex
causa necessario operante ad unum de-
terminata. 2. concomitans seu consequen-
tis, quæ oritur ex positione effectus. So-
let alias vocari *illa* necessitas *absoluta*,
hec vero hypothetica. Præscientia ergo
DEi, qua futura cognoscit, est posterior
rebus.

rebus futuris, ut ante dictum, *ratione*, & includit necessitatem *hypotheticam*; posito, quod aliquid libere & contingenter futurum sit, tunc DEUS præscit: non autem *absolutam*. Hinc patet responsio ad objectiones: *DEUS præscivit, Judam proditurum Christum; Ergo necessario eum prodidit.* Negatur consequentia: quia hoc tantum sequitur: *Ergo futurum fuit, ut Judas proderet Christum.* Item: *DEUS prædixit Judæ proditionem in Scripturis, & in ultima cana. E. fuit necessaria.* Non sequitur: sed ita: *Ergo futurum fuit, ut Judas Christum proderet; alias DEUS non prædixisset.* Hæc illustrari solent *partim* cognitione futuræ eclipseos, *partim* visione, qua quis alterum bene aut male operantem videt, *partim* speculo, in quo quis talis apparet, qualis est. Vide laudatum D. Chemnit. B. Stahlium, Becanum, Slevogt. *disp. II. III. de indiff. vol.*

§. XVI.

Quæritur hic ultimo, *An voluntas errare possit, nullo prævio errore intellectu?* Multi *affirmant*, quia 1. quidam peccant ex malitia; 2. quia intellectus sæpe recte judicat,

judicat, voluntate male agente, & honesto
 jucundum præferente, ut constat de *Medea*;
 3 quia protoplasti & Angeli sic peccarunt.
 Alii *negant* id posse fieri, quia voluntas sub
 ratione boni, quicquid vult, appetit, &
 sub ratione mali, quicquid non vult, a-
 versatur, unde sicut intellectus cognoscit
 & judicat, ita voluntas eligit; Ast vero-
 similior est sententia, quæ dicit *formalem*
ignorantiam non semper præcedere erro-
 rem voluntatis, ut sententia prima suis
 probavit rationibus: fieri tamen plerun-
 que, ut ad minimum præcedat *ignorantia*
interpretativa, seu inconsideratio,
 inadvertentia & negligentia, sub opinio-
 ne non insecuturi tanti mali, aut culpa-
 bili securitate. Vide Hornej. l. 2. de lib. arb.
 Baron. *Metaph.* Becan. Theol. Schol. p. 1.
 Rudrauff. &c. De influxu astrorum vide
 supra cap. IV. p. 385. seqv.

§. XVII.

Deniq; hæc ἀνακεφαλῶσις notan-
 da: Actus (α) secundi voluntatis (β)
humane, in (γ) ethice libertatis gradu
constitutæ, (δ) qua tales, non possunt
cogi coactione proprie dicta. Dico (α)
 actus *secundi*, quia actus primus volun-
 tatis

tatis verius potentia est, quam actus: (β) voluntatis *humanae*, quia de divina & angelica hic non sumus solliciti, ut supra notatum: (δ) in *ethica libertatis gradu* constitutæ: nam voluntatis humanæ potentia in duplici gradu considerari potest, quorum unus *liber* est seu *solutus*, alter *servilis*, seu *ligatus*: qui, puta ligatus, voluntati imperfectionem, aut sane corruptionem infert, siquidem formalis ratio voluntatis in libertate sita est. Hic observa utrumque voluntatis gradum, *solutum & ligatum*, subdividi in gradum *physicum & ethicum*: ad *physicum* tria requiruntur, *etas adulta, mens sana, corpus vigilans*; *pueri enim, furiosi ac dormientes* etiam si volendi potentia non carent, valde tamen impeditam habent ac ligatam, vel culpa ætatis, vel morbi, vel somni; ad *ethicum* requiritur dominium sani adultique ac vigilantis hominis super appetitum sensitivum; atque sic libertas hæc *Ethica, physicam* præsupponit: bene tamen *physica* libertas stare potest absque *ethica*; ut in adultis ac sanis & vigilantibus, quorum vitia migrarunt in habitum, quorumque voluntas, quamvis *phy-*

vis *physice* bene habet, *ethice* tamen est corruptissima, magisque serva, quam libera. Si quis objiciat voluntatem cogi per *philtrum* ad amorem certæ personæ, quam alias exosam habeat, aut saltem non amet; tum respondeo *philtre* morbum menti conciliare, cujus vi voluntas *physicam* libertatem, quoad certos tantum actus, amittit; & ruente libertate *physica*, ruit etiam *ethica*. (e) Dictum est, *qua tales*, ad indicandum, quod actus, qui per externam violentiam locomotivæ, præter & contra voluntatis electionem imperantur, non *proprie* & *rigorose* loquendo, sint dicendi *actus voluntatis imperati*, cum voluntas nihilominus in sua persistat sententia, quicquid tandem externa illa violentia in suo objecto urgeat: *improprie* tamen, & *populariter* possunt dici actus voluntatis imperati, quia fiunt contra ejus electionem: imperati, inquam, non *immediate*, sed *mediate*, non *subjective* & *materialiter* in ordine ad voluntatem, sed *objective* & *eventualiter* in ordine ad locomotivam. Vide D. Stahlium *reg. phil.* & Dn. Thomaf. *dilucid. Stabl.*

SECTIO II. ἀξιωματική.

- I. Quid liberum est, non est necessarium.
- II. Libertas non consistit cum necessitate *absoluta, essendi & consequentis*: consistit tamen cum *hypothetica, consequentia & illationis*.
- III. Voluntas semper movetur voluntarie. *Apposuit tibi ignem & aquam, Eccl. XV. 13. &c.*
- IV. Libertas voluntatis consistit, & non consistit, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο, in indifferentia. Vid. supra 476.
- V. Voluntas determinata adhuc est libera.
- VI. Concurfus divinus non est antecedaneus ad actionem & necessitans, sed instantaneus & sublevans, aut ad minimum sustentans.
- VII. Concurfus divinus variat pro varietate & (α) *subjectorum*, & (β) *objectorum*. (α) Illud, quia cum liberis concurris libere, cum naturaliter agentibus.

gentibus necessario. (β) Hoc vero quia ad entitatem actionis, sive civiliter sive spiritualiter bonæ, concurrat proxime, licet diversimode: ad entitatem autem actionis malæ remote.

VIII, Quando DEus dicitur amare se *necessario* tum illud *necessario* est purificandum, adeo ut tantum sit, ac *eminentissime libere.*

IX. Omnes mali servi sunt.

X. Libertas evidentior est circa media, quam circa finem.

CAP. VII.

De affectibus in genere & specie talibus.

SECTIO I. καποκευασικη.

§. I.

Postquam de intellectu & voluntate, ejusque in moralibus libertate superius constitit, recta ad affectuum considerationem dilabimur, non quidem nudæ *ἰσχυρίας* causa, ut in *physicis*, neque ut pondus addant orationi, & *παρρησιᾶς* conciliant, ut fit in circo *oratorio*,

¶

ne dum

nedum ut introducatur Stoicorum
 ἀπάθεια; sed ut inveniatur μετρίων πάθεια:
 id est, quomodo affectus sint moderan-
 di, rectæ rationi subjiciendi, & ad hone-
 statem instituendi. Nec est quod quis-
 quam demiretur affectus in practicis usu
 venire, cum cuilibet notum esse debeat,
 eosdem partim esse materiam & obje-
 ctum internum virtutum moralium, par-
 tim esse instrumenta & quasi vehicula a-
 ctionum: nam sine affectibus langvet o-
 mnis actio, dicit Seneca l. I. de ira. Ita
 docet & Lipsius lib. III. manud. c. 7. sine
 ira fortitudo non erit, sine metu pruden-
 tia, sine cupidine temperantia, sine læti-
 tia sensus amorque virtutis. Quod au-
 tem Aristoteles dicit l. I. Eth. Virum be-
 atum carere affectu; id intelligendum est
 de affectu malitiæ, non naturæ; de affe-
 ctu immoderato; non omni: quia vir bo-
 nus eos non extirpavit, sed subjugavit.
 Scilicet non obsunt virtuti affectus, sed pro-
 sunt, & siquæ illis bene utitur, pro armis
 sunt. Sen. l. I. de ira, c. 16: Unde nec DOMI-
 NUS JESUS eos deposuit, qui σχήματα
 εὐπείθεις ὡς ἀνδρώνος Phil. II. 7. & no-
 bis, ex-

bis, excepto peccato, similis factus est. Hic ergo sufficiat *affectus* uno, quod ajunt, falce complecti, & συλλήβδην describere, cum scientifice & κατ' ἀκριβειαν in *Phyfica* examinati inveniantur.

§. II.

Secundum Dn. D. Dithmarsum *affectus* moralis est motus cordis acquisitus, ad usum moralem determinatus: *Affectus* vero *physicus* est motus cordis innatus, ad usum naturalem determinatus. Vel ut alii: *Affectus* est motus internus animalis, seu appetitus sensitivi, ortus ex appetitione boni & aversatione mali, ad aliquid prosequendum vel fugiendum. 1. *Affectus*, qui ab afficiendo dicuntur, eo quod afficiant animum moveantque, Ciceroni, Piccolomineo & quibusdam aliis audiunt *perturbationes*, quamvis illa vox de malis, & vitiosis imprimis veniat affectibus: Aristoteli πάθη, *passiones*, quia animum corpusque pati faciunt. 2. Dicitur motus vel mutatio, non opinio, aut aversatio a ratione, nec commotio contra naturam animi: quia opinio est actus potentiae cognoscitivæ, hæsitanter ad utrumlibet extremum inclinans; affectus autem

licet ab opinione & iudicio proficiantur, non tamen *formaliter* in illis consistunt, quippe quæ circa verum & falsum occupantur, affectus vero circa bonum & malum. *Motus*, inquam, quia sicut cognitio sensualis non fit sine aliqua mutatione, saltem spirituali, ita nec ciuntur affectus ab objecto bono vel malo sine motu aut passione corporis. 3. *Inter-nus* & quidem *animalis*, quia manet in corde; licet *antecedenter* prærequiratur apprehensio objecti, & *consequenter* sequatur vel persecutio vel fuga, non tamen illi motus affectum constituunt *formaliter*, sed *prior* est ab objecto, & causa ipsius affectus *προκαταρχική*; *posterior* se habet ad affectum *ἐκβαλτική*, & ut quoddam concomitans. 4. *Ortus*, partim *passivus*, partim *activus*: *hic* quidem ratione objecti, quod movet facultatem cognoscitivam; *ille* vero ratione sensationis illius motus; rursus *hic* ratione facultatis cognoscitivæ, appetitivæ moventis; *ille* ratione appetitivæ motæ; deniq; *hic* ratione facultatis appetitivæ totum animal, vel ut hic loci, hominem commoventis; *ille* ratione corporis moti. Et sic est motus mixtus, magis tamen passivus. §. III,

§. III.

Subjectum itaque totale, denominatio-
nis, & principium quod affectuum est to-
tus homo, parziale, inhesionis, & princi-
pium quo est tam cor, quam facultas ap-
petens sensitiva, non rationalis. Hic
 nota 1. dici *totum hominem*; non (α) qua-
 si affectus non cadant in bestias, sed quia
 affectus bestiarum hic non curantur. Nec est
 quod quis instet: *si bestie irascuntur, etiam*
ignoscunt, quia opposita sunt in eodem
 subjecto: *sed non ignoscant, cum hoc sit*
proprium hominis. E. nec irascuntur.
 Respondeo negando maiorem ejusque
 probationem, quia regula illa Logico-
 rum est cum limitatione intelligenda, sci-
 licet nisi alterum oppositorum natura sub-
 jecto insit, ut calor inest igni, adeo, ut ignis
 frigus non recipiat. Deinde nego mi-
 norem, quia & bestiae suo modo igno-
 scunt, ut canis, leo, ursus &c. Nec (β)
 quasi affectus non tribuantur Deo, quia
 aliud docet Scriptura: Vide Psal: II. 5.
 Exod. XXXIV. 6. sed quia id sit non
 κυρίως, proprie, sed ἀναλόγως, ἀνθρώ-
 ποπαθῶς & improprie. Hic alto su-
 percilio Stoicos & Epicureos contemni-
 mus, qui

mus, qui omnes affectus DEo ademerunt,
 » *partim ex negatione definitionis*, partim
 » *ex negatione proprietatum*, partim ex
 » *negatione generis*. In illo ex *negatione*
definitionis affectuum, committitur *elen-*
chus definitionis, quia aliter affectus in

DEo definiendus, aliter in homine. In
isto ex *negatione proprietatum* affectuum,
 puta voluptatis & doloris, committitur
 falsa hypothesis, quia aliter affectus in
 DEo ut creatore concipiendus, aliter in
 homine ut creatura. In hoc ex *negatio-*
ne generis, puta *motus*, qui est accidens,
 committitur itidem falsa hypothesis & e-
 lenchus definitionis; quia affectus in DEo
 non concipitur, ut accidens aliquod aut
 motus, sed ut alia attributa, per inadæqua-
 tum conceptum. Ergo affectus in Deo est,
 non ~~κατὰ φύσιν~~ & *affective*, sed ~~ἐν ἐξουσίᾳ~~
 & *effective*; non *formaliter*, sed *virtuali-*
ter. Idcirco notanda est Cyrilli regula:
Multa de Deo prædicantur temporaliter,
non per inherentiam, sed per eminentiam,
causalitatem, unionem aut communicatio-
nem. Vide Theologos; item B. Dith-
 » marsi Eth. p. m. 70. 71. &c. Nota 2. di-
 » citor, & appetitum sensitivum esse principium

pium affectuum quo; quod intelligendum »
in sensu conjuncto & ἡνωμένως, non in dis-
juncto & κεχωρισμένως.

§. IV.

Liceat hic λακωνίζειν, & quæ dicta sunt,
 verbo repræsentare: *Subiectum affectuum »*
est cor: Causa principalis proxima, appe-
titus sensitivus: Causa principalis remota, »
facultas cognoscens, tam superior, ipsa ra-
tio, quam inferior, cognoscitiva sensualis, »
sive sensuum externorum, sive interno-
rum: Causa minus principalis, humorum »
spirituumque temperatio, quæ alias com-
plexio dicitur: Causa procatartica, mo-
vens & impellens est ipsum objectum: Cau-
sa finalis affectuum est alacritas actionum »
& conservatio hominis.

§. V.

Affectus sunt vel *appetitus concupiscen-*
tis, in quantum ratione subiecti dividun-
tur, qui bonum vel malum simpliciter tale
respiciunt, suntque sex: Amor, odium,
desiderium, fuga, lætitia, tristitia.
Vel appetitus irascentis, qui respiciunt ma-
lum & noxium propulsandum, suntque

quinque: Spes, desperatio, audacia, timor & ira. Sin vero dividantur affectus ratione *objecti*, tum dupliciter digeri possunt, sicut & *objectum affectuum* duplex est, *jucundum* & *molestum*: ad *objectum jucundum* referuntur quatuor, *amor, desiderium, spes & letitia*: ad *injucundum* vero sive *molestum* itidem quatuor, *ira, metus, tristitia & odium*. Si *specialiter* considerentur, evadunt undecim, quia tot *objectis* distinguuntur. Prima tamen divisio, quæ ex Aristotele & Thoma retinetur, solennis est. Alii hunc numerum augent, alii diminuunt, alii innumerabilem judicant. Vide Tarqv. Galut. Dn. Rudrauff. alios.

S. VI.

Notandum hic primo, quod *appetitus concupiscens* habeat pro *objecto*, in quod fertur, *bonum vel malum simpliciter* tale, & versetur, ut loquitur Rudrauffus, tam circa malum, specialiter non concupiscibile, quam bonum concupiscibile, ab hoc tamen, velut a potiori nomen obtineat; *Irascens* vero bonum vel malum, ut est arduum & difficile, bonum quidem per indirectum & *mediate*, malum directe & *im-*
me-

mediate. Vide dictum Rudrauffium p. m. 76. Hinc jam definitiones subnectendæ, & quidem primo affectuum *principalium*, inque illis appetitus concupiscibilis.

I. Amor est affectus appetitus concupiscibilis, tendens in bonū sibi vel alteri præsens. Scaligero est affectus unionis. Nota (α) *amorem & dilectionem* differre ut latius & strictius: *hanc* respicere homines, *illum* ad alia extendi: *hanc* esse propensionem ad bonum secundum rationem, *illum* simplicem propensionem ad bonum: *hanc* esse intelligentis, *illum* sentientis, si stricte sumatur. (β) *Objectum* amoris esse bonum, non *εἰδικόν*, sed *γενικόν* consideratum, idque *ὄντως* vel *φαινομένως* tale; & quidem cognitum ac præsens, maximeq; communicabile. (γ) *Amorem* dividi vel (a) ratione *objecti*, & sic esse vel *honestum*, vel *utilem*, vel *jucundum*; vel *animi* vel *corporis*: (b) ratione *finis*, & ita esse vel *gratuitum*, ut parentum, vel *mercenarium*: Vicissim vel *concupiscentia*, quo Deus, vel *amicitia*, quo proximus amandus. (δ) Remedia amoris illiciti & turpis, non naturalia, quæ Medicis relinquimus, neque violenta, quæ si bona, ad Magistratum referenda.

renda, *sin mala*, plane proscribenda; Sed *moralia* esse hæc præcipua: (a) Deum devote precari, (b) Otium fugere, (c) temperantiam in cibo & potu adhibere, (d) prava consortia & occasionem devitare, (e) rei amabilis vanitatem & turpitudinem cogitare, (f) Dei præsentiam & vindictam cogitare; quod, ut est in vitis Patrum, pie monente Paphnutio, Thaidem ad meliorem mentem revocavit.

2. Odium est affectus appetitus concupiscibilis, quo aversamur malum appetitui minus congruum. Hic nota (α) quod
 » odium & ira differunt, ratione moderati-
 » onis, durationis, manifestationis & produ-
 » ctionis. (β) Dividi odium in inimicitie, quod personam, & abominationis, quod rem pro objecto habet. (γ) Remedia ejus præcipua esse, vindictæ divina meditationem, injuriarum decoctionem, infirmitatum nostrarum perpensionem, & malorum aversionem.

3. Desiderium est affectus appetitus concupisc. intensius tendens in bonum absens: vel, ut Scaliger, est appetitus intensus rei placite.

4. Fuga

4. Fuga est affectus appetit. concup. quo intense aversamur malum absens, nobis imminere visum.

5. Lætitia est affectus appetit. concupisc. quo ob boni præsentis futuritionem spiritus excitantur & e corde diffunduntur.

6. Tristitia est affectus appetit. concupisc. quo ob malum, vel re ipsa, vel per imaginationem præsens, spiritus cordis contracti opprimuntur.

§. VII.

Sequuntur affectus appetitus irascibilis:

7. Spes est affectus appetitus Irascibilis, quo bonum obtentu difficile & absens, possibile tamen, expectamus. Ἡ ἐλπίς ἐστὶ προσδοκία τῆ καλῆ.

8. Desperatio est affectus appetitus Irascibilis, quo a bono obtentu nobis impossibili recedimus.

9. Audacia est affectus appetit. Irascibilis ortus ex opinione virtutis propria & imbecillitatis adversariorum, quo in magnis sine consilio & metu periculi fiduciam concipimus, & adversa superare præsumimus.

10. Timor est affectus appetit. irascib. ex reputatione nostræ imbecillitatis & virtutis

tutis hostium ortus, quo malum futurum reformidamus.

II. *Ira est affectus appetit. irascib. ex estimatione injuria nobis illata, & ulciscendi desiderio ortus, quo rem molestantem repellere aut vindicare intendimus. Velut B. D. Dithmars. est affectus mixtus ex tristitia & ulciscendi desiderio.*

S. VIII.

His accedunt affectus minus principales: Pudor, quo malum ignominiam afferens metuimus; Impudentia, qua turpe ignominiam afferens, ultero admittimus. Æmulatio vel Zelus, quo egre ferimus bonum alteri concedendum vel concessum, nobis non contingere, cum eo vel digniores, vel æque dignos nos existimemus; Cui opponitur contemptus, quo tale bonum rejicimus; Commiseratio, quo aliis compatimur, & pro malo bonum precamur, eo quod eo indignos eos existimamus; huic opponitur ἐπιχαιρῶν ἀνία, vitium diabolicum: Invidia, qua egre ferimus alterius successum & fortunam: Perversa lætitia, qua nimium gaudemus vel nostris vel alienis bonis, sive corporis, sive fortuna, neglectis bonis animi. Hi sunt affectus.

Stus minus principales, sic dicti, quia habent naturam affectuum, licet non sint puri & simplices, sed misti, id est, aliquid virtutis in se continentes, ut pudor, emulatio, commiseratio; vel vitii, ut reliqui omnes. Vide Heider. Dithmars. Rudrauff. Vendel. &c.

§. IX.

SECTIONEM II. ἀνασκευαστικὴν
Sic habe compendio expositam.

QVÆSTIO I.

An vir beatus omni affectu, tanquam mare moreum, carere debeat? N. Vid. D. D. Dannhaveri auct. eth. p. 580. seq. II. Unde diversitas affectuum in homine? Vide Dithmars. Eth. p. m 57. III. An affectus natura sint boni vel mali? Resp. Af- » fectus Physice considerati boni sunt, ethice » vero quatenus sunt determinati & in a- » ctu, vel boni vel mali, quatenus autem in- » determinati & extra actum, ἁδιεργοί. Vi- » de Rudrauff. Instit. moral. p. 76. IV. An affectus dependeant a voluntate? Resp. Di- » sting. inter imperium voluntatis πολιτικὸν » κὸν, secundum quod dependent a volun- » tate, & δεσποτικὸν, secundum quod non. »

Dith-

Dithmars p. m. 58. v. *Anchor sit præcipua sedes affectuū?* Aff. Vid. Rudrauff. p. 77. &c. vi. *An affectus sequantur temperamentum corporis?* Vide B. Dithmars. Eth. p. 57. Rudrauff. p. 80 &c. vii. *Utrum appetitus concupiscibilis & irascibilis realiter differant?* Vide Mendozam, Piccolom. Rudrauff. p. 81. &c.

viii. *Num redamari sit de essentia amoris?* N. Distingve inter amorem & amoris continuationem, inter amorem intensive & extensive consideratum. Et si quis reponat, *relata se mutuo ponere*, ut *Φιλία* & *ἀντιφίλησις*; sciat etiam distinguere inter relata materialiter intellecta, de quibus non semper, & formaliter, de quibus procedit. ix. *An amare sit præstantius, quam amari?* D. Rudrauff. p. 92. x. *Utrum culpabilis sit amor juvenis, virginem ob insignem pulcritudinem amantis?* N. D. Vid. Dithmars. Eth. p. m. 59. xi. *Num odium sit circa universalia?* Aff. xii. *An quis semetipsum odisse queat?* Aff. Fit enim id consequenter, mediate, per accidens & materialiter; quamvis non præcise, formaliter, directe, & per se, vid. Psal. x. xiii. *Quomodo*

modo differat spes Christiana a mundana?

Resp. Distingvuntur I. *fundamento*, quia spes humana nititur fundamento lubrico, Christiana vero basi plane immobili : 2. *Principio*, quia spes humana prodit ex opinione propria ; christiana ex fidei πληροφορία, quæ est ὑπόστασις τῶν ἐλπίζομένων, καὶ ἔλεγχος τῶν μὴ βλέπομένων, Ebr. XI. 1. 3. *Causa conservante*, quia spes humana fovetur opinione humana & persuasione plerumque inani ; christiana vero servatur arrhabone Spiritus Sancti. 4. *Fine*, quia spei humanæ finis est delusio, secundum illud, *O spes fallaces meritis confidere vestris* ; christianæ vero est liberatio & conservatio: τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Rom. VIII. 24. Vide Dithmars. pag. 65. xiv. *An timor sit culpabilis ?* D. Dithm. p. 67. xv. *Utrum omnis ira vitiosa ?* N. Dithm. p. 69. Plura vide in Thoma, Vendelino, ceterisque, sive Physicis, sive Ethicis curiose notata.

SECTIO III. ἀξιωματική.

- I. Regium est ne ulli quidem fervire cupiditati.
- II. Affectus perturbant iudicium.
- III. Amor Dei est præstantissimus & suavissimus.
- IV. Amor sui fons & fomes omnis mali.
- V. Res graves in amore, moræ.
- VI. Verius est anima ubi amat, quam ubi animat.
- VII. Amor amantis, amoris in redamante philtrum est.
- VIII. Semper odiorum honestus occasus est. Quintil.
- IX. In qualitate desiderii mens occulta prodit.
- X. Spes regina hominum.
- XI. Speremus quod volumus, sed quod acciderit feramus.
- XII. Desperatio facit militem aut monachum.

CAP. VIII.

Principia actionum moralium,
& quidem expressius, adeoq;
actionum species evolvens.

SECTIO. I. κατσκευαστική.

§. I.

Quamvis in antecedentibus, dum de intellectu practico & voluntate, eorumque actibus fuimus solliciti, principia actionis moralis sint tradita; præsertim cum practica philosophia non nudæ θεωρίας gratia, quin potius πράξεως in intellectus & voluntatis naturam, ut debet, inquirat: cum tamen usus id apud omnes fere practicarum rerum Scriptores obtinuerit, ut speciatim & expressius principia actionum tradiderint, nec videor mihi ego in ἀλλοτρίῳ χορῷ πῶδα τίθεσθαι, id est, alienis me miscere negotiis, si illorum hic premam vestigia, eaq; ἀνακεφαλαιωτικῶς apponam, præsertim, ne aut lectoris utilitati parum, aut meæ ipsius minus litasse viderer. Sentiendum cum doctis, loquendum vulgo.

M m

§. II.

Actio, non hominis & physica, sed hu-
mana & moralis, quatenus in ultima præ-
 cisione luminetur, potest dici *morus physici*,
 seu naturalis, in homine ad bonum vel
 malum determinatio, mediante intellectu
 & voluntate facta; ut B. D. Dithmarsus
 in system. Eth. Ubi (1) notandum, actio-
nem hic loci non capi (a) latissime, pro
 qualibet actione, etiam naturali & cum
 brutis communi, ut edere, laborare: ὁ δὲ
 ἔν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος τῶν πράξεων (puta
 μόνον) ἐστὶ ζωνηλικός; Arist. I. I. c. 12.
magn. moral. neque (β) strictè, pro sola
 actione libera & voluntaria; sed (γ) late,
 pro omni actione, mores sive bonos sive
 malos referente, voluntaria & involunta-
 ria, quæ ab homine expectari debet. (2)
Intellectum & voluntatem non intelligi
ὑποδῶς, sed ἐσπρητικῶς. Hæc actio,
 » scilicet moralis, dividitur ratione princi-
 » piorum, in ἐκείνην seu voluntariam vel
 » spontaneam, & ἀκέραιον seu involuntariam
 » vel invitā, & mixtā: Voluntaria in bonā,
 » & malam; involuntaria vero in violentam
 » & imprudentem, de quibus infra. Utrum
 vero divisio actionis in bonam & malam
 gene-

generalior sit & amplior, quam ut latitudine τῆ ἐκπόης vel voluntarij contineatur? in Sectione sequenti patecet; quod & hic in antecessum negamus. Alias vero notum est, actiones etiam involuntarias vulgo & παχυλῶς, tantum ex eventu, bonas appellari, scilicet cum res alicui ad nutum cecidit. §. III.

Primum ergo inter actionis moralis principia locum sibi vendicat potentia, eaque vel natura, vel juri, cum eo tamen discrimine, ut quod natura sua impossibile est, id quis moraliter dicatur non egisse, quoad ultimam τελευτήν, licet quandoque quoad primam ἐπιχείρησιν, seu motum internum id egisse videatur: e. g. si eunuchus contraxerit matrimonium, conjugium in genere morum non est, quia naturaliter, ex defectu causæ materialis, est impossibile; ideo & separatio eunuchi a muliere, proprie non est divorcium, sed declaratio impossibilitatis. Quod autem Zonar. tom. III. annal. 90. refert de Pulcheria Augusta, quæ Imperat. Theodosio defuncto nupsit Marciano, si fidem daret, se virginitatem Imperatrici illibatam serva-

Potentia
primum prin-
cipium.

curum; cum aliter forte de ea re sentien-
dum: hoc namque conjugium revera e-
rat conjugium, sed retractabile, quia
ἀδυναμία illa solum est juris. Quod ve-
ro ex praescripto *juris* est impossibile fa-
ctum, id quidem factum dicitur, sed ut a
superiori retractari & in irritum revoca-
ri queat: sic juramentum Herodis con-
tra justitiam & τὸ καλὸν revera fuit ju-
ramentum, sed quia iniquum & juri tam
divino quam naturæ contrarium, potue-
rat revocari in irritum. Confer Num.
XXX. 6: nec enim juramentum ideo ef-
fe desinit, quia iniquum, alias *ἀυτοχειρία*
Neronis &c. non fuisset *ἀυτοχειρία*; ta-
men erat revocabile. Vid. B. D. Dann-
haw. *audacia*. Qui vero hoc principium,
puta *potentiam*, omittunt, praesumen-
di sunt id praesupponere.

§. IV.

Scientia

Alterum *actionis voluntariae* princi-
pium est *scientia* seu *conscientia*, nō quidem
de facto, seu consequens factum, quia sic
non foret principium; sed de *faciendo*,
seu *factum* antecedens. Est autem *scien-
tia*, vel *conscientia* *judicium intellectus*,
*discitans quid in vita sit bonum, aut
malum*

quid

malum, quid faciendum aut omittendum
Vid. supra p. 379. Secundum Scholasticos
conscientia vel (a) est recta, *qua recte &*
firmiter judicat, quid faciendum aut o-
mittendum sit: vel (β) erronea, *qua fir-*
miter, sed non recte judicat: vel (γ) pro-
babilis, *qua non firmiter, sed saltem proba-*
biliter judicat, nesciens utri contradi-
ctionis parti sit adharendum: vel (δ) scru-
pulosa, *qua quid licitum aut illicitum*
judicat, sed ita ut subsit scrupulus. In-
terim negari non potest, alios tres priores
conscientiæ species tantum admittere,
cum nec *dubiam* proprie conscientiam,
quia nihil certi judicat, nec *scrupulosam*
ab aliis distinctam dicant esse speciem: ve-
rum ut iudicium intellectus tantum a-
gnoscent triplex, vel *rectum*, vel *errone-*
um, vel *probabile*, ita & triplicem con-
scientiam, cum ea nihil sit aliud, quam
intellectus iudicium. Scholastici vero di-
cunt dubitationem & trepidationem ali-
quando appellari intellectus iudicium:
nam intellectus practicus, *inquunt*, aut
statuit aliquid agendum, aut *dubitatur*, aut
erepidatur, credens anxie quicquam posse
agi sine peccato. Si *statuit*, aut *statuit fir-*

miter, aut non firmiter: si firmiter, aut vicissim recte & vers, unde emergit conscientia recta; aut falso & non recte, & est conscientia erronea: si non firmiter, sed probabiliter, tum nascitur conscientia probabilis: si dubitas, dubiam conscientiam, si vero *hesitat* aut trepidat, scrupulosam oriri ingeminant. Vel hoc modo: Intellectus aut intelligit quid sit agendum, aut non intelligit: si prius, vel intelligit sine scrupulo, vel cum scrupulo: si cum scrupulo, dicitur conscientia scrupulosa; si sine scrupulo, tum intelligit vel firmiter, vel non firmiter; si firmiter, vel recte, unde conscientia recta, vel erronea, unde erronea: si non firmiter, sed probabiliter tantum, fit conscientia probabilis: si vero posterius, dicitur conscientia dubia. Videsis Becan. tract. I. de bon. act. intern. c. 4. q. 9. si quis *τηχνοποιαν* malit, fere per nos licebit.

§. V.

Voluntas: Tertium hic locum meretur *Voluntas*, principium spontanei intrinsecum, estque ipsa appetitio boni ab intellectu propositi. Vide supra p. 417. Hic tamen observa (a) voluntatem dici principium spontanei

neū intrinsecum, non *exclusive*, quasi scientia non sit intrinseca, sed κατ' ἐξοχήν, quia ab ea actiones imperatae sunt proxime, unde etiam ab eadem denominantur *voluntariae*; scientia vero non est principium actionis extra se, nisi mediante voluntate. Deinde (β) τὸ *voluntarium* & *spontaneum* a quibusdam confundi, nec ullum in Aristotele reperiri inter hos terminos discrimen, cum uterque sub nomine τὸ ἐκ φύσεως veniat, quemadmodum & in Sacris, Rom. VII. 20. & 1. Cor. IX. II. vox ἐκ φύσεως usurpatur de creatura rationali & irrationali: unde ad spontaneum dicunt duo requiri, *scientiam* & *voluntatem*. Cum tamen genius linguae graecae hic sit laxior ac latinæ, nō immerito quis maioris evidentiae causa *spontaneum* brutis, *voluntarium* homini reservabit, adeoque distinguet inter τὸ ἐκ φύσεως inem Aristotelis definitionem consideratum, & extra eandem usurpatum. Vide ea quae supra in hanc rem praemisimus p. 435. 436.

S. VI.

His accensentur duo adhuc principia, *Consultatio* & *electio*; illa ad *scientiam*, haec ad *voluntatem* referri potest & debet.

Consultatio
et
Electio
Consult-

Consultatio est actus intellectus, quo in arduis deliberamus, quibus mediū finem consequamur. Notanter adponitur, in rebus arduis: nam non consultamus (α) de rebus extraneis, quæ nō sunt ἐφ' ἡμῖν, nec nostri sunt juris, nec officii. Neq; (β) de naturalibus & necessariis, utpote de hyemis rigore, de statura nostra &c. Nec (γ) de fortuitis: non (δ) de præteritis: non (ε) de ridiculis: Neque (ζ) de fine: sed de mediis: intellige finem ultimum, primario & absolute talem. Βαλευόμεθα δὲ περί τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτικῶν, Arist. lib III. Eth. c. 5. Electio, προαίρεσις, est actus voluntatis, quo post consultationem ex iis, quæ a nobis fieri possunt, optimum eligimus: ἀρχὴ γὰρ ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φανύλης, προαίρεσις καὶ βύλησις καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. Arist. l. I. magn. mor. c. 12. Nota (α) electionem esse iatius quid prælectione, quæ respicit præcedentem consultationem, quam non requirit electio. (β) Consultationem & prælectionem differre, quod illa sit actus intellectus, hæc voluntatis; illa præcedat, hæc sequatur; illa investiget media, hæc investigata apprehendat & idonea eligat: ratione

ratione tamen objecti, circa quod, convenire.

§. VII.

Ex hisce igitur principiis tandem prodit *actio moralis voluntaria*; illa autem est, *cujus principium est in ipso agente, sciente singula, in quibus est ipse actus*. Per singula intelliguntur circumstantiæ, quæ vulgari hoc versu significari solent:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

Ex his principales sunt, *quid & cur* quis agat, atque *quomodo*: aliæ minus principales. Nulla autem ex illis, in quibus actio consistit, vel quæ ad ejus substantiam pertinent, ut sit voluntaria, debet ignorari; aliæ vero salva actionis substantia, quæ ad eam non pertinent, quandoque ignorari possunt. Quando vero illæ circumstantiæ dicuntur de actionis essentia, vel ipsa actio voluntaria in illis consistere, tum tenendum, quod actio consideretur vel in *esse nature*, vel in *esse moris*: ibi circumstantiæ sunt extrinsecæ, & ad substantiam actus non pertinent: hic vero sunt intrinsecæ & ipsam substantiam essentialiter adeo afficiunt, ut, si deficient, ex
volun-

554 DISQUISIT. PRACTIC
voluntaria faciant involuntariam. Sic
ad homicidium *physice* spectatum, 'nihil
interest, qua intentione, quoque instru-
mento patratum sit: interest autem si
consideretur *moraliter*. Vid. Slevogt. eum-
que allegantem D. Rudrauff. p. m. 101.

§ VIII.

Talis denique *actio moralis proætica*,
vel est bona, quæ cum lege æterna & re-
cta prudentis ratione congruit; vel ma-
la, quæ legi æterna & rectæ rationi dif-
formis est, aut disconvenit. Unde au-
tem hæc actionum bonitas sit æstimanda,
Sectio sequens aperiet. Et tantum de *ac-
tione voluntaria* ejusque principijs.

§ IX.

Actio involun-
taria: *Actio involuntaria*, seu *invita* est, eu-
jus principium aliunde provenit; Vel
per violentiam, unde *violenta*; vel per
ignorantiam, unde *imprudens* dicitur. Ru-
drauff. *ἡ δὲ ἀνὰ βίαν ἐστὶν ἡ ἀνὰ
ἄγνοiam προέχουσα* Arist. l. iii. Eth. c. 1.
Discriminatur ergo *actio voluntaria* ab
involuntaria, quia illius principium est
intrinsecum, hujus *extrinsecum*, sive sit
externa violentia, sive ignorantia. *Actio
involuntaria violenta* est vel *proprie* *ta-*
lis,

lis vel mixta. Illa est, cujus principium extrinsecus ejusmodi adhibetur, ut id cui vis infertur, nullam prorsus operam conferat. Vel ut Arist. l. c. βίαιον δὲ ἢ ἡ ἀρχὴ ἔξω. Ἰσὺ, τοιαύτῃ ἔσται, ἐν ᾗ μὴδὲν συμβάλλεται ἰπράτῳ, ἢ ὁ πάσχω. Hic autem notandum (α) quod τὸ violentum non opponitur naturali, sed voluntario; quia illa violentia, quæ rebus voluntate carentibus infertur, non reddit actionem involuntariam *privative* sed *negative* talem; cum privatio præsupponat habitum. Ergo, ubi nulla voluntas, ibi nulla actio involuntaria *privative* talis: sic naves Aeneæ tempestate abreptæ, non possunt, si rigrose loquamur, trahi ad exemplum actionis involuntariæ, nisi quis μετὰ ὁμιλῶς voluerit per easdem intelligi nautas & vectores. Deinde (β) notandum, quod actio violenta requirat (1) principium extrinsecum, seu urgentem aliquam necessitatem, quæ sit extra agens & patiens; (2) principium externum validum & fortius, quam ut ab agente vel patiente possit reprimi: (3) ut agens vel patiens nihil voluntatis, opera vel adjumenti, ad actionem producendam conferat, quin potius

tius consensum retrahat, & in in ipso etiam actu reclamet. Ex hujus requisiti defectu patet, eum qui trahitur e puteo, licet vis agendi vel trahendi sit aliunde, & licet vis illa sit fortior trahendo, non trahi per actionem sibi involuntariam; quia huic actioni & consentit, & quantum in se est cooperatur. (γ) Subiectum actionis violentæ est vel *agens*, quando quis ex illata violentia cogitur coagere quid; ut si quis me invito manum meam arripiat, eaque arrepta me vel alium tundat, tum dicor quidem agere, sed coacte & violententer: vel *patiens* quando quis nihil agit, sed simpliciter patitur violentiam alterius; ut fur conjicitur in carcerem; navita vi ventorum allidit ad scopulos. Exempla sunt in historia passim obvia: Lucretia violenter a Tarquinio, si modo consensus absuit, & dolor turpitudinem excepit, stuprata. Liv. dec. 1. Judæi hædera coronati ab Antiocho *ἐν πινγᾷ ἀνέχοντες*. 2. Maccab. vi. 7. 8.

S. X.

Mixta:

Actio mixta est, quam in se, tanquam malam nolumus, comparata autem propter certas circumstantias eligimus. Mix-

tæ dicuntur, quia partim sunt voluntariæ, partim involuntariæ: voluntariæ ratione ultimæ præelectionis; involuntariæ ratione primæ consultationis. Quærenti autem, utrum *voluntariis*, an vero *involuntariis* sint similiores? respondendum cum philosopho, quod magis accedant ad naturam voluntariarum: εἰκόσι δὲ μάλλον ἐκδοίσις αἰρεταὶ γὰρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται; hoc est, *similiores tamen sunt*, puta actiones mixtæ, *voluntariis* sunt enim optabiles & eligenda, tum cum aguntur. Arist. lib. iii. Eth. c. i. Probari id potest, (α) quia istarum actionum fines & circumstantiæ in nostra sunt potestate, adeo ut penes nos sit agere vel non agere; tunc vel alias: (β) quia istarum actionum principium & causa est in ipso agente; sic mercator, si vult obortat tempestate ad evitandum discriminen vitæ, merces ejicere, ejicit; sin minus, experitur extrema, & non ejicit: (γ) quia habent laudem vel vituperium, præmium vel poenam. Sed si quærat, *an tales actiones mixtæ rectius dicantur simpliciter sive absolute voluntariæ*, & secundum quid invicem? an vero versa vice

vice secundum quid voluntarie, & simpliciter invita? Resp: Tò *simpliciter voluntarium* tripliciter potest intelligi: vel
 » (a) *eminenter* ratione summæ perfectionis, & sic id dicitur *simpliciter voluntarium*, quod omnem prorsus excludit violentiam & ignorantiam circumstantiarum; hoc modo solius Dei actiones sunt simpliciter voluntarie; vel (ß) *absolute, nude & in se*, citra collationem circumstantiarum oppositi mali; quo modo actiones mixtæ, quæ ex metu fiunt, recte dicuntur simpliciter, id est absolute, & sine respectu circumstantiarum, invitæ: (d) *comparate & respectively*, cum collatione oppositi, & respectu circumstantiarum: eo modo sunt *simpliciter voluntaria*, quia omnibus expensis circumstantiis, & in comparatione oppositi, voluntarie & libere eliguntur. Hic obiter nota, quod *actio* illa, quæ ex metu & circumstantiis aliis mixta dicitur, vel *laudatur*, vel *vituperatur*, vel *condonatur* seu excusatur. *Laudatur*, quando quis invite sive cruciatus, sive iacturam pecuniæ &c. cum dolore & dedecore suscipit, propter magnum bonum consequendum, & evitandum malum.

lum. Sic Solon simulavit dementiam, ut legem perniciosam, de non vindicanda insula Salamina, abrogaret. Just. l. II. c. 7. Hujusmodi factum est Lycurgi exilium, Just. l. III. c. 3. M. Attilii cruciatus & miseria ob observantiam jurisjurandi, Cic. l. 1 & III. off. De Scævola vid. Liu. l. II. de Zopyro Just. l. I. c. 20. Huc etiam Matyres referunt, & circumcisionem Timothei, ut Judæos lucrifaceret. Act. XVI. 3. *Vituperatur*, quando quis turpe admittit, quod *tamen* nunquam est admittendum, quicumque etiam finis prætexatur, vel minus decorum agit exigui commodi causa, ut avari. Exemplo sint Vespasianus, Esau, Lucretia, Marcus, Curtius, omnes apostatæ &c. *Condonatur* & commiseratione excipitur, quando quis propter maximos dolores, persecutiones intolerabiles &c. quæ humanas vires & patientiam superant, minus decora & honesta admittit: exempla prostant ubivis.

§. XI.

Actio hæc mixta, de qua loquimur, appellatur B. D. Ditmarso in system. Ethico lib. II. *actio involuntaria negativa*: dividit enim *actionem involuntariam* in
negati-

- » *negativam*, qua quis factum aliquod a-
 versatur, sed tamen illud efficaciter
 impedire non conatur; sic peccata fiunt
 Deo volente, sc. ἀπορρηκτως vel negative,
 quia ipse eadem derestatur, prohibet &
 punit, & tamen eadem permittit ob bo-
 num aliquem finem; in qua permissio-
 ne duo, *inquit*, concurrunt, *voluntas* &
noluntas; *noluntas* respectu objecti, quia
 Deus peccatum, quod objecti rationem
 habet, aversatur & odit; *voluntas* vero
 respectu finis, quia DEUS ob bonum finem
 » peccata permittit: & *positivam*, qua quis
 factum aliquod non solum improbat &
 aversatur, sed & illud efficaciter impedi-
 re conatur; verum a potentiori supera-
 tur, & ad agendum cogitur contra vo-
 luntatem suam; quæ actio est absolute
 violenta. Et paulo inferius: Hic pater,
 quam perperam Calviniani discrimen in-
 ter nolle & non velle tollant, cum ta-
 men hæc quatuor, *velle*, *nolle*, *non velle*,
non nolle, accurate distinguenda sint.
 » *Velle* significat aliquid ex interno prin-
 » cipio approbare, eligere & suscipere: *Nol-*
 » *le* significat apertum, non tantum aver-
 » sandi & improbandi, sed etiam pugnandi
 studium

*Velle, Nolle,
non velle,
non nolle.*

studium: quod tanquam a principio externo ita reprimatur, ut nolens actionem suscipere cogatur: non velle importat quidem studium averfandi, sed tamen non aperte repugnandi & impediendi, cum repugnare & impedire posset. Velle igitur & nolle sunt contraria, quia illud significat aperte affirmare, hoc vero aperte negare: Sed velle & non velle, nolle & non nolle sunt privantia, quia non velle tollit ἐκείνου, & significat volitionis negationem; non nolle vero tollit τὸ ἐκείνου, & significat studium non repugnandi vel impediendi. Ubi tamen diligenter notanda est distinctio, inquit, inter nolle negativum & nolle positivum; illa quæ de nolle diximus, de nolle positivo intelligenda sunt: alias enim nolle negativum cum non velle coincidit, id quod contra Calvinianos diligenter observandum est. Hæc ille. An vero actio involuntaria negativa, prout a laudato B. Dithmarso definitur, per omnia cum actione mixta moralis coincidat, videat qui rationem recte in gyrum novit agere.

§. XII.

Actio involuntaria imprudens est, quam
Nn ignarus

ignarus circumstantiarum agit, fraudis
 & culpa vacuus, ac ob malum admissum
 corde contritus. Qua in descriptione tria
 dicuntur: (α) quod quis agat ex ignorantia:
 (β) absque dolo & fraude: (γ) ut
 subsequatur penitentia seu dolor ob ad-
 missum facinus: quod recte ex Aristotele
 Rudrauffius; Verba vero Aristotelis l. iii.
 Eth. c. 2. sunt: ἀνεύσιον δὲ, τὸ ἐπιλυπόν,
 ἐν μεταμέλει αὐτῷ λ. Quin & notandum,

Nota: » (1) ignorantiam & nescientiam differre,
 ut privationem & simplicem negationem;
illa non excludit omnem scientiam, sed
 tollit tantum debitam, secundum quam
 agi oporteret: haec vero tollit omnem
 scientiam; qualis in lapidibus, vel in pu-
 » eris, in furiosis &c. (2) Aliud esse ex i-
 » gnorantia agere, aliud ignoranter, seu i-
 » gnorantem agere, quamvis confuse hi ter-
 » mini vulgo usurpentur: nam ex ignoran-
 » tia agere quis dicitur, quando ignoran-
 » tia est causa agendi, adeo ut non egisset,
 nisi ignorasset. Dixi causa agendi, non
 quidem exquisitè, proprie, de causa phy-
 » sica & positiva; sed populariter loquendo,
 quodammodo improprie, & de causa mo-
 rali,

vali, cum ignorantia sit privatio, & privatio non sit causa rei positivæ physica & proprie: dicitur autem causa, quia scientia actionis contrarium effectum producit, atque tollit omnia ea, quæ actum ex ignorantia faciunt committendum: ergo sicut ignorantia causa est cur tollatur scientia, ita & causa est, cur tolluntur ea, quæ a scientia provenire possunt. *Ignoranter* vero vel *ignorantem agere*, inducit quidem aliqualem ignorantiam, sed eam quæ non sit causa agendi; verû actio ei adscribenda, unde illa ignorantia profecta est. E.g. si ebrius ignorans quid agit, causa agendi non est ignorantia, sed vinum, quod & ipsam causatur ignorantiam:

§. XIII.

Ignorantia vero, alia est *involuntaria*, *hæc vid. ap. Dantay*
 alia *voluntaria*: ignorantia *involuntaria* *Auctar. Mo. vol. p. 543.*
 vel est *negative* mera nescientia, ejus quod quis nec scire poterat nec debebat; vocatur alias Scholasticis ignorantia *invincibilis* & *antecedens* voluntatem, quia est sæpe causa, ut quis aliquid velit, quod si sciret, non vellet: causa voluntatis, ut dictum, duntaxat per accidens, ut absentia nau-
 N n 3 cleri

cleri est causa naufragii, quia removet naufragii impedimentum, id est naucleri praesentiam, quae naufragium fuisset impeditura. Aristoteli haec ignorantia appellatur ignorantia κατ' ἀπόφασιν, vel *privative* se habens: *Ignorantia involuntaria negativa* subdividitur iterum in *ignorantiam juris & facti*, utramque *invincibilem*: *Ignorantia juris* invincibilis est, cum quis nec debuit, nec potuit jus illud, in quod peccavit, scire. Sic Imperator Caligula indixit vectigalia, & alia jura sancivit, sed illa non promulgavit, vel minutissimis ea literis describi ac in angustissimo loco appendi curavit; ut Sueton. in *Calig.*: in istarum legum transgressore fuit ignorantia juris invincibilis, ac poena de eo sumpta fuit tyrannica. *Facti* vero ignorantia est, cum quis factum aliquod ignorat, quod nec scire poterat nec debebat, ut quis nescit aliquem peregre profectum vita excessisse, & ita differt quaestionem hereditatis. *Ignorantia privativa* est ejus, quod quis & scire poterat & debebat: a Scholasticis vocatur *vincibilis*, ab Aristotele vero in analyticis κατὰ δυνάμιν: estque ite-

rum *juris*, sive *universalis*, cum quis ignorare se dicit præcepta juris naturæ, quamvis omnibus evidentissima; sive *particularis*, ut cum iudex vel alius ignorat jura sui regni, in quo vivit: vel *facti*, cum quis ignorat factum aliquod, quod scire poterat.

§. XIV.

Ignorantia voluntaria vel est *vera*, v
vel *simulata & affectata*. *Vera* vel est »
voluntaria simpliciter ipsoque actu, & »
dicitur alias *concomitans*, quia comita- 7
tur voluntatem, cum quidem, quod quis
facit, ignorans facit, sed idem facere vel-
let, si vel maxime sciret: e. g. si quis
hostem ignorans interficeret, tum tò igno-
rare & tò velle in eodem essent subjecto,
nec tamen ignorantia voluntatis esset
causa, (quia etiam si non ignoraret, vellet
tamen) nec voluntas ignorantie: vel est
voluntaria virtualiter & in sua causa, »
quia causa, qua sibi hanc ignorantiam
contraxit, fuit voluntaria: e. g. qui pec-
cat ebrius, volens hoc fecisse videtur,
quia causa ebrietatis ac ignorantie inde
contractæ fuit voluntaria: hæc alias dici-
tur *consequens*, quia sequitur voluntatem 7

agentis. Hæc ignorantia voluntaria rursus est duplex, vel *dispositiva*, cum ex affectu quopiam aut levi de causa consensimus in causam ignorantiae, ut patet in actu aliquo per profundam ebrietatem commisso; vel *habitualis*, cum constanti quapiam consuetudine istam nobis ignorantiam in suscipiendis consiliis attraximus; quemadmodum evenit in actibus per ebriositatem, libidiniosam vitam &c. perpetratis. Hinc distinctio inter ebrietatem & ebriositatem, Denique Ignorantia voluntaria simulata & affectata est, cum quis simulat se ignorare, quod scire nollet; ut in versu exprimitur:

Insipiens in corde suo, non est DEUS ullus,

Dixit, at hoc nullus credidit insipiens:

Insipiens si nemo DEUM negat esse, quis ergo

Atheus est? nullum qui cupit esse DEUM,

S. XV.

Hic obiter nota (α) ignorantiam affectatam esse odium fugamque scientiae & veritatis sibi perspectae, qualis in atheis: *supi-*

supinam esse contemptum scientiæ obiectum laboris &c. quæ in dissolutis: *crassam* vero esse eam, quæ neque cum odio, neque cum contemptu conjuncta est, sed ex mera & gravi quadam socordia provenit; qualis in feris & agrestibus conspicitur hominibus. (A) Nota inter modos ignorandi supra memoratos plurimum interesse: nam *alii* (1) factum reddunt plane non factum moraliter, quia ob illud nemo vel bene vel male fecisse dicitur, nemo vel laude vel vituperio afficitur, nemo præmium meretur vel pœnam; quo pertinet omnis *ignorantia involuntaria negative* se habens, tam *juri* quam *facti*: *alii* (2) factum vel bonum non tantopere laudant, vel malum excusant & liberant a pœna, licet non in totum, tamen in tantum: quo refertur *ignorantia voluntaria privativa*, quæ est (a) *juri particulari*; quæ est (b) *facti*; quæ est (c) *voluntaria vera*, sed *virtualis*; quæ est (d) *virtualis dispositiva*; cum in omnibus hisce invenias, quod reprehendas, & iterum quod excuses: *alii* (3) factum plane reddunt vel laudabile vel damnabile; quo reducitur (a) *ignorantia privativa*, eaq;

juris universalis (b) voluntaria, vera, actualis, habitualis & simulata; quarum ultima omnium est pessima, quia simul est mendacium. Confer hæc omnia cum supra dictis, & B. D. D. Dannhaweri auctoritatibus.

SECTIO II. ἀνασχετικῇ.

QVÆSTIO I.

An actio moralis etiam interiora respiciat? Aff.

§. I.

Familiaris est quæstio apud Ethicos, *an sit de ratione honesti, esse spontaneum?* vel, an nulla actio dici queat honesta, nisi quæ sit voluntaria, ut principium actionis sit in agente, sciente omnes circumstantias? Quod omnino dicendum esse statuunt: quia, ubi invite agimus, vel per vim exteriorum compulsi, ut actionis principium non sit in nobis ipsis, sed extra nos; vel per singularem circumstantiarum ignorantiam; tum dicitur actio talis, licet materialiter sit bona, non tamen satis honesta formaliter & ratione nostri. Ita quæri solet etiam, *an & mala sponte*

sponte agamus? quod itidem omnino affirmandum est, ni velimus libertatem arbitrii elevare, peccata citra noxam admitti, & DEum dicere malorum auctorem &c. Ergo *Stoicis*, fatalis necessitatis patronis, contrariam sententiam linquimus, quam etiam *Platonici* tribuere siveverunt, quasi defenderint, in hominis quidem potestate esse bene agere, sed male non æque; eruunt autem hujus opinionis in Platone prima fundamenta e *Timæo*, ubi sic: *nemo sponte est malus, sed propter malum habitum corporis & malam educationem malus fit.* Nec roborat illam sententiam hæc instantia: *sicut inviti & non volentes laboramus morbo corporis, ita & morbo animi*: quia falsa est consequentia, & ratio plane dispar morborum animi & corporis: nam (α) morbus animi conjunctus est cum quadam voluptate & delectatione. corporis autem cum quodam dolore: sic etiam actio vitiosa animi morbus est liber & spontaneus, ægritudo vero corporis etiam ab invitis est ferenda, estque sapissime per naturalem necessitatem, sive velimus, sive nolumus. (β) *Falsum est antecedens universaliter acc-*

prum: potest enim quis agrotare, si vivat incontinenter, & medicorum præcepta aspernetur; sicut ex intemperantia oriuntur *febres, podagra, dolores capitis, hydropes* &c: & qui ejuscemodi morbis ex intemperantia ortis laborant, sponte sua laborare dicuntur. Huc referri debent damna & dolores, propria nostra culpa & petulantia contracta: v. g. si quis temere saltitando per scamna, mensas, sellas, frangat pedem vel manum, non tam commiseratione quam reprehensione dignus est: ita temerario duello confligens, dum forte amittit oculum, manum, &c. sponte sua id damni accersivisse dicendus est. Unde quædam corporis mala dicuntur *naturalia*, ex naturæ tracta; quædam *voluntaria*, nostro vitio accersita; quædam *casualia*. Ex quibus constat, esse & mala corporis, quæ dicuntur *voluntaria antecedenter* & remote, quamvis non semper *consequenter* immediate & proxime. Sed ad quæstionem propositam.

§. II.

In superioribus dictum est, *actionem* *moralem* esse vel *internam*, quæ suum esse

esse habet in concēptu voluntatis & intentione producendi; vel *externam*, quæ est quasi quoddam concretum ab actu interno, & productione ejusdem actus exteriori. In *interna* autem actione duplex spectari potest bonitas, *naturalis & moralis*: Illa consistit in integritate seu aggregatione eorum omnium, quæ naturaliter requiruntur in entitate actus: *hec* vero in integritate & aggregatione eorum omnium, quæ conveniunt actui, non absolute ex natura actus, sed secundum rectam rationem, ut definit Scotus in *II. d. 40. qv. 1.* Vid. Thom. *qv. xix. art. 4.* Contra hæc statuunt nonnulli, præsertim in recensendis distinctionibus inter *virtutes theologicas, & morales* seu *ethicas*, dum dicunt *illas* interiora quoque componere, *hisce* autem sufficere exteriorem cum præscripto legis conformitatem. At falsa est illa sententia, vel judicio Ciceronis l. *iii. Off.* ubi disputans, nihil esse utile, quin simul honestum sit, inquit: *talis vir non modo facere, sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat predicare.* Et in Orat. pro Sylla: *ita vivere regium esse*, dicit,

ut non modo homini nemini, sed nec cupiditati inserviat ulli. Sane nihil minus est quam civiliter beatus, qui *externe* saltem se componit ad præscriptum legis, non occidendo, non furando, non scortando &c; *interne* vere cruciatur affectuum æstu, & impetu voluptatum. Probat^{ur} hoc, puta quod *actio moralis etiam interiora respiciat*, e requisitis actionis moralis, quæ sunt, (α) quod agens sit sciens; (β) quod debeat agere ex certo animi proposito & consilio; (γ) amore solius virtutis & honestatis; (δ) firma & constanti animi voluntate; (ε) cum quadam jucunditate & voluptate. Respicit ergo *virtus etiam moralis interiora*, & non tantum *theologica*, quamvis hæc longe subtiliorem, exquisitiorem & perfectiorem rectitudinem requirat, adeo ut nec una adversa cogitatio sine vitio sit admittenda, quam *illa*, quam una adversa cogitatio non destruit, sed perpetua turpis insensio, tandem in actum desiderans prorumpere. Scilicet Ethica non est contenta exteriori illa convenientia, ut iudex & legislator forensis; sed in primis componit interiora, adeo ut verum sit illud

Requisita
Actionis.

ericum: *Omnis actio moralis sumit ab intentione gravitatem.*

QVÆSTIO II.

Quot modis detur peccare in conscientiam?

§. III.

Conscientia, *συείδης*, si vocem spectes, duplicem involvit scientiam, unam *habitualem*, quæ vel est ipsum *jus naturale*, cordibus nostris inscriptum, vel *memoria recte vel secus actorum*, quæ ipsa quoque scientia est in actu primo: alteram *actuale*, scilicet cum nos legi innatæ actu secundo consentimus. Est igitur conscientia *formaliter* aliquis *actus* mentis, (ut dissertit B. D. Dannhæwærus) cujus objectum est scientia legis innatæ & memoriæ nostræ; est enim scientiæ scientiæ: & is *actus* vel est *directivus*, qui factum antecedit, vel *judicativus*, qui sequitur, hominemque absolvit vel damnat. Hic autem consideratur conscientia, ut principium actionis directivum ante factum; prout in Sect. *κατὰ*, §. IV. fuit monstratum, de qua etiam in præsenti quaeritur. Ergo (a) qui sequitur

conq

conscientiam rectam & certam, nunquam
peccat: & versa vice, qui contra eam ad-
mittit, peccat gravissime; quia sciens &
volens agit contra id, quod jure divino
& humano notorie est definitum. Ex-
emplo sunt Judæi, de quibus Paulus con-
queritur, quod gloriantur in DEo, & ac-
quiescant in lege &c. tamen recte non am-
bulent. Caveant sibi Judices, ne in judi-
ciis Pilatum imitentur, dum sufflaminata
conscientiæ lege, reum absoluunt, & da-
mnant innocentem. (β) Cujus conscientia
nititur rationibus probabilibus, is sequi
debet viam tutiorem, non probabiliorē:
Sic medicus morbo desperato non de-
bet adhibere medicinam desperatam; quia,
licet sit probabilius, morbum tali medi-
cina dispulsum iri, tamen non est tuti-
us, cum fieri possit, ut ea adhibita homo
moriatur: tutius autem est, in quo non
pecces. (γ) Qui sequitur conscientiam
erroneam vincibilem, in re per se turpi ac
legibus prohibita, is sive secundum sive
contra conscientiam agat, peccat. Pec-
cat, inquam, si secundum eam agit, quia
est vincibilis: si contra, quia paratus est
agere contra legem, quam sibi, licet fal-
so

fo, persuadet esse divinam. (d) *Qui sequitur conscientiam erroneam invincibilem, in re indifferenti, nec legibus concessa, nec prohibita, is demum delinquit qui contra conscientiam agit, non qui secundum conscientiam: ut cum quis accipit ab amico pecuniam, non scire potens, an furto vel jure sit acquisita, si furto sit acquisita, non peccat dum dat eleemosynam, quia id ipsum scire non potuit.* (e) *Qui agit conscientia dubia, quomocunque agit, peccat; quia & nihil illa judicat, & æque paratus videtur agere, qui agit illa, contra ac secundum legem. Exempla vide Rom. xiv. 23. 25. 1. Cor. iux. 4. &c. (2) Conscientia speculative dubia, practice tamen certa, sequi debet judicium practicum in lege aliqua fundatum.* Sic duobus Regibus belligerantibus, dum uterque justam belli causam prætendit, ejus castra sequenda sunt, cujus es subditus; quia judicium tuum dubitat de natura causarum, certum tamen est ex lege divina & naturæ, Regi obtemperandum, & patriam defendendam esse. Rursus; licet particula quædam legis civilis tibi videretur injusta, tamen

men eam satis non posses refellere, in ea tibi acquiescendum foret; quia, ut dicunt, *qui cum lege errat, non peccat*. Majoris ergo conscientia facienda, quam aliquis scrupulus: unde recte dico. *Qui secundum scrupulum agit contra conscientiam, peccat; non vero, qui contra scrupulum & secundum conscientiam*. Proximum hic foret, quosdam casus conscientiae formare, formatosque secundum regulas hic praescriptas examinare; v. g. (1) *An iudex secundum acta & probata renitente conscientia, an vere secundum tenorem conscientiae, debeat judicare?* 2) *An liceat Lutherano inter Pontificios agentis, stans a Rom. ecclesia temporibus abstinere carnibus? vel pontificio inter Lutheranos, carnes iisdem temporibus edere?* (3) *An cum quis de debito tibi incerto te convenit, debitum fateri vel negare tenearis?* Et qui sunt casus huius farinae alii. Nos vero primum casum in capite de *justitia* proponere decrevimus, reliquos a Casuistis jubemus petere.

QUEST. III.

QVÆSTIO III.

Unde bonitas & malitia actionis
moralis æstimanda?

§. IV.

Primo tenendum est, hic non quæri de bonitate *metaphysica* seu essentia, neq; de bonitate *physica* seu naturali; sed de bonitate *moralis*. Secundo non quæri de bonitate actionum *apparenti*, sed *vera*. Tertio non quæri de bonitate *partiali*, sed *totali*. Jam respondeo: (a) *actionis moralis bonitatem non tantum esse æstimandam ex bonitate finis, quicquid tandem* dicant Jesuitæ de actione, quod semper a fine specificetur: quia fieri potest, ut finis & intentio sit optima, media vero pessima; e. g. si quis ea intentione furaretur, ut proximum cum extrema inopia, etiam cum periculo vitæ, conficiantem juvaret: *bonam ille rem intenderet, sed non bene.* Unde constat aliud esse *intentionem bonam*, aliud *intentionem boni*: Illa non admittit electionem mali medii; sicut ex veris principiis non potest inferri falsa conclusio, ut loquitur B. D. Dannhaverus, ita nec ex intentione bona turpis electio: hæc

O o

quidem

quidem adeo frequens est, sed illicita & prohibita. Ita Salomon Prov. XXI. 27. Sacrificium impiorum obominatio, (est) quia in cogitatione mala illud attulerit. Vide Rom. III. 8. Eccl. xxxiv. 21. Nec

Non obstat

obstant huic positioni regulæ philo-
 » phorum: *Cujus finis bonus est, id ipsum*
» etiam bonum esse censetur: &, qualis fi-
» nis talis actio. quia illæ sunt intelligendæ,
 » non tam de fine operis & objectivo, quam
 » de fine operantis & formali; hoc est,
 » non de fine, ut fiat, sed de fine cum
 » complicatione mediorum; alias enim falso
 » sunt. Ergo actus moralis ex inten-
 » tione non potest dici honestus & licitus,
 » qui fit per applicationem medii inhonesti
 » & a rectitudine deficientis: Sic videri
 » posset Saul optime egisse, parcendo Agago
 » & servando optimas pecudes in sacrifici-
 » um: sed Samuel dicit: quare non audi-
 » visti vocem Domini 1. Sam. XV. 13. 19.
 » 22. 23.

§. V.

» (β) Respondeo ad quæsitum, *actio-*
» nis bonitatem non tantum æstimandam
» esse ex voluntate agentis: quia (1) a
» voluntate procedunt actiones & bonæ
& malæ

& malæ: (2) quia voluntas tanquam causa efficiens externa, non est de essentia actionis; ergo essentialem inter actiones differentiam constituere nequit; (3) quia (theologice loquendo) actio potest esse mala, quamvis sit involuntaria: nam prima illa *πόση* & concupiscentiæ commotio, quam Jacob. I. 15. *συλλαβῆσαι* appellat, nondum accedente electione & voluntatis consensu, est mala, & lege DEI prohibita, Deut. V. 20. *μήτιν ἐθέλῃς* ne facias semetipsum concupiscere: ubi non tantum prohibetur voluntaria concupiscentia, sed & ipsa primi affectus involuntaria surrectio. His non obstat (a) quod gradus delictorum *pe-*
tuntur a voluntate: tanto enim atrocius peccatum esse judicatur, quanto majori cum voluntatis impetu perpetratur: Ergo inde quoque deprimenda differentia. Respond. dicendo illam differentiam esse *accidentalem*, vel potius *graduale*, non vero *essentialem*: quia sicut ob majorem appropinquationem ignis ad aquam, gradus caloris intenduntur in aqua, essentialis tamen caloris a frigore

Deutet. V. 20.

Non obstat

2. differentia inde non habetur; ita τὸ *voluntarium* intendit bene vel male factum, non essentialem largitur differentiam; pariter circumstantiæ augent delictum, non faciunt. (b) *Siquis inuitus quid fecit, videtur non fecisse moraliter; ergo a voluntate bonitas & malitia actionum petenda.* Respondeo factum inuitum in foro politico haberi quidem moraliter pro non facto, sed κατὰ τὴν tantum; scilicet accedente quadam ἐπιεικειᾷ civili, quod tale delictum non ex rigore legis puniatur: non vero haberi pro non facto absolute, quasi non sit peccatum & legi Dei contrarium. (c) *Nisi voluntas distingvat actionem, tum nihil differre actio humana a bestiali, quarum utraque possit esse bona vel mala ἀνεξαρτήτως.* Respondeo insigne esse discrimen inter actionem hominis involuntariam & actionem bestialem, licet utraque in præcisione dicatur ἀνεξαρτήτως producta: quia hominis actio involuntaria dicitur *privative* talis; bestię vero *negative*; et inde est, quod actiones brutorum nec *bonę* nec *malę* dicantur. Non *bonę*, quia nec in voluntate, nec a causa
 fa

sa voluntaria sunt: *non male*, quia (verbi gratia) cornupetitia bovis involuntaria, non est *ἀνομία privativa*, sed *plane negativa*.

§ VI.

(γ) Dico ad propositam quæstionem, *actionis bonitatem non tantum esse æsti-*
mandam ex adjectis circumstantiis; quia
 (1) illa non pertinent ad actus substantiam, & consequenter essentialem ei differentiam largiri nequeunt; (2) quia pessimæ etiam actiones optimis aliquando gaudent circumstantiis: sic precatio Pharisæi fuit hypocritica, tamen in loco sancto, non procul a propitiatorio facta; ubi circumstantia optima est, Esa. LVI. 7; sed precatio e contra mala. Luc. XII. 14.

§ VII.

(δ) Denique addo *bonitatem actionis* »
non tantum esse æstimandam ex bonitate »
objecti: quamvis enim objectum actum »
 hunc *specificum* ab alio distingvat, verbi gratia, actum fortitudinis ab actu temperantiæ; tamen in genere moris primo ac per se non distingvit bonitatem actus *individualis* à malitia, *partim* quia boni-

O 3

tas ob-

tas objecti, ut ait Thomas & Becanus p. II. tr. I. c. 4. formaliter est ipsa entitas objecti, connotans relationem convenientiæ cum natura rationali, quatenus ex se dignum est, ut a recta ratione ametur; *partim*, quia circa optimum etiam objectum pessime possumus versari; loquendo de ratione *formali* tñ objecti, & modo agendi; non obstante, quod actus appetendi prosecutivus non tendat in objectum, nisi interveniente aliqua ratione boni proprii. Dixi, *formali* tñ objecti, ad indicandum, quod *materiale* & *formale* objecti in doctrina actionum accurate sunt distinguenda: *materiale* enim est illud ipsum quod appetitur, *formale* vero dicit rationem, sub qua appetitur. Et quamvis recta ratio objectum, quod in se & sua natura bonum est, bonum esse judicet, tamen adhuc queri posset, unde recta ratio illam honestatem objecti colligat & confirmet, cum sæpissime contingat, rationem in judicando, licet sibi quam firmissime persvadeat se non errare, tamen a recto deflectere, uti in superiori Sectione patuit. Ergo alia norma infallibilior erit querenda, quæ sit mensura

*Recte ratio
hij
norma*

fura omnium: talis autem est *lex aeterna*. *Lex aeterna.*
 Unde illa actio jure suo dicitur bona, quæ
 legi huic *aeterna* est consentanea, mala
 vero, quæ ab eadem abluat. Hoc est,
lex aeterna est mensura & norma actio-
 num moralium *suprema*, *eminens* & re-
 motior: *recta ratio* vero *subordinata*, *ho-*
mogenea & proximior. Hic obijciunt,
legem aeternam non esse essentialem, sed
accidentalem actui, cum actus moralis,
quæ talis, non constituatur per confor-
mitatem cum lege. Sed respondeo, *le-*
gem aeternam considerari a nobis vel
 (α) *idealiter & abstractivè*, prout in Deo
 est, omnis rectitudinis & honestatis *πρω-*
τότυπον; vel (β) *imitative & derivativè*,
 prout in lege naturæ & recta ratione
 conspicitur ejusdem quoddam quasi ide-
 atum & *ἐκτύπωμα*; vel denique (γ) *re-*
presentivè, ostensivè & concretè, prout in a-
 ctionibus rectis & honestis apparet. *Primo*
& secundo modo est actui *accidentalis*;
tertio vero est actui moraliter bono *es-*
sentialis & intrinseca, adeo ut per con-
 formitatem cum lege *aeterna* *primario*,
 deinde cum recta ratione *secundario* di-
 catur formaliter bonus; & versa vice, per

quid illa d.

*quomodo
considerat.*

difformitatem cum iisdem dicitur actio
 moralis formaliter mala. Quis ergo eam
 hac ratione ab actu separaverit? Proba-
 tur hoc, ut ex hypothesi Theologorum
 differamus, ex 1. Joh. III: 3. de definitio-
 ne peccati; quod sit *ἀνομία*, hoc est,
 privatio *τῆς ἐννομίας*: ergo bonitas, vi
 oppositionis, est *ἐννομία*, seu conformi-
 tas ad legem. Nec est quod quisquam
 oggerat, *ἀνομία* non esse integram pec-
 cati definitionem, sed tantum genus.
 Resp. De hoc in proclivi est ejudicare ex
 reciprocatione, quæ est inter peccatum &
ἀνομία: scilicet nullum genus cum sua
 specie retrocommeat: *ἀνομία* autem con-
 vertibiliter sive prædicatur de peccato, si-
 ve subjicitur eidem: ergo non esse nu-
 dum genus facile evincitur. Quod ve-
 ro hoc ita se habeat, jam dudum osten-
 sum est a Theologis, præsertim D. D.
 Chemnitio contra Andradium in *explic.*
Concilii Trident. p. I. fol. 154. &c. Vide
 etiam B. D. Hulsemanni Vind. Script.
 Artic. VIII. de peccato, p. 37. Neque
 hinc inferendum, quod peccatum, cum
 sit *ἀνομία*, nihil dicat aliud, quam ene-
 mere privativum; quia sive *causaliter*,
 sive

1. Joh. III: 3
ἀνομία
τῆς ἐννομίας

sive materialiter, sive effectivo consideretur, habet concomitantem quandam *avropia*, ut loquitur de ecclesia Dei & re literaria meritiſſimus B. D. Hulſemannus. Quid multis? *avopia* quidem dicit privationem, ſed non nudam & ſimplicem; privationem, inquam talem, quæ negat abſentiam formæ, non in omni ſubjecto, ſed in ſubjecto ſibi apto, illo ſcilicet, in quo debebat eſſe oppoſitus habitus: unde conſequitur bovem cornu petam, vel equum, occidendo hominem non peccare, quia recedunt animalia bruta a lege ſolum *negative*, non *privative*.

§. VIII.

Sed hic ſimul tenendum, nos, dum dicimus meſuram bonitatis & malitiæ moralis debere peti ex convenientia & diſconvenientia cum *lege æterna*, non ſimpliciter aſſerere, nihil ex ſe & ſua natura eſſe honeſtum vel turpe, ſeu bonum aut malum moraliter, niſi ex relatione & applicatione, ſive actuali, ſive aptitudinali, ad dictam illam legis *æternæ* normam: verum id ſtatui & poni a nobis *declarative*, quatenus bonitas & malitia

ex eminentissima illa regula, ratione nostri innotescit. Hoc quidem certum est, *differit D.D. Osiander in observat. Gros. p. 59.* dari quædam bona vel mala antecedenter ad voluntatem divinam, quæ ideo bona sunt, non quia Deus voluit, sed quia in se habent bonitatem; & dari quædam mala, quæ non ideo mala sunt, quia Deus illa noluit, sed quia in se sunt foeda & turpia &c. *Et paulo inferius:* bonum tamen & malum justum & injustum, etsi non fundentur simpliciter in proportionem illam ad voluntatem divinam, tamen fundantur in proportionem ad integritatem illam divinam naturalem, quæ antecedenter se habet & concipitur a nobis ad voluntatem divinam. Constat itaque, quod in signo rationis voluntas Dei non semper & in omnibus prius concipienda sit, quam natura boni & mali: nam posita, *ut loquitur D. Serimesius praxiol. apodiæ. p. m. 28* Dei ac rerum natura, illico ponitur quod naturis hisce congruum aut incongruum est, etiam antequam Deus congruentiam aut incongruentiam velle vel nolle cogitatur: e.g. posita divina ac excellentissima natura,
posita

posita etiam natura rationali creata, ponitur tanquam bonum, *cultum Dei*, tanquam malum, *blasphemia*, Deo, ut ita loquamur, siue volente siue nolente: quam propter naturam suam non possit non *prius* velle, tanquam bonum, & *posteriorius* nolle atque odisse, tanquam malum.

§ IX.

Ex his ergo liquet, quantæ absurditatis pariter ac impietatis sit sententia ab Hobbio promulgata & nefarie defensa, quæ *bonum morale* suspendita *voluntate hominis*, vel *privati* in statu naturæ, vel *publici*, in statu sociali, indeque homini solitario omnia licere, omnia esse iusta, neque ad ullam legem eum adstringi, præter solam de conservatione sui, id est, corporis sui, naturalem & moralem; quem vide *cap: 1. de civē, & Leviath. c. 14.* Postquam vero societatis particeps factus fuerit homo, tum illa eidem tantum licere, iusta ac bona esse, quæ societas, civitas, vel persona civitatem representans voluerit atque injunxerit. *Leviath. cap. c. 14.* Vide allegatum Dn. Strimesium. Sed ne videatur *ἀνεμοφόρητα*, ut ait Tullius
in epist.

in epistolis ad Atticum, venditare Hobbes, hunc in modum excipit: *Virtus, seu iustitia est constans voluntas suum cuique tribuendi: sed ubi suum non est, vel proprium, ibi iustum nihil est, & ubi civitas non est, proprium nihil est. Itaque civitas, proprietas bonorum, & iustitia seu virtus simul nata sunt.* Sed nihil hoc effugio proficit Hobbesius: (α) namque ludit falsa & impossibili hypothese, ponendo ejusmodi rerum statum, in quo omnia sint communia & indivisa, tam respectu possessionum quam dignitatum, qui tamen status extra cerebellum Hobbesii & antiquiorum Scholasticorum, qui *de jure natura omnia fuisse communia* falso commenti sunt, rationem non habet; nisi forte quod respublica Platonis, idealis illa, huic quam proxime accedat. Scholastici vero sagaciores, deprehensa hujus sententiae vanitate, cum, si omnia ex jure naturæ essent communia, proprietates juri naturæ repugnarent, quod tamen & Scripturæ & rectæ rationi vim infert, maturiori consilio se correxerunt, distinguendo inter *commune negative*, quatenus ipsa natura nulli privato

alteriue

alicujus rei dominium de facto applicu-
it, & *positive*, quatenus res aliqua huic
vel illi de facto est assignata: non de *hoc*,
sed *illo* se volunt intellectos. Sed & id
est Isthmum perfodere. (β) Data justi-
tiæ definitio, si accurate loquendum, non
est æque justitiæ universalis, cui virtus ad-
æquatur, quam justitiæ particularis, quæ ad
virtutem, ut sic & præcise, se habet, ut stri-
ctius ad latius; quemadmodum videtur
Dn. Hornejo, Buridano, aliis. Ergo
negata justitia particulari, non mox ne-
gatur omnis virtus: quia genus necessa-
rio latius est omnibus suis speciebus, nec
cum iis reciprocatur. (γ) Concessa hy-
pothesi Hobbiana, quæ tamen nunquam
concedi debet aut potest, salva nihilomi-
nus res esset, cum distinguendum foret,
inter *justitiam* seu virtutem *formaliter*,
& *aptitudinaliter*, vel etiam *eminenter*
consideratam: verbi gratia; si homo
permanisset in statu instituto, & nulla
possessionum ratio haberetur aut digni-
tatum, sed omnia ex æquo fluere, tamen
justus & virtuosus esset modo quodam e-
minentiori ac jam, nec non per conve-
nientiam quandam ad acquirendam vir-
tutem

tutem & justitiam, quæ per iterationem actuum jam in statu lapsus in roduci debet: quod ipsum, puta de aptitudine & convenientia, a posteriori & eventu facile arguitur. Vel, distingvendum esset inter justitiam *status integri & connaturalis*, ac justitiam *status lapsus & acquisitam*, Cetera hic intermitto. Dn. Strimesius solutionem hujus exceptionis jubet peti a Johan. Templer. in idea Theol. Leviath. dogm. 1. p. 12.

§. X.

Non procul ab Hobbesio abit Johannes a Rada *com. III. Controvers. inter Thom. & Scotum, contrav. 18. art. 1.* alii-que Scotistæ, qui pro fundamento bonitatis & malitiæ actuum humanorum ponunt *imputabilitatem*, sive ut quicquam possit pro bono aut malo imputari. *Imputabilitatis* autem fundamentum dicunt esse libertatem, & hanc unicam causam esse, cur brutis neque homicidium, neque adulterium, neque furtum possit imputari, quia sponte saltem, non libere agunt. Sed & addunt Scotistæ rationem circumstantiarum, cum illæ non modo concilient actui intentionem aut remif-

remissionem, sed nonnunquam etiam qualitatem ipsam: quocirca dicunt bonitatem actus moralis consistere in conformitate ejus cum regula rationis liberæ, secundum circumstantias ab ipsa ratione libera dictatas, ita ut nulla circumstantia prætermittatur. Quam opinionem adscribunt Ægidio de Kõning. *disput.* III. *dub.* I. *conclus.* 4. quod dicat, libertatem non solum necessariam ad formale bonitatis & malitiæ actuum humanorum, tanquam *conditionem & causam sine qua non*, sed ipsum bonitatis formale consistere in conformitate liberæ tendentiæ voluntatis humanæ in objectum conforme cum natura intellectuali: malitiam vero consistere in difformitate liberæ tendentiæ in objectum, non conveniens cum natura intellectuali. Quæ Thomas hac de re reliquerit, vide I. 2. *quest.* XIX. *art.* 2. & XIX. *art.* 1. & 4. Sed ut singula hæc minore finiamus pomærio, concludimus, quod *recta ratio* sit *regula* bonitatis & malitiæ *regulata* & *secundaria*; *Lex* vero *æterna* sive ratio bonitatis & justitiæ divinæ, in immutabili illa essentia fundata, quæ in signo
ratio.

rationis liberos divinæ voluntatis actus præcedit, *regulans* & principalissima: ita tamen, ut ad integritatem actus simul requiratur & *libertas* voluntatis, & *bonitas finis*, & *bonitas objecti*, & *bonitas circumstantiarum*; quæ singula integram demum bonitatem actioni morali conciliant.

§. XI.

Hactenus quidem de bonitate actionum, unde sit petenda; nunc vero de malitia facilius erit decernere, postquam de ejus opposito lis perorata. Scilicet *actio moralis*, quamvis inde præcipue dicatur mala, quia discedit (discessu, non negativo sed, privativo) a lege æterna, tamen ex defectu conditionum modo positarum, aut bonitatis *objecti*, *finis*, *circumstantiarum* & *libertatis* viciari solet; quia *bonum*, ut ait Dionysius de Div. nom. causatur ex integra causa, malum ex quovis defectu. Sic (a) *mala voluntas aut intentio*, etiam *media reddit pessima*; ut, cum quis liberalis est, ut auram popularem aucupetur. (ß) Pariter *rurpes circumstantie deturpant actum*; ut cum Pharisei eleemosynas distribuerunt in loco

in loco publico, cum clangore tubarum. Matth. vi. 2. Omne vero *malum*, vel *commissio* est, vel *omissionis*: illud tollit rectitudinem ac bonitatem in actu, & peccat in legem *negativam*: hoc ipsam adus substantiam evertit, & peccat in legem *affirmativam*. De *malomorali* in Capite sequenti uberius.

QVÆST. IV.

An omnes actiones, bonæ aut malæ, sint in uno bonitatis aut malitiæ gradu, vel æqualiter tales? Neg.

§XII.

Occasionem quæstioni dederunt Stoici, dicentes, ὅτι ὅσα ἀμαρτήματα καὶ τὰ κατὰ νόμους. quorum rationes, monstrante Cicerone in *paradoxis*, solide examinat & convellit celeberr. B. D. Dannhauer. in *æthvaris moralibus*. Nos illas in compendium mittimus.

Object. (a) Quorum æqualis est definitio, illa inter se quoque sunt æqualia. Peccatorum omnium æqualis est definitio, quod peccare sit recedere a lege, seu, ut ex Cicerone D. Dannhauer, transilire lineas. Ergo omnia peccata inter sunt æqualia.

Resp. (α) καὶ συγχώρησις; scilicet quorum æqualis est definitio, illa inter se